

К 19

COLLECTANEA ARCHAEOGRAPHICA,
a Collegio Archaeographico Academiae Scientiarum Ucrainae edita.
Volumen I.

**УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК**

видає

**Археографічна Комісія
Української Академії Наук**

ТОМ ПЕРШИЙ

У Київі—1926

COLLECTANEA ARCHAEOGRAPHICA,
a Collegio Archaeographico Academiae Scientiarum Ucrainae edita.
Volumen I.

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

в и д а е

Археографічна Комісія
Української Академії Наук

ТОМ ПЕРШИЙ

У КИЇВІ
З друкарні Української Академії Наук
1926

Дозволяється випустити в світ.
Невідмінний Секретар Академії Наук, акад. *А. Куримський*.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

Теперішня Археографічна Комісія Української Академії Наук зложилася в 1921 році з отсих трьох київських археографічних установ:

Київської „Комісії для разбора древнихъ актовъ“, заснованої р. 1843,

Археографічної Комісії Українського Наукового Товариства в Києві, зав'язаної р. 1913,

і Археографічної Комісії Української Академії Наук, організованої скоро після її заснування, р. 1919.

Діяльність першої з сих установ, протягом більш ніж піввікового існування її, встигла розгорнутись досить широко і доволі відома в наукових кругах. Заснована з ініціативи гуртка київських учених, вона одержала від уряду сугубо офіційну форму комісії при місцевім генерал-губернаторі ¹⁾. Через те весь майже час веда подвійне існування. Офіційно мала служити доказом історичного права Росії на правобережну Україну: відкривати життя „исконно-руссаго“ елементу під наверствуваннями польського права й культури, вияснити його поневолення і експлоатацію елементом польським, боротьбу що він провадив проти його, і особливо — все що свідчило про гравітацію, потяги до Росії й її православної церкви. Тому члени сеї Комісії набирались не стільки з учених, скільки з різних іменитих урядовців, духовних і світських. Але фактичні наукові редактори і співробітники видань сеї Комісії, що походили головно з кругів київського університету, ставили перед собою здебільшого завдання в сфері досліду соціальних і культурних відносин незалежно від вказаних вище офіційних тенденцій, або лише поскільки згадані тенденції відповідали реальним явищам життя. Видання Комісії велись хоч і дещо одностороннє, але вповні науково і критично, ніколи не спускалися на дорогу фальшувань або тенденційного замовчування небажаного матеріалу, і тому були важним здобутком науки.

В чотирьох головних серіях видань Комісія випустила:

---

¹⁾ Її назва в перших трьох десятиліттях існування була така: „Временная комиссия высочайше учрежденная при кievскомъ военномъ, подольскомъ и вольнскомъ генераль-губернаторѣ“.

Памятники — 4 томи,
Архивъ Юго-Западной Россіи — 36 томів,
Літописи — під різними спеціальними заголовками — 10 томів,
Сборникъ статей и матеріаловъ по исторіи Юго-Западной Россіи —
2 томи.

Разом з окремими томами, що стояли поза серіями (5 томів), Комісія дала в них незвичайно багатий матеріал. В більшій частині були то юридичні документи XVI—XVIII вв., також статистично-економічні матеріали, цілий ряд цінних історично-літературних пам'яток (літописи Величка, Граб'янки, „Самовидця“, київська літопись й ин.), багато передруків релігійної й полемічної літератури XVI—XVII вв. і т. д. Дефектом видавництва було з одної сторони то, що воно обминало теми неприємні російському режимові: всякого рода його хиби, опозицію людности йому, і под.; з другої — що воно замикалось в крузі явищ Правобічної України, литовсько-польського права і дуже мало давало для часів московської зверхности в Лівобережній Україні, яка не мала иншого аналогічного археографічного видавництва, і ся прогалина тільки в часті виповнювалася, в останніх десятиліттях перед Революцією, діяльністю губерніяльних архівних комісій, земських збірників та різних инших наукових видавництв.

Археографічна Комісія, зав'язана Київським Українським Науковим Товариством в 1913 р., саме й ставила своїм завданням — по силі своїх матеріальних засобів старатись виповняти сі прогалини й служити корективом діяльності офіційної комісії.

В першу чергу поставила вона видання актів кирило-методіївського процесу та инших документів українського руху XIX віку; поруч того різні матеріали до історії Гетьманщини XVIII в., — на першу публікацію підготовлене було до друку Генеральне слідство Стародубського полку. Та против-українські репресії, принесені війною, і всякі инші невзгоди воєнного та революційного часу не дали змоги здійснити сі плани, і допити кирило-методіївців, видані в XV т. Записок Товариства — без імени видавця, що сидів тоді в в'язниці — зістались майже одинокою пам'яткою сих широко-закровених, але воєнною бурею розвіяних планів.

Археографічна Комісія новозаснованої Української Академії Наук намітила при своїм зав'язанню в 1919 р. три серії археографічного видавництва: пам'ятки мови, пам'ятки письменства і пам'ятки історичні, і до сього плану вставила цілий ряд видань всіх сих категорій, і не тільки видання текстів, але й видання розвідок. Та за недостатчею коштів і за смертю одного по другім двох перших своїх провідників вона дуже мало що з того могла здійснити: вийшли деякі проєктовані розвідки, але ні одного видання самих археографічних пам'яток, хіба що під сю категорію підвести збірку В. П. Науменка, — що стояла в первісному плані видань Археографічної Комісії Академії, але фактично вийшла без сеї фірми, п. з.: Нові матеріали для історії української літератури.

Тепер, коли переорганізованій „Археографічній Комісії Української Академії Наук“ випадає заступити в роботі не тільки ці три комісії, але також цілий ряд архівальних комісій, що перестали існувати, а також і археографічну комісію Львівського Наукового Товариства ім. Шевченка, що мусіла припинити свою роботу на полі української археографії, тому що Наукове Товариство через недостачу фондів зріклося видавання взагалі яких-небудь матеріялів, — перед нашою Комісією лежить майже неоглядний простір праці, невиповненої і занедбаной — особливо після довгої перерви, спричиненої війною й іншими перешкодами. Російські наукові установи, що виручали українську археографію в деяких ділянках, теж припинили свою працю. Укр. Центр. Архівне Управління й Іст. Парт. заповідають свою поміч тільки для останнього століття, і всякі побажання поза сею сферою звертаються безпосередне до нашої Комісії. Не ставлячи своїм завданням скільки небудь охопити ці безмежні перспективи археографічної роботи, що її вимагають, — пильно і настирливо вимагають потреби історичного досліджування минувшини України, ми спинимось тільки на деяких моментах, зазначених в дискусіях Комісії над сими вимогами.

Пам'ятки літературно-історичної найстарішої доби: літописи, житія, повісті, завдяки російським археографам, маємо переважно в доволі добрих і приступних виданнях. Натомість про пізніші, починаючи з XV віку, ніяк того сказати не можна, і багато цікавих з історичного становища літературних пам'яток або не видано зовсім, або видано в виривках, іноді доволі лихо, так що вони не можуть служити підставою для історичного досліджування. Напр. історичні компіляції XVI—XVII вв. Вони дуже інтересні з становища культурної історії й історіографії України, а майже всі не видані. Такі цінні з історичного становища писання, як напр. Пересторога, твори Вишенського, Палінодія й ин. існують в виданнях дуже неповних, або несправних. Львівський літопис, уже видрукуваний пок. О. Ів. Левицьким, згинув в друкарні до останнього примірника, і под.

В сфері актовій болуче відчувається брак „Українського Дипломатарія“ в тіснішій розумінню, то значить систематичної збірки актів українського державного діловодства, документів приватноправних, листування і под. Матеріал сей виданий досі в дуже малій кількості, і той здебільшого розпорочений по різних більш і менш приступних виданнях. Не маємо наприклад зібраних разом актів гетьманського правління Хмельниччини, ні попереднього часу і пізнішого. Систематичні досліджування над Генеральним Слідством о маєтностях, Рум'янцевським описом, архівами дворянських зібрань і под., розпочаті Комісією, повинні незабаром привести її до сього діла.

План корпусу матеріялів до історії Козаччини, прийнятий Археографічною Комісією Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові 1905 р.,

спинився в самих початках. Деякі вже підготовлені частини сеї збірки зістались невидані, і за згодою і порозумінням з Львівським Товариством могли-б бути передані їх упорядчиками до видання нашій Комісії та стати приступними для наукового вжитку, а недороблене, або затрачене— могло-б доповнюватися в співробітництві наших співробітників з членами Львівської комісії. В наших портфелях все ще чекають видання цінні не тільки, і навіть не стільки як джереловий актовий матеріал, скільки як цікавий причинок до нашої історіографії, — документи з рр. 1628—1638 зібрані і приготовлені в 1870-х рр. Кулішем (як II том його „Матеріялів до історії возсоединенія Руси“) — і ухвалені до друку ще в р. 1919 Археографічною Комісією Академії. Монументальні записки Як. Марковича, що їх, як визначне джерело для побутової історії козацької старшини XVIII в., розпочала повним виданням Львівська археографічна комісія, заходом і працею нинішних наших членів, — припинились на першій томі і чекають продовження від нас, і так далі.

Акти московсько-українські, видавані так енергійно протягом чверть-століття пок. Костомаровим („Акты, относящієся къ історіи Южной и Западной Россіи“), спинившись з його смертю на 1678 р., так і не знайшли досі свого продовження, і се дає себе сильно відчувати дослідникам. Відновлення сеї праці конче і негайне потрібне. Роботи археографічної експедиції, розпочаті в Москві співробітниками нашої Академії з початком 1926 р., під проводом голови Комісії, підготовлять в найблизших роках продовження сього корпусу. Пізніші народні рухи також потребують інтенсивного документального дослідження. Досі не маємо збірки документів до історії Коліївщини; одною з перших публікацій Комісії повинно бути видання збірки, приготовленої її керівником О. Ю. Гермайзе. Але сим не вичерпується потреба в документальнім освітленні як сього, так і інших народніх рухів.

Статистично-економічний матеріал, в досить значних розмірах опублікований українськими й польськими ученими (переважно в тих-же виданнях Київської „Комісії для розбора актовъ“) для України Правобічної, почасти Західньої, — дуже слабо представлений для України Східньої, і теж вимагає систематичного розроблення і публікації.

Матеріяли для суспільного руху XVIII — XIX вв., культурного і політичного, публіковано досі на виривки, або в переповідженнях і виїмках, і вони теж чекають більш систематичного текстуального видавання.

Українські стародруки систематично описуються окремим комітетом Арх. Комісії, і ся опись теж незадовго повинна початися друком.

Продовжуватимуться „Матеріяли до історії східне-європейської картографії“, видавані „Комісією для розбора актовъ“ і т. д.

Здійснення сього видавничого плану, начеркненого нами тільки в загальних і далеко не вичерпуючих рисах, очевидно вимагає великих

коштів і великої праці цілої дружини археографів, спеціально відданих сьому ділу і забезпечених на ряд літ в можливостях такої роботи. Поки що Археографічна Комісія Української Академії Наук далеко не розпоряджає потрібними на те засобами. Збільшення асигнувань з державної скарбниці Української Соціалістичної Радянської Республіки для Української Академії Наук на р. 1925/6 вперше дало змогу нашій Комісії приступити в нинішнім 1926 році до більш систематичного розроблення археографічного матеріалу, силами як тутешніх, так і закордонно-українських дослідників (членів Львівської археографічної комісії, що прилучились до нашої роботи), та розпочати археографічне видавництво. Одночасно з отсим першим, пробним, так-би сказати, томом „Українського Археографічного Збірника“, що міститиме й далі менші археографічні публікації, Комісія випускає також перший том „Пам'яток українського письменства“, що містить перший том нового, поправніщого видання повісті Величка. В найближшій часі почнуть виходити також томи „Українського Архіва“: для них намічено згадані матеріали Куліша—як цікаву пам'ятку його історіографічної праці, з нагоди трицятиліття його смерті (пом. 2 лютого 1897 р.), далі акти 1657—1677 рр., приготовлені свого часу для львівського корпусу історії Козаччини, і т. зв. Коденську книгу—протоколи слідчої комісії над учасниками „Коліївщини“. Другий том „Археографічного Збірника“ вже цілком приготовлено до друку, як також черговий випуск „Матеріалів для історії картографії“, і ряд випусків „Пам'яток українського письменства“. Сподіваємось, що дальші асигнування на видавництво Академії, що її український уряд поставив в центрі культурного будівництва найблизших літ, дадуть змогу розгортувати видавничий план і нашої Археографічної Комісії з року на рік все ширше—не тільки в вищезазначених рамцях, а заповнюючи й інші прогалини джерелознавства, ними не захоплені.

У Києві, в вересні 1926 р.

Документи до історії Київа 1494—1835 рр.

Довгочасна, багатовікова історія Київа має дуже складний характер. На початку свого історичного життя (X—XI вв.) Київ був економічним, культурним та релігійним осередком могутньої держави, що стояла нарівні з тогочасними державами Західної Європи. У середині XII в. Київ економічно, а разом і політично де-далі занепадає. Монгольська навала на початку XIII в. до краю знищила його сили. Але-ж на початку XIV в., коли Київ увійшов до великого князівства Литовського, він відроджується й потроху з нього знову стає осередком українських земель. Якийсь час він має навіть своїх князів — Олельковичів. Стратегічне та торговельне значіння Київа надавало йому великої ваги ув очах в. князів Литовських. Це виявилось в тому, що вони надали йому магдебурзьке право, нарівні з столицею великого князівства Вильном. Право це не зовсім погоджувалося з давнім громадським устроєм українських земель, бо поривало звязок поміж містом та землею; наслідком магдебурзького права, мовляв М. Ф. Владімірський-Буданов, було перетворення земського міста на міщанське. Але-ж кияни дуже цінували це право, бо воно давало можливість, нехай деякою мірою, підтримувати свої давні звичаї, вкладаючи в це чужоземне право свої юридичні погляди. Через те міщани уперто боролися за повноту магдебурзького права, знов-же й за те, щоб його ствердили й надалі. Сліди цієї боротьби зісталися в багатьох привілеях, жалуваних грамотах та інших документах, що їх на прохання від міщан давали Київу великі князі литовські, королі польські та царі московські. Реєстр таких документів, надрукованих у різних офіційних та наукових виданнях, а також повний текст тих документів, котрі не були надруковані, а зберігаються в архівах, ми подаємо далі.

Нарис історії самоврядування Київа на підставі магдебурзького права я виложив у своїй праці „Боротьба Київа за автономію“, написаній переважно за тими-ж документами (її надруковано в збірникові „Київ та його оклиці“). Тому тепер наведу самі-но загальні висновки цієї статті.

Коли саме дано Київу магдебурзьке право, достоту сказати не можна. У найдавнішій грамоті (в. к. Олександра 1494 р.) говориться: „пожаловали мы мѣщанъ кіевскихъ по давному, какъ было при Витовтѣ“. А як Витовт помер р. 1430, то установу магдебурзького права можна

однести до початку XV в., а скасовано його на початку XIX в. Тому можна сказати, що Київ користувався з цього права десь коло 400 років.

Історію самоврядування Київa на підставі магдебурзького права можна поділити на чотири доби: литовську, польську, часів руїни та московську. У найяснішому вигляді автономія міста зберегалася за доби литовської. Князі литовські, з фіскальних поглядів, охороняли розвиток торгу та промисловости, що ними займалися міщани. Тільки-ж і тоді міщани частенько терпіли від насильств воевод і мусіли звертатися з скаргами до в. князів та прохати їх потвердити їхні права. Польську добу в історії Київa відкриває постанова Люблинського сойму (1569), що відриває його від Литви та приєднує до Польщі. Королі польські стверджували старовинні права міста, але дозволяли селитися в Київі „прихожим людем“, а деяких давніх міщан деморалізували наданням їм прав шляхетських. Корінне київське міщанство завзято боронило свої національні та релігійні погляди й провадило боротьбу проти чужого впливу; огнищем його життя було Богоявленське братство та заснована при йому школа. Повстання Богдана Хмельницького польську владу покасувало, але Київ ще довго був осередком боротьби. Хмельницький називав його своєю столицею („мѣсто наше столечное“); можна було гадати, що Київ стане знову столицею української держави. Але сталося инакше: настали сумні часи руїни. Протягом трицятьох років (1657—1686) Київ неначе окупувала московська залога, але до Москви, як Лівобережжя, його не приєднувано. Це дуже шкідливо відбивалося на житті людности. Їй доводилося багато терпіти від московських воевод, знов-же й од козаків. Але міщани й тоді відстоювали свої „права и вольности“ й діставали прихильні грамоти від царів московських.

Р. 1686 Київ остаточно перейшов під владу московської держави. До „Малоросіи“, як звали тоді Гетьманщину, його не було прилучено і він зберіг своє автономне становище. Але цей автономний лад Київa не відповідав централістичним принципам московської держави, що загострилося ще більше після перетворення її в російську імперію. Міщани все-ж і тоді захищали свої права й діставали жалувані грамоти на їх потвердження. Не вважаючи на те, їм доводилося багато страждати від того, що права тії раз-у-раз порушували представники центральної влади. Окрім того, й гетьмани заздро дивилися на самостійне становище Київa й бажали підгорнути його під свою владу; двічі це й здійснювано на якийсь час (за Апостола 1733—1737 та Розумовського 1762—1764). Так було до Катерини II. Заснування „Городской Думы“ на підставі „Городового Положення 1785“ значно зменшило права магістрату; а заснування „Кієвскаго намѣстничества“ (1781) мало наслідком приєднання Київa до „Малоросіи“ (де гетьманство було скасоване). Хоч незабаром по цьому Павло I знову відділив Київ од Малоросії, а далі він-таки, а згодом Олександр I, ствердили право міста жалуваними грамотами, — все-ж дальша історія Київa була тільки повільною агонією його самоврядування. Централізаторська діяльність уряду, переселення, під його

протекцією, виходнів з Великої Росії, деморалізація міщанської олігархії, що захопила була до своїх рук владу — все це унеможливило дальшу боротьбу. Року 1834 магдебурзьке право в Києві скасовано. Утворено на підставі „Городового Положення“, Миську Думу. Першим городським головою був великоросійський купець Парфентій Михайлович Дегтерьов.

Реєстр документів до історії Києва від 1494 до 1835 р. *).

1. 1494 травня 26. Уставна грамота від в. к. Олександра київським міщанам (Акты Западной России, т. I № 120).

2. 1497 червня 4. Жалувана грамота від в. к. Олександра київським міщанам на звільнення їх од мита (А. З. Р., т. I, № 149).

3. 1499 травня 14. Уставна грамота від в. к. Олександра на воеводські прибутки (А. З. Р., т. I № 170).

4. 1503 грудня 13. Грамота від в. к. Олександра київському воеводі князеві Дмитрові Путятичеві за різні пільги для київських міщан (А. З. Р., т. I № 207).

5. 1506 грудня 8. Жалувана грамота від к. Сигізмунда I київським міщанам на звільнення їх від мита та постачання підвід (А. З. Р., т. II № 3).

6. 1514 березня 28. Жалувана грамота від короля Сигізмунда I на ствердження даного їм од короля Олександра магдебурзького права (Акты Южной и Западной России, т. II № 103).

7. 1518 січня 9. Уставна грамота від київського воеводи Андрія Немірича київським ремісникам (А. Ю. и З. Р., т. I № 68).

8. 1522 — Грамота від к. Сигізмунда I на звільнення від постачання підвід (А. Ю. и З. Р., т. II № 106).

9. 1523 червня 18. Грамота від к. Сигізмунда I київському воеводі Андрієві Неміричеві на захист київським міщанам від порушення воеводами їхніх прав (А. Ю. и З. Р., т. II № 108).

10. 1544 березня 8. Привилей від к. Сигізмунда I (Київського Центрального Архива, кн. № 3503 і Сборникъ Муханова изд. 1836 № 91).

11. 1545 квітня 15. Жалувана грамота від к. Сигізмунда II Августа, що затверджує звільнення київських міщан від мита (А. Ю. и З. Р., т. I № 113).

12. 1545 квітня 24. Привилей від к. Сигізмунда II Августа (К. Ц. Архивъ, кн. № 3503 і Грамоты в. к. литовскихъ, изд. подъ ред. В. Антоновича и К. Козловскаго).

13. 1569 липня 21. Привилей від к. Сигізмунда II Августа, виданий по Люблинській Унії (К. Ц. Архива книга № 3503).

14. 1570 травня 28. Грамота від к. Сигізмунда II Августа київським міщанам на право обирати війта (А. Ю. и З. Р., т. I № 155).

*) Розбивкою одзначено документи, що їх далі друкуємо цілком.

15. 1576 липня 7. Привилей від к. Стефана Баторія (К. Ц. Архивъ, кн. № 3503).
16. 1576 листопада 17. Наказна грамота від к. Стефана Баторія київському воеводі князеві Костянтинові Острозькому про непорушення прав Київа (А. З. Р., т. III № 72).
17. 1586 березня 28. Жалувана грамота від Стефана Баторія Печерському монастиреві на відновлення міста Василева (А. З. Р., т. III № 162).
18. 1588 травня 10. Привилей від к. Сигізмунда III (К. Ц. Архива, кн. № 3503).
19. 1605 лютого 22. Грамота від к. Сигізмунда III про відновлення замку у Київі (Сборникъ Муханова № 94).
20. 1606 квітня 25. Грамота від к. Сигізмунда III про звільнення київських міщан від мита та головщини (Сборникъ Муханова № 95).
21. 1608 квітня 30. Декрет головного трибуналу на користь київських міщан за неналежно взяте з них мито (Сборникъ Муханова № 96).
22. 1615 квітня 24. Грамота від к. Сигізмунда III цеховим ремісникам київським на право торгувати безмитно (Архивъ Ю.-З. Россіи, часть V, т. I).
23. 1619 лютого 15. Привилей від к. Сигізмунда III київським міщанам, у якому обмежуються права приїжджих купців та жидів (Сборникъ Муханова № 115).
24. 1633 лютого 28. Привилей від к. Владислава IV (К. Ц. Архива, кн. № 3503).
25. 1645 березня 27. Привилей від к. Владислава IV про прийняття приїжджих людей під право „мѣское“ (Сборникъ Муханова № 143).
26. 1645 березня 30. Привилей від к. Владислава IV на утримання вѣйтові (К. Ц. Арх., кн. № 3503).
27. 1652 березня 28. Привилей від. к. Яна Казиміра (А. Ю. и З. Р., т. X, № 13).
28. 1652 червня 8. Охоронна грамота від гетьмана Богдана Хмельницького киянам од насильств з боку козаків (А. З. Р., т. V № 30).
29. 1654 квітня 26. Грамота від гетьмана Богдана Хмельницького до царя Олексія Михайловича, що в ній гетьман прохає ствердити права Київа (Акты Ю. и З. Р., т. X, № 13 IV).
30. 1654 травня 26. Чоломбитня од мешканців Київа до царя Олексія Михайловича про ствердження прав міста (А. Ю. и З. Р., т. X, № 13, VII).
31. 1654 травень—червень. Статті, що їх подали послы від Київа, боярські на їх резолюції та остаточні вирішення патріярха Никона (А. Ю. и З. Р., т. X, № 13, VIII).
32. 1654 липня 16. Жалувана грамота Київу від ц. Олексія Михайловича (Полное Собрание Законовъ Россійской Имперіи, т. I, № 133 и Акты Ю. и З. Р., к. X, № 13, XIX).
33. 1654 липня 16. Жалувана грамота київським міщанам (А. Ю. и З. Р., к. X, № 13, XII).

34. 1654 липня 16. Жалувана грамота Богданові Санковському на війтівство в Києві (Акты Историческіе, т. IV, № 83). Автентична грамота переховується в Київському Центральному Архіві.
35. 1654 липня 16. Жалувана грамота цехмистрові Семенові Дядечці та ремісникам (Акты Историческіе т. IV, № 84 і А. Ю. и З. Р., т. X, № 13, XII).
36. 1654 липня 16. Жалувана грамота Київу на звільнення на 10 років од усяких податків (А. Ю. и З. Р., т. X, № 13, XII).
37. 1655 листопаду 26. Грамота від гетьмана Богдана Хмельницького про оборону київських міщан од насильств козацьких (А. З. Р., т. V, № 44).
38. 1657 жовтня 23. Універсал од гетьмана Івана Виговського про різні пільги Київу (А. З. Р., т. V, № 51).
39. 1658 червня 26. Другий універсал од Виговського того-ж. змісту (А. З. Р., т. V, № 56).
40. 1660 березня 28. Жалувана грамота від ц. Олексія Михайловича київським ремісникам (Акты Историческіе, т. IV, № 145).
41. 1660 липня 5. Універсал од гетьмана Юрка Хмельницького (А. З. Р., т. V, № 162).
42. 1661 травень. 1) Чоломбитня від віта Данила Полоцького на воеводу Шереметьєва; 2) Жалувана грамота від ц. Олексія Михайловича Київу (А. Ю. и З. Р., т. V, № 32).
43. 1665 листопаду 9. Жалувана грамота на ствердження магдебурзького права та привилеїв видана на прохання віта Данила Полоцького (П. С. З. Р. И., т. I, № 378).
44. 1665 листопаду 11. 1) Чоломбитня міщан на різні утиски; 2) відповідь воеводи Чаадаєва (А. Ю. и З. Р., т. VI, № 14).
45. 1666 травня 4 і 5. Розмова між боярином Шереметьєвим та єпископом Методієм про полегшення киянам (А. Ю. и З. Р., т. VI, № 39).
46. 1667 лютого 20. Жалувана грамота Данила Полоцького на війтівство в Києві (Акты Историческіе, т. IV, № 192. Автентична грамота переховується у Київ. Центральному Архіві).
47. 1669 березня 3. „Просительныя статьи кievскихъ мѣщанъ“ (Бантышъ-Каменскій. Історія Малої Росії, т. II, стр. 275—277).
48. 1677 січня 18. Жалувана грамота од ц. Хведора Олексійовича київським ремісникам (Дополненіє къ Актамъ Историческимъ, т. VII, № 27).
49. 1677 січня 18. 1) Указ ц. Хведора Олексійовича воеводі Андрієві Головінові з приводу скарг київських міщан на царських „ратныхъ людей“. 2) Жалувана грамота Жданові Тадрині на війтівство в Києві (А. Ю. и З. Р., т. XIII, № 3).
50. 1689 січня 24. Жалувана грамота від царів Івана й Петра та царівни Софії, видана на прохання віта Івана Биковського (Рукописний відділ Національної Бібліотеки, I, № 183).

51. 7207 (1699) квітня 10. Жалувана грамота від ц. Петра видана на прохання вйта Івана Биковського (там-таки).

52. 1700 березня 13. Жалувана грамота від ц. Петра, видана на прохання вйта Дмитра Полоцького та гетьмана Мазепи (там-таки).

53. 1710 березня 3. Жалувана грамота від ц. Петра видана на прохання вйта Дмитра Полоцького з скаргами його на Мазепу (там-таки).

54. 1730 червня 5. Жалувана грамота імп. Ганни Іванівни (там-таки).

55. 1733. „Указъ Коллегіи Иностранныхъ Дѣлъ“ про звільнення київських міщан, згідно їх „правъ и вольностей“ від постачання робітників на „линейную работу“ (там-таки).

56. 1733 січня 10. Указ „о вѣдѣніи“ Києва гетьманами та генерал-губернаторами (П. С. З. Р., т. IX, № 6307).

57. 1733 лютого 16. Грамота від імп. Ганни Іванівни генерал-губернаторові Вейсбахові та губернаторові Шереметьєву про права Київа (К. Ц. Архивъ, кн. № 3503).

58. 1733 лютого 16. „Екстрактъ“ з різних грамот Київу (1654—1732)— додаток до попередньої грамоти (К. Ц. Архивъ, кн. № 3503).

59. 1737 листопаду 11. Резолюція Кабінету Міністрів „о бытіи Києву подъ вѣдѣніемъ губернаторовъ“ (П. С. З. Р. И., т. X, № 7434).

60. 1743 жовтня 10. Указ Сенату про складання жалуваної грамоти на ствердження прав Київа та про вирішення деяких питань, виданих на прохання вйта Павла Войничча (П. С. З. Р. И., т. XI, № 8803).

61. 1743 жовтня 24. Жалувана грамота імп. Лизавети Петрівни на ствердження прав Київа (Бантышъ-Каменскій, Історія Малої Россії, IV, стр. 281—282).

62. 1755 грудня 31. Жалувана грамота Іванові Сичевському на вйтівство в Київі (переховується в окремії вітрині у К. Центральному Архіві).

63. 1760 листопаду 16. Указ од Сената про „вѣдѣніе“ київських міщан магістратом за магдебурзьким правом під апеляцією Сенату (П. С. З. Р. И., т. XV, № 11133).

64. 1761 серпня 31. Указ од Сената розглянути закони, що існують у Київі,— з приводу Лизаветинської Законодавчої Комісії (П. С. З. Р., т. XV, № 11317).

65. 1762 травня 20. Указ од імп. Петра III „о бытіи киевскому магистрату въ вѣдѣніи гетманскомъ“ (П. С. З. Р. И., т. XV, № 11541).

66. 1764 вересня 29. Жалувана грамота від імп. Катерини II (П. С. З. Р., т. XVI, № 12249).

67. 1775 жовтня 20. Указ од імп. Катерини II про приєднання Київа до „Малороссії“ (П. С. З. Р. И., т. XX, № 14381).

68. 1781 вересня 16. Указ про заснування Київського Намісництва (П. С. З. Р. И., т. XXI, № 15228).

69. 1796 листопада 30. Указ од імп. Павла I про відділення Київа від „Малороссіи“ (П. С. З. Р. И., т. XXIV, № 17594).

70. 1796 грудня 12. Указ про заснування київської губерні (П. С. З. Р. И., т. XXIV, № 17634).

71. 1797. вересня 16. Указ про збереження старовинних прав Київа, даний на прохання міського голови Рибальського (П. С. З. Р. И., т. XXIV, № 18142).

72. 1802 лютий. Звістки про жалувану грамоту від імп. Олександра I, що до наших часів не збереглася (Московскія Вѣдомости 1802 г. апрѣля 30, среда № 35, передруковано в „Кіевской Старинѣ“ 1896, кн. 9, стор. 65—67).

73. 1802 вересня 17. Указ про складання комісії, щоб перевірити рахунки київського магістрату (П. С. З. Р. И., т. XXIV, № 18142).

74. 1802 грудня 19. Статут комісії під головуванням віта (П. С. З. Р. И., т. XXVII, № 20558).

75. 1805 лютого 11. Указ про впорядкування в Київі винних зборів (П. С. З. Р. И., т. XXVIII № 21619).

76. 1806 серпня 7. Указ про впорядкування в Київі міських прибутків та видатків (П. С. З. Р. И., т. XXIX, № 22231).

77. 1808 червня 19. Указ про заплату боргів київських ремісничих цехів з загальних-прибутків міста (П. С. З. Р. И., т. XXX, № 23098).

78. 1834 вересня 21. Указ про призначення до комісії голови від корони (2-е П. С. З. Р. И., т. IX, № 7390).

79. 1834 грудня 23. Указ про переформування урядування міста Київа (2-е П. С. З. Р. И., т. X, отд. II, № 7694).

80. 1835 березня 8. Указ про пільги для купців міста Київа (2-е П. С. З. Р. И., т. X, № 7931).

Повний текст декотрих документів.

I. (У реєстрі ч. 13). Привилей Короля Сигізмунда II Августа, що був виданий після Люблинської Унії*).

Жигмундъ Августъ милостію Божією Король Полскій великій князь Литовскій, Киевскій, Рускій, Прускій, Волинскій, Мазовецкій, Подляскій, Самоидскій, Ливонскій и протчая и протчая.

Ознаймуемъ симъ листомъ нашимъ кому тепер и на потомъ вѣдати належатимет, переднами именовемъ меццанъ нашихъ Киевскихъ покладали привилей потвердителний вречи нижей описанной под титлоу нашею

¹⁾ Друкуємо цього привилея, зважаючи найбільше на цікавий вступ. Самий текст привилею, тотожний з попередніми привилеями 1544 та 1545 й наступними 1576 та 1588 (у реєстрі ч. 10, 12, 15, 18) наводимо як виразний опис становища Київа на підставі Магдебурзького права.

и припечати великого князства Литовского, и супплѣкованно до насъ, же яко повѣтъ и воеводство Киевское чрез насъ до корони полской привернено и яко члонокъ от натуралного тѣла своего оторванній зново дотогожъ королевства прилученній, такъ и тот привилей потвердителній даби переписати, печат нашу притиснути и повагою нашою королевскою во всемъ потвердити укрѣпити и змоцнити, рачили, которой привилей так ся всобѣ от слова дослова имѣет. Жикгмундъ Августъ милостию Божию король Полскій, великій князь Литовскій, Рускій, Прусскій, Жмудскій, Мазовецкій, и протчая панъ, и дѣдичъ; ку вѣчной тоей рѣчи памяти всѣмъ икождому зособна кому о томъ вѣдати надлежатиметь ознаймуемъ ижъ переднашимъ величествомъ привилей наяснейшаго и премилостивѣйшого родителя нашего найхвалебнейшаго Господаря Жикгмунта тоеюж милостию Божию короля полского и найвишшаго князя литовского и иннихъ Его Величества града Киева войтъ измещани закону и вѣри римской грецкой, и арменской, покладали привилей на волности и цѣлости внемъ вираженніе и науживанне права майдебурского, которимъ зуполно позволено имъ мещаномъ, судитися, обходитися, исправоватися и проступнихъ карати ивини знихъ брати, а яко всякая вещь отмины излимъ припадкомъ подлежага бываетъ, такъ итот привилей нещасливимъ припадкомъ отпоганства татар, которіе частокротне вдержаву ивграници наши нападают, унихъ мещанъ отбито и печать от оного на воску витесненную ипривешенную нашнурку едвабномъ оторвано, що досконале знат было толко подпись руки Его Королевского Величества, иподпись руки секретарской цѣли и ненарушими зосталъ. Що мы достоверно видячи вѣру няли, которой привилей такся всобѣ мѣеть: воимя Господне аминь. Ку вѣчной тоей памяти поневаж всѣ речи которіе вчасѣ исправляются, купно счасомъ взабвенія приходят изпамяти людской вибиваются инаступшимъ вѣкомъ невѣдоми бивают, аще для вѣкопотомной памяти писанни необрѣтаются; того ради мы Жикгмонтъ Божию милостию король полскій, и великій князь литовскій, рускій, прускій, жмудскій, мазовецкій ииннихъ государь идѣдичъ; ознаймуемъ всѣмъ обще икождому зособна нынѣ ипотомъ будучи кому отомъ вѣдати належит, яко войтъ ивещане наши Киевскіе перед маестатомъ нашимъ доносили, что наяснѣйшій некгдис корол Александерь, продокъ и наймилшій брат нашъ, желаючи спустѣлому краю земли русской лутшого поведенія, идаби мѣсто Киевъ ширилося имножилося влюде, ивовсе достатки и приходи самому мѣсту Киеву и мещаномъ Киевскимъ зласки и щодробливости своей королевской, право немецкое названное майдебурское, закону ивѣри римской, греческой, и арменской надалъ иуфундувалъ и опредѣлилъ, даби мещане ивси жители Киевскіе тепер и напотомъ будучіе и ихъ потомки инаслѣдники вовсѣхъ рѣчахъ обходилися исправовалися такъ, якъ полномощная установа извичай права именуемого майдебурского означает, и на такое надане привилей Его королевского Величества призвавсистой печати имъ наданній переднами покладали и доносили, что Его Королевское Величество потому привилею всагомъ правѣ майдебурскомъ

на нѣкаторіе артикула и пункта несоизволяя, и неповелѣлъ потому быти, но они помянутіе мещане насея часъ покорне намъ били челомъ дабысмо имъ в томъ милость нашу королевскую явили имъ мещаномъ и мѣсту ихъ право прежде рѣченное подлугъ привилея наяснѣйшого пана брата нашего негдис короля полского Александра зуполно и нивчемъ ненарушимо содержат повелѣли и утвердили; мы прето маючи ласкавій взглядъ нанихъ мещанъ яко напограничу живучихъ и часто кротное отнеприятелей нашихъ ноносящихъ и терпящихъ разореніе и неволю, ахотячи мѣсту нашему влюде и в оу всѣхъ достатки расширения и помноженія прозбу ихъ ласкавъ принявши право атеотоницкое названное майдебурское мѣсту нашему Киеву и в сѣмъ его обивателемъ тепер внемъ застаючимъ инапотомъ будучимъ римского, греческого, и арменского исповѣданія зособливой и щодробливой ласки нашей королевской надаемъ позволяемъ, утверждаемъ, измоцняемъ, вовѣчніе времена и тое право майдебурское зуполне в оу всѣхъ пунктахъ, и артикулахъ, содержати позволяемъ, и подлугъ оноу установи обходитися справоватися и боронитися таковымже способомъ и порядкомъ, якъ и мѣсто наше Вилно тое право содержит и оноу уживаетъ, а отъ правъ полскихъ, литовскихъ и русскихъ и оу всѣхъ извичаевъ тому праву неслушнихъ и противнихъ предреченнихъ мещанъ виключаемъ и волними чинимъ; також помянутыхъ мещанъ от послушенства и власти воеводъ, судей и иннихъ урядниковъ нашихъ ихъ намѣстниковъ свободными чинимъ, которіе мещаны передними якихъ колвекъ рѣчахъ исправахъ криминальных, в великихъ и поточнихъ тоест озлодѣйствъ, окровопротити оубійствахъ оу сѣченію члонковъ якихъ опожогахъ и виннихъ всѣхъ проступкахъ, зякой колвекъ причины позванніе немѣют отвѣтствовати и неповинни ихъ коотвѣту передсебя потягати и ни доякихъ винъ, и до заплаченія онихъ недолжни насилувати, толко оны перед своимъ войтомъ натот часъ будучимъ авойтъ зурадовими своими передмаестатомъ нашимъ, когда чрез позви наши призывани будут оякіе колвекъ справи тимже власке анеиншимъ правомъ майдебурскимъ на ихъ скаржачимся отвѣтствовати мѣють, опрочъ же если бы справа якая прилучилася зшляхтичемъ или з иннимъ кимъ сему праву неподлеглимъ и неподручнимъ; тому ж войту мѣста нашего Киева всѣ справи криминаліе, головніе, горловіе, опожогахъ, инніе всѣ вышеозначенніе даемо моцъ и власть зуполную судити проступнихъ, карати подлугъ заслуги каждого мечемъ стинати, топити, огнемъ палити якъ право майдебурское в оу всѣхъ своихъ артикулахъ пунктахъ и паграфахъ описуетъ. Кравцовъ, ковалевъ, цируликовъ, золотаровъ, лучниковъ, стрелниковъ, кушнеровъ, шевцовъ, и иннихъ всѣхъ ремесниковъ в Киевѣ тепер живучих и впрעדъ будучихъ под власт и послушенство мѣское поддаемъ и привлащамъ. А власти и послушенства воевод и иннихъ урядниковъ нашихъ и ихъ наместниковъ вилучаемъ, иувольняем и имѣти тохощем жебы отнюдъ ихъ дозамку на роботизну войсковую непотягано и жаднихъ бы инъ обыдъ иналогъ нечинили, опрочъ що скождого ремесла подва человека на службу и роботизну замковую и войсковую опредѣляемъ

каторіе прислушати мают дозакму; позволяемъ тежь помянутимъ мещаномъ вшелякій складъ в мѣстѣ ихъ имѣти пивомъ медомъ, виномъ, и горѣлкою шинковати истого приходи напотребы мѣскіе оборочати также помѣрное медовое, тоест вѣдерко которимъ медъ мѣрится, ятки всѣ резницкіе, полки и лавки вкаторих живност ивсякая мѣлочъ продается, воскобойню где воски забиваются совсѣми приходами до мѣста надаемъ також зкождой корчми каждого году подвѣ копи грошей повинни намъ платити; такожъ тихъ преждевѣченнихъ мещанъ знѣкоторого звичаю, в мѣстѣ Киевѣ из стари будучого яко оны называютъ осмнищество увольняемъ иваруемъ то абы обывателемъ Киевскимъ никто зурадниковъ замку Киевского аособливѣ названній осмничій за тую уставу жадной трудности и турбаціи хоча ибы и приличилися втаковомъ учинку недерзаль затѣвати иотнихъ жаднихъ податей вимогати; гостей також и прихожих подлуг старого звичаю заховуемъ от мита нашего надлежащаго на насъ от рыбъ, мещанъ Киевскихъ заховуемъ и увольняемъ. Онижь мещаны много кротно уже прежде мененній привилей наяснѣйшого короля ивеликого князя Александра вишепомяненного брата нашего наймилшого такъ же инашь передъ маестатомъ нашимъ подлинній, презентовали и освѣтчали, что его королевское величество и мы повсѣхъ панствахъ нашихъ дѣдизнихъ короннихъ ив великомъ князствѣ литовскомъ от мить ицель всякихъ уволили ипозволили купецкимъ людемъ мещанамъ Киевскимъ с товарами игандлями якими колвекъ ити ихати и судами водою плисти без платежу жадного нацлахъ королевскихъ, князскихъ, панскихъ духовного и свѣтского стану; в том же привилею выражено что брат и продокъ нашъ и мы ихъ мещанъ Киевскихъ волними учинили, от всѣхъ пословъ нашихъ також московскихъ, молдавскихъ, турецкихъ, перекопскихъ и иннихъ всякихъ посланниковъ гонцовъ, куриеровъ и от давання тимъ посломъ подводъ кормовъ и питя и иннихъ видатковъ на привѣтъ ихъ, и от сторожи скарбовъ и лошадей ихъ, и от походу з послы до орды, також и воеводскимъ посланникомъ лошадей в подводи у нихъ имати заказали, и от судовъ всякой власти замковой увольняемъ и иноземцовъ и пришелцовъ всякихъ будучихъ тамъ в Киевѣ и гандлюющихъ купеческимъ промысломъ совсѣми ихъ послугами податками и приходами тимже мещаномъ вовладеніе подаемъ и привращаемъ. Давтомже привилей написано, что воеводи Киевскіе звимисленного нѣкоторого звичаю подвѣнадцятъ копъ грошей бирали вини от тихже мещанъ Киевскихъ, которіе часу лѣтнего вдомахъ своихъ огон держали, яковій поступокъ извичай мы ганимъ искорняемъ, ихъ мещанъ от такового звичаю увольняемъ, и позволяемъ всѣ мещаномъ купецкимъ и ремесленнимъ людемъ огон вдомахъ своихъ вночи албо кождого колвекъ временни держати и имѣти безжадной вини и турбаціи от ураду замкового; толко вдомахъ шинковихъ влѣтъ когда ночи маліе бывають при свѣтле пити заказуемъ и притомъ всѣмъ яко вишепомянулося ихъ мещанъ многократне вишепомянутихъ заховуемъ и мѣти то хощемъ непремѣнно. А духовнимъ тоест архіепископови закону и вѣри святоторимской, митрополиту греческому Киевскому

и всѣмъ духовнимъ в Києвѣ обикліе свои приходи и подати имѣючіе повинни подлугъ стародавнього звичаю належите исполне отдавати всякіе приходи мы государ наше королевское величество не вступаемся. Они ж мещане наши от ваги ваговое доратуши повинни давати, заровно теж важницу совсеми вагами при ратуши заховуемъ подлугъ давняго звичаю; контрибуцію тоест побор они мещане наши вказну нашу повинни платити заровно як из иннихъ мѣсть мещанеж наши платять; такъ каждого часу они мещане наши заровно з инними мещанами нашими и подданими подлугъ звичаю давняго оборону исторожу отбувати повинни натомъ мѣсту гдѣ здавна сторожа, стоевала; и когда и килка кротне знами самими албо знашими урадниками зататарами впогоню потреба бѣ была онижъ мещане кождїй засебе подлугъ можности своей збройно конно якъ довойни надлежит зауказомъ нашимъ албо урадника нашего без окладно и без жадной отмовки зинними подданными нашими виездити должны; також взамку нашемъ подлугъ давнего обикновенія ониж мещане наши вночи обходити и окликвати повинни. Сверхъ еще для прибилу имъ мещачамъ нашимъ два ярмарки устанавляемъ ипозволяемъ мѣти тутъ вКиеве первїй ярмалокъ опразнице Богоявленія Господня чрезъ цѣлїй тижлень, другїй опразницѣ Рождества Пресвятїя Богородици, такожъ през цѣлїй тиждень. И що колвекъ мѣсту мещаномъ нашимъ Киевскимъ яко вишепомянено надалисмо змоцнили, от чого теж и уволнилисмо тое накрѣпко неподвижимо и ни откого ненарушимо вовѣчнїе роди утверждаемъ изаховуемъ, иксему писанїю нашему для свѣдїтельства иувѣренїя лутчого печат нашу королевскую привѣсити повелѣли. Дано вВилнѣ всереду перед праздникомъ близко святаго Антонїя року Господна 1516 прибитности тамъ вБозѣ превелебного отца велможного и урожоного войтеха бискупа Виленского Николая Николаевича Радивила воеводи Виленского и великого князства нашего Литовского канцлера, Юрїя Станиславовича Остика воеводи Троцкого двору нашего ротмистра, Станислава Яновича каштеляна Троцкого а земли Жмудской старости Юрїя Николаевича Радивила подчашого нашего истарости Кродзинского, Немира старости Мелницкого и Драгоцкого маршалка нашего Юрїя Иллѣвича маршалка и старости Берестецкого Илинского и прибитности иншихъ панов радѣ и дворанѣ нашихъ зичливѣ ивѣрне намъ милихъ начомъ восвѣдїтельство подпись королевской такоїй: Жикгмунтъ король подпись руки секретарской Николай маршалокъ подписалъ А зاتمъ нашему Королевскому и Княжескому величеству именемъ войта, бурмистровъ, райцовъ, ивсего посполства мѣста нашего Киева мещане Киевскїе Тарас Алексѣевъ, Прокопїй Андрѣевичъ, Васко Ходковичъ при инстанціи суплековали; абысмо той помянутїй привилей повагою нашою королевскою и княжескою утвердили змоцнили, которыхъ прошенїе ласкаве принявши помянутїй привилей симъ писанїемъ нашимъ утверждаемъ, укрѣпляемъ змоцняемъ, которїй привилей где бы колвекъ впубличнихъ головнихъ и поточнихъ судахъ презентованъ будет, абы была вѣра везде яко самому подлинному была данна; чого ради сіе писанїе

восвѣдительство рукою нашою подписали и печать нашего князства Литовского навоску притиснувши привѣсит повелѣли; дѣялося идано вВилне в пятницу вдвадцят четвертій день мѣсяця апріля лѣта от Рождества Христова мѣсяц. Притомъ притомніе были велебній и велможній Юрій бискупъ Луцкій, Янъ Глебовичъ воевода Виленскій державца Бобрускій и Борисовскій, Григорій Григоріевичъ Остиковичъ Виленскій Геронимъ Троцкій каштеляничъ; Николай Яковичъ Радивиль маршалокъ земскій, Станиславъ Довойна воевода Полоцкій, Иванъ Горностаѣ маршалок надворній великого князства Литовского подскарбій земскій Слонимскій, Елвенскій, Доршунскій староста и иншіе пани ради дворяне и урадники наши верне и вдячне намъ миліе Жикгмонтъ королъ подпisałъ: атакъ мы Жикгмонтъ Августъ менованній королъ прошеніемъ мещанъ нашихъ Киевскихъ яко слушне ласкаве принявши привилей той потвердителни писанній на поргамине переписати и печат нашу королевскую притиснути и привѣсити повелѣли которій привилей вовсѣхъ пунктахъ и обовязкахъ икондиціяхъ потвердили укрѣпили измоцнили, якожпотвержаемъ укрѣпляемъ иумоцняемъ, неподвижно и ниоткого ненарушимо вовѣчніе времена. Дано вЛюблинѣ на сездѣ и собраніи енералнимъ королевскимъ дня ка мѣсяця юля лѣта Господня мѣсяц, королевства нашего м; уякого подлинного привилею подпись рукъ таковіи Жикгимунт Августъ королъ подпisałъ.

Мѣсто печати к тому
привилею привешенной.

Сподлинной привилегіи латинского писма на руское переводили Антон Троцина сотникъ Срѣбрянскій и Михайло Якъгелнѣцкій сотникъ Журавскій.

II. (*У реестрі ч. 24*). Привилей короля Володислава IV.

Владиславъ четвертый, Милостію Божею королъ Полскій, великій князь Литовскій, Рускій, Прускій, Мазовецкій, Жомоитскій, Ифляндскій и Шведскій и Готскій и Вандапскій дедичний королъ.

Ознаймуемъ тимъ листомъ нашимъ всѣмъ во обецъ и каждому зо особна, кому о томъ видати належитъ, иж оказивали передъ нами мещане места нашего Киева права и привилія свое нижеписанніе, заключающіе въ собѣ разные поданя и конфирмованя волности мѣсту Киеву отъ светобливыхъ продковъ нашихъ, королевъ ихъ милостей полскихъ и великихъ князей литовскихъ служащихъ, и били намъ чоломъ, абы есмо-имъ повагою нашою королевскою утвердили и умоцнили тіе права, привилія, волности и всякое надане, которые то въ собѣ мають: Першій привилей паргаминовій наяснышого короля его милости писаніемъ латинскимъ писаній подъ датою въ Кракове, лѣта Господня тысяча пятсотъ осмъ десятъ осмого, дня девятого мая, которымъ то привиліемъ своимъ его королевская милость, святое памяти панъ Отецъ нашъ первіе привиліе, фундушъ тому месту Киеву отъ святоблिवыхъ продковъ нашихъ королевъ ихъ милостей Полскихъ и великихъ князей Литовскихъ, Александра, князя

Литовского, а потимъ короля Полского, Жикгимонта Первого, Жикгимонта Августа и Стефана на разніе волности и доходи мескіе надане, коньфирмовати соизволилъ, которими то привилеями, тому месту и мешчанам киевскимъ напередъ право Майдебурское, то ест немецкое, назване, обивателем киевскимъ всемъ, такъ вѣри католицкой римской, яко теж грецкой и армянской будучимъ и потомкамъ ихъ вечистое ест надано, аби се ведлугъ права Майдебурского во всяких, речахъ и справахъ рядили и справовали таковимъ же способомъ, яко место наше Виленское тое право Майдебурское держить и оногo уживаетъ, а отъ правъ полскихъ, литовскихъ, рускихъ и отъ всехъ звичаевъ, тому праву Майдебурскому противникъ, преречонихъ мешчанъ виймуючи, увольняючи, такъ техъ помененыхъ мешчанъ отъ всякихъ винъ зарукъ, права, моци и власти воеводовъ, судей и иншихъ урядниковъ и ихъ наместниковъ, которіе в якіе колвекъ речи и справи, такъ головніе, яко поточніе заданіе изъ якое колвекъ причини позваніе не мають ни де ставити и ответствовати толко перед своимъ войтомъ, а войтъ засъ з урядомъ перед Маестатомъ нашимъ кгда чрез позви наши позваний будеть, о справи якіе колвекъ тимъ же власне, а не иншимъ правомъ Майдебурскимъ, на себе скаржачимъ ответствовати мѣеть. Томужь войтові дана моць зуполная тимиж привиліями всякіе справи головніе, горловіе судити, и винних карати тимъ всякимъ способомъ, яко то право пререченное Майдебурское во всехъ своихъ артикулахъ, пунктахъ и обовязкахъ описиваетъ. Тими теж привиліями позволены всякіе ремесла ремесникамъ робити, и ихъ подъ властю и въ праве мескомъ оставлено, опроч двохъ ремесниковъ с каждого ремесла, которіе на послузе замковой и подъ правомъ замковымъ быти мѣють. Позволено тежъ и дана моць и власть помяненнимъ мешчанамъ нашимъ места Києва всякій складъ мѣти пива, меда и вина и тимъ всѣмъ шинковати, а оттуду провентъ на потреби места тамъ того оборочати; такоже мѣренье меду, то есть вѣдерко которимъ медъ мѣрятъ, и тежъ горѣлки волное шинкованье, и вшелякие въ ринку ятки резницкое и полки, лавки для продаваня живности и якихъ колвекъ речи, так однакове же отъ каждой корчми по две копи грошей платити повинни. Воскобойня теж, где воскъ выбивають, со всеми пожитками и з доходами тѣмъ же мешчанамъ надана. Теж мешчанъ тихъ преречонихъ з некоторого звичаю в месте киевскомъ стародавно будучого, которий они називають Асмництво, винято и уволено, иж о то не будутъ мети жадніе трудности и нагабанья; ани теж отъ таковихъ не маеть бити ничто брано, хочай би били знайдени въ таковомъ учинку. Тими ж привиліями уволено тих мешчанъ киевскихъ по всех панствахъ нашихъ, так въ короне, яко и въ великомъ князстве Литовскомъ, отъ митъ и цель всякихъ, такъ сухомъ, яко и водою, иж волно тѣмъ купцамъ мешчанамъ киевскимъ съ товарами и куплями якими колвекъ ити, ехати и ставками водними плисти кромѣ жадного цла, як королевского, такъ тежъ княжеского, панского, духовного и светского стану. Тихъ же мешчанъ киевскихъ уволено отъ всякихъ пословъ нашихъ, и тежъ московскихъ, мол-

давскихъ, турецкихъ, перекопскихъ и иныхъ всякихъ пословъ, гонцовъ, куриеровъ, такожъ отъ всякихъ податковъ и отъ подводъ на тѣ послы даванья, отъ скарбу и коней отъ сторожи; также съ послы до орды хоженья, и отъ коней подъ нихъ даванья; воеводинымъ тежъ посланникамъ конѣ отъ нихъ брати заказано. Отъ судовъ и всякихъ утисковъ урядниковъ киевскихъ тѣхъ же мещанъ уволено. Всякихъ тежъ людей тамо будучихъ, чужоземцовъ и приходячихъ, въ месте томъ Киеве мешкаючихъ и купецкого гандлю заживаючихъ, таковыхъ, со всякими ихъ послугами, податками и ихъ доходами, имъ же мещанамъ въ мощъ подано. Що теж негде передъ тимъ воеводе Киевское по дванадцать копъ грошей брали вини отъ тихъ же мещанъ, у которыхъ часу лѣтнего въ домахъ огню заживано, тежъ отъ тоей вини мещанъ волнихъ учинено, и мещанамъ всемъ, купцамъ и ремесникамъ, огонь в домахъ своихъ въ ночи, албо которого колвекъ часу (окромъ лѣтомъ на малой ночи при пьянствахъ) доброволне кромъ всякое вини урядниковъ нашихъ замковыхъ, албо которыхъ колвекъ нагабанняхъ мети, держати и ховати дозволено Духовнимъ, то естъ бискупамъ вѣри католицкой римской и метрополитові киевскому и всякимъ духовнимъ въ Киеве свои опатренѣя мѣючимъ, всякіе доходи звикліе и податки воровано, в которіе ся король, его милость, на онъ часъ вдавати не хотель. Два тежъ ярмарки щороку тимъ же мещаномъ надано. О чомъ той привилей святое памяти короля, его милости, Пана Отца Нашего, на конфирмованье первыхъ привиліевъ и фундушовъ, тому мѣсту Киеву наданихъ служачий, всякіе данини виразно описуетъ, также тежъ и повинности взгледомъ данимъ на преречонни мещане наши вложени, въ томъ же привилію суть деклярованы: меновите служба военна и сторожа на замку, которая в ночи оголошаетъ — Тежъ мещане киевские оказали другій привилій пергаминовій наяснейшее святое памяти короля его милости Пана Отца Нашего, писмомъ полскимъ писаній, подъ датою въ Кракове, лѣта Господня тысяча пятсотъ осмьдесятъ осмого, м-ца мая десятого дня, которимъ привиліемъ своимъ его королевская милость также первіе привиліе своихъ Антецессоровъ королевъ ихъ милостей святой памяти Жикгимонта Августа и Стефана на арендованье корчемъ тимъ мещанамъ киевскимъ въ месте Киеве, медовихъ, виннихъ и пивнихъ, по осми сотъ копъ грошей литовскихъ кождей рокъ, на две рате платежу дани, конфирмовати изволилъ, за котору аренду виразне декляровано и варовано, ижъ воеводе тамошніе киевскіе въ тѣ корчми ничимъ ся вдавати и перешкоди дѣлати имъ не мѣють; также ротмистрове наши, такъ тежъ десятники и товарищи ротъ ихъ, митрополіе, бискупскіе люде, архимандритове и игуменове сами, а ни на пановъ своихъ и иныхъ перемешкивающихъ въ месте и въ монастырахъ киевскихъ, корчомъ ку пожиткови своему устанавлять, яко въ мѣстѣ, такъ за замкомъ и на передместяхъ, въ кляштору и в монастырахъ, жадного шинку на продаванье держати не мѣють, кромъ тихъ мещанъ киевскихъ албо кому они позволять; а ктоби хотель на тотъ указъ и уставу корчми на себе устанавляти и шинкъ ку пожиткови свему мѣти, теди они съ приставомъ, на то

имъ приданимъ, такіе корчми и шинки забирати мѣють, въ чомъ воево-
дове тамошніе мѣють имъ, помощь чинити, и половину трунковъ и начинья
забранныхъ корчемныхъ мѣють на замокъ брати, а другая половина при
мещанахъ мѣеть доставати, а в тимъ никто не маеть имъ спротивлятися
подъ закладомъ ста рублей грошей на каждого такового, кто бы въ тимъ
противность оказиваль. Въ тимъ же привилію позволено ротмистрови
варенья пива и сиченья меду на потребу его, а не для шинку, о чимъ
той привиліей конфирмаціей святое памяти короля его милости Жикгимон-
та Третьего, Пана Отца Нашего съ подписомъ руки его ширей то въ
собѣ объявляеть — Тиеж і мещане киевскіе указивали третій привилей
паргаменовій наяснѣйшого святое памяти короля его милости тогожъ
Пана Отца Нашого, с подписомъ руки его и съ печатю коронною, подъ
датою въ Кракове, дня десятого м-ца мая лѣта Господня тысяча пятсот
осмьдесятъ осмого на конфирмованье первыхъ привилѣевъ святое памяти
королевъ ихъ милостей Жикгимонта Августа и Стефана тимъ же меща-
намъ киевскимъ на волное обранье межи собою войта наданихъ, где
тамъ виразне описуеть, ижъ тимъ мещанамъ киевскимъ, водлугъ старо-
давного звичая и волности своей, теперь и на потомъ самимъ между собою
з посредку себе, мещанъ киевскихъ которіе подъ правомъ Майдебур-
скимъ сядять, водлугъ волѣ и уподобанья войта себе волно обирати,
еднакже такимъ способомъ, ижъ они, обравши людій добрихъ и год-
нихъ чтыри особи на тотъ урядъ войтовскій, намъ Государевѣ оповедати
из нихъ одного годности чрезъ листъ свой заледати мѣють. А ми Го-
сударь имъ того за войта подати и привиліемъ своимъ конфирмувати
мѣемъ, яко о тимъ тѣе взвишь (помененние) привилія ширей то въ собѣ
оказують. — Тіе жъ мещане киевскіе оказивали передъ нами привилей
паргаминовій отъ святое памяти короля его милости Жикгимонта Тре-
тего, Пана Отца Нашего, съ подписомъ руки власнія его и съ печатю
великою коронною, писмомъ полскимъ писанній, подъ датою въ Вар-
шаве, на сойме валномъ, лѣта Господня тысяча шестсотъ девятнадцатаго,
м-ца февраля пятнадцатаго дня, тимъ же мещанамъ даний на то, аби
жаденъ жидъ и кождій купецъ, откуда колвек до места нашего Киев-
ского прийдя, нигде инъдеи господою не ставаль, толко въ дому Гос-
тинномъ мескомъ, а съ купцемъ жаднымъ приіжжимъ жадного торгу не
чиниль, товару у него не куповаль, и своего товару ему не продаваль,
толко з мещане нашими киевскими торги свои чинили, товари имъ про-
давали и у нихъ товары потребніе себе куповали и мешкаючи въ месте
нашемъ Киевскомъ долшъ единого того дня, [отдавши] звиклое повин-
ности зъ дому Гостинного до Ратуши, прочъ з места выѣхали; такъ теж
аби жаденъ жидъ мененый киевскій у суду меского, замкового и у части
места Києва бискупей, яко теж на грунтахъ митрополичихъ, архиман-
дричихъ, кляшторскихъ, шляхетскихъ козацкихъ и всякихъ иншихъ до-
мовъ куповати, арендовати, въ тимъ месте нашомъ Києвѣ мешкати и
фундоватися не смель и не важился, подъ караньемъ хто би тому по-
становеню въ чимъ колвекъ пречнимъ бити показаль, забранемъ усехъ

маєностей, которого половица на ратушь мѣть zostавати; подъ податю чего сегожь жадень жидь упоминати не мѣть часи вѣчными, о чомъ тотъ привилей короля его милости, святое памяти Пана Отца Нашего ширей то въ собѣ обмовляеть. — Оказовали тежь передь нами тижъ мешчяна наши киевскіе листъ светое памяти короля его милости, пана Отца Нашого съ подписомъ власной руки его и съ печатью коронною до митникивъ и писарей мить волинскихъ на коморы Луцкои и прикоморку киевскомъ поставленнымъ на паперу по руски писаномъ, подъ датою въ Варшаве, на сейме валномъ коронномъ, лѣта Господня тысяча пятсотъ осмьдесятъ девятого, м-ца апреля десятого дня на волность безмитного торгованя человѣку, посполитому места нашего Киева даний, гдѣ виразне описуеть, аби тѣ митиики и писари целніе противъ правамъ и привиліямъ места нашего Киева отъ всякихъ обивателевъ человѣка посполитого, которіе одно подъ правомъ Майдебурскимъ и подлегломъ ихъ мескимъ застають, хочай би которій и копій привилея меского не мел, жадного мита и цла от соли, отъ воску и иншихъ всякихъ товаровъ ихъ не брали, и не витягали, брати и витягати не казали, и во всемъ ся конечно подлугъ правъ и привилеивъ места нашего Киева заховали, о чомъ тотъ листъ короля его милости, святое памяти Пана Отца Нашого ширей то въ себе обмовляеть. — Надъ то показали намъ тіежь мешчяне киевскіе два декрета — первій на сейме вальномъ коронномъ въ Варшаве, дня двадцать первого м-ца февраля, року тысяча пятсотъ осмьдесятъ пятого, по полску на паргамине писаній рукою валебного въ Христе ксенза Войтеха Барановского, подканцелярого коронного, подписаній, которимъ отъ податковъ восковничего, соляного, грибного вечними часи суть увольнение; другій на паперу по руску писаній на сейме валномъ коронномъ, дня третего м-ца ноября року тисеча шестсотъ одинадцатого рукою велможного Щенсного Криски, подканцелярого коронного подписаній, которимъ вага, перевозъ и десятая риба вялая месту Киеву присуждена естъ, яко тѣ декрета ободва ширей въ себе обмовляють — Мы теды, Государь, маючи милостивое баченье на унижонну прозбу мешчанъ киевскихъ, подданныхъ нашихъ, при отданню намъ повинного послушенства и верного подданства, чрезъ некоторыхъ ся посродку себе на тим сойме щасливое коронацеи нашей отосланныхъ учинено, также мѣючи чрезъ некоторіе пани ради нашей и послы земскіе залецону веру, цноту и послушенство помененыхъ мешчанъ киевскихъ, которе святой памяти продкамъ нашимъ и речи посполитой, при великихъ своихъ тяжарахъ на Украине мешкаючи, статечне и зичливе осведчали, охотне и ласкаво вси права, привилія, фондуши, листи, волности отъ святобливыхъ продковъ нашихъ королей Полскихъ и великихъ князей Литовскихъ, наданые и отъ святой памяти короля его милости, Пана Отца Нашего привиліями и конституціями сеймовими ствержени, так якоби тут слова до слова описани были, тимъ листамъ нашимъ апробовати утвердити, и умоцнити умислили, якожь з особливой даски нашей, зичачи тому месту нашому Киевскому, яко украинскому, всякихъ оздобъ и помноженья во

всяких пунктахъ, и артикулахъ и обовязкахъ, а з влаща если того били и суть в уживаню, и не суть праву посполитому противни, апробуемъ, утверждаемъ и умоцняемъ часи вечними, на що для лепшого певности рукою нашою подпсавшися, пэчатъ коронную притиснути розказали. Дано въ Кракове, на сойме валномъ коронномъ, щасливей коронаціей нашої, дня двадцать осмого м-ца февралѣ, лѣта Господня тысяча шест-сот тридцят третего, панованья королевствъ нашихъ Полского и Шведскаго первого У подлинного привилея подпись рукъ таковой:

Владиславъ, король.

Даніиль Ижицкій

секретар Его Королевского Величества.

[М. П.]

iii. (*У реестрі ч. 26*). Привилей короля Володислава IV на утримання вѣйту.

Владиславъ четвергій, Божією Малостию король Полскій, великій князь Литовскій, Рускій, Прускій, Мазовецкій, Жмудскій, Ифлянскій, Смоленскій, Чернѣговскій, Шведскій, Кготскій, Вандалскій дедичний король.

Ознаймуемо тимъ листомъ нашимъ всѣмъ обще и каждому зособна, кому тое вѣдать надлежитъ, что мы преложеніе мѣючи тяжести, трудности уряду войтовского въ мѣстѣ нашомъ Киеве, даби въ томъ способнѣй и вигоднѣй през особи на нему будучіе отправоваемъ былъ, назначаемо и даемо имъ вѣчными часи пятсотъ золотихъ полскихъ юргелту дорочного съ провентовъ ратуша киевского, которій юргелтъ бурмистру и райци мѣста тамъ того славетному Андрѣю Ходици, войтови теперешнему, поки на томъ урядѣ жити будетъ, а по смерти его инымъ войтамъ, на тотъ урядъ наступающимъ, на кождій рокъ зуполно отдавати мають; и повинни суть войты теж съ тоей суммы слугу собѣ присяглого ховати, и оному платити мають, що въ рахункахъ причинено, лѣчби межі иншими расходами на потреби мѣста того, за квитомъ войтовскимъ, отъ насъ чрезъ комисаровъ зуполно всегда приято бити маеть. На що, для певнѣйшой вѣри, рукою нашою подписуемося и печать коронную притиснути розказалисмо. Данъ въ Варшаве дня 30 м-ца марта року Господня 1645, пановання королевствъ нашихъ Полского 12, а Шведского 13 року.

У подлинного привилею подпись руки таковой.

Владислаеъ король.

Томашъ Венскій, секретар

Его Королевского Величества
рукою власною.

[М. П.]

IV. (*У реєстрі ч. 50*). 1689, січня 24. Жалувана грамота царів Івана й Петра та царівни Софії.

Божією милостію, Мы Пресветлїйшіе державнїйшіе Великіе Государи, Цари и Великіе Князи Іоаннъ Алексіевичъ, Петръ Алексіевичъ и Великая Государиня Благовѣрная Царевна и Великая Княжна Софія Алексіевна, Всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи Самодержци Московскіе, Кіевскіе и т. д. (повний титул). Пожаловали Нашего Царского Величества отчины, Богоспасенного града Кіева войта Івана Быковського, и бурмистровъ, и райцовъ, и урядниковъ, и всѣхъ мѣщанъ, которые въ той нашей отчинѣ, во градѣ Кіевѣ нынѣ живутъ и впредъ жить будутъ, велѣли имъ дать сію нашу великихъ государей жалованую грамоту на рыбные ловли, и на сѣнные покосы, и на всякіе угоды, которые они имѣють во владѣнїи изстари по нашимъ Царского Величества жалованымъ грамотамъ, и по прежнимъ привилеямъ королей польскихъ. Понеже въ нынѣшнемъ во сто девятьдесятъ семомъ году били челомъ Намъ Великимъ Государямъ Нашему Царскому Величеству, они, войтъ и мѣщане, и объявляли въ приказѣ Малой Россіи Отца Нашего Великихъ Государей, блаженныя и вѣчнодостойныя памяти Великого Государя, царя и Великого Князя Алексѣя Михайловича, всея В. М. и Б. Россіи Самодержца также брата Нашего Великихъ Государей блаженныя и вѣчно достойныя памяти Великого Государя, Царя и Великого Князя Оедора Алексѣевича, всея В. М. и Б. Россіи Самодержца жалованныя грамоты, каковы имъ даны въ прошлыхъ годѣхъ на подтвержденіе правъ ихъ и волностей, и для владенія всякихъ ихъ угодей по прежнимъ привилеямъ королей польскихъ, а въ челобитѣхъ своемъ они мѣщане написали, что при бывшемъ гетманѣ тѣ права и вольности ихъ порушены тымъ, что со обыкновенныхъ ихъ торговъ велѣно имать пошлину; а они опричь купечества никакого у себя промыслу не имѣють; а которую прежде сего слободку отнялъ было отъ нихъ кіевскій Бискупъ, такъ же и ксензы владѣли насильствомъ. Подгородьемъ и Кожемяками съ людьми, и то у нихъ мѣщанъ при бывшемъ же Гетманѣ отнялъ Кіевскій полковникъ Григорій Коробченко, а послѣ того владѣть тымъ Кіевскій же полковникъ Константинъ Солонина; а урочищемъ Преваркою владѣють козаки Кіевского полку; а въ шинкахъ чинятца имъ убытки отъ монастырскихъ и козацкихъ шинковъ; а перевозного сбора преже сего бывало въ нашу Великихъ Государей Нашего Цар. Величества казну половина, а другая шла на Ратушу, а нынѣ де на Днѣпрѣ построены мосты, и въ лѣтнее время ѣздятъ черезъ мостъ всякіе люди, а мостовое собирають въ Нашу Ц. В. казну, а въ ратушу ничего не даютъ, да съ нихъ же и мостовые деньги емлютъ; а они въ нашу Великихъ Государей нашего Ц. В. казну платятъ съ шинковъ, и съ перевозу, и съ иныхъ доходовъ по штисотъ рублевъ на годъ по вся годы; и на Днѣпрѣ сѣнными покосы ничѣмъ не владѣють, а рыбными ловлями владѣють малыми, не такъ какъ написано въ прежнихъ жалованыхъ грамотахъ и въ привилеяхъ

королевскихъ; а сѣнными покосы и выгономъ завладѣли у нихъ Кириловскаго монастыря Ігумены, а рыбными ловлями и островами Муромцемъ и Трухановымъ, и дубровами начальные и ратные въ Кіевѣ будущіе люди; также и подводы съ нихъ емлютъ подъ всякихъ людей, подводъ по сту и болши, а они де тѣ подводы наймуютъ дорогою цѣною. А Ороловскаго девичьего м-ря старицы давно въ построенемъ Софійскомъ дворѣ, которой построенъ близко ратуши, пьтвемъ шинкують. А по указу де Отца Нашего бл. памяти Великаго Государя и Брата Нашего бл. пам. В. Государя, ихъ Ц. Величествъ тѣми промыслами, тоже на Днѣпрѣ перевозомъ, и сѣнными покосами, и рыбными ловлями и кабакомъ велѣно владѣть и торговать имъ безошлинно, ничѣмъ тѣхъ прежнихъ жалованыхъ грамотъ нарушивать не велѣно. А Кириловскаго м-ря Ігуменъ Інокентей Монастырской построилъ на родникахъ и на болотахъ въ четырехъ мѣстахъ на трехстахъ саженьяхъ мостки, и на тѣхъ мосткахъ бралъ мостовщину по королевскому привилію толко, съ проїзджихъ дальнихъ людей съ болшого возу по грошу полскому, а съ ближнихъ, недалече живущихъ отъ Кіева, по полугрошу полскому, а съ скотины рогатой по два бѣлыхъ, да съ мелкой по одному бѣлому старинныхъ польскихъ денегъ. А они мѣщане, въ томъ привиліи не помянуты, и никогда съ нихъ на тѣхъ мосткахъ пошлины не имывано; а ныне онъ игуменъ и съ нихъ мостовщину збираетъ же, и для того мостового дорогого побору околные люди ни съ какими торгами въ Кіевъ не издять, а издять, въ иные гсроды и отъ того чинится имъ мѣщанамъ и всякихъ чиновъ жителямъ въ Кіевѣ великая дороговня, иза такую дорогою мостовщиною по дрова и по сѣно, и на мельницы, и никуды по домовые нужды издить имъ не возможно; и скотины ихъ на ихъ же мѣщанскій выпускъ и въ луга для корму гонять не дають. Да имъ же мѣщанамъ великое утѣсненіе дѣется въ городѣ отъ козаковъ, на дворѣхъ у нихъ безпрестанно ставятца на становище человекъ по двѣсти и по триста съ лошадьми, и чинятъ имъ въ томъ великій убытокъ и тягость, и чрез указное емлютъ у нихъ сѣно, и овесь, и пьтве, и харчъ, и деньги насильно, и обухами бьютъ, и грабятъ, и послѣднее отимають, и отъ того они обнищали, и учинилось имъ отъ того убытку тысяча рублей. А подгородомъ Кожемяками съ людьми болши двухсотъ человекъ владѣетъ нынѣ кіевскій полковникъ; и въ постоѣ имъ мѣщанамъ они не помогаютъ. А въ Нижнемъ городѣ козацкихъ и мр-скихъ и всякихъ чиновъ людей многое число; а отъ такой многой тягости покинувъ дворы многіе мѣщане въ мѣстечко Печерское, и по разнымъ м-рямъ, также въ Кожемяцкую слободу разбрелися. А въ иныхъ де городехъ въ такихъ постояхъ помогаютъ всѣмъ полкамъ зъ городовъ, и зъ деревень кормятъ, а Кіеву никакой помощи изъ городовъ и зъ деревень нѣтъ. Также и ремесленные люди, которые въ Кіевѣ, подаютъ повинность полковнику и старшинѣ, и всякіе дѣла дѣлають бесплатно; и наши великихъ государей ратные люди въ Нижнемъ городѣ всякими товары торгуютъ, а имъ мѣщанамъ отъ того чинитца обида. А по воротамъ въ нижнемъ городѣ стоятъ ратные жъ люди

на караулахъ, и берутъ деньги со всякихъ людей напрасно, изъ города выихать и въ городъ проихать не мочно. Да у нихъ же въ Кіевѣ въ нижнемъ городѣ живутъ многіе греки домами своими, и всякими промыслы промышляютъ, а въ Ратушу имъ ничего не даютъ и во всякихъ податкахъ не помагають, и подъ ихъ правамъ майдебурскимъ быть не хотятъ. Да они жъ мещане въ прошлыхъ годѣхъ збирали съ продажного привозного хлѣба съ воза по четыре деньги, и отдавали тѣ деньги въ соборную церковь на строеніе, а нынѣ тотъ церковный сборъ збираетъ Кіевскій полковникъ на себя безъ Нашего Великого Государя указа, а в церковь ничего не даетъ. И Намъ Великимъ Государямъ Нашему Ц. В. пожаловати ихъ мѣщанъ велѣти на то ихъ челобитье Нашъ Великихъ Государей Нашего Ц. В. милостивой указъ учинить, и жалованья грамоты Отца Нашего, каковы имъ мѣщанамъ даны написано велѣно имъ имѣти всякую вѣчность и употребленіе по прежнимъ правамъ и привиліямъ, и ничимъ тыхъ ихъ правъ и волностей не нарушивать, и пошлинъ съ нихъ какъ они издятъ торговать сухымъ и воднымъ путемъ въ Кіевѣ и иныхъ Малороссійскихъ городахъ имать не велѣно; и торговать имъ безпошлинно, и купецкимъ людямъ всякіе товары складывать по прежнимъ королевскимъ привиліямъ у нихъ на Ратуше; а что они мѣщане прежде сего, при владѣніи полскомъ, давали кіевскому воеводѣ съ питья, съ пива, изъ меду, и съ вина, и съ съсныхъ товаровъ, и съ лавокъ, и съ торгу со всякого, и съ воскобойни, и съ пивоварни, и съ перевозу что на Днѣпрѣ, и съ двора гостинного, и съ вѣсу по три тысячи золотыхъ полскихъ на годъ; и за то все велѣно имъ платить въ Нашу Ц. В. казну по вся годы безпереводно; и тѣмъ вышешенованнымъ промысламъ и доходамъ попрежнему быти изъ ихъ майстрату на Ратушу. А что Кіевскій Бискупъ отнялъ было города Кіева часть, и ксензы Оболонь и Подгородье, и доходы градскіе себѣ привращали, и буде изстари тѣ мѣста и доходы бывали градскіе а Бискупъ и ксензы завладѣли насильствомъ, и тѣмъ мѣстамъ и доходамъ велѣно быти къ Ратушѣ жъ попрежнему (три слові не розібрано); а полякамъ, и жидамъ, и армянамъ въ Кіевѣ жить и селиться не велѣно. А доходамъ: арендою и перевозомъ, и всякимъ питьемъ велѣно торговати имъ къ ратушѣ, какъ передъ сего на Ратушу Кіевскую бывало; и на Днѣпрѣ перевозомъ, и сѣнными покосы, рыбными ловли, и кабакомъ въ нижнемъ городѣ велѣно владѣть, и торговать безпошлинно по жалованнымъ грамотамъ имъ же мѣщанамъ, и ничимъ тѣхъ жалованыхъ грамотъ нарушивать, и подводъ съ нихъ кіевскихъ мѣщанъ ни для какихъ нашихъ Великихъ Государей, Нашихъ Ц. В. дѣлъ имать не велѣно. А какъ ратные всякихъ чиновъ люди и съ Кіева къ Москве или въ иные города и в полки отпущены и посланы будутъ, и ратнымъ всякихъ чиновъ людямъ издйти на своихъ подводахъ, а гонцовъ посылать для скорыхъ дѣлъ на почтовыхъ лошадяхъ. И въ нижнемъ городѣ ихъ мѣщанамъ обидъ и въ торгахъ помѣшки чинить никому не велѣно, и островомъ Муромцемъ и сѣнными покосы велѣно владѣть имъ мѣщанамъ, а буде кто чрезъ тое

жалованную грамоту дерзнуть на томъ островѣ сѣно косить, и въ озеряхъ рыбу ловить и тѣмъ всѣмъ людямъ велѣно чинить жестокое покараніе.

И Мы (титული) слушавъ вышепомянутого челобитья и жалованныхъ грамотъ Отца Нашего (титул), также и Брата Нашего (титул) пожаловали Кіевскихъ жителей, войта Івана Быковского и Бурмистровъ и Райцовъ, и всѣхъ мѣщанъ, велѣли имъ въ Кіевѣ имѣти волную торговлю и употребленіе во всякихъ угодыяхъ, въ сѣнныхъ покосахъ, и въ рыбныхъ ловляхъ во всемъ по прежнимъ жалованнымъ грамотамъ и по королевскимъ привиліямъ, чимъ они изстари владѣли; и въ лѣса Кіевскіе для употребленія лѣсу хоромного и дровяного вѣзжати имъ невозбранно, безо всякія обиды отъ всякихъ чиновъ людей; а что въ ихъ же мѣщанскихъ угодахъ Нашего Ц. В. ратные люди употребляли на свои лошади нѣсколько сѣножатей, и нынѣ то имѣть быти невозбранно съ разсмотрѣніемъ будучихъ въ Кіевѣ нашихъ Ц. В. бояръ и воеводъ; а тѣмъ Нашего Ц. В. ратнымъ людямъ кромѣ своего довольства лишняго сѣна на продажу и въ отдачу не косить; а пошлину имъ мѣщанамъ съ товаровъ своихъ, буде хто изъ нихъ похочеть, отъѣзжими торгами торговать, платитъ по уставу на извычайныхъ мѣstechъ потому, что и во всѣхъ нашихъ Ц. В. малороссійскихъ городѣхъ пошлину торговые люди платятъ: да и для того, что та пошлина збирается на жалованье Нашего Ц. В. ратнымъ людямъ, охочимъ полкамъ, которые въ нашихъ Ц. В. Малороссійскихъ городѣхъ обрѣтаютца; а тѣ охочіе полки собраны, и велѣно имъ Нашего Ц. В. жалованье давать, послѣ тѣхъ вышеупомянутыхъ Отца Нашего — и Брата Нашего — жалованныхъ грамотъ. А отъ ратныхъ Нашего Ц. В. людей и отъ козаковъ оберегать ихъ нашимъ Ц. В. боярамъ и воеводамъ въ Кіевѣ будучимъ. И на дворѣхъ у нихъ нашихъ Ц. В. ратныхъ людей и козаковъ ставить и никакихъ, съ нихъ кормовъ и поборовъ на полковника Кіевского и на козаковъ имать и выбирать отнюдь не велѣно, потому что Кіевскіе мѣщане за всякія свои вольныя употребленія платятъ въ Нашу Ц. В. казну въ Кіевѣ повся годы по шти сотъ рублевъ на годъ, и для того ихъ постоями и поемами и всякими поборами сверхъ того платежу нашимъ Ц. В. ратнымъ людямъ въ Кіевѣ будучимъ, и полковнику кіевскому изъ того Кіевского, также и изъ иныхъ полковъ козаковъ, отягчать и убытчить не велѣли, и быти то не имѣть. А перевозу на Днѣпрѣ, въ которое время бываетъ перевозъ судами и тогда збирать перевозъ по прежнему — половину въ Нашу Великого Государя Нашего Ц. В. казну, а другую давать имъ мѣщанамъ въ Ратушу; а когда бываетъ наведенъ подъ Кіевымъ на Днѣпрѣ мостъ; и тогда мостовые денги на томъ мосту збирать по прежнему въ Нашу Великихъ Государей Нашего Ц. В. казну, а имъ мѣщанамъ до того дѣла нѣтъ, понеже тотъ мостъ и мостовые припасы строятъ Наши Ц. В. ратные люди, и Нашего Ц. В. казною. А Кирилловского м-ря Ігумену и старцамъ на мостахъ своихъ мостовщины съ нихъ кіевскихъ мѣщанъ и съ ихъ работныхъ людей и скота ихъ лѣ-

томъ и зимою имать не велѣли, а имать имъ мостовщину извѣчайную по прежнимъ королевскимъ привиліямъ съ произжихъ людей безо всякого принужденія и отягченія, понеже объ нихъ кіевскихъ мѣщанехъ въ привиліи ихъ монастырскимъ ничего не имяновано. И Нашимъ Ц. В. ратнымъ людямъ въ нижнемъ городѣ впредь не стоять и тѣмъ ихъ мѣщанъ не стѣснити; также и въ рядахъ у нихъ и на дворѣхъ приходя изъ верхняго города ратнымъ людямъ не ночевать; и въ проѣзжихъ городскихъ воротахъ капитанамъ и салдатамъ, и стрѣльцамъ, и козакамъ, и индукторамъ никакихъ денегъ съ нихъ мѣщанъ не имать; и мастеровымъ людямъ всѣхъ цехмистровъ никому ничего какъ на кіевского полковника, такъ и на иныхъ людей никакого безденежно и безъ платежу не дѣлать. А какъ наши Ц. В. ратные всякихъ чиновъ люди изъ Кіева къ Москвѣ или въ иные города и полки отпущены и посланы будутъ, и боярамъ нашимъ и воеводамъ, будучимъ въ Кіевѣ, тѣмъ Нашимъ Ц. В. ратнымъ всякихъ чиновъ людямъ велѣтъ издѣть на своихъ подводахъ; а гонцовъ, которыхъ изъ Кіева наши Ц. В. бояра и воеводы учнутъ къ Нашему Ц. В. посылать, и для скорыхъ дѣлъ издѣть на почтовыхъ подводахъ. А питьемъ — пивомъ, и медомъ, и виномъ въ Ратушѣ торговать; и воскобойню, и пивоварню, и гостинной дворъ, и вѣсы держать; и островомъ Муромцомъ, и Осетчиною, и Трухановымъ, и Оболоньемъ, и Подгородьемъ, и Кожемяками, и Преваркою, и сѣнными покосы, и животиннымъ выгономъ, и въ озерахъ и въ Днѣпрѣ рыбными ловлями владѣть по прежнимъ жалованнымъ грамотамъ, каковы имъ даны въ прошломъ во сто шестьдесятъ второмъ и во сто шестьдесятъ осмомъ, и во сто шестьдесятъ девятомъ, и во сто осмьдесятъ четвертомъ годѣхъ, и по королевскимъ привиліямъ, понеже имъ же мѣщанамъ въ королевскомъ привиліи тысяча шестьсотъ чтиридесятъ пятого году написано: островъ Трухановъ къ Кіевскому мѣсту крѣпокъ, опричь двора монастырскаго и озера Долобска и лугу, который издавна Николаевскому Пустинскому м-рю належать; а инымъ Кіевскихъ м-рей Архимандритамъ и Игуменамъ въ ты ихъ угодыя и рыбные ловли не вступатца, налогъ и обидь, и розореній имъ не чинить. А что завладѣли ихъ мѣщанскими землями и всякими угодыи Кириловскаго м-ря Ігумень съ братією и съ онымъ монастыремъ, и учинили на тѣхъ земляхъ и всякихъ угодыяхъ межи и грани, покопали копцы, и иные признаки учинили самовольно, и тѣ межи, и грани, и копцы, и иные признаки отставить, и владѣть имъ мѣщанамъ всякими угодыи, потому какъ написано въ сей Нашего Ц. В. жалованной грамотѣ выше сего. А грекамъ, которые живутъ въ нижнемъ городѣ и ремесленнымъ всякимъ мѣщанамъ велѣтъ быть обще съ ними мѣщани и в платежѣ пошлинъ, и въ иныхъ поведеніяхъ быти имъ въ таковой же силѣ, какъ и они кіевскіе мѣщане. А съ продажнаго привознаго хлѣба пошлину збирать по прежнему обыкновенію въ соборную церковь на строеніе имъ мѣщанамъ. А буде кто черезъ сей Нашего Ц. В. указъ учнетъ что держати противно, и тѣмъ людямъ отъ Насъ Великихъ Государей Нашего Ц. В. быти въ опалѣ, а нижнимъ чинамъ въ наказаніи,

и быть во всемъ во исполненіи сею Нашею Ц. В. милостивою жалованною грамотою какъ написано выше сего. А для вящаго утвержденія Нашое Ц. В. милости и для вѣчнаго владѣнія тѣми вышепомянутыми угодіи имъ мѣщанамъ сію Нашу Ц. В. милостивую жалованную грамоту утвердить Нашею Ц. В. печатью повелѣли. А для лучшого о томъ извѣстія по Нашему Великихъ Государей Нашихъ Ц. В. указу послать сеи Нашего Ц. В. грамоты въ Кіевъ къ боярамъ Нашимъ и воеводамъ списокъ, и велено имъ тотъ списокъ держать въ Кіевѣ въ приказной избѣ и потому Нашего Ц. В. указу о семъ исполнить. Дана сія Наша Ц. В. жалованная грамота Государствованія Нашего во дворѣ, въ Царствующемъ велицемъ градѣ Москвѣ, лѣта отъ созданія мира сѣмъ тысячъ сто девяносто сего, генваря двадцать четвертого дня; государствованія нашего сего году.

Мѣсце печати
 Монаршой ихъ Царского
 Пресвѣтлого величества
 к сей грамотѣ
 притисненноѣ

Божіею милостію Пресвѣтлѣйшые и Державнѣйшые великіе государи цари и великіе князи Іоаннь Алексѣевичъ, Петръ Алексѣевичъ и великая государыня, благовѣрная царевна и великая княжна Софія Алексѣевна, всея В. М. и Б. Россіи Самодержци.

Думной Дьякъ Емельянь Украинцовъ.

V. (*У респірі* 50). Жалувана грамота царя Петра Олексіевича м. Київу 7207 (1699) року квітня 10 дня (дана на клопотання від війта Івана Биковського й гетьмана Мазепи).

Божіею Милостію Мы Пресвѣтлѣйшій и державнѣйшій Великій Государь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи Самодержецъ (повний титул).

Пожаловали Кіевского войта Івана Быковского и Бурмистровъ и Райцевъ и Лавниковъ и весь Майстратъ, и цехмистровъ и всѣхъ кіевскихъ мѣщанъ, велѣли дать имъ сію Нашу В. Г. Нашего Ц. В. жалованную грамоту на права суда ихъ майдебурского и на належачіе кіевскому майстрату земли и на всякіе угодыя для того, что нынѣшнего двѣсти сего году марта во десятый день къ Намъ В. Г. Нашему Ц. В. писалъ подданой Нашъ войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра Гетманъ Іванъ Степановичъ Мазепа съ нимъ, войтомъ съ Іваномъ Быковскимъ, и билъ челомъ Намъ В. Г. Нашему Ц. В. онъ подданной Нашъ, о чемъ они войтъ съ урядовыми Намъ В. Г. пристойно учнутъ бити челомъ, о томъ бы указали Мы В. Г. Нашъ Ц. В. ва указъ учинить; и Намъ В. Г. Нашему Ц. В. били челомъ тотъ кіевскій войтъ

Іванъ Быковскій, Бурмистри, Райци, Лавники и весь Майстратъ и Цехмистри, и все Посполство: что по жалованнымъ грамотамъ Отца Нашего — и Брата Нашего — и по Нашей царского величества жалованной грамотѣ, никакими своими прежними волностями она мѣщане не владѣютъ, а именно: Кіевскихъ Софійского, Межигорского и Брацкого м-рей законники во всѣхъ около Кіева лѣсахъ, не токмо, что противъ прежнихъ волностей отъ Кіева за пять миль, но и за полмили не даютъ ни дерева на строеніе, ни дровъ на нужное время урубить, и въ бору ихъ мѣщанъ и въ лѣсахъ бьютъ, кони, топоры и что застанутъ грабятъ и какіе хотять ругательства людямъ чинятъ, не дая и лежачева сухова дерева на дрова взяти. Да Кирилловского м-ря законники, гору Шиковицу со всѣми къ ней прилежащими грунтами, по королевскимъ привіліямъ имъ данную, къ тому жъ лугъ подъ городомъ и сѣнокосы мѣскіе, имянуемые пунищами, и ремесницкіе иные покосы невѣдомо какимъ правомъ во свое владѣніе взяли, и по самой Кіевъ поставивъ столбы и межевые знаки своею м-кою землею называютъ быти. Да ихъ же мѣщанскими сѣнными покосы отъ Кривой Почайны мало не по самый же Кіевъ, верстъ на пять владѣютъ кіевскіе рейтары. А они мѣщане нигдѣ ни на одну версту скотского не имѣютъ выгону и въ томъ терпятъ великую нужду. Во всякихъ шинкахъ отъ козаковъ и отъ духовного чину великую имѣютъ помѣшку и убытокъ. И перевозами по прежнему не даютъ владѣть: только во время весны и осени, когда на малое время мостъ не бываетъ, съ перевозовъ идетъ на Ратушу половина. А когда на Днѣпрѣ построень бываетъ мостъ тогда съ нихъ на мосту таковъ же платежъ берутъ, какъ и у иноземцевъ. Да у тогожъ мосту Днѣпрового продавалось вино ратушное, а нынѣ продаютъ съ кіевского кружечного двора, а ихъ ратушного вина продавать не допускаютъ. И ратные Нашего Ц. В. разныхъ чиновъ люди, живутъ въ Кіевѣ на Подолѣ, великіе взятки и обиды пріѣзжимъ людямъ чинятъ, и беручи съ нихъ взятки, пропускаютъ изъ Кіева въ польскіе города хлѣбъ всякій и вино; а нынѣ въ Кіевѣ великая на хлѣбъ и на вино дороговля. Томужъ-взятку послѣдую сотники кіевскіе и весь урядъ козацкій пріѣзжихъ людей подъ свое козацкое берутъ не належашее празо, судятъ въ тюрьму сажаютъ и что хотять съ нихъ собираютъ; и которые пріѣзжіе люди отъ нашихъ ратныхъ людей и отъ уряду козацкого понесутъ обиду и разореніе, то въ польскихъ краехъ ихъ мѣщанъ забираютъ и до послѣдняго приводятъ обнищанія. А отъ польскихъ королей дана имъ была такая власть, что купцы пріѣзжіе въ Кіевъ изъ разныхъ земель за торговыми и иными своими дѣлами належали къ одному майстратову суду и завѣдыванію. Козаки Кіевского и иныхъ полковъ, пріѣзжая въ Кіевъ, ставятца за насилствомъ у бурмистровскихъ и мѣщанскихъ дворехъ и емлютъ себѣ и лошадымъ кормы, и ихъ мѣщанъ и женъ ихъ бьютъ и великіе досады чинятъ. Да они же козаки и начальные Нашего Ц. В. ратные люди, приходя въ майстратъ, урядовыхъ людей бранятъ и бьютъ, а майстратъ всякими срамными словами безчестуютъ, какого безчестія напрежъ сего въ май-

стратъ не бывало. А по Нашимъ В. Г-ря жалованымъ грамотамъ и по Гетманскымъ листамъ козакамъ у нихъ мѣщанъ ставитца не велѣно. Нашъ Ц. В-ва богомолецъ Преосвященный Варлаамъ Ясинскій митр. Киевскій и Галицкій и Малыя Росіи установилъ въ Киевѣ на пятнадцати верстахъ въ трехъ мѣстахъ мыто збирать — первое въ Пробитомъ валу, второе на рѣчкѣ Борщовкѣ, третье въ Бѣлгородкѣ, и который ни есть мѣщанинъ киевскій за дѣломъ купеческимъ или для нужной своей потребы изъ Киева и Киевъ чрезъ тѣ мѣста издять съ тѣхъ всѣхъ нуждею мыто на мрѣ Софійскій берутъ; а прежде бывшіе митрополиты киевскіе и никто въ тѣхъ мѣстахъ мыта и мостовщины съ нихъ мѣщанъ не имывали. А они де мѣщане напередъ сего ись торговъ своихъ никому нигдѣ пошлинъ и на Днѣпру мыта не давали; и нынѣ oprичъ купецкого промыслу не имѣя ни земли, ни хлѣба, ни мелницъ, никакого домостройства, дають отъ торговъ своихъ убогихъ подати многія, и отъ того пришли до послѣдняго убожества. Да онъ же де митрополитъ съ помѣрного пошлину, доходъ належщей до оногo майстратового вѣдома и власти, съ которого помѣру збирали они доходы и отдавали въ Соборную церковь Майстратовую на расходы церковные, от нихъ и отъ церкви отнялъ и отдаеть на откупъ козакамъ, которые откупая держать мѣры неполные, одни болшіе, другіе меншіе, и тѣмъ многихъ людей продавцовъ и купцовъ обманиваютъ и въ убытокъ приводятъ. Отъ давнихъ временъ никакого чину людямъ въ недѣльные дни и въ праздники нарочитіе въ лавкахъ сидѣть и никакихъ торговъ отправлять было не велѣно, а нынѣ всякихъ чиновъ люди въ тѣ дни въ лавкахъ сидятъ и всякими товарами торгуютъ, не слушая майстратского приказа. Кирилловского м-ря законники, противяся Нашему В. Г-ря указу, именно въ жалованной Нашего Ц. В. грамотѣ имъ мѣщанамъ данной описанному, на мосткахъ подъ м-ремъ ихъ поставленныхъ мостовое съ нихъ берутъ. Бывшій полковникъ киевскій часть людей, при Киевѣ живущихъ, Кожемяки и всѣ подгороды, здавна съ ними во всякомъ послушаніи обрѣтающіяся, насиліемъ отнялъ и учинилъ своими подданными, и по нашей великого Государя жалованной грамотѣ тѣхъ людей и позинности къ послушанію мѣскому не возвратилъ. Да маетности майстратовые Преварка и Осетчина отъ давнихъ лѣтъ ко майстрату бывшіе отняти. Да многіе мѣщане и майстратовые люди изъ отцовъ своихъ будучи майстрату вовсе послушны, или бо что противно учиня или волею своею отъ власти майстратовой удаляясь, вписываются козаками, и учиняся козаками, майстратъ ни во что вмѣняють, и въ убытокъ городской держать винные шинки; которыми великими досадами и обидами скорблены они мѣщане отъвсюду и живутъ въ Киевѣ со всякою нуждою, не имѣють къ майстрату деревень и никакихъ людей постороннихъ; дають по неволѣ нашимъ Ц. В-ва ратнымъ начальнымъ и войсковымъ людямъ много число подводъ, нанимая дорогою цѣною, и отъ того великое имѣють разореніе. Много такожъ въ Киевѣ людей, которые бездомствомъ и незнаемые въ мѣстѣ никѣмъ живутъ, и поѣхавъ въ польскіе города

полскимъ людямъ или жидамъ задолжась или обманство какое учинять, а тѣ полскіе люди и жиди, не смотря на своихъ должниковъ бѣглыхъ и кто имъ какой учинить убытокъ, ихъ мѣщанъ невинныхъ въ полскихъ городѣхъ за таковыхъ незнаемыхъ людей и за какую ни есть напасть грабятъ и забирають; отъ которыхъ заборовъ многіе пришли до послѣдняго обнищанія. Наши Ц. В-ва служилые, яко иные люди, имѣють въ Кіевѣ на Подолѣ торговые бани на грунтахъ мѣскихъ построение, а съ тѣхъ бань немалые обиды и убытки чинятца винными и пивными шинки, а живущіе въ тѣхъ баняхъ люди крадежомъ. Отъ студентовъ великіе граду и имъ мѣщанамъ чинятца обиды, ибо они живучи въ школахъ братскихъ и въ училищахъ братскихъ и церковныхъ, и находя на двори мѣщанскіе по ночамъ во многомъ числѣ дрова берутъ и дерево хормное, избы мѣскіе и стѣны городовые, ново нынѣ великимъ иждивенѣмъ мѣскимъ строенные, разбирають на дрова, и всякое своевольство дѣлають. Мѣщанъ ночью перенимая въ школы свои заволокши, бьютъ багоги; а прошлого года одному уряднику майстратовому не дая въ козака брать въ шинку вина, саблю во увѣче порубили руку; и бурмистра Дмитрія Полоцкаго съ иными мѣщанами въ ночи перенявъ на рынку голову обухомъ пробили; и естлибъ не ушель, тобы онъ такъ самъ, яко и иные мѣщане съ нимъ будуще тоды смерть бы пріяли. На которыхъ самоволцовъ студентовъ ни у кого суда и справедливости не могутъ достигнути, и для вышепомянутыхъ обидъ и нарушеній волностей градского нижнего зачатого дѣла онымъ виннымъ ратушнымъ приходомъ совершить не могутъ. И намъ В. Г-рю Нашему Ц. В-ву пожаловати ихъ войта и всѣхъ кіевскихъ мѣщанъ, велѣть на стародавние ихъ права и волности дать нашъ указъ какъ въ майстратъ такъ и мастеровымъ людямъ, купно съ ними подъ правомъ майдебурскимъ живущимъ, Наши Ц. В-ва милостивіе жалованныя грамоты, дабы тѣмъ прежнимъ правамъ своимъ и волностямъ градскимъ имѣли подтвержденіе; а въ чемъ отъ духовного чину и отъ разныхъ иныхъ людей, чрезъ права обидимы, чтобъ по Нашей В. Г-ря Нашего Ц. В-ва милости впредь такожь досадъ и обидъ не имѣли, и при прежнихъ своихъ стародавнихъ правахъ и вольностяхъ безъ нарушенія обрѣтались. А когда на Днѣпрѣ не бываетъ мость, и тогда онымъ ихъ мѣщанскимъ на Днѣпрѣ ходить паромамъ, и приходъ перевозной для всякихъ расходовъ градскихъ имѣть на ратушу; а лѣтнимъ временемъ, когда на Днѣпрѣ бываетъ построень мость, и мостовое имать съ нихъ мѣщанъ против иноземцевъ съ убавкою, и ратушное вино у того Днѣпровского мосту продавать по прежнему. А богомольцу Нашему пр-му Митр. Кіевскому на вышеписанныхъ трехъ мѣстехъ мыта съ нихъ мѣщанъ и мостовщины имать и никакой обиды имъ чинить не велѣть; а буде кто изъ нихъ мѣщанъ ему богомольцу Нашему что противно учинить, и на такого противного имати ему управу у належащего суда. А козакамъ насиліемъ на дворѣхъ ихъ не ставитца, и кормовъ не имать, и никакихъ обидъ и безчестей имъ не чинить. И въ недѣльніе дни и въ праздники никто-бъ торговые люди въ лавкахъ не сидѣли и

не торговали, штобъ имъ по прежнему по Нашего Ц. В. милости во всемъ по стариннымъ привиліямъ доволствоватися. А въ жалованыхъ грамотахъ отца Нашего, и Брата Нашего, — прошлыхъ 162, 168, 169 до 187 годовъ, каковы даны кїевскимъ мѣщанамъ съ привиліевъ королей полскихъ, которые они мѣщане въ тѣхъ годѣхъ объявляли, и какова дана имъ же мѣщанамъ по Нашему Ц. В-ва указу въ прошломъ во 197 году написано: имѣти имъ мѣщанамъ въ Кїевѣ вольную торговлю и во всякихъ своихъ угодыяхъ, въ сѣнныхъ покосахъ и рыбныхъ ловляхъ употребленіе, и въ лѣса Кїевскіе для хоромного и дровяного лѣсу въѣзжати невозбранно, безо всякія обиды ото всякихъ чиновъ людей; а въ ихъ мѣщанскихъ угодыяхъ Нашимъ В. Г-ря ратнымъ людямъ на свои лошади сѣножати употреблять невозбранно, съ разсмотрѣніемъ будучихъ въ Кїевѣ бояръ и воеводъ, чтобъ тѣмъ помянутымъ Нашимъ ратнымъ людямъ кромѣ своего довольства лишнего сѣна на продажу и въ отдачу не косить. Пошлину имъ мѣщанамъ съ товаровъ своихъ буде кто изъ нихъ похочетъ отизжими торгами торговать, платитъ по уставу на извычайныхъ мѣстахъ, потому что и во всѣхъ малоросійскихъ городахъ пошлину торговые люди платятъ, да и для того, что та пошлина збирается по жалованнымъ Нашимъ В. Г-ря ратнымъ людямъ охочѣмъ полкамъ, которые въ Малоросійскихъ городахъ обрѣтаютца. Отъ ратныхъ Нашихъ В. Г-ря людей и отъ козаковъ оберегатъ ихъ мѣщанъ боярамъ Нашимъ и воеводамъ въ Кїевѣ будучимъ, и на дворѣхъ у нихъ мѣщанъ ратныхъ людей и козаковъ не ставитъ, и никакихъ съ нихъ кормовыхъ поборовъ на полковника кїевского и на козаковъ отнюдь не имать, потому что они кїевскіе мѣщане за всякіе въ свои волные употребленія платятъ въ Нашу В. Г-ря казну въ Кїевѣ по вся годы пошти сотъ рублевъ на годъ; и для того ихъ мѣщанъ сверхъ платежу постоями и кормами и всякими поборами ратнымъ людямъ въ Кїевѣ будучимъ и полковнику Кїевскому, и того кїевского полку также и иныхъ полковъ козакамъ отягчатъ и убыточитъ не велѣно, и быти то не имѣть. На Днѣпрѣ въ которое время бываетъ перевозъ судами, и тогда збирать за перевозное по прежнему, имать половину въ Нашу В. Г-ря казну, а другую половину давать имъ мѣщанамъ въ ратушу, а когда бываетъ наведенъ мостъ, и на мосту мостовые денги збирать по прежнему Нашему В. Г-ря указу, а имъ мѣщанамъ до того дѣла нѣтъ, понеже тотъ мостъ и мостовые припасы строили Нашего В. Г-ря ратные люди и Нашею В. Г-ря казною. А Кириловского м-ря игумену и старцемъ на мосткахъ своихъ мостовщины съ нихъ мѣщанъ и работныхъ людей и скота лѣтомъ и зимою не имать, понеже объ нихъ кїевскихъ мѣщанахъ въ привиліи ихъ монастырскомъ ничего не именовано; а имать имъ мостовщину извычайную по прежнимъ королевскимъ привиліямъ съ произжихъ людей безо всякого принужденія и отягченія. Нашимъ В. Г-ря ратнымъ людямъ въ нижнемъ городѣ впредъ не торговать, и тымъ ихъ мѣщанъ не тѣснить: и приходя имъ ратнымъ людямъ изъ верхнего города въ рядѣхъ у нихъ мѣщанъ и на дворѣхъ не ночевать; и въ произжихъ воротахъ капитанамъ, салдатамъ и стрель-

цамъ и козакамъ и индукторамъ никакихъ денегъ съ нихъ мѣщанъ не имать; и майстеровымъ людемъ всѣхъ цехмистровъ никому ничего какъ на кievского полковника, такъ и на иныхъ людей никакого безденежно и безъ платежу не дѣлать. А когда Нашего В. Г-ря всякихъ чиновъ ратные люди изъ Кіева къ Москвѣ или въ иные города изъ полковъ отпущены и посланы будутъ, и боярамъ Нашимъ и воеводамъ будущимъ въ Кіевѣ велѣтъ тѣмъ ратнымъ людемъ всякихъ чиновъ издѣть на своихъ подводахъ; а гонцамъ которые изъ Кіева посылаютца къ Москвѣ для скорыхъ дѣлъ издѣть на почтовыхъ лошадахъ. [Питьемъ, пивомъ, и медомъ, и виномъ въ Ратушѣ шинковать, и съѣстнымъ харчемъ, и въ лавкахъ товарами разными торговать, и воскобойню, и пивоварню, и гостиной дворъ, и вѣсы держать; и островомъ Муромцемъ, и Осетщиной, и Трухановымъ, и Болонемъ, и Подгородьемъ, и Кожемяками, и Преваркой, и сѣнными покосы, и животиннымъ выгономъ, и въ озеряхъ, и въ Днѣпрѣ, рыбными ловлями владѣть, опричь двора и озера Долобского и лѣсу, которые дворъ и озеро и лѣсъ на островѣ Трухановѣ издавна Николаевскому Пустынному м-рю належать. А иныхъ кievскихъ м-рей Архимандритамъ и Ігуменамъ въ вышеписанные ихъ мѣщанскіе угодыя, и в рыбные ловли, не вступатца, и налогъ и обидь и разореній не чинить. И что завладѣли ихъ мѣщанскими землями и всякими угодыи, Кириллова м-ря Ігумень з братією и онымъ м-ремъ и учинили на тѣхъ земляхъ и всякихъ угодыехъ межи и грани, и покопали копцы, и иные признаки учинили самовольно, и ты межи и грани, и копцы и иные признаки отставить, а владѣть имъ мѣщанамъ всякими угодыи по тому, какъ в той Нашего В. Г-ря жалованной грамотѣ написано. Грекамъ, которые живутъ въ нижнемъ городѣ и ремесленнымъ всякимъ мѣщанамъ быть обще съ ними мѣщанами, и въ платежѣ пошлинъ, и въ иныхъ поведеніяхъ въ такой же силѣ, какъ они кievскіе мѣщане. Съ продажного привозного хлѣба пошину збирать по прежнему обыкновнію в соборную церковь на строеніе имъ же мѣщанамъ. А въ межевыхъ книгахъ дьяка Івана Алферьева прошлого 199 году Кирилловского м-ря и ихъ мѣщанскимъ землямъ написано: отмежовано Кирилловского м-ря земель и всякихъ угодей по ихъ крѣпостямъ и по отводу старожиловъ по мѣрѣ кругомъ на осмьтысячъ на девятьсотъ на семьдесятъ на одну сажень в трехаршинную сажень, и буде положить верстами по тысячи сажень въ версту и будетъ восемь верстъ девятьсотъ семьдесятъ одна сажень; а мѣщанамъ кievскимъ по ихъ крѣпостямъ и по досмотру отведени земли — гора Щиковица со всѣми ея принадлежностями по мѣрѣ снизу поверху въ долъ пятсотъ двацать сажень поперекъ сто пятьдесятъ сажень, а въ иныхъ мѣстехъ менши. А около той горы всякіе въ обѣ стороны угодыя на рѣчкѣ Кудрявце мелничные плотины, и мелници, и винокурки, и двори, и дворовые строенія; и на горѣ огороды и пашенная земля. Да имъ же отведено Оболонье, и выгонной земли по мѣрѣ отъ города вдоль вверхъ по Днѣпру верстъ на пять и болши, поперекъ верстъ на двѣ и въ иныхъ мѣстехъ на кривизнахъ противъ Днѣпровскихъ лукъ и менши.

А нынѣ въ приказѣ Малыя Росіи Кіевскій войтъ Іванъ Быковскій и бурмистри, и райцы, и писарь сказали, что дьякъ Іванъ Алферьевъ отмежеваль къ землямъ Кирилловского м-ря ихъ мѣщанскія земли, горы Щековицы многое число, да ремесницкіе сѣнные покосы. А что въ тѣхъ же межевыхъ книгахъ, написано имъ земли по мѣрѣ отъ города въ длину версть на пять, а поперекъ версты на двѣ и менши, и тою всею землею владѣють кіевскіе рейтары, а они ничымъ тою землею не владѣють. Да войтъ же Іванъ Быковскій и бурмистры, объявили привиліи королей полскихъ и гетманскіе универсалы, данные въ Кіевскій майстратъ сверхъ тѣхъ привиліевъ и универсаловъ, которые объявляли они напередъ сего, въ которыхъ писано: по привилію Стефана короля полского 1576 р. велено имъ мѣщанамъ, которые службу воинскую противъ непріятелей конемъ давали, безчестія указывать яко слугамъ замка кіевского по два рубли съ полтиною, а старшимъ, которые на уряды мѣщанскіе обраны и не точію на тѣхъ урядахъ бывшихъ, но кто и былъ въ урядѣ перемѣненъ и отъ уряду отставленъ. тѣмъ всѣмъ указывать безчестье шляхецкое по уложенію земскому. Людямъ призжимъ, и христіанамъ, и жидамъ на обиду имъ мѣщанамъ въ лавкахъ вмѣстѣ съ ними не сидѣть, и въ локти, и въ фунты и въ золотники не продавать; также купцовъ въ Кіевѣ пріѣзжающихъ подъ присудъ городской не имать и въ замкѣ ихъ не судить. А въ лѣса Кіевскіе господскіе, землянскіе и духовные по стародавнему обычаю отъ Кіева въ двадцати въ пяти верстахъ для дерева на строеніе и на дрова позволенъ имъ кіевскимъ мѣщанамъ вѣздъ свободный. По привилію жъ Жигимонта короля 1619 г. дана имъ кіевскимъ мѣщанамъ для распространеній Кіева, и для скотского выпуска, и для сѣченія деревъ на строеніе и на дрова, и на пашню хлѣбную и спусти гора Щиковица съ ея приналежными въ вѣчное владѣніе почавъ стъ Юркова прудка потому въ ту же гору Щиковицу обломи опираяся о землю, о дворъ и островъ Бискупской по конецъ запруды и отъ конца запруды въ прудокъ въ долину Кудравецъ, до самого конца Кудравца прямо черезъ дуброву до борка Святошицького по дорогѣ, которая идетъ изъ Бѣлородка къ Кіеву, а дорогою идучи къ Кіеву пришедъ къ концу долины Юркова прудка въ долину Юрковъ прудокъ, откуда межи зачались, и съ тѣми людьми межъ прудкомъ и горою Щековицею и что въ долинѣ Кудрявца живутъ. По универсалу подданного Нашего гетмана Івана Степановича Мазепы 1687 г. велѣно въ Кіевѣ живущимъ людямъ при м-ряхъ и дворѣхъ м-скихъ сторожу и всякое послушаніе къ городу належашее исполнять съ ними мѣщанами всегда вмѣстѣ, но токмо своимъ порядкомъ и очередью, и противъ того какъ они мѣщане съ ремесленниками, подъ мѣскимъ правомъ будучими, сторожу и всякое послушаніе городу належашее исполняютъ; понеже вѣдаетъ то всякъ, что развѣ бы кто имѣя свое житіе близъ городовыхъ валовъ въ поляхъ, тотъ бы до городской обороны не могъ быти причестнымъ, однакожь и за городомъ надобно самому боронитися, и общую, а наипаче къ цѣлости всѣхъ въ городѣ потребную службу исправлять, о томъ тогда всѣхъ упомыная,

и дабы инакъ не было крѣпко подтверждаетъ. Въ другомъ гетмана Івана Степановича 1689 г. написано, что подтверждая онъ поданный нашъ Нашего Ц. В-ва жалованные грамоты данные кievскимъ мѣщанамъ под вѣдъ у нихъ кievскихъ мѣщанъ никому не имати не велѣно опричь имянного Нашего Ц. В-ва указу и при великой потребѣ, въ какой бы особно онъ подданный Нашъ къ нимъ мѣщанамъ писать будетъ имянно, а за рубежъ ихнѣхъ подводъ давати не велѣно; также Кожемякскіе бѣ жители отъ нихъ мѣщанъ нѣкогда отдалени не были, но вкупѣ съ мѣстомъ подѣ порядокъ ратушнымъ всякое тягло и повинность отправили; и писалъ бы полковникъ, ни его выслание, ни сотникъ тамошній не смѣли бы ни на какую особливую работу свою въ свое послушаніе изъ мѣста вривати, како бы твердо въ жалованой Нашего Ц. В-ва грамотѣ изображено въ своей силѣ обрѣталоса.

И Мы Пресвѣтлѣйшій Державнѣйшій Государь Царь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи Самодержецъ Наше Царское Величество пожаловали кievского войта Івана Быковского, и бурмистровъ, и райцовъ, и всѣхъ кievскихъ мѣщанъ — велѣли по прежнимъ жалованнымъ грамотамъ Отца Нашего и такожъ и Брата Нашего, и по Нашей Великого Государя Нашего Ц. В-ва и по жалованной грамотѣ прошлаго рѣчь году, какова дана имъ кievскимъ мѣщанамъ и писано въ сей Нашего Ц. В-ва жалованной грамотѣ выше сего и по привилеямъ королей полскихъ даннимъ кievскому майстрату имѣти имъ кievскимъ мѣщанамъ въ Кіевѣ волную торговлю и употребленіе, и владѣть всякими угоды, и сѣнными покосы, и рыбными ловли, чѣмъ изстари владѣли, и питьемъ виномъ, пивомъ, медомъ въ ратушѣ шинковать, и сѣстнымъ харчемъ, и въ лавкахъ товарами разными торговать, и воскобойню и пивоварню, и гостинный дворъ и вѣсы держать, и островами Муромцомъ и Осетчиною, и Трухановымъ, и Болоньемъ, и Подгородьемъ, и Приваркою, и сѣнными покосы, и животиннымъ выгономъ, и въ озерахъ и въ рѣкѣ Днѣпрѣ рыбными ловлями владѣть по прежнему, а кievскихъ м-рей Архимандритамъ и Ігуменамъ въ тѣ ихъ угоды и рыбныя ловли не вступатца, налогъ и побоевъ и разоренія имъ не чинить, а имянно въ островъ Трухановъ Николского пустинного м-ря властемъ не вступатца и владѣть имъ не велели, опричь двора ихъ м-ского; и озера Долобска и лугу, который издавна къ тому м-рю належитъ, понеже тотъ островъ крѣпокъ имъ мѣщанамъ по королевскому привилію 1645 году, опричь того помянутого двора м-ского и озера Долобска и лугу; также и Кожемяцкихъ жителей отъ мѣста и порадку ратушного и отъ тягла и повинности никому не отдѣлять, и полковнику кievскому подѣ свое подданство оныхъ не приводить, но возвратить къ Майстрату безъ всякого препятствія, потому что тѣ Кожемяцкіе жители и все Подгородье по прежнимъ Нашимъ Ц. В-ва жалованнымъ грамотамъ утверждени издавна, и повинности и прслушанію мѣскому. Да по универсалу подданого Нашего гетмана Івана Степановича 1689 г. тѣхъ Кожемяцкихъ жителей отъ нихъ мѣщанъ никогда отдѣлять и полковнику кievскому

и сотнику ниже ихъ посланнымъ въ свое послушаніе и ни на какую работу принуждать не велѣно. А что они мѣщане межеванье Дьяка Івана Алферьева спорять и сказываютъ, что примежевалъ де онъ Дьякъ ихъ мѣщанскіе земли къ землямъ Кирилловскаго м-ря, и для досмотру вновь того дьячого межеванья велѣно объявить Нашему воеводѣ Кіевскому и намѣстнику Югорскому князю Петру Івановичу Хованскому съ товарищи послать кого пристойно и буде то межеванье учинено неправо и не по крѣпостямъ, и ту землю велѣно розвестъ и розмежевать по крѣпостямъ вправду и учинить межи и грани вновь. Да имъ же кіевскимъ мѣщанамъ въ лѣса кіевскіе для употребленія лѣсу хоромного и дровяного въизжать невозбранно безъ всякія обиды ото всякихъ чиновъ людей. А что въ ихъ мѣщанскихъ угодыяхъ Нашего Ц. В-ва ратные люди употребляютъ на свои лошади нѣскольکو сѣножатей, и нынѣ то быть имѣеть невозбрано, съ разсмотреніемъ будучихъ въ Кіевѣ Нашихъ Ц. В-ва бояръ и воеводъ, чтобъ тѣ помянутые Нашего Ц. В-ва ратные люди кромѣ своего довольства лишняго сѣна на продажу и въ отдачу не косили. А отъ ратныхъ Нашего Ц. В-ва людей и отъ козаковъ оберегать ихъ мѣщанъ Нашимъ Ц. В-ва боярамъ и воеводамъ въ Кіевѣ будучимъ. И на дворѣхъ у нихъ мѣщанъ, а имянно у войта и у бурмистровъ, и у всѣхъ урядовыхъ людей Нашихъ Ц. В-ва ратныхъ людей и козаковъ ставить, и никакихъ съ нихъ кормовъ и поборовъ на полковника Кіевскаго и на козаковъ имать и выбирать, и ничѣмъ ихъ мѣщанъ безчестить, и досады имъ никакихъ чинить отнюдь не велѣли, потому что они кіевскіе мѣщане за всякіи свои волнии употребленія платить в Нашу Ц. В-ва казну въ Кіевѣ по вся годы пошти сотъ рублевъ на годъ; а войтъ и урядовии управляютъ майстратъ, и судъ майдебурскій, строятъ нижней городъ, и для того ихъ постоями и кормами, и всякими поборами сверхъ платежу и належущихъ дѣлъ Нашимъ Ц. В-ва ратнымъ людямъ въ Кіевѣ будучимъ, и полковнику Кіевскому, и того кіевскаго полку и иныхъ полковъ козакамъ отягчать и убытчить не велѣли. Да Нашимъ Ц. В-ва ратнымъ людямъ въ Нижнемъ городѣ не торговать и тѣмъ ихъ мѣщанъ не тѣснить, также и въ рядѣхъ у нихъ и на дворѣхъ приходя изъ верхняго города не ночевать, и въ произжихъ городскихъ воротахъ капитанамъ и салдатамъ, которіи бываютъ на заставахъ, также и козакамъ и индукторамъ, никакихъ денегъ съ нихъ мѣщанъ и съ приизжихъ купецкихъ людей не имать, и никакихъ обидъ тѣмъ на заставѣ приизжимъ торговымъ людямъ съ полской стороны не чинити; и въ торговыхъ дѣлахъ тѣмъ заставнымъ и козацкимъ сотникамъ ихъ не судити, а вѣдати ихъ и судити въ торговыхъ дѣлѣхъ на ратушѣ войту съ урядовыми; и мастеровимъ людямъ всѣхъ цехмистровъ никому ничего, какъ на кіевскаго полковника, такъ и на иныхъ людей никакого безденежно и безъ платежу не дѣлать; а какъ Наши Ц. В-ва ратные всякихъ чиновъ люди изъ Кіева къ Москвѣ или въ иніе города и въ полки отпущены и посланы будутъ, и боярамъ Нашимъ и воеводамъ будучимъ въ Кіевѣ тѣмъ Нашихъ Ц. В-ва всякихъ чиновъ ратнымъ людямъ велѣтъ издѣть на своихъ подводахъ, а гонцамъ

которыхъ изъ Кіева Наши Ц. В-ва бояре и воеводы учнутъ къ намъ посылать для скорихъ дѣлъ, и тѣмъ издѣть на рейторскихъ подводахъ: А которые Наши Ц. В-ва служиліе и всякихъ чиновъ люди имѣютъ въ Кіевѣ нижнемъ городѣ торговые бани на грунтахъ мѣскихъ построение, не въ пристойныхъ мѣстѣхъ, отъ которыхъ бань водою ограды церковныя около церквей потопляеть, и тѣ бани сломать, и мѣсто очистить, а построить имъ Нашимъ В. Г-ря ратнымъ людямъ торговые бани въ иныхъ мѣстахъ, гдѣ кіевской войтъ съ мѣщане отведуть, и съ тѣхъ бань платить имъ Нашимъ ратнымъ всякихъ чиновъ людямъ маѣстрату оброкъ по договору. А винныхъ и пивныхъ шинковъ, и воровскихъ людей въ тѣхъ баняхъ отнюдь не держать, и тѣмъ кіевскимъ мѣщанамъ никакихъ убытковъ не чинить; А перевозу на Днѣпрѣ, въ которое время бываетъ перевозъ судами, и тогда збирать перевозу по прежнему половину въ Нашу В. Г-ря. Нашего Ц. В-ва казну, а другую давать имъ мѣщанамъ въ ратушу; а когда бываетъ наведенъ подъ Кіевомъ на Днѣпрѣ мостъ и тогда мостовіе денги на томъ мосту збирать по прежнему въ Нашу В. Г-ря Нашего Ц. В-ва казну, а имъ мѣщанамъ до того дѣла нѣтъ, понеже тотъ мостъ и мостовые припасы строятъ Наши Ц. В-ва ратные люди и Нашего Ц. В-ва казною, и мостовщину на томъ мосту платить имъ мѣщанамъ попрежнему. А Кирилловского м-ря Ігумену и старцамъ на мостахъ своихъ мостовщины съ нихъ кіевскихъ мѣщанъ и съ работныхъ ихъ людей и со скота, лѣтомъ и зимою, отнюдь не имать, понеже въ давнихъ въ тотъ Кирилловскій м-ря привиліяхъ королевскихъ на зборъ съ мостового о иманіи съ нихъ мѣщанъ не имяновано, а имать имъ Кирилловского м-ря Ігумену и старцамъ мостовщину извычную по тѣмъ прежнимъ королевскимъ привиліямъ съ приѣзжихъ людей, безъ всякого принужденія и отягченія; А пошлину имъ мѣщанамъ съ товаровъ сѣскихъ будь кто изъ нихъ похочетъ отъѣзжими торгами торговать, платить по уставу по звычайныхъ мѣстахъ, потому что и во всѣхъ Нашихъ Ц. В-ва малоросійскихъ городѣхъ пошлину торговые люди платятъ, да и для того что та пошлина збираетца на жалованіе Нашимъ Ц. В-ва ратнымъ людямъ, охочимъ компанейскимъ полкамъ, которые Наши Ц. В-ва въ Малоросійскихъ городѣхъ обрѣтаютца. А Грекамъ, которые живутъ въ Нижнемъ городѣ и ремесленымъ всякимъ мѣщанамъ быть съ ними Кіевскими мѣщанъ обще и въ платежѣ пошлинъ и въ иныхъ поведеніяхъ въ такой же силѣ какъ и оніе кіевскіе мѣщане. А съ продажного привозного хлѣба пошлину збирать по прежнему обыкновенію въ соборную церковь на строеніе имъ мѣщанамъ, а богомольцу Нашему прѣсвященному Варлааму, митрополиту Кіевскому и впредь по немъ Митрополитамъ будущимъ въ тотъ съ помѣрного пошлиной зборъ не вступатца и отъ нихъ мѣщанъ и отъ соборной церкви маѣстратовой того збору не отнимать, потому что тотъ съ помѣрного зборъ данъ Нашими Ц. В-ва указы и утверждень къ кіевской ратушѣ на строеніе помянутой соборной церкви; а ему преосвященному митрополиту того збору никогда не дано. Да что онъ преосвященный Митрополитъ безъ Нашей В. Г-ря Нашего Ц. В-ва указу

установилъ на Софійскомъ м-рѣ въ Пробитомъ Валу, на рѣчкѣ Борщовкѣ, въ Бѣлогородкѣ, мита збирать, и емлетъ съ нихъ кievскихъ мѣщанъ черезъ тѣ мѣста ѣдучихъ, мыто и мостовщину, въ тѣхъ трехъ и въ иныхъ мѣстехъ ему преосвященному Митрополиту съ нихъ кievскихъ мѣщанъ не имать и быти тѣ мыта и мостовщины не имѣти (sic). А въ недѣльные дни и въ праздники нарочитие торговимъ всякихъ чиновъ людемъ по стародревнему обыкновению въ лавкахъ сидѣть и никакихъ торговъ отправляти не велѣли. А студентовъ буде имъ мѣщанамъ впрעדъ какіе обиды чинитися будутъ и приходя на дворы ихъ мѣщанскіи учнутъ что имать насильствомъ, и тѣхъ имая имъ мѣщанамъ съ служилыми Нашими Ц. В-ва людьми приводитъ въ Кіевъ въ Приказную Избу, а боярамъ Нашимъ и воеводамъ, въ Кіевѣ будучимъ, тѣхъ студентовъ принимать и противъ челобитья кievскихъ мѣщанъ, розыскавши Нашъ Ц. В-ва указ, чинить по Нашему Ц. В-ва указу по Уложенію и по ново указнымъ статьямъ до чего доведется. Да по привиліямъ королей полскихъ и по универсаламъ подданого Нашего гетмана Івана Степановича, которіе объявили нынѣ на Москвѣ въ Приказѣ Малыя Росіи кievскій войтъ съ товарищи, съ всѣхъ прежнихъ привиліевъ, которые объявляли они напрежъ сего, повелѣваемъ Мы В. Г-рь Наше Ц. В-во имъ кievскимъ мѣщанамъ, которые на уряды мѣщанскіе обирали, и не точію на тѣхъ урядахъ бывшихъ, но кто и былъ въ урядѣ перемѣненъ и отъ уряду отставленъ указываемъ безчестіе шляхецкое по уложенію земскому, а прочимъ мѣщанамъ указываемъ безчестія по два рубля съ полтиною. И пріезжимъ въ Кіевъ торговимъ людемъ на обиду имъ мѣщанамъ въ лавкахъ вмѣстѣ съ ними не сидѣть, и никакихъ товаровъ въ локти, и фунты, и золотники не продавать. Да владѣть имъ мѣщанамъ горою Щиковицею съ ея приналежностями по урочищамъ, которіе написаны, имянно въ сей Нашего Ц. В-ва жалованой грамотѣ выше сего. Живущимъ въ Кіевѣ людемъ при м-ряхъ и дворѣхъ м-рскихъ сторожу и всякое послушаніе къ городу належашее исполнять съ ними мѣщанъ вмѣстѣ, инотолько своимъ порядкомъ и очередью, противъ того какъ они мѣщане съ ремесленими подъ мѣскимъ правомъ будучими сторожу и всякое послушаніе Городу належашее исполняютъ. А буде кто черезъ сей Нашего Ц. В-ва указъ учнетъ что держати противно, и тѣмъ людемъ отъ Насъ В. Г-ря Нашего Ц. В-ва быти въ опалѣ, а нижнимъ чинамъ въ наказаніи, и быти во всемъ во исполненіи сей Нашего Ц. В-ва милостивой жалованной грамоты какъ написано выше сего. А для вящаго утверженія Нашіе Ц. В-ва милости и для вѣчного имъ мѣщанамъ тѣми вышеупомянутыми угоди владѣнія повелѣли Мы В. Г-рь Нашу Ц. В-ва милостивую жалованую грамоту утвердить Нашею Ц. В-ва печатью. А въ Кіевъ къ боярину кievскому и воеводамъ по Нашему Ц. В-ва указу съ сей Нашей Ц. В-ва грамоты посланъ списокъ и велѣно тотъ списокъ держать въ Кіевѣ въ Приказной Избѣ и записати въ книгу, и о всемъ исполнять по сему Нашему Ц. В-ва указу. Данъ ся Наша В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованная грамота Государствія Нашего во дворѣ въ царствующемъ

велицемъ градъ Москвѣ лѣта отъ созданія мира 7207 мѣца Апрѣля 1 дня Государствованія Нашего 5₄ году. Великого Государя Его Ц. В-ва посолскій дьякъ Давидъ Михайловъ

мѣсто печати
монаршой Его Царского
Пресвѣтлого Величества
къ сей грамотѣ при-
вѣшенной.

Божію милостію Великій Государь Царь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ, всея великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ.

VI. (*У реестри ч. 52*). 1700 року, березня 13. Жалувана грамота царя Петра Олексієвича м. Київу (дана на клопотання від Дмитра Полоцького, причому подано проїжджого листа виданого від гетьмана Мазепи).

Божію Милостію Мы Пресвѣтлѣйшій и Державнѣйшій Великій Государь Царь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ, всея великія и малыя, и бѣлыя Росіи Самодержецъ (повний титул) пожаловали Мы Кіевского войта Дмитрѣя Полоцкого, и бурмистровъ и райцовъ, и всѣхъ кіевскихъ мѣщанъ, повелѣли имъ дать сію Нашу В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованную грамоту на права суда Майдебурского и на належашіе къ кіевскому магистрату земли, и на всякія угоды въ подтвержденіе прежней жалованной Нашей В. Г-ря прошлого 7207 (207) году для того: въ нынѣшнемъ 741₄ (1700) году февраля въ день въ Приказѣ Малыя Росіи подали они Кіевскіе войтъ съ товарищи подданого Нашего Ц. В-ва войска Запорожского обохъ сторонъ Днѣпра Гетманъ и славного чина Святого Апостола Андрея Кавалера Івана Степановича Мазепы произжей листъ, въ которомъ написано, что завѣдомо его Гетмана и Кавалера поѣхали они войтъ съ товарищи въ Царствующій Нашъ Градъ Москву для челобитья Намъ В. Г-рю въ належашихъ ихъ нуждахъ и февраля дня били намъ чоломъ они войтъ, и бурмистри, и райци и цехмистри по инструкціи за своими и всѣхъ кіевскихъ мѣщанъ руками; чтожь по Нашимъ В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованнымъ грамотамъ по се время никакими волностями они не владѣють, законники всѣхъ м-рей и до днесъ имъ мѣщанамъ лѣсовъ на строенье в на дрова запрешая мѣщанъ въ борубьютъ и грабятъ, не дая и лежачева сухова дерева на дрова взяти; помѣрного збору и нынѣ богомолецъ Нашъ Преосв. Варлаамъ митрополитъ кіевскій въ майстратъ на соборную церковь не отдасть, и мыто у Прорбитого валу, по Борщовкѣ, и въ Бѣлогородкѣ у нихъ кіевскихъ мѣщанъ и нынѣ не престаеть брать. Также и Кирилловского м-ря законники на мосткахъ своихъ мостовщину съ нихъ берутъ же. Выгону къ городу для паствы скотины не токмо на пять верстъ но ни на одну версту не имѣють.

И гора Щековица, по привилію королевскомъ, не отдана; Кожемяки и Подгородье къ городу не возвращены. Бани московскія и нынѣ не сломаны и на иное мѣсто не перенесены. И чтобъ мѣскіе паромы, въ то время когда мосту на Днѣпрѣ не бѣваетъ ходили одни. А подводы они мѣщане ратнимъ людемъ и войсковымъ и нынѣ даютъ И Преварки и Осетчины и острова Труханова по сіе время къ мѣсту не отдано, и островомъ Муромцомъ они мѣщане владѣють только половиною Власти духовного и мирского чину, кторые свои дворы въ Кіевѣ имѣють и козаки кіевскіе непрестанно виномъ шинкуютъ. Также бы и отъ рыбъ, продающихся на торгу имъ кіевскимъ мѣщанамъ никому не давать, понеже на то имѣють привиліи. И чтобъ Мы В. Г-рь Наше Ц. В-во пожаловали ихъ, велѣли тѣ волности ихъ отъ насъ подтвердить противъ прежней Нашей В. Г-ря жалованной грамоты прошлаго 313 году. А въ той жалованной Нашего В. Г-ря грамотѣ написано (далі цілкомъ виписано резолютивну частину попередньої грамоти — починаючи од слів: Пожаловали Мы Великій Государь Наше Царское Величество кіевского войта Івана Быковского, то-що, і кінчаючи словами: „быть въ опалѣ, а нижнимъ чинамъ въ наказаніи“ (див. стор. 30 — 33).

И Мы Пресвѣтлѣйшій Великій Государь Царь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи Самодержецъ, Наше Царское Величество слушавъ прежней Нашей В. Г-ря жалованной грамоты, данной имъ кіевскимъ войту и мѣщанамъ въ прошломъ 313 [1699] и челобитья ихъ пожаловали его войта, и бурмистровъ и райцовъ и писаря, и всѣхъ мѣщанъ, которые нынѣ въ Богоспасаемомъ Градѣ Нашемъ Кіевѣ обрѣтаютца и впредь быти имѣють, велѣли по той прежней и по сей Нашимъ В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованнымъ грамотамъ Кіевскому майстрату тѣмъ всѣмъ вышепомянутымъ волностямъ и всякимъ надлежащимъ доходамъ быти такъ, какъ в той прежней Нашего Ц. В-ва жалованной грамотѣ (207) 313 году написано и утверждено имянно И того для и нынѣ сею нашею Ц. В-ва жалованною грамотою утверждаемъ и изволяемъ тому вышеписанному всему содержатися во всякомъ исполненіи ненарушимо. И для вящаго въ томъ утвержденія Нашіе Ц. В-ва къ нимъ милости и вѣчного ради имъ мѣщанамъ выше помянутыми волности владѣнія повелѣли сію Нашу Ц. В-ва милостивую жалованную грамоту утвердить Нашею Ц. В-ва Государственною Большою Печатью. Писана ся Наша Царского Величества жалованная грамота Государства Нашего въ Дворѣ въ Царствующемъ Великомъ Градѣ Москвѣ. Лѣта отъ созданія мира 313 (1700), а отъ Рождества Христова 1100 (1700) м-ця марта 13 дня Государствованія Нашего 18 году.

Мѣсто Печати
Монаршой Его Царского
Пресвѣтлого Величества
къ сей Грамотѣ
привѣшен-
ной

На оборотѣ надписано тако:

Божією Милостію Мы Пресвѣтлѣйшій и Державнѣйшій Великій Государь Царь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи Самодержецъ.

Великого Государя Его Царского Величества
Государственного Посолского Приказу дьякъ
Михайло Самостьяновъ.

VII. (*У реестрі ч. 53*). 1710 р. березня 3. Жалувана грамота від царя Петра Олексієвича м. Київу (дана на клопотання від вѣйта Дмитра Полоцького, з скаргою на „богоотступника и измѣнника Мазепу“).

Божією Поспѣшествующею Милостію Мы Пресвѣтлѣйшій и Державнѣйшій Великій Государь Царь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи Самодержецъ (повний титул) пожаловали Мы кіевского вѣйта Дмитрія Полоцького, и бурмистровъ, и райцевъ и всѣхъ кіевскихъ мѣщанъ — повелѣли имъ дать сію Наше В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованную грамоту на право суда Магдебургского и належачіе къ Кіевскому майстрату земли и на всякіе угоды въ подтвержденіе прежнихъ Нашихъ В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованныхъ грамотъ, даннихъ въ прошлыхъ зѣз [1699] лѣ [1700] годѣхъ для того: въ нынѣшнемъ лѣ (1710) году генваря въ сі 16 дня били челомъ Намъ В. Г-рю кіевскій вѣйтъ съ товарищи, а въ челобитѣи ихъ написано, что пожаловани они жалованими грамотами Отца Нашего (титул) такожъ и Брата Нашего (титул) и Насъ В. Г-ря Нашего Ц. В-ва. А нынѣ де по тѣмъ Нашимъ Ц. В-ва жалованнымъ грамотамъ они мѣщане якобы ничѣмъ не владѣють и отъ всѣхъ волностей одалены, понеже Богоотступникъ и измѣникъ Мазепа универсалами своими волности ихъ, въ грамотахъ Нашего Ц. В-ва изображенныя нарушилъ; да онъ же измѣникъ Мазепа наложилъ на нихъ индукту, отъ которой индукты торговые люди весьма обнищали, а иные до полного убожества пришли, и чтобы Мы В. Г-рь Наше Ц. В-во пожаловали ихъ повелѣли дать имъ мѣщанамъ подтверждательную грамоту, чтобы тѣ ихъ гражданскіе волности по прежнимъ Отца и Брата Нашего Государева и Нашего Ц. В-ва жалованнымъ грамотамъ при своей крѣпости ненарушимо пребывали. Такожъ бы на ихъ при томъ челобитѣи поданыя пункты учинили милостивое рѣшеніе. А въ тѣхъ ихъ поданныхъ просителныхъ пунктахъ написано: кабакъ съ которого они мѣщане платять ежегодъ въ Нашу Ц. В-ва казну пошти сотъ рублевъ и всякіе градскіе нужды съ него отбываютъ вовсе розорился, и не имѣють они съ чѣго годового платежу въ Нашу Ц. В-ва казну платить и нуждъ градскихъ отбывати, и ратушу достроить. А къ тому еще на нихъ з двѣ тысячи долговъ, которые пабрали на наѣзди, понеже нынѣ какъ козаки такъ и духовного и мирского чина люди во-

лоскимъ и (виномъ, медомъ,) пивомъ безъ впинно торгуют. Они жъ лошади въ подводы великоросійскимъ и малоросійскимъ разнымъ особамъ даютъ многое число, изъ которыхъ малое число возвратилось, а которые возвратилися, тѣ отъ перегону померли. А иные люди приѣхавъ по дворахъ и по улицамъ лошадей насиліемъ берутъ и за собою вовсе завоздятъ. Индукту которую измѣникъ Мазепа насилно на нихъ наложилъ, платятъ и донинѣ, отъ которой они уволены грамотами по привилеямъ королей полскихъ. Законники м-рей Кіевскихъ на Днѣпрѣ въ затонахъ Днѣпровыхъ довить рыбы не даютъ, поймавъ рыболововъ ихъ бьютъ грабятъ, оковавъ въ тюрьму сажаютъ и забиваютъ въ колодки и принуждаютъ землю носить, также въ лѣсахъ дровъ рубить не велятъ, поймавъ на дорогѣ бьютъ, грабятъ лошадей, топори отнимаютъ, въ м-ри емлютъ; называютъ они лѣса своими, и чтобъ монастырскіе лѣса отъ ихъ отграничени и отдѣлени были Въ прошломъ лѣтѣ (1706) году, на мундиръ по приказу губернатора кіевскаго Івана Гулицца купили они сукна абы на шестсотъ на сорокъ шесть рублевъ. Да въ лѣтѣ (1709) году они мѣщане въ верхней городѣ старыхъ и новыхъ шубъ триста шубъ и сапоговъ триста паръ по цѣнѣ на двѣсти на пятьдесятъ четыре рубля — всего въ издержкѣ у нихъ девятьсотъ рублевъ, и тѣхъ денегъ в Приказную палату въ указній годовой платежъ имъ не зачтено. Ремесленние люди на приѣзжихъ особъ дѣлаютъ все безденежно, и тѣхже ремесленниковъ насилно на дѣло берутъ и бьютъ, да они же дѣлали по указу мундиры, котормъ за дѣло давали только по два алтына по двѣ денги. Мостовщину и на паромахъ перевозное берутъ съ нихъ мѣщанъ такую жъ плату, какъ и съ приѣзжихъ людей. Пивоварни и воскобойни, какъ духовные, такъ и козаки многіе построили, отъ чего чинитца великая ратушѣ убыль, а имъ оныхъ по указу держать не велѣно. Бани всѣ велѣно сломать, а для строеній оныхъ отвести мѣсто мѣское, чтобы къ ратушѣ была плата, а тѣ бани и донинѣ не сломаны и платежу не даютъ, и дабы тѣ бани попрежнему сломать и снести на иное мѣсто, и годовой платежъ въ ратушѣ опредѣлить. Да они же мѣщане помѣрное пашенное откупили у Преосвященнаго Кіевскаго Митрополита на ратушу, а даютъ ему за то помѣрное на годъ по шестьдесятъ рублевъ, и чтобъ отредѣлить, чтобъ оно помѣрное было при ратушѣ, а они ему Преосвященному Митрополиту и по немъ будучимъ по вышеписанному числу давать будугъ, а не болши, такожъ и инымъ по немъ наступающимъ Архиереемъ болши би того платежу на нихъ не прибавливать. Измѣникъ Мазепа отнялъ было отъ ратуши село Осетщину съ луговыми островами и озерами и отдалъ то во владѣніе матери своей; а гетманъ Іванъ Іличъ Скоропацкой универсаломъ своимъ возвратилъ къ Ратушѣ; а Архимандритъ м-ря Межигорскаго людей изъ Осетщины збиваетъ, и скотину забираетъ и луга своими называетъ, и съ озеръ рыбалковъ изъ збиваетъ, и самъ насилно рыбу ловить. Такожъ козаки сотни кіевской въ тѣхъ луга безвинно втираются и хотятъ насилно косить здѣ. Полковникъ кіевскій Григорей Коробченко отнялъ было отъ

Ратуши цехъ музичкой, и тотъ цехъ универсаломъ возвращень. И просятъ, чтобъ въ Нашу В. Г-ря жалованную грамоту написать, дабы впредь до него кромѣ ратуши дѣла никому не имѣть. Измѣнникъ Мазепа четыре мелницы мѣщанскіе на рѣкѣ Сырце стоящіе, належащіе мѣсту, отнявъ приказалъ имъ мѣщанамъ зъ тѣхъ мелницъ до времени на строеніе церкви въ м-рь Кирилловскій верховъ (или кровель) давать ежегодно со всякой мелницы по десяти рублевъ, а какъ оные достроютъ обѣщаль имъ майстрату кіевскому оные паки возвратитъ по прежнему; которое строеніе церковное уже давно достроилося, а они законники тѣхъ ихъ мелницъ имъ не возврата у него жъ измѣнника на тѣ мелницы вовсе выправили универсалы; и чтобъ по прежнему въ Майстратъ Кіевскій съ тѣхъ мѣщанскихъ мелницъ урочные денги давать; и оные написать въ жалованную грамоту по Нашему Ц. В-ва указу. Церковь изъ костела построенная въ Нижнемъ Городѣ Кіевѣ, до которой церкви измѣнникъ Мазепа живущихъ около той церкви мѣщанъ отдалъ блаженной памяти Варлааму Ясинскому, митрополиту кіевскому, а по розыску указано тѣмъ людямъ належати до приходской церкви Николая Притиского и прислушать къ Ратушѣ. Ярмонки двѣ которые по привиліямъ королевскимъ въ Кіевѣ отправлялися — одна сентября съ 1, другая на первой недѣлѣ великого поста, дабы тѣ ярмонки нынѣ такожъ подтврдитъ. А въ нашей В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованной грамотѣ, какова дана кіевскому войту Дмитрію Полоцкому въ прошломъ году написано: Пожаловали Мы В. Г-рь Наше Ц. В-ва кіевского войта Дмитрія Полоцкого, и бурмистровъ, и райцовъ, и всѣхъ кіевскихъ мѣщанъ велѣно по прежнимъ жалованнымъ грамотамъ Отца Нашего (т и т у л) и Брата Нашего (т и т у л) и по Нашей В. Г-ря милостивой жалованной же грамотѣ *зѣз и зѣз годовъ, каковы имъ даны кіевскимъ мѣщанамъ, и по привиліямъ королей полскихъ, даннымъ кіевскому Майстрату, имѣти имъ кіевскимъ мѣщанамъ въ Кіевѣ волную торговлю и употребленіе, и владѣть всякими угоды, и сѣнными поксы, и рыбными ловли, чѣмъ они изстари владѣли, и питіемъ, — виномъ, пивомъ, медомъ въ Ратушѣ шинковать, и островомъ Муромцомъ и Осетщиною, и Трухановымъ, и Оболоньемъ, и Подгородьемъ, и Преваркою, и сѣнными покосы, и животиннымъ выгономъ, и въ озерахъ, и въ рѣкѣ Днѣпрѣ рыбными ловлями владѣть попрежнему. А кіевскихъ м-рей Архимандритамъ и Игуменамъ въ тѣ ихъ угоды и рыбныя ловли не вступатца, налоговъ и обид о розореній имъ не чинить, а имянно въ островъ Трухановъ Николского Пустынного м-рь властямъ и владѣть имъ не велѣли, опричь двора ихъ м-рского и озера Долобского и лугу, которые издавна къ тому м-рю належатъ. Понеже тотъ островъ крѣпокъ имъ мѣщанамъ по королевскому привилію 4716 (1645) году опрѣчь того помянутого двора м-рского, и озера Долобска и лугу. Также Кожемяцкихъ жителей отъ мѣста и порядку ратушного, и отъ тягла и повинности никому не отдѣлять; и полковнику кіевскому подъ свое подданство отнюдь не приводить, но возвратитъ къ Майстрату безъ всякого препятствія, потому что Кожемяцкіе жители и все Подгородье по прежнимъ

Нашимъ В. Г-ря жалованнымъ грамотамъ утверждены издавна къ повинности и послушанію мѣскому. Да и по универсалу Гетманскому 1689 (1689) году тѣхъ Кожемяцкихъ жителей отъ нихъ мѣщанъ никогда отдѣлять и полковнику кievскому, ни сотнику, ниже ихъ посланнымъ въ свое послушаніе и ни на какую работу принуждать не велѣно. А что они мѣщане межеванья Дьяка Івана Алферьева спорятъ, и сказываютъ, что примежеваль де онъ дьякъ изъ мѣщанской земли къ землямъ Кирилловского м-ря, и для досмотру вновь того дьяка межеванья велѣно боярину Нашему и воеводѣ Кievскому князю Петру Івановичу Хованскому въ товарищи послать кого пристойно, и буде то межеванье учинено неправо и те по крѣпостямъ, и ту землю велѣно раздѣлить и размежевать по крѣпостямъ впряду, и учинить межи и грани вновь. Да имъ же кievскимъ мѣщанамъ въ лѣса кievскіе для употребленія лѣсу хоромного и дровяного вѣжатъ невозбранно безовсякіе обиды отъ всякихъ чиновъ людей. А что въ ихъ мѣщанскихъ угодьяхъ Наши В. Г-ря ратные люди употребляютъ на свои лошади нѣсколько сѣножатей, и нынѣ то быти мѣетъ невозбранно, съ разсмотрѣніемъ будучихъ въ Кievѣ боярь и воеводъ, чтобъ тѣ помянутіе ратніе люди кромѣ своего доволства лишняго сѣна на продажу и въ отдачу не косили. А отъ ратныхъ Нашихъ В. Г-ря людей, и отъ козаковъ оберегать ихъ мѣщанъ боярамъ Нашимъ и воеводамъ въ Кievѣ будучимъ; и на дворѣхъ у нихъ мѣщанъ, а имянно у войта и у бурмистровъ, и у всѣхъ урядовыхъ людей Нашихъ В. Г-ря ратныхъ людей и козаковъ ставить, и никакихъ съ нихъ кормовъ и поборовъ на полковника кievского и на козаковъ имать и выбирать, и ничѣмъ ихъ мѣщанъ безчестить и досадъ имъ чинить отнюдь не велѣли, потому что они кievскіе мѣщане за всякіе свои волнии употребленія платятъ въ Нашу В. Г-ря казну по всякъ годъ по шти сотъ рублевъ на годъ, а войтъ и радные управляютъ майстратъ и судъ Макдебурскій и строятъ Нижней городъ, и для того ихъ постоями и кормами и всякими поборами сверхъ платежу и належащихъ дѣлъ Нашимъ В. Г-ря ратнымъ людямъ въ Кievѣ будучимъ, и полковнику кievскому, и того кievского такожъ и иныхъ полковъ козакамъ отягчать и убытчить не велѣли, и быти то не имѣетъ. Да Нашимъ же В. Г-ря ратнымъ людямъ въ Нижнемъ городѣ не торговать и тѣмъ ихъ мѣщанъ не тѣснить, также въ рядѣхъ у нихъ и на дворѣхъ, приходя изъ Верхнего города не ночевать, и въ проѣзжихъ городскихъ воротахъ капитанамъ и салдатамъ каторые бывають на заставахъ, также и козакамъ, и индукторамъ никакихъ денегъ съ нихъ мѣщанъ и съ пріѣзжихъ купецкихъ людей не имать, и никакихъ обидъ тѣмъ по заставамъ будучимъ проѣзжимъ торговымъ съ полскою стороны людямъ не чинить, и въ торговыхъ дѣлахъ тѣмъ заставнымъ и козацкимъ сотникамъ и урядникамъ ихъ не судить, а вѣдать ихъ и судить въ торговыхъ дѣлахъ на Ратушѣ войту съ урядники. Мастеровымъ людямъ всѣхъ цехмистровъ никому ничего какъ на кievского полковника такъ и на иныхъ людей никакого безденежно и безъ платежу не дѣлать. А какъ Наши В. Г-ря ратные люди всякихъ чиновъ изъ

Кіева къ Москвѣ или въ иные города и въ полки отпущены и посланы будутъ, и боярамъ Нашимъ и воеводамъ будущимъ въ Кіевѣ тѣмъ Нашимъ В. Г-ря ратнымъ всякихъ чиновъ людямъ велѣтъ ѣздить на своихъ подводахъ, а гонцамъ которыхъ изъ Кіева бояри наши и воеводы учнутъ къ Москвѣ посылать для скорыхъ дѣлъ и тѣмъ ѣздить на рейтарскихъ подводахъ. А которые Наши В. Г-ря служивые и иныхъ всякихъ чиновъ люди имѣють въ Кіевѣ въ Нижнемъ городѣ торговые бани на грунтахъ мѣскихъ построенныя не въ пристойныхъ мѣstechъ, отъ которыхъ бань водою ограды церковныя и около церквей потопляеть, и тѣ бани сломать и мѣсто очистить, и построить имъ ратнымъ людямъ торговые бани въ иныхъ мѣстахъ, гдѣ кіевской войтъ съ мѣщаны отведутъ и съ тѣхъ бань платить имъ нашимъ ратнымъ всякихъ чиновъ людямъ въ майстратъ оброкъ по договору. А винныхъ, пивныхъ, шинковъ, и воровскихъ людей въ тѣхъ баняхъ огнюдь не держать и тѣмъ кіевскимъ мѣщанамъ никакихъ убытковъ не чинить. А съ перевозу на Днѣпрѣ въ которое время бываетъ перевозъ судами, и тогда збирать перевозъ по прежнему половину въ Нашу В. Г-ря казну, а другую давать имъ мѣщанамъ въ ратушу; а когда бываетъ наведенъ подъ Кіевомъ на Днѣпрѣ мостъ, и тогда мостовые денги збирать по прежнему въ Нашу Государеву Казну, а имъ мѣщанамъ до того дѣла нѣтъ, понеже тотъ мостъ и мостовые припасы строятъ Нашего В. Г-ря казною и ратными людьми; и мостовщину на томъ мосту платить имъ мѣщанамъ попрежнему. А Кирилловского м-ря Ігумену и старцамъ на мостахъ своихъ мостовщины съ нихъ кіевскихъ мѣщанъ, и съ работныхъ людей, и скота, лѣтомъ и зимою отнюдь не имать, понеже въ данныхъ въ тотъ Кирилловскій м-рь привиліяхъ королевскихъ на зборъ съ мостового взиманій съ нихъ мѣщанъ не имяновано, а имать имъ Кирилловского м-ря Ігумену и старцамъ мостовщину извычайную по тѣмъ прежнимъ королевскимъ привиліямъ съ пріѣзжихъ людей безо всякого принужденія и отягоченія. А потому имъ мѣщанамъ съ товаровъ своихъ буде кто изъ нихъ похочеть отѣзжими торгами торговать, платить по уставу на извычайныхъ мѣstechъ, потому что и во всѣхъ малоросійскихъ городѣхъ пошла^т торговые люди платятъ, да и для того, что та пошлина збирается на жалованіе Нашимъ В. Г-ря ратнымъ людямъ, охочимъ и компанѣйскимъ полкамъ, которые въ Малоросійскихъ городѣхъ обрѣтаются. А грекамъ, которые живутъ въ Нижнемъ городѣ, и ремесленнымъ всякимъ людямъ быти съ ними, кіевскими мѣщаны обще въ платежѣ пошлинъ и въ иныхъ поведеніяхъ въ такой же силѣ, какъ и они кіевскіе мѣщаня. А съ продажного привозного хлѣба пошлину збирать по прежнему обыкновенію въ Соборную Церковь на строеніе имъ же мѣщанамъ. А Преосвященному Митрополиту Кіевскому и впредь по немъ митрополитамъ будущимъ въ тотъ съ помѣрного пошлинной зборъ не вступатца, и отъ нихъ мѣщанъ и от Соборной Церкви майстратовой того збору не отымать, потому что тотъ помѣрный зборъ данъ и Нашими В. Г-ря указы утверженъ къ кіевской ратушѣ на строеніе помянутой Соборной Церкви, а ему Преосвященному Митро-

политу того збору никогда не дано. Да что оный же Преосвященный Митрополитъ безъ Нашего В. Г-ря указу установилъ на Софійській м-рь въ Пробитомъ Валу, и по рѣчкѣ Борщовкѣ, и въ Бѣлгородкѣ мыто збирать и емлетъ съ нихъ кievскихъ мѣщанъ чрезъ тѣ мѣста ѣдучихъ, мыто и мостовщину, въ тѣхъ трехъ и въ иныхъ мѣстахъ ему Преосвященному Митрополиту съ нихъ кievскихъ мѣщанъ не имать, и быти тѣ мыта и мостовщина не имѣють. А въ недѣльные дни и въ праздники нарочитіе торговать всякихъ чиновъ людемъ по стародавнему обыкновению, въ лавкахъ сидѣть и никакихъ торговъ отправлять не велѣлижъ. А отъ студентовъ, буде имъ мѣщанамъ впредь какіе либо обиды чинится будутъ, и приходя на дворы ихъ мѣщанскіе учнутъ что имать насильствомъ, и тѣхъ имать имъ мѣщанамъ съ служилыми Нашими В. Г-ря людьми приводить въ Кіевъ въ Приказную Избу, а боярамъ Нашимъ и воеводамъ въ Кіевъ будучимъ тѣхъ студентовъ принимать, и противъ челобитья кievскихъ мѣщанъ розыскивая, Нашъ В. Г-ря указъ чинить по Нашему В. Г-ря приказу и Уложенію и по новоуказнымъ статьямъ чего доведетца. Да по привиліямъ королей полскихъ и по уневерсаламъ гетманскимъ, которые объявили на Москвѣ въ Приказѣ Малыя Росіи кievской войтъ съ товарищи сверхъ прежнихъ привиліевъ, которые объявили они напередъ сего повелѣваемъ Мы В. Г-рь имъ кievскимъ мѣщанамъ, которые на уряды мѣщанскіе обираны, и не точію на тѣхъ урядахъ бывшихъ, но и который бывъ въ урядѣ перемѣненъ и отъ уряду отставленъ, указывать безчестіе шляхецкое по уложенію земскому, а прочимъ мѣщанамъ указывать безчестіе по два рубля съ полтиною. Пріѣзжимъ въ Кіевъ торговымъ людемъ на обиду имъ мѣщанамъ въ лавкахъ вмѣстѣ съ ними не сидѣть, и никакихъ товаровъ въ локти, и въ фунты и въ золотники не продавать. Да владѣть имъ мѣщанамъ по королевскому привилію 1619 горою Щековицею отъ Блони отираясь (sic) о землю, о дворъ и островъ Бискупской по конецъ запруды въ прудокъ въ долину Кудрявецъ, до самого конца Кудрявца, а отъ конца Кудрявца прямо черезъ дуброву до борка Святошицкого по дороге, которая идетъ изъ Бѣлгородка въ Кіевъ, а дорогою ѣдучи къ Кіеву пришедъ къ концу долины Юркова прудка въ долину Юрковъ прудокъ, откуда межа зачалась, и съ тѣми людьми которые межъ прудковъ и горою Щековицею и что въ долину Кудрявца живутъ. Живущимъ въ Кіевѣ людемъ при м-рехъ и дворѣхъ м-рскихъ сторожу и всякое послушанье къ городу належашее исполнять. А буде кто чрезъ сей Нашъ В. Г-ря приказъ учнетъ что дерзати противно, и тѣмъ людемъ отъ Насъ В. Г-ря быть въ опалѣ, а низшимъ чинамъ въ наказаніи. А въ универсалахъ подданного Нашего войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра Гетмана Івана Ільича Скоропадского, данныхъ имъ кievскимъ мѣщанамъ 1709 года, каковы они мѣщани въ Приказѣ Малыя Росіи объявили написано: въ первомъ, генваря к̄с 26 числа, объявляетъ онъ поданный Нашъ, что войтъ Дмитрей Полоцкой съ Майстратомъ прежде Нашею грамотою по привиліямъ наданные имъ належашіе права, и грунта, угодья, приходы,

пожитки и волности въ совершенное владѣніе утверждень и укрѣплень, того ради симъ уневерсаломъ войту и всему Майстрату Кіевскому, всѣмъ обще мѣщанамъ тамошнимъ тѣ всѣ угоды, грунты, приходы, пожитки, права и волности, чѣмъ по Нашимъ Ц. В-ва свободно владѣть, имѣти хоцетъ и напоминаетъ, дабы полковникъ кіевскій, старшины полковые, сотники, атаманы и иной никто войту и Майстрату Кіевскому и всѣмъ тамошнимъ мѣщанамъ не имѣли и не дерзали никакимъ вымысломъ и способомъ ни малого чинить убытку, и неправды, и помѣшательства. Такожъ, розсудя онъ подданный Нашъ гетманъ непристойной поступокъ, что измѣнникъ Мазепа отъ Майстрата Кіевского и мѣского владѣнія, противно Нашимъ Ц. В-ва грамотамъ и ихъ мѣщанскихъ еслностямъ поступая, учиня матери своей волю, отнялъ у города Кіева Осетчину островъ съ принадлежностями и отдалъ м-рю дѣвичью Печерскому, вновь ту Осетчину островъ съ принадлежностями имѣ войту и Майстрату кіевскому въ прежнее владѣніе и употребленіе подтверждаетъ, понеже въ Нашей Ц. В-ва грамотѣ та Осетчина мѣщанамъ кіевскимъ въ владѣніе утверждена, и дабы то при своей крѣпости ненарушимо содержано было. Во второмъ, генваря 28 дня сотнику кіевскому и всему товариству вѣдомо чинить, что доносили ему Гетману войтъ кіевскій съ урядниками, что онъ Сотникъ съ товариствомъ въ шинкахъ арендовыхъ чинять Майстрату продажею своихъ винъ не малую помѣшку, и вѣдая онъ подданный Нашъ Гетманъ совершенно что въ Кіевѣ никогда безъ арендъ не бывало, для того, что Кіевскій Магистратъ ради непрестанныхъ своихъ расходовъ не въ войсковій скарбъ но въ казну Нашу Ц. В-ва плату арендную платятъ, региментарно приказуетъ, дабы всѣ отъ тѣхъ своихъ шинковъ самовольныхъ, чрезъ которые не дошли никакой трудности и бѣды, воздержались и престаи шинковать, что наипаче онъ сотникъ имѣетъ перестерегати, и самъ бы того препятія въ шинкахъ майстратскихъ своими винными шинками не чинилъ. А въ листу его подданного Нашего Гетмана писанномъ къ Нашему Ц. В-ву съ нимъ войтомъ съ товарищи написано, что онъ войтъ съ майстратовыми имѣя нѣкоторыя свои нужды, а наипаче скудость Ратуши кіевской, ѣдетъ въ Нашъ царствующій градъ Москву искати въ томъ Нашей Ц. В-ва милости, и просить онъ поданный Нашъ Гетманъ, чтобъ Мы В. Г-рь Наше Ц. В-во изволили ему войту съ майстратовыми въ ихъ нуждахъ явити Наше милостивое призрѣніе.

И Мы Пресвѣтлѣйшій и Державнѣйшій государь Царь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи Самодержецъ, Наше Царское Величество, слушавъ Нашихъ Ц. В-ва жалованныхъ грамотъ, данныхъ имъ мѣщанамъ въ прошлыхъ въ 13 (207) и 14 (700) годѣхъ и подданного Нашего войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра Гетмана Івана Івановича Скоропадского просительного листа и уневерсаловъ и челобитья и пунктовъ ихъ мѣщанскихъ пожаловали войта Дмитрея Полоцкого, и бурмистровъ, лавниковъ и всѣхъ мѣщанъ кіевскихъ, велѣли прежніе Наши В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованные грамоты въ волностяхъ ихъ сею настоящею жалованною грамо-

тою підтвердити; да сверхъ того по челобитью ихъ какъ духовного такъ мирского чина людемъ, кто они, какова чина ни есть, и козакамъ, и мѣщанамъ въ Нижнемъ городѣ живущимъ никому никакимъ питьемъ не шинковать, продажъ не имѣть, понеже та питейная продажа утверждена Нашими Ц. В-ва жалованными грамотами къ Ратушѣ. Такожъ что духовніе и мирскіе особы, безъ Нашихъ жалованныхъ грамотъ построили пивоварни и воскобойни вновъ, отъ которыхъ чинитца ратушѣ кievской великаго убытка, имъ тѣхъ воскобоенъ и пивоваренъ вновъ построенныхъ не держать, а которые и построены безъ Нашихъ жалованныхъ грамотъ, тѣ пивоварни и воскобойни тѣмъ людемъ снести, чтобъ отъ оныхъ кievской ратушѣ никакой помѣшки и препятія не было. А что они войтъ съ майстратовымъ учинили зъ богомольцемъ Нашимъ Преосвященнымъ Іосафомъ Кроковскимъ, митрополитомъ кievскимъ договоръ о помѣрномъ пашенномъ, что оному пребывать при ратушѣ кievской, а имъ войту платити ему богомольцу нашему за тотъ зборъ по осмидесяти рублевъ на годъ, тому договору Мы В. Г-рь Наше Ц. В-во соизволяемъ быть потому, который договоръ и ему богомольцу нашему преосвященному митрополиту въ данной Нашей Ц. В-ва жалованной грамотѣ нынѣшнемъ 1796 году на маестности имянно позволенъ. Мѣщанамъ живущимъ близъ доминиканского костела належать попрежнему до приходской церкви Николая Чюдотворца, что словеть Притискъ и прислужать къ ратушѣ. Цехъ музыцкій имѣти имъ мѣщанамъ противъ иныхъ цеховъ, и людей того цеха вѣдать ко ратушѣ токмо тѣхъ, которые будутъ изъ мѣщанъ, кромѣ козаковъ. Лошадей и подводъ всякихъ чиновъ людемъ, какъ великороссійскимъ, такъ и малороссійскимъ, чрезъ Кіевъ проѣзжающимъ и гонцамъ никому никакихъ имъ мѣщанамъ безъ вѣдома кievского воеводы не давать, а давать для нынѣшнихъ настоящихъ военныхъ случаевъ оныя подводы съ вѣдома ближняго нашего стольника воеводы князя Дмитрія Михайловича Голицына, по его разсмотрѣнію. Такожъ и мастеровыхъ людей, всѣхъ цеховъ людемъ, отнюдь ни на кого безъ платежу не дѣлать, развѣ что дѣлать по опредѣленію евожъ ближняго Нашего стольника воеводы князя Дмитрія Михайловича Голицына для нынѣшнихъ воинскихъ нужныхъ нашихъ дѣлъ, а самовольно оныхъ мастеровыхъ высшимъ и протчимъ офицерамъ и всякихъ чиновъ людемъ ни для какихъ дѣлъ тѣхъ мастеровыхъ людей не имать и тѣмъ утѣсненія никакова и обидь не чинить. А о мельницахъ на рѣчкѣ Сырцѣ, належущихъ къ мѣсту, на которые для владѣнія себѣ Кирилловского м-ря законники выправили у измѣнника Мазепы уневерсаль, по Нашему В. Г-ря Нашего Ц. В-ва указу посланы грамоты къ нему ближнему нашему стольнику и воеводѣ, велѣно о томъ розыскать, и буде тѣ мельницы построены на землѣ мѣщанской, что написано въ прежнихъ и въ сей Нашего Ц. В-ва жалованныхъ грамотахъ Преваркою то оными владѣть имъ кievскимъ мѣщанамъ. Ярмонки по челобитью ихъ въ Кіевѣ имѣти съ платежемъ оной и торговъ своихъ достатніе пошлины по прежнему, какъ изстари было и въ Нашихъ Ц. В-ва вышеписанныхъ грамотѣхъ опредѣлено. Бань торговыхъ,

которые въ Нижнемъ Городѣ нашимъ великороссійскимъ ратнымъ людемъ не держать, а держать за городомъ по опредѣленію кievскихъ воеводъ. И силою сей Нашего Ц. В-ва жалованной грамоты тому всему вышеписанному Мы В. Г-рь Наше Ц. В-во быти соизволяемъ твердо, крѣпко, неподвижно и во всякомъ исполненіи непорушимо. Чего ради сію Нашу В. Г-ря Нашего Ц. В-ва жалованную подтверждающую милостивую грамоту имъ кievскому войту съ майстратовыми датъ указали и Нашею Ц. В-ва печатью утвердить повелѣли. Писана Государствія Нашего во вѣдворѣ царствующемъ Великомъ Градѣ Москвѣ, лѣта отъ Рожденія Сына Божія 1710 мѣсяца 3 дня Государствования Нашего кн (28) году.

Мѣстце печати
Монаршей Его Царского
Пресвѣтлого Величества
къ сей Грамотѣ при-
вѣшенной.

Божією Милостію великій Государь Царь и Великій Князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи Самодержецъ.

Государственный Канцлеръ Графъ
Гаврило Головкинъ

Грамоту 1710 березня 3 дано непосредственно войтові, а Киівському бояринові й воеводі кн. Дм. Голіцинові надіслано про неї отаке повідомлення (грамоту):

„Отъ Великого Государя Царя и Великого Князя Петра Алексѣевича всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи Самодержца, въ Нашу отчину, въ Кіевъ ближнему Нашему стольнику и воеводѣ князю Дмитрею Михайловичу Голицыну. Били челомъ Намъ Великому Государю кievскій войтъ Дмитрий Полоцкій съ товарищи, бывшей де гетманъ измѣнникъ Мазепа права ихъ и вольности которыми они были пожалованы, и Нашими Великого Государя грамотами утверждены, многія нарушилъ, и чтобъ мы Великій Государь пожаловали ихъ, велѣли тѣ ихъ права и вольности подтвердить Нашего Великого Государя жалованною жъ грамотою. И по Нашему Великому Государю указу, а потому ихъ челобитью, Наша Великого Государя грамота на тѣ ихъ права и вольности ему, войту съ товарищи, дана. И какъ къ тебѣ ся Наша Великого Государя грамота придетъ, тыбъ ближній Нашъ стольникъ и воевода князь Дмитрей Михайловичъ, о томъ Нашъ Великого Государя указъ вѣдалъ. А какова Наша Великого Государя жалованная грамота ему, войту съ товарищи, дана, и съ той для вѣдома, подъ сею Нашею Великого Государя грамотою списокъ писанъ на Москвѣ 1710 года марта въ 5-е“.

V.

VIII. (*У реєстрі ч. 54*). 1730 червня 5. Жалувана грамота імператриці Ганни Іванівни.

Божією поспѣшествующею Милостію Мы Всепресвѣтлѣйшая и Державнѣйшая Великая Государыня Анна Іоанновна, императрица и Само-

держица Всероссийская (повний титул) пожаловали подданныхъ Нашихъ отчины Нашей города Кіева войта Дмитрія Полоцкого, бурми-
стровъ, райцевъ, лавниковъ и всѣхъ кіевскихъ мѣщанъ и повелѣли имъ
дать сію Нашу В. Г-ни Нашего Имп. В-ва жалованную грамоту, для
того Намъ В. Г-нѣ Нашему Имп. В-ву били челомъ оный войтъ Дмитрей
Полоцкій съ товарищы, что пожалованы они милостивыми грамотами
предковъ Нашего Имп. В-ва блаженныя и вѣчностойныя памяти Ве-
ликихъ Царей и Самодержцовъ Всероссийскихъ и на послѣди въ 1710 г.
блаженныя и вѣчностойныя памяти Е. В-ва Петра Первого Импера-
тора и Самодержца Всероссийского, Нашего Государя Дяди на права,
зборы и доходы, и на недвижимыя ихъ мѣщанскіе имѣнія, и дабы Мы
В. Г-ря Наше Имп. В-во повелѣли оныя прежніе жалованніе грамоты
подтвердить Нашего Имп. В-ва жалованною грамотою. А въ выше поме-
ненной жалованной грамотѣ блаж. и вѣчност. памяти Его В-ва Петра
Первого Имп. и Самод. Всерос. Нашего вселюбезнѣйшаго Государя
дяди 1710 г. марта седьмого числа (sic) въ подтвержденіе прежнихъ
жалованныхъ грамотъ написано и утверждено имъ кіевскимъ мѣщанамъ
имѣть въ Кіевѣ вольную торговлю и употребленіе и владѣть всякими
угодья, и сѣнными покосы, и животиннымъ выгономъ, и рыбными лов-
лями, чѣмъ они изстари владѣли (изъ которыхъ нѣкоторыя угодья въ
той грамотѣ писаны поимянно и по урочищамъ), и въ лѣса кіевскіе для
хоромного и дровяного лѣсу вѣзжать невозбранно, и въ Нижнемъ го-
родѣ Кіевѣ сѣснымъ всякимъ харчемъ и въ лавкахъ товарами разными
торговать, и питейную винную пивную, медовую продажѣ имѣть къ Ра-
тушѣ и шинковать, и воскобойню, и пивоварню и гостинной дворъ,
и вѣсы держать, и съ того всего изъ другихъ торговъ, также и съ пе-
ревозу на Днѣпрѣ належашіе зборы и доходы збирать въ Кіевскую
Ратушу, а инымъ никому духовного и мирского чина людямъ и коза-
камъ и мѣщанамъ въ томъ Нижнемъ городѣ никакимъ питьемъ не шин-
ковать и продажи не имѣть, и воскобоенъ и пивоваренъ, и бань торго-
выхъ не держать, и пріѣзжимъ торговымъ людямъ въ лавкахъ не сидѣть
и врознь товаровъ не продавать; а за тѣ всѣ волныя употребленія
и доходы положено имъ мѣщанамъ изъ Ратуши платить въ казну Нашу
Имп. В-ва въ Кіевѣ по штисотъ рублевъ на годъ, и кромѣ того дру-
гихъ никакихъ поборовъ съ нихъ мѣщанъ имати не велѣно, ибо они
сверхъ одного въ казну платежу содержатъ и управляютъ Магистратъ
и строятъ Нижней городъ, и подводы подъ проѣзжающихъ черезъ Кіевъ
разныхъ персонъ съ вѣдома и разсмотрѣнія губернатора Кіевского дають
и другія всякія нужды исправляютъ. И Мы Всепресв. и Державнѣйшая
В. Г-ня Анна Іоанновна Имп-ца и Самод-ца Всероссийская Наше Имп.
В-во жалуюемъ подданныхъ Нашихъ Кіевского войта Дмитрея Полоцкого
и бурмистровъ, райцевъ, лавниковъ и всѣхъ кіевскихъ мѣщанъ всеми-
лостивѣйше соиеволяемъ вышепомянутымъ правамъ, зборамъ, доходамъ,
и недвижимымъ ихъ имѣніямъ, и протчимъ учрежденіямъ і употребленіямъ
быть во всемъ противъ того, какъ въ данной имъ войту ся мѣщаны

вышеписанной жалованной грамотѣ (титул) 1710 г. написано, и ради утвержденья того сію Нашу В. Г-ни Нашего Имп. В-ва жалованную грамоту имѣ войту и мѣщанамъ кievскимъ из Нашей Государственной Коллегіи Иностранныхъ Дѣлъ съ приложеніемъ Государственной Печати дать всемилостивѣйше повелѣли въ Москвѣ, лѣто отъ созданія мира 7238, а отъ Рождества Христа Спасителя мира, Нашего Бога х҃҃҃л м-ца іюня 6 дня. Государствованія Нашега года.

(М. П.)

Государственный Канцлеръ графъ Гавріиль Головкинъ.

 VI.

IX. (*Урвестри ч. 55*). 1733. Указ вѣйтові Дмитрові Полоцькому, даний через клопотанія бурмистрів Павла Войнича і Кузьми Кричевця.

Указъ Ея Имп. В-ва Самодержицы Всероссійской изъ Санктпетербурга изъ Государственной Коллегіи Иностранныхъ дѣлъ Кіевскаго Магистрата войту Дмитрею Полоцкому, бурмистрамъ, райцамъ, лавникамъ и всѣмъ урядовымъ и мѣщанамъ.

Въ прошломъ 1732 г. в Госуд. Коллегію Ин. Дѣлъ Ея Имп. В-ва подданной войска Запорожскаго обоихъ сторонъ Днѣпра Гетманъ Господинъ Апостоль и Генераль Господинъ Нарышкинъ писали противъ челобитія вашего, прося указа о увольненіи васъ Первое: отъ наряду работниковъ на линію. Второе: отъ квартиръ кондукторамъ и армейскимъ полкамъ. И въ Кол. Ин. Дѣлъ разсмотрованы данные вамъ напередъ сего жалованныя грамоты и представлены Правительствующему Сенату со мнѣніемъ и по апробаціи Нашего Правительствующаго Сената о томъ вышеписанномъ, о чемъ еще здѣсь прибывшіе отъ васъ магистратовіе бурмистръ Павелъ Войничъ и Кузьма Кричевецъ били челомъ, отправили Ея Имп. В-ва грамоты къ Генералу и Генераль-Губернатору Кіевской Губерніи Богемскому Графу фонъ Вейзбаху, и къ Генераль-Лейтенанту и Губернатору Господину Шереметеву, и къ Гетману Господину Апостолу и къ Генералу Господину Нарышкину, въ которыхъ написано: что, по силѣ тѣхъ данныхъ вамъ жалованныхъ грамотъ, содержатъ васъ кіевскихъ мѣщанъ при прежнихъ правахъ и волностяхъ, и нынѣ на линейную работу работниковъ съ васъ не брать и не высылать и прочее. Но понеже въ Кол. Ин. Дѣлъ вышереченные отъ васъ бурмистры били челомъ, чтобы съ тѣхъ отправленныхъ грамотъ въ Кіевскій Магистратъ дать копіи для содержанія оныхъ у васъ и объявленія впредь будущимъ кіевскимъ губернаторамъ и подданнымъ Ея Имп. В-ва Гетманамъ, и кому належитъ, того ради по рѣшенію Кол. Ин. Дѣлъ такія копіи при семь даны.

У подлинного указа Канцлеръ Графъ Головкинъ.

У сего указу Е. И. В. Коллегіи Иностранныхъ Дѣлъ печать

Секретарь Іаковъ Поповъ

Канцеляристъ Василій Леонтьевъ. (М. П.)

№ 109. Записано.

Х. (*У реєстрі ч. 62*). Жалувана грамота Івану Сичевському на війтівство у Київі.

Божію Милостію мы пресвѣтлѣйшая державнѣйшая великая государыня Елисавета Петровна, императрица и самодержица всероссійская и протчая, и протчая, и протчая.

Извѣстно и вѣдомо да будетъ каждому, кому о томъ вѣдать надлежитъ, что на мѣсто умершаго кіевскаго войта Павла Войнича по высочайшему Нашему указу изъ нашей коллегіи иностранныхъ дѣлъ, въ кіевскій магистратъ посланному, выбраны въ томъ магистратѣ, по силѣ оного привилегіи и по старому обычаю, волными голосами въ войты кіевскіе четыре кандидата, на которыхъ по учиненному и присланному въ нашу коллегію иностранныхъ дѣлъ выбору по всеподданнѣйшему намъ отъ оной коллегіи иностранныхъ дѣлъ докладу седмого на десять сентября прошлого тысяча седмьсотъ пятьдесятъ третьяго года, Мы Великая Государыня, Наше Императорское Величество, всемилостивѣйше соизволили указать изъ написанныхъ въ томъ выборѣ кандидатовъ одного, а имянно: порутчика и лейбъ кампаніи Нашей гренадера Івана Сычевского, тогожъ города Кіева уроженца, войтомъ опредѣлить. А прошлого тысяча седмьсотъ пятьдесятъ четвертого года маія третьяго на десять дня даннымъ отъ Насъ ему Сычевскому за подписаніемъ собственныя Нашей руки абшитомъ, онъ Сычевскій за вѣрною его тысяча седмьсотъ четыредесять второго года ноября десятого числа при дворѣ Нашемъ лакѣмъ, а тысяча седмьсотъ четыредесять четвертого года ноября зъ двадесять пятого числа армѣйскимъ поручикомъ и лейбъ кампаніи Нашей гренадеромъ службу отставленъ вѣчно съ рангомъ армейскаго секундъ-маіора, и при томъ повелѣли Мы, чтобъ не толко не чинить ему никакихъ обидъ, но еще и всякую благосклонность за безпорочную ево Намъ службу ему оказывать, при чемъ онъ Сычевскій и въ вѣрности Намъ Великой Государынѣ, къ Нашему Императорскому Величеству къ присягѣ отъ Нашей Коллегіи Иностранныхъ Дѣлъ приведенъ. Черезъ сіе же Мы Великая Государыня, Наше Императорское Величество всемилостивѣйше повелѣваемъ всѣмъ Нашимъ подданнымъ помянутого Нашего секундъ-маіора Івана Сычевского кіевскимъ войтомъ признавать, а кіевскаго магистрата бурмистрамъ, райцамъ, шафарамъ, лавникамъ и инымъ магистратовымъ урядникамъ, такожъ мѣщанамъ и всему посольству надлежащимъ образомъ его почитать; напротивъ чего и Мы надѣмся, что онъ Сычевской по присяжной своей должности въ томъ пожалованномъ ему войтовскомъ уряде судъ между мѣщанами и посполствомъ правдиво, по ихъ правамъ и обыкновеніямъ, производить будетъ и въ протчемъ во всемъ указы Наши исполнять и по онымъ прилежно и неотмѣнно поступать имѣетъ, какъ вѣрноподанному Нашему рабу и чесному штапъ офицеру принадлежить. Чего ради дана ему Сычевскому сія Наша Великой Государыни Нашего Императорскаго Величества, грамота изъ Нашей коллегіи иностранныхъ дѣлъ за Нашею

государственною печатью. Въ Санктъ Петербургѣ, лѣта отъ Рождества Христова тысяча седмъ сотъ пятьдесятъ пятого года, декабря тридцать первого дня, Государствованія Нашего пятого на десять году.

XI. (*У реестрі ч. 72*). Звістки про жалувану грамоту імператора Олександра I, що до наших часів не збереглася.

В газеті „Московскія Вѣдомости“ 1802 р., квітень 30, середа, № 35 надруковано „Изъ Кіева, февраля 28. Кіевскій Магістратъ, имѣвъ счастье удостоиться Высокомонаршого благоволенія, полученіемъ Государственной, за собственноручнымъ Его Императорскаго Величества подписаніемъ, Грамоты подтврждающей всѣ его права и преимущества которыми издревле сей городъ пользовался, въ силу Высочайше жалованныхъ въ разныя времена отъ Пресвѣтлѣйшихъ въ Бозѣ почивающихъ Россійскихъ Государей Грамотъ, совершаль, съ позволенія здѣшняго начальства, въ Нижнемъ городѣ Кіевоподолѣ торжественно, во изъявленіе такового всерадостнѣйшаго для кіевскихъ гражданъ произшествія празднованіе слѣдующимъ образомъ“:

Далі йде дуже широкомовне оповідання про це „празднество“. Наведемо тільки головні риси. У неділю 15 лютого зібралися до Магістрату всі його урядовці та приїхав комендант Кієва, г.-м. Массе. Об 11 годині ранку почалася церемонія перенесення жалуваної грамоти з Магістрату до Успенського собору. На всій вулиці, по обох боках її стояли міщани усіх 15 цехів з своїми корогвами. Попереду йшли почесні, так звані рейстрові, міщани в посполитому вбранні з виїнятими з піхов шаблями, по три чоловіка у лаві. Далі несли золоту магістратську корогву. Жалувану грамоту несли на оксамитовій подушці, оздобленій золотими торочками та китицями, вїт Георгій Рибальський з двома депутатами, Семеном Балабухою та Петром Барщевським. За ними йшов комендант з поліцейськими урядовцями, урядовці магістрату та почесні громадяни. У соборі, на обідні, що правив мітрополіт київський Гаврііл, присутні були военний губернатор Фенш, цивільний губернатор Короб'їн і багато генералів та інших урядовців, військових та цивільних. Грамоту покладено на особливому столику, поруч ікони Спасителя. Після відправи настоятель собору Максимович казав урочисту промову, а писар Магістрату Оробієвич читав грамоту. Увесь час дзвонили дзвони й палили гармати. З собору грамоту віднесено з такою самою церемонією до Магістрату й покладено в особливому „ковчезі“ поруч інших грамот.

Після цього для учасників церемонії влаштовано в новозбудованому Контрактовому будинку бучний обід на 112 кувертів. Підчас обіду гармати, виставлені на Андріївській горі, зробили 150 пострілів. Увечері Контрактовий будинок, Магістрат, Андріївську церкву ілюміновано. Була ілюмінація й по всьому місту. Перед будинком, де мали бути баль і вечеря, поставлено ілюміновані щити з вензелями царя й цариці. Ввечері знов стріляли з гармат. Святкування тяглося й далі аж три дні.

На подяку за ствердження своїх прав міщани зібрали 10 000 карбованців на збудування шпиталю для слабих, убогих, калік та вирішили збудувати на Хрещатицькому струмені пам'ятник в. к. Володимиру й установити що-року 15 липня урочисту процесію до того пам'ятника.

Грамота Олександра I не збереглася до наших часів; але-ж „пам'ятник“ був споруджений та існує й досі і нагадує нам про ту грамоту: на йому й тепер є такий напис: „Усердіємъ кievскаго гражданства за утверждение правъ древнія сія столицы Всероссійскимъ Императоромъ Александромъ I 1802 года сентября 15-го дня“. А у П. С. З. Р. И. (т. XXVII, № 20499) є указ до Київського воєнного губернатора Фенша з доганою за те, що він не повідомив царя за заснування того пам'ятника.

Володимир Щербина.

Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII—XVIII вв.

„Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII—XVIII вв.“, яку друкує Археографічна Комісія Української Академії Наук, склалася з документів, що, протягом моєї наукової праці, давно вже пописувано було по різних архівах, приватних та офіційних, і переховувалися в моїх теках.

Зразу до друку їх не призначувано. Через те декотрі з них був списав я свого часу не цілком, а в формі уривків, заміток, що мали вагу тільки для мене самого. Щоб підготувати їх до друку, треба-б було проробити нову перевірку роботи по архівах, а документи списати цілком заново. Це потребує і багато часу, і багато праці, що, може, і була-б корисна для історичної науки, та, за теперішніх часів, здається мені фактично неможлива. Ось через що я значно обмежив свою збірку. Із своїх матеріалів я вибрав ті, котрі переписав був цілком і котрі здаються мені цікавими з боку історичного або юридичного: доповнюють, або вносять щось нове, або кидають світло і пояснюють те, що в наукових досліджах досі було не зовсім ясне, за браком матеріалу.

Так склалася ця збірка. Зміст її, отже, характеру випадкового. Він дуже різноманітний. Тут є і окремі документи, що, на мій погляд, їх варто було-б опублікувати, тут є і групи документів, котрі можуть певною мірою з'ясувати більш-менш важливі питання з історії та історії права на Лівобережній Україні, напр., про обрання старшини, про генеральну старшину, суди, то-що. Може наукову вагу деяких із документів я і переоцінюю, проте збірка, в цілому, повинна, на мій погляд, дати дослідникові коштовний, з наукового боку, матеріал, тим більш, що для історії Лівобережжя його взагалі опубліковано не так вже й багато.

У збірці я додержувавсь узагалі хронологічного порядку. Однорідні матеріали згруповано укупі теж хронологічно. Тим-то загальну хронологію видержано тільки умовно. Гадаю, що групуючи матеріали за змістом, можна більш полегшити працю над ними дослідників, ніж суто хронологічно їх порядкуючи.

Наприкінці кожного документу зазначено, де переховується той оригінал, чи копія, що з них документа надруковано. Що документи збирав я ще в 1890-х роках, то позалишав я і давні назви установ, де документи переховуються.

Усіх документів у збірці шістдесят п'ять.

З них перші три (№№ 1—3) торкаються Київа в початку XVII в. „Розграничення“ земель Йорданської церкви та Кирилівського монастиря 1606 року (№ 1-й) цікаве для топографії Київа од лінії Флорівський монастир-Щекавиця на Кудрявець та Сирець, тим, що воно містить у собі декілька давніх назов, тепер вже, треба гадати, втрачених. „Постанова“ біскупа київського Криштофа Казимірського року 1612 (№ 2-й) дає цікавий матеріал для історії податків, правного становища, устрою та управління і суду в тій частині Київа, що на припочатку XVII в. підлягала була капітулі Київській. Лист од короля польського Сигізмунда III року 1615 (№ 3-й) торкається права київських міщан рубати дерево в пушах коло Київа та ловити рибу в Дніпрі в певних межах.

Невеличка група документів (№№ 4—8) містить у собі відомості про індукту та еекту.

Універсал Богдана Хмельницького 28 квітня року 1654 (№ 4) встановлює таксу індукти для чужоземних купців. Ця такса була дійсна довший час. Року 1667 у тому самому розмірі, як і в універсалі Хмельницького, затвердив її і гетьман Павло Тетеря в універсалі своїм з Рашівки („Основа“ за рік 1861, серпень, стор. 79—80). Такси індукти та еекти затверджували ще своїми універсалами гетьман Самойлович 8 березня року 1679, та гетьман Скоропадський 1709, 1714 та 1721 р. Покликування на ці універсали трапляються в указі 8 грудня року 1748 „О подвѣдомствѣ индуктнаго сбора въ Малороссіи Генеральной Войсковоі Канцеляріи“ (П. С. Зак. № 9557). Тут-таки подано і зміст цих універсалів.

Коли засновано Малоросійську Колегію, індуктор Петро Лукін подав Колегії реєстр індукти; його, як норму, й ухвалено надалі. Керуючись цим реєстром, індукти повинні були збирати одкупники. Він державсь довго. Про нього нагадує і указ 8 грудня 1748 року. Цей реєстр Лукіна ми друкуємо під № 5. Інші покажчики індукти за роки 1722—1727 видрукувано в мене під №№ 6—8. Хто їх склав, я не знаю.

„Кошторис на роблення поташу, смалцюги та салітри“ (№ 9) списав я з „Записної Книги“ генерального підскарб'я Якова Марковича. Судячи з письма, можна гадати, що хронологічно кошторис належить, мабуть, до кінця 1720-х або до 1730-х років. Хронологічна дата тут не має великої ваги. Взагалі цей кошторис являє собою значний інтерес як для історії української промисловости, так і для історії праці та заробітної платні на Україні в першій половині XVIII в.

Прохання польових сторожів Ніженського полку 1728 року (№ 10) цікаві тим самим.

Відомість про „прибутки та витрати гетьманського переволочанського дворця“ подано було, як помер гетьман Скоропадський, до Генеральної Військової Канцелярії. Канцелярія, й собі, переслала її до Малоросійської Колегії. Ми друкуємо відомість з оригіналу, що на ньому покладено резолюцію Колегії з власноручними підписами членів Колегії. Оригінал

зберігсь погано. Верхня частина його одгнила од вогкості, і деякі частини його не можна було прочитати. Я їх позазначав крапками та вказав, скільки рядків попсовано. Відомість склав р. 1722 дозорця перемолочанського дворця Лук'ян Гораїн. Містить вона в собі варті уваги відомості про господарство. Такі самі відомості подано й по інших дворцях. На їх підставі, Малоросійська Колегія склала загальну відомість про прибутки й витрати гетьманів. Таку відомість за р. 1724 — 1725 надруковано в „Сборнику Русскаго Историческаго Общества“, том 63, стор. 504 — 506.

№№ 12 — 19 містять у собі групу документів що-до цехів і цехового устрою. У Мглині шевський цех будує двір на землі, що приділили йому мглинські міщани та товариство, і передає його на володіння до церкви (№ 12). Інші документи свідчать про історію цехів у місті Кобеляці, про умови, на яких вони повстали, та про їх занепад у середині XVIII в.

Під № 20 вміщено запис священника Стрітенської церкви в Полтаві на пляц для будівлі. Із цього запису видно, що, за шведської руїни, Полтаву спалено, і в деяких місцях її заборонили були відновляти будинки. До Полтави таки стосується й той документ, що його вміщено під № 21. Він має звязок із Великою Законодавчою Комісією, що скликала Катерина II в Москві р. 1767. Комісія ця поділялася на „частн्या“ комісії. Із них одну призначено на те, щоб розглядала накази, що по-привозили з собою депутати од міст. Ця „частная о городахъ комиссия“ вирішила зібрати відомості про стан міст, на підставі програми, що вона таки її й опрацювала. Програму цюю роздано депутатам, а ці переслали її до своїх міст і звіттія здобули відповіді на запитання. Таку відповідь од Харкова вже надруковано в 147 томі „Сборника Русскаго Историческаго Общества“ на стор. 25 — 34. Такі самі відомості ми друкуємо тепер для Полтави. Вони дуже короткі, мало яскраві, проте все-таки мають свою наукову вартість. Треба гадати, що в справах Катерининської Комісії підзалишалися відомості і для інших міст України, що мали в Комісії своїх депутатів. Коли настане спромога їх повидруковувати, виявиться досить цільна картина українських міст р. 1767, їх управління, економічний стан, то-що.

№№ 22 — 41 відносяться до виборів полкової, а найбільше сотенної старшини. Починає їх велика скарга полтавських полчан року 1714 на те, що неправильно призначено на полтавського полковника Василя Кочубея (№ 22). Скаргу цю починають плітки, що характерно для того часу; наприкінці зазначено, що як обирали полковника, то порушено звичаї: обрано його без загальної всіх полчан ради. Під скаргою ми залишили всі підписи. Вони свідчать, що в обранні полковника в Полтаві брали участь не самі тільки козаки, а й міщани, і що протест проти Василя Кочубея був досить однодушний. Інші документи, починаючи з № 23, це здебільшого затвердження на посаді сотенної старшини після її обрання. Цікавий наказ Бориса Шереметьєва про призначення сотенної старшини в Воронежі після того, як Мазепа перейшов до Шведа (№ 32),

про розмежування компетенцій між сотником та старостою полтавського полковника Черняка (№ 33). Цікаві документи про перевірку, — після того як Апостола обрано на гетьмана, — сотників, чи відповідають вони бажанням людности (№ 38), або указ Сената, що встановлює порядок призначення так зван. сотників на „ваканс“ (№ 40), то-що.

Указ Сената „объ отрѣшеніи вновь устроенныхъ сотень“ (№ 42) свідчить про те, наскільки Лівобережна Україна в середині XVIII в. стала залежна од російського уряду. Сенат вимагав, щоб поділ на сотні залежав од його дозволу, а це значно обмежувало уряд Лівобережної України.

Універсал Многогрішного любецькій шляхті року 1670 давно вже відомий дослідникам. На його покликується, напр. В. А. Мякотін у своїх „Очеркахъ соціальної історії Малоросії“ („Русское Богатство“. 1912 р., вересень, стор. 114—115), проте подає він тільки останню частину універсала. Цілком універсала ніде, здається, не друкують. Тимчасом він має вагу на те, щоб з'ясувати досить неясне питання про любецьку шляхту. Отож ми й друкуюмо цього універсала цілком (№ 43). №№ 44—50 містять у собі матеріали про військових та значкових товаришів. Найцікавіший № 49. Це витяг з довідок, що їх поробила була по архівах про значкових та військових товаришів Генеральна Військова Канцелярія.

Низка документів (№№ 51—61) стосується до гетьманування Кирила Розумовського. Цікавий матеріал дає № 51. Як гетьман Розумовський уперше приїхав на Україну, треба було відновити давні українські установи, що про них вже або забули зовсім, або докладно не пам'ятали. Року 1751 стали збирати відомості про те, як було за гетьмана Скоропадського, запитували у відповідних установ. Відповіді на ці запитання являють собою коштовний для історії права матеріал. № 51 подає відомості про генеральну старшину. Доповнити це може № 52, бо, призначаючи на посади генеральної старшини, гетьман Розумовський, загальними рисами, накреслював і повинності старшини. В № 53 позазначувані повинності Генерального Писаря, відповідно до указа Петра I р. 1720. Генеральна Військова Канцелярія не мала права розглядати судові справи; коли-ж вони доходили до неї, Генеральний Писар повинен був їх відсилати до відповідних судів. Кожна справа мала попередати пройти відповідні інстанції. Тільки на Генеральний Суд можна було скаржитися, через Генеральну Військову Канцелярію, гетьманові. Хто апелював даремно, того штрафували. Суд повинен був бути швидкий і безсторонній (№ 54).

У 1730-х рр. не законодавчий акт, а Канцелярія Міністерського Правління, що, як помер гетьман Апостол, правила Лівобережною Україною, наказала судити в Генеральному Суді по „формъ суда“, себ-то за уставом судочинства, що його видав Петро I для Росії р. 1723. Розумовський, як гетьман, визнав це за незаконне й своїм ордером р. 1751 (№ 55) скасував на Україні „суд по формі“, а наказав, щоб суди одбувалися „по правам малоросійським“. До судочинства стосуються № 56

(ордер гетьмана Розумовського, що наказував штрафувати тих, хто не-право апелює й неправо судить) і № 57, де ми знаходимо особливе катування шиною, за постановою Генерального Суду.

Документи до реформи Генерального Суду р. 1760 надрукував був небіжчик проф. М. Ф. Владімірський-Буданов у „Чтеніяхъ въ Историческомъ Обществѣ Нестора Лѣтописца“, кн. V, стор. 121—126. Доповнити їх можуть №№ 58 та 59. В них мова про присягу членів Генерального Суду, а в № 59 подано й саму присягу. Вона цікава, бо вияснює тую ідею суду, що лежала в основі реформи Генерального Суду Розумовського. Р. 1763 ще раз заборонено Генеральній Військовій Канцелярії втручатися в судові справи (№ 60). Цеє втручання — то був пережиток того становища Генеральної Військової Канцелярії, що вона займала в уряді Лівобережної України, починаючи од того, як помер гетьман Скоропадський, до гетьманування Розумовського.

№ 61 стосується історії того, як скодифіковано українське право в XVIII в. Як відомо, усезбірку „Права, по котрымъ судится малоросійской народъ“, подану Сенатові р. 1744, повернено гетьманові Розумовському р. 1756 для нового перегляду. Досить докладні відомості про це ми маємо і в О. Ф. Кістяківського в його передмові до „Правъ“ стор. 25—26 і у І. В. Теличенка в його „Очеркѣ кодифікації малоросійскаго права“ в „Кіев. Стар.“ 1888 р. т. XXIII, стор. 40 і дд. Розглядати всезбірку („статута“) гетьман призначив окрему комісію; ось до призначення в цю комісію р. 1759 Павла Кочубея і має відношення надрукований тут документ. Кочубей був зовсім молода людина: р. 1762, як видно з доданої довідки, йому було всього 25 років; він був бунчужковий товариш.

Записка „О судахъ“ (№ 62), треба гадати, офіційного походження. Її складено після 1764 року, бо в ній знаходимо покликування на указ 17 листопаду року 1764. Записка містить у собі коротку історію судів на Лівобережній Україні по Богдані Хмельницькому. Загальний висновок її такий, що „въ Малой Россіи нынѣ не-всѣ суть учреждены таковыя суды, котрымъ, по содержанию малоросійскихъ правъ, быть установлено“. Записку цю складено або для Рум'янцева, або для Сената. Пізніш, у переробленому вигляді, вона увійшла в склад „Екстракта изъ указовъ, инструкцій и учреждений“, складеного р. 1786 в Правуючому Сенаті в малоросійській експедиції (стор. 15—20). „Екстракта“ я видав був у Чернігові р. 1902. Що для цієї експедиції збирано відомості про устрій Лівобережної України, видно з того, що в паперах, з котрих ми беремо записку „О судахъ“, є й инша записка „О правленіи главномъ въ Малой Россіи“. Вона цілком, без змін, увійшла в „Екстрактъ“, як перша частина (стор. 5—14). Записку „О судахъ“ ми друкуємо через те, що вона містить у собі відомості про судовий устрій Лівобережної України, до того-ж офіційні і досить докладні.

№№ 63 та 64 ми маємо не в оригіналах, а в копіях; зробив їх для М. О. Судієнка його звичайний переписувач, рукою якого зроблено

чимало копій між паперами Судієнка, що переховуються в бібліотеці кол. університета св. Володимира. № 63 складається з 4 приміток. З приводу чого їх пороблено, невідомо. Перша примітка говорить про те, що Україну ніколи не було звоєвано, не було її звоєвано й після Мазепи. Анархії на Україні, за її правами, ніколи не може бути — читаємо в другій примітці. В третій примітці знаходимо твердження, що більшість української людности не хоче нових законів. У четвертій автор висловлює свою ворожість до гетьманської влади. „Гетманъ Малой Россіи и власть его никогда не надобны, пише автор: но не надобенъ же и другій никто, власть его имѣющій, отъ котораго бы одного зависѣли всѣ воинскія, гражданскія и камеральныя дѣла, и который бы, по своимъ прихотямъ, что хотѣлъ, дѣлалъ“. Тут треба розуміти, звісно, П. О. Рум'янцева, як генерал-губернатора і президента Малоросійської Колегії.

Кому належать ці примітки? Ми гадаємо, що Григорові Андрійовичеві Полетиці. Серед його паперів (що правда, в копії), вони збереглися. В 4-й примітці висловлено ту саму ворожість до гетьманської влади, яку ми бачимо в записці Полетики, що друкуємо її під № 65.

Коли понаписувано ці примітки? Гадаємо, підчас Комісії року 1767. Так ми гадаємо через те, що в 2-й примітці, де мова про бажання перемінити закони, перелічено, як такі, що бажують перемін, тільки тії полки (чернігівський, ніженський та переяславський), котрі висловили були ці бажання в своїх наказах, відомих Полетиці.

З приводу чого написані примітки? Це нам тепер невідомо.

Невідоме нам походження й тих приміток, що ми друкуємо під № 64. Вони суто історичного змісту. Міг їх викликати або якийсь історичний мемуар, що нам тепер ще невідомий, або такий самий історичний твір. Примітки містять у собі досить цікаві історичні відомості. Написано їх після року 1771, бо в 6-й примітці є покликування на цей рік. У Судієнка зберігся не оригінал, а копія приміток середини XIX в., теж переписана рукою його звичайного переписувача. Ми гадаємо, що примітки писав Г. А. Полетика. Вони збереглися серед паперів Полетики у Судієнка. Автор виявляє таке знайомство з історією та історичними фактами, яке в представників української інтелігенції з другої половини XVIII в. було тільки в Г. А. Полетики.

Зате „Историческое извѣстіе, на какомъ основаніи Малая Россія была подъ республикою Польскою и на какихъ договорахъ отдалась російскимъ государямъ. и патріотическое разсужденіе, какимъ образомъ можно бы оную нынѣ учредить, чтобъ она полезна могла быть російскому государству безъ нарушенія правъ ея и вольностей“ (№ 65), справді, писав Г. А. Полетика. В збірці М. О. Судієнка ми маємо чернетку, писану рукою Полетики, маємо й текст, переписаний з його власноручними поправками. На жаль, „Историческое извѣстіе“ не закінчено. Воно уривається зразу на цікавому моменті, коли Полетика каже про вагу Генеральної Ради. Ми, маємо, отже, перший розділ, чи 1 §, „о томъ, на какомъ основаніи Малая Россія была подъ республикою польскою“,

і частину другого розділу, § 2, „на якихъ договорахъ Малая Россія поддалась Россійской Имперіи“. Найцікавіший, певна річ, § 2-й, надто думки Полетики про договірні статті Богдана Хмельницького, про значіння шляхетства за Богдана Хмельницького та Виговського. Час, коли знищено шляхетство та його права, Полетика вважає за початок нещасливої в історії „Малой Россіи“ епохи. Через це зросла влада гетьманів, що її Полетика має за дуже шкідливу для України. Гетьмани захопили собі збори, почали роздавати маєтності і допускалися великих зловживаннів. Одна з давніх часів була перепона гетьманським зловживанням— то Рада. Почавши говорити про неї, Полетика й уриває своє оповідання.

Через що не докінчив свого твору Полетика? На це ми відповісти не маємо спромоги, бо не знаємо поки-що, коли Полетика його почав писати. Та ми не думаємо, щоб смерть перервала його працю. Він помер р. 1784, коли з Україною вже все було покінчено, і р. 1781 заведено на Лівобережній Україні устрій по „учрежденію о губерніяхъ“. Не можна думати, щоб після цього Полетика поставив собі тему говорити про те, як можна упорядкувати Україну так, щоб вона була корисна Росії, без порушення її прав та вільностей. Отож, ми гадаємо, що Полетика міг почати свою працю перед роком 1781. Реформа-ж цього року могла припинити його працю, як недоцільну. Звичайно, це тільки поки-що гадки. Може кому з дослідників і доведеться з'ясувати це питання, дуже цікаве в літературній та публіцистичній діяльності Г. А. Полетики.

Твір Полетики не цілком науковий. Він більше публіцистичний. Полетика, користуючись історичними фактами, хоче обґрунтувати свої думки. З цього боку, його „Историческое извѣстіе“ і в незакінченому вигляді, має свій науковий інтерес. Полетика обстоював шляхетські права і в своїй публіцистичній діяльності стояв завсіди на ґрунті шляхетських поглядів та інтересів. Таку лінію він проводив й захищав і в Великій Комісії року 1767. Таку ми бачимо і в його літературних працях надрукованих та ще ненадрукованих. Їх усі пронизує шляхетсько-класовий погляд. Він уже позначивсь і в „Историческомъ Извѣстіи“ там, де Полетика говорить про занепад шляхетства, як початок нещасливої епохи. Ми не знаємо, в якому напрямку пішли-б думки Полетики в дальших параграфах, та, певна річ, класовий шляхетський погляд повинен-би був переважити все.

Ми друкуємо „Историческое извѣстіе“, визнаючи його вагу, як твору і публіцистичного й історичного. Як публіцистичний твір, воно свідчить про думки серед української інтелігенції за тих часів, коли остаточно нищено український суспільний устрій за Катерини II; як твір історичний, „Извѣстіе“ цікаве, з одного боку, як явище української історіографії, а з другого воно важливе для того, хто остаточно вирішатиме питання, чи можна вважати Г. А. Полетику за автора „Історії Русов“? Докладні досліди над рукописами Полетики, його способом писати, користуватися фактами, то-що можуть дати для цього цінний матеріал.

РОЗМЕЖУВАННЯ В КИЇВІ ЗЕМЕЛЬ ЙОРДАНСЬКОЇ ЦЕРКВИ ТА КИРИЛІВСЬКОГО
МАНАСТИРЯ. 21 ВЕРЕСНЯ РОКУ 1605.

Выпис с книг мескихъ права майдебурского ратуша
Киевского.

Лета Божого народженія тысяча шестсотъ пятого, сентября 21 дня.

Передо мною, Яцкомъ Баликою войтомъ, Алевомомъ Федоровичомъ бурмистромъ, и перед рѣйцами с присяжными судомъ, сполна засѣлими в ратуше Киевской, ставши очевисто верныѣ, однакъ, с уряду, за жаданіемъ отца Василя Красовского Масла, Ігумена Кириловского, родомъ Ігната, в летехъ прошлого, по опитаню границъ грунтовъ церковныхъ святого Николы Ерданского и Кириловскихъ, посланы славетные Юря Ивановичъ, я, Григорей Остаповичъ, и возный енераль земли Киевской шляхетный Станиславъ Карскій, устне и очевисто вызнали: иж тотъ Ігнатъ Скугла, будучи же в летехъ велми подешлый и немогучи самъ до уряду дойти, перед нами, за витаніемъ нашимъ, созналъ то под сумленіемъ: иж онъ от летъ осмидесят и далей границъ техъ церковныхъ святого Николы Ерданского и Кириловскихъ ведомъ, и от предковъ своихъ слышелъ, и самъ техъ грунтовъ пахивалъ черезъ часъ немалый, меновите те границы признавалъ: почавши от валковъ, Юрковъ ставокъ, долиною к дорозе, которая идетъ от замку через Шкавицу и, перешедши тое дорогу, зараз пойти долиною через Кудравецъ, и тамъ же нывы святого Николы Ерданского, а, с тихъ нивъ вышедши на дорогу, которая идетъ ис пробытого валу, и идучи дорогою просто до креста Данилова к могиле, где бывалы поганые лозы, а от креста Данилова гостинцемъ старимъ, дорогою, которая идетъ до Романова мосту, и подходи тии под ниву у Плоху, тамъ же, якъ выидеть то ниву Плоху, до той же дороги Романовской пришла долина верхъ Сырца, и, пошедши тою долиною речкою Сырцемъ до млинка кириловского, а от млинка, пошедши тою ж рекою Сырцемъ межи борковъ передныхъ и середныхъ, до озера Кириловского, в которое та речка Сырець впала, и пошедши тим озеромъ Кириловскимъ вверхъ о доброе стрелбище, теды поверхъ того озера смуговина, и тою смуговиною пошедши к дорозе средней, которая идетъ до Вышъгорода. Тамъ же, по левой стороне той смуговины, сеножат святого Николы Притиского, а по правую сторону з города до той же дороги пришла сеножат Кириловская и, через тое дорогу перешедши, локтемъ круговиною, другая смуговина, которая притягнула противъ переднего, Боркувское озеро Кириловское и, идучи ус тое озеро

к городу по озеро Кириловское, пришло и упало в озеро Ерданское. На тому месту, где впало в озеро Кириловское, до Ерданского идет дорога Болоньемъ до копца Бискупского и до валка, а от валка в Юрковъ Ставокъ, яко ся вышепомянуло. И такъ ся тые границы кончатъ, и сами в себе мають. А з стороны Пуницъ призналъ тояжь: когда, за пана воеводы Киевского Немировича и до Немировича замокъ Киевскій будовано, теды на томъ, что зовуть Пуницами и давали (?) робчие, пороблены были пуне и с техъ причинъ тое место зовуть Пуницами, и до замку якобы для того належачое, поведають, але тотъ грунтъ з вичистих часов былъ Кириловскимъ, чего есть самъ добре ведомъ и от старихъ людей слышеть, же есть. Которое то сознайте Игната Скирги помянутых границъ церковныхъ с признаньемъ вернимъ и вышь помяненних и возного Станеслава Карского есть до книгъ мескихъ ратуша Киевского записано, з которыхъ и сѣя выпись подъ печатью мескою Киевскою Радецкою отцу Василию Красовскому Маслу есть выдана. Писанъ въ ратуше Киевскомъ. А зъ подлинного листа печат Киевская ратушная. Рука писаря Петра Григорева; исправлено в ратуше з записными книгами.

(Моя власна збірка, що я передав її до Київ. Центр. Архіву давніх актів).

№ 2.

ПОСТАНОВА КИЇВСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО БІСКУПА КРИШТОФА КАЗИМІРСЬКОГО ПРО ПОВИННОСТІ ПІДДАНЦІВ КИЇВСЬКОЇ КАПУЛИ, ЇХ УПРАВЛІННЯ, СУД НАД НИМИ. РОКУ 1612.

W imie panskie Amen.

Iż pamięć ludzka nietrwała, przeto co ludzie chcą, aby długo wieczno było, pismem to na potomne czasv dla wiadomości pewney podają. Stąd y my, Krzysztofh Kazemiersky, z Biberstaia Biscup Kiiowski, chcąc, aby y potomkowie naszymy y kapituły naszej od poddanych swych części miasta Kiiowa, do Biscupstwa należącej, prowentow swych pewne byli, y oni żeby wiedzieli, na czym siedzą, y iakie powinności panom swym oddawac mają, a k temu żeby za wolnościami lepiej ję częśćkę miasta Kiiowa, na Biscupstwo należące, fundowali, pewne z nimi postanowienie o wszystkim uczyniwszy, tak warujemy. Naprszod na nas, y successori nasze, y kapitułę zostawuie karczmy winne, miodowe, piwne y gorzałczane, z których teraz od arēndarżow dają dwanascie set złotych do roku, potym czynsze z placow y ogrodow, z których teraz dają po puł złotego; ku tym ogrodom y placom przydaiemy im grunt zupełny wzetycky, ato iz krnicami y rzeczkami, z czego nam na kozdy rok dziesiątek szczuk setnych dawac będą powinni, takze y sianozęci wszystkie, tilko pewne sianozęci na nas y kapitułę, zostawiwszy, mianowycie leżące nad Soplem y ostrom nad Dnieprem, okrom iezior y Dzieszny, y Sopley, y z iezami na rzece y rzeczkach, co na sie zostawuie; ktorым gruntem sie rozdzielic mają, y z niego dawac po dziesiąci groszy polskich, iak ize z placow, ogrodow y sianozęci wszystkich ma nam y successorom naszym z dymu przychodzic po groszy polskich dwudziestu pięci. Też zem to nadaiemy, ze kaduki taki po zmarłym poddanym na nas y ka-

pitule naszę perwiey isc niemaia, aby potomstwo własnego synow, braciey, siostr takze blizkich synowcow, z iego krwi rodzonych, niestawało; ku temu dozwolamy kazdemu budowanie zprzedac, takze y maiętnosc swą leżącą (прогалина) komu chcąc, dac, darowac, przedac ze wszystkim, niedzielac, ani rozrywaiąc na sztuki, tylko, zeby nie ludziom szlacheckiego stanu, ani kozakom, iedno takiemu, ktorzy by pod posłuszęstwo y iurisdictioni urzędu naszego podlegali; a ktoby ynakszemu przedał, tedy y ten, co przeda, pieniądze, y ten, co by kupił, maiętnosc ma tracic; a k temu zeby zeznał przedanie u xiąg urzędu naszego y wwiązanie wzięł; a przenięszy maiętnosc, kazdemu wolno oddawszy wychodszczyzny puł złotego, wynisc pod inszego pana, kiedy będzie rozumiał. Tez dozwolamy y testamentem legowac, ieno zeby urząd nasz był przytym testamencie y swiadkowie poddani naszy, a zeby testament wedle prawu sprawiony był. Tez iem pozwolamy, aby na woytowstwo z porszszodku siebie czterech obierali, z ktorych czterech my y potomkowie naszy iednego, ktorego nasposobnieyszego będziemy rozumieli, obrac y na woytowstwo onemu list dac mamy, ktoremu to woytowi pozwalamy z podsusidkow, ktorzy ieno będą w części miasta naszej Kiiowa na kozdy rok brac sobie po dwa grosza litewskie, a sądzic ma pospołu z starostą albo namiesnikiem iego; a apellacją od sądu starosty naszego y woytowskiego wolno do siebie zachowuiemy, od ktorego płacic maia po szesci groszy polskich; a księgi mieyskie zapisne przy woycie zawsze maia byc chowane, wszakoz sprawa kazda ma byc z podpisem starosty naszego albo namiesnika iego, a na woyta trzeci grosz pamiętnego ma isc, takze y oględnego, a winy na nas zostawuiemy z takim pomiarkowaniem: złodzieyskiey trzy grzywny polskie, a krwawey grzywną, siney puł grzywny dwanascie groszy polskich, z ktorych win woytowi tez trzeci grosz ma isc. Też sobie zostawuiemy y successorom naszym mlynki, myto rybne; mięsne iatki y komory kramne i nam, y iemu wolno będzie stawic. Takze od podwod y tłok wszelakich wolnemy ich czyniemy, ani wymisłow zadnych y wyciągania zadnego, nad to postanowienie nasze, tak z nich, iako y spodsusiedkow ich, a to tak my, iako y successorowie naszy czynic, ani wstawiac niemamy czasy wiecznemi. Dla czego w lepsze swiadcęstwo y wiare pieczęc nasze przycisnąć kazalismy y ręką swą podpimalismo sie, jakze y podpisy rąk kapituły kanonikow Kiiowskich y pieszęcią onych kapitulną zawiesic rozkazalismy. Pisan w Kiiowie dnia dwunastego (назву місяця пропущено) roku tysiąc szesc set dwunastego.

Оной. вышеписанной привилей зъ двома завесистыми печатми на паргамене писанъ, а подпись рукъ таковъ.

Krzysztoph Kazimirski Biscup Kiiowskj ręką swą approbo in toto. Boguslaus Rodoszowsky Episkopus chi. Alexandr Sokołowsky Epus cho: in toto approbat.

Stanislaus de Calinowa Zaremba ep: Ki:

Jan Jusniowycz Kanonnik Kiiowskj ręką swą

Felix Skaniniecki Kanonik Kiiowski ręką

Alexandr Zawadsky Kanonicus Kiiowsky.

№ 3.

ЛИСТ ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА ІІ КИЇВСЬКИМ МІЩАНАМ НА ПРАВО РУБАТИ ДЕРЕВО В ПУЩАХ КОЛО КИЇВА ТА ЛОВИТИ РИБУ В ДНІПРІ. 18 БЕРЕЗНЯ РОКУ 1615.

Zygmunts III z laski Bozey Krol Polski, Wilkie Xiąze Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie; Inflantskie u. y Swedzki, Gotski, Wandalski dziedziczny KROL.

Oznaimuiemy ninieyszym listem naszym wszem wobecz y kazdemu z osobna, komu to wiedziec nalezy. Supplikowali nam miesczanie naszey Kiiowsky, abysmy ich przy prawach na wolne rąbienie drzewa w puszcach naszych, około Kiiowa lezacych, tak na poprawę y obronę miastu, iako y insze potrzeby mieyskie, do tego y łowienie ryb w Nieprze, y po zatokach Nieprowych, poczawszy z wierchu Kijowa od uscia Rypienia asz na nisz Kiiowa do wierchniego konca rzeczki Krzywca onym od s. pamieci krolow polskich, przodkow naszych, nadanych zostawili przy wolnym rzywaniu wzwyż pomienionych rzeczy według granic starodawnych zachowali. My, mając po wszelkie czasy wzgląd na miasto nasze Kiiow, iako pograniczne, y zycząc, aby się iako w dostatki, tak y w obronę przeciw nieprzyiaciołom pogranicznym tym więcy pomnazało, y fundowało, przerzeczonych miesczan naszych kiiowskich przy wszech wolnosciach wolnego rąbienia drzewa w puszcach naszych, około Kiiowa lezacych, na obronę miasta Kiiowa; y potrzebę miesczan, także łowieniu ryb w Nieprze, y po zatokach Nieprowych, z osobliwey laski naszej panskiej, mieć chcemy, y ninieyszym listem naszym w wolnym wzywaniu, onych podług granic y opisania praw, zachowuiemy y zostawuiemy. Co do wiadomosci wszech wobecz, a osobliwie Wielmoznego Woiewody naszego kiiowskiego, y teraz y napotym będącego, y obywatelom kiiowskim przywodziemy, chcąc to mieć, aby przerzeczeni mieszczanie przy tych wiadomosciach podług starodawnych granic w cale, y nie naruszenie zachowani byli, y zadney trudnosci, ani przeszkody w tey mierze nie mieli, inaczy dla łaski naszej y z powinności swey nieprzyiac. A dla lepszey wiary, ninieyszey list ręką naszą podpisawczy, pieczęcią koronną przycisnąc roskazalismy. Dan w Warszawie dnia XXVIII miesiaca Marca Roku Pańskiego MDCXV, panowania krolestw naszych polskie XXVIII, szwedzkie XXII.

Sigismundus Rex.

(Печатка).

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 4.

УНІВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ПРО ЗБОРИ З ЧУЖОЗЕМНИХ КУПЦІВ. 28 КВІТНЯ РОКУ 1654.

Унѣверсалѣ Богдана Хмѣльницкаго на екзакуцѣи.

Богданѣ Хмельницкій гетманѣ з войском запорожскимѣ

Ознаймуемъ симѣ нашимѣ писаніемѣ, кому, колвекѣ, о томѣ вѣдати надлежитѣ, меновито: старшинѣ и чернѣ войска нашего запорожского, также купцомѣ чужоземскимѣ и вшелякой кондиціи людемѣ, кому толко

сіє наше писаніє оказано будетъ: ижъ ми, маючи великій росходъ на людей чужоземскихъ, а приходовъ мало маючи, на такіє росходи, прото, углядѣвши тое, якъ здавна предъ тимъ бувало, далисмо екзакцію скарбовую отъ купцовъ чужоземскихъ, тѣсть отъ грековъ, ормянъновъ и турковъ Евстафѣви Стамагіенковѣ, которую повиненъ вибирати и отдавати до скарбу нашего войскового: отъ сорока соболей — золотыхъ шесть, отъ сорока пупковъ соболѣвыхъ зол. два; отъ сорока куницъ золотыхъ 2; отъ бунта лисиць золотыхъ 2; а отъ иншихъ товаровъ московскихъ: одъ ста таляровъ битихъ по зол. пять; знову отъ товаровъ турецкихъ, яко то одъ едвобовъ, коберцовъ, килимовъ, з сувоевъ, поясовъ, мусульбесовъ, киндяковъ и иншихъ дробнихъ и рознихъ товаровъ одъ ста талярей полевковихъ — два битихъ, отъ каждой кипи габихъ по леву; также кто би продавалъ з земли нашей золото, серебро, каминня дорогое, перла, и одъ тихъ товаровъ одъ ста талярей — по зол. пять. Ежели б, тежъ, хто з чужой земли, такъ з духовнихъ особъ, яко и свѣцкихъ людей, въ якихъ, колвекъ, потребахъ, подъ протектомъ поселскимъ ѣхалъ и при соби купцовъ мѣлъ, теди, обвязавши онихъ подъ сумленемъ, дозорца нашъ и отъ тихъ, которіе при послахъ, въ своей купецкой ишли бъ справѣ, маеть екзакцію належную брать. Кгды бы нашъ який купецъ мѣлъ именемъ своимъ з товарами чужоземскаго купця з нашей землѣ выпровожать, а досвидчил би ся того дозорця нашъ, теди позволяемъ ему той увесь товаръ забѣрать, з которого товару ему половицю а до скарбу войскового половицю належить. Купци, зась, тими унѣверсалами, щосмо передъ тимъ для оборони ихъ выдавали, аби жадною мѣрою не щитились, але, ведлугъ звичаю, все, яко иншіе, отдавали, абы и найменшой ущербокъ скарбови нашему войсковому не былъ. А ежели бъ которіе спротивилися оному вышеименованному дозорци нашему, албо факторомъ его, и повинности звыклой отдавать не хотели, такихъ приказуемъ полковникомъ, сотникомъ и атаманомъ карать и волим дозорци нашему помошнымъ быти, иначей не чинячи, подъ срокимъ каранемъ войсковимъ. Писанъ въ Чигиринѣ дня 28 апрѣля року 1654, Богданъ Хмельницкій рука власная (мѣсце печати войсковой).

(Рукопис Марковича в с. Сваркові по кат. № 215 стор. 38).

№ 5.

КОПИЯ СО ВЗЯТОЙ ВѢДОМОСТИ У ПРЕЖДЕБЫВШАГО ИНДУКТОРА ПЕТРА ЛУГИНА ВЪ 722-мъ ГОДУ.

Вѣденіе отъ всякого товару какъ Грецкого, Великороссійского, Полского, такъ и Малороссійского, отчего и почему индукта збирается.

Товаръ Грецкій	Рубли коп.
От одного кумача красного	2
От одного киндяка	1
От кипы красной бумаги	1 60

	Рубли	коп.
От кипы поясовъ румелецкихъ	1	60
От десятка поясовъ верблюжьихъ		6
От бунта софьяну		10
От матерій шолоковыхъ и золотоглавныхъ раховать, — почему продается, то с того брать индукты отъ ста—два и отъ протчихъ товаровъ, такъ же которые на рохубу приходять, по тому брать.		

Товаръ Московской

От тысячи бѣлки		60
От бунта лисиць		50
От сорока горностаевъ		10
От бунта корсаковъ		14
От сорока норокъ		16
От пары душекъ лисьихъ		2
От касяка лудану		16
От тюма китайки		16
От тысячи аршин крашеніны		80
От канца московскаго полотна		2
Протчие дробязги також роховать и от ста два индукта принимать.		

Товаръ Полской

От четвертки тонкого сукна		80
От штуки каруну		30
От штуки локтевого сукна		24
От штуки бенклевого сукна		12
От штуки штомеду		30
От штуки гарусу		12
От камня меди		14
От одного рубка		2
От мажи соли		20
От протчих дробязговъ также роховать и от ста два индукта брать.		

Товаръ Малороссійской

От воза тютюну		50
От воза ганусу		60
От вола, что до Шленска ходять		10
От вола, что на Москву ходять		4
От куфы горѣлки		20
От воза пенки		20

За секретаря Михайло Новоторжцовъ

Канцеляристъ Семень Шляковъ.

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 6.

ВЪДОМОСТЬ, КОЛИКОЕ ЧИСЛО В МАЛОЙ РОССИИ СЪ МАЛОРОССІЙСКИХЪ ТОВАРОВЪ И ПРОМИСЛОВЪ ИНДУКТА НАПЕРЕДЪ СЕГО БРАЛАСЬ И НЫНЪ ЗБИРАЕТСЯ, А С ЧЕГО И ПО ЧЕМУ, ТО ЯВСТВУЕТЪ ИЗ СЕГО, А ИМЕННО:

Товар малороссійской.	Рубли Коп.
От воза риби донской вялой двадцать копеекъ	20
От одного осятра вялого одна копейка	1
От камня воску десять копѣекъ	10
От камня селѣтри лютрованной чтири копѣйки	4
А от камня селѣтри нелютрованной три копейки	3
От камня сухих сливъ копѣйка	1
От воза садовых всяких сушь двадцат копѣекъ	20
От камня топленого лою двѣ копѣйки	2
От камня нетопленого люю копѣйка	1
От полтя ветчины копѣйка	1
От сала кругового двѣ копѣйки	2
От мажи пшона двадцать копѣекъ	20
От мажи жита дванадцат копѣекъ	12
От воза пароконного тютюну шестдесят копѣекъ	60
От одноконного воза тютюну пятьдесят копѣекъ	50
От сотца папушь тютюну двѣ копѣйки	2
От сотца рунъ вовни дванадцат копѣекъ	12
От воза волни пароконного шестдесят копѣекъ	60
От воза едноконного волни пятьдесят копѣекъ	50
От куфи горѣлки простой двадцать копѣекъ	20
От квфи оковитой горѣлки сорокъ копѣекъ	40
От кадки горѣлки простой три копѣйки	3
От осятрини з бочки двадцать копѣекъ	20
От воза шкла дванадцать копѣекъ	12
От воза ганушу пароконного восемдест копѣекъ	80
От одноконного воза ганушу шестдесят копѣекъ	60
А от камення ганушу двѣ копѣйки	2
От воза пенки едноконного двадцат копѣекъ	20
От конца парусного полотна дванадцать копѣекъ	12
От бочки риби ложной шесть копѣекъ	6
От бочки риби шуки десят копѣекъ	10
От бочки соли крымской десять копѣекъ	10
От бочки соли бахмуцкой пять копѣекъ	5
От мажи соли гусокъ двадцать копѣекъ	20
От одноконного воза соли гривня	10
От пуда кавяру двѣ копѣйки	2
От воза сѣмя конопляного десят копѣекъ	10
От куфи масла коровіого сорокъ копѣекъ	40
От камня масла двѣ копѣйки	2
От куфи конопляного масла тридцат копѣекъ	30

	Рубли	Коп.
От сотця кварть конопляного масла пять копѣекъ .		5
От ста смушковъ чорних сорокъ копѣекъ		40
От ста шкуръ козихъ и овечихъ болших полталяра		30
От ста смушковъ ягнячих бѣлих десят копѣекъ .		10
От тысячи заячих шкурокъ сирих шестдесят копѣекъ		60
От яловичих чинених кожъ двѣ копѣйки с перекупня		2
От яловичих сирих кожъ копѣйка от перекупня .		1
От куфи оселедцовъ тридцат копѣекъ		30
От бочки оселедцовъ двадцать копѣекъ		20
От куфи дегтю десят копѣекъ		10
От воза лѣсових орѣховъ десят копѣекъ		10
От товарини рогатой, которих из Малой Россіи ску-		
пуюють перекупнѣ, по двѣ копѣйки		2
От вола, которих гонят до Шліонска и до Гданска,		
по десяти копѣекъ		10
От товарини рогатой до Москви по четири копѣйки		4
От овечки старой по одной копѣйки		1
А от мѣлких овечокъ от ста шестдесят копѣекъ .		60
От коня, что въ Польшу въ Литву скупуюють, по		
десят копѣекъ		10
От тысячи грибовъ двѣ копѣйки		2
От воза соли кримки двадцат копѣекъ		20
От поташу одного камня десят копѣекъ		10
От смолчугу, по оценки рубля, по двѣ копѣйки . .		2
От возка шин крушивих три копѣйки		3
От возка гнучого желѣза шесть копѣекъ		6
От возка поддосковъ двѣ копѣйки		2
От возка поддосковъ воловихъ чтири копейки . .		4
От воза хрюшу толстого пятдесят копѣекъ . . .		50
От копи сошниковъ пять алтинъ съ копѣикою . .		16
От воза вожокъ по десяти копѣекъ		10
От сотца рогожъ чтири копѣйки		4
От коробка мила простого по десят копѣекъ . . .		10
От коробка твердого мила двадцат копѣекъ . . .		20

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 7.

ВИДѢНІЕ, ПО ЧЕМУ, ПО ПРЕЖНЕМУ ОБЫКНОВЕНІЮ И ПО ДАННОЙ ГРАФУ ГАВРИЛУ ВЛАДИСЛАВОВИЧУ ВЪ 1725 ГОДУ ВЪДОМОСТИ, СЪ ТОВАРОВЪ ВЕЛИКОРОССІЙСКИХЪ, МАЛОРОССІЙСКИХЪ И ЗАГРАНИЧНЫХЪ ИНДУКТУ СОБИРАТЬ.

Съ товару великороссійскаго

Отъ тысячи бѣлки	60	коп.
Отъ бунта лисиць	50	коп.

Отъ 40 горностаевъ	10 коп.
Отъ бунта корсаковъ	14 коп.
Отъ 40 норокъ	16 коп.
Отъ пары душекъ лисѣхъ	2 коп.
Отъ косяка лудану	16 коп.
Отъ тюма китайки	16 коп.
Отъ 1000 аршинъ крашенины	80 коп.
Отъ конца московского полотна	2 коп.

Прочіи дробязки раховать отъ ста два індукти приниматьъ

Съ товару малороссійского

Отъ воза тютюну	50 коп.
Отъ воза ганусу	60 коп.
Отъ вола, что до Шленска ходять	10 коп.
Отъ вола, что на Москву ходять	4 коп.
Отъ куфи горѣлки	20 коп.
Отъ воза пенки	20 коп.

Съ товару грецкого

Отъ одного кумача красного	2 коп.
Отъ одного киндяка	1 коп.
Отъ кипи красной бумаги	1 руб. 60 коп.
Отъ кипи поясовъ румелецкихъ	1 руб. 60 коп.
Отъ десятка поясовъ верблюжихъ	6 коп.
Отъ бунта сафяна	10 коп.

Отъ матерій шелковыхъ и зотоглавныхъ раховать, по чему прода-
ется, то съ того брать індукти отъ ста два, и отъ прочіихъ товаровъ также
которіи на рахубу приходять, по тому жъ брать.

Съ товару полского

Отъ четвертки тонкого сукна	80 коп.
Отъ штуки каруну	30 коп.
Отъ штуки локтевого сукна	24 коп.
Отъ штуки бенклевого сукна	12 коп.
Отъ штуки штаменту	30 коп.
Отъ штуки гарусу	12 коп.
Отъ камня мѣдѣ	14 коп.
Отъ одного рубка	2 коп.
Отъ мажи соли	20 коп.

Отъ прочіихъ ъдробязковъ также раховать и отъ ста два індукти брать.

На ономъ подпись: Секретарь Авраамовъ. Подканцеляристь
Василь Леонтиевъ

іюня 6 1729 году

(З рукопису Марковича в с. Сваркові, за каталогом № 215, стор. 215—216).

№ 8.

ИНСТРУКТАРЪ, ОТ ДАВНЫХЪ ПАНОВЪ ВИДАННЫЙ НА ОТОБРАННЫЕ ИНДУХ-
НОЙ ПОШЛИНЫ ОТ РОЗНИХЪ ТОВАРОВЪ, ТАКЪ И ТЕПЕРЬ НАМЪ ПОДАНО,
ВЪ СЕМЬ 1727 ГОДУ.

	Золотій	Копейки
От штуки сукна тонкого шесть золотих	6	
От штуки хвалендишу золотих три	3	
От штуки каруну шаговъ пятнадцать		30
От штуки полукаруну шаговъ восемь		16
От штуки тузинку шаговъ дванадцать		24
От штуки шиптуху шаговъ шесть		12
От штуки бенкліового сукна золотих	1	
От штуки штамету шаговъ пятнадцать	1	10
От штуки гарусу шаговъ шесть		12
От бунта полотна шаговъ шесть		12
От рубка одного шагъ единь		2
От злота цвѣки и сребра шагъ		2
От штуки бавовницъ шленскихъ шаговъ осмь		16
От штуки хамхану шаговъ четирѣ		8
От камня перцю шаговъ осмь		16
От камня имберю шаговъ три		6
От фунта гвоздиковъ шагъ		2
От камня цукру шаговъ дванадцать	1	4
От камня мѣди и цѣпи шаговъ осѣмь		16
От камня юхти шаговъ чтирѣ		8
От пари юхти шагъ		2
От бунта лисицъ ленскихъ золотихъ два	2	
От прочихъ лисицъ шаговъ дванадцать	1	4
От фаси косъ золотихъ шестнадцать	16	
От камня кмѣну шаговъ пять		10
От футра сѣбѣрковаго хребтоваго шаговъ чтирѣ		8
От футра песковаго шаговъ чтиринадцать	1	8
От сотця аршинъ крашенини шаговъ чтирѣ		8
От бунта сафяну шаговъ пять		10
От фаси бѣлого желѣза шаговъ пятнадцать	1	10
От сорока куницъ копа	2	10
От пари Бицкаго полотна шаговъ пять		10
От кантора баволни шаговъ пятнадцать	1	10
От воза орѣховъ волоскихъ золотихъ три	3	
От камня розинковъ шаговъ два		4
От сотця личокъ физъ шаговъ два		4
От кантара рижу шаговъ три		6
От кантара мила добраго шаговъ дванадцать	1	4
От десятка окъ соку лимоноваго шаговъ два		4
От кантара финиковъ шаговъ пять		10
От паясовъ верблюжихъ копѣйка		1

	Золотій	Копейки
От штуки алажи шаговъ три		6
От пояса отласового шаговъ три		6
От лука доброго шаговъ три		6
От ленчика доброго шаговъ три		6
От середнего копѣекъ три		3
От бурки и от вибойки шагъ		2
От штуки зуфри и харе шаговъ три		6
От мамей копейки три		3
От галай копѣекъ чтирѣ		4
От каменя заполочи золотих два	2	
От штуки баволницъ кримскихъ шаговъ три		6
От куфи оселедцев шаговъ пятнадцатъ, а от бочки золотий —	—	—
От каменя бразалѣи и от бубковъ шагъ		2
От сотця аршинъ хратшу копѣекъ три		3
От каменя сѣрки копѣекъ три		3
От куфи вина золотих три	3	
От тюма китайки шаговъ восѣмь		16
От штуки китайки трубковой копѣекъ пять		5
От косяка лудану малой руки шаговъ семь		14
От косяка лудану великой руки шаговъ дванадцатъ	1	4
От звязки желѣза шагъ		2
От возка шинъ копѣекъ три		3
От воза риби вялой золотий	1	
От сотца овечих шкур шаговъ пятнадцат	1	10
От бочки соли бахмутки копеекъ три		3
От шкури чинной шагъ, а от сирой копѣйка от ялови- чой, хочъ конской		1
От тысячи зайцовъ золотихъ три	3	
От сотца рунъ вовни золотих единъ	1	
От животини, ижъ к Москвѣ идет, два шаги		4
От ведерка меду алтин		3
От ведерка горѣлки шагъ		2
От кухви горѣлки золотій	1	
От кухви дегтю шаговъ пять		10
От бочки соли кримской шаговъ пять		10
От воза прядива пенки шаговъ пять		10
От воза шкла простого шаговъ пять		10
От малюваного золотий	1	
От ста смушковъ черныхъ золотыхъ два	2	
От кужуха нового шагъ		2
От кухви масла копа	2	10
От кухви олѣи шаговъ пятнадцатъ	1	10
От пари чоботъ, що изъ слободъ по полкопѣйки		
От червонихъ по чеху		1

№ 9.

КОШТОРИС НА РОБЛЕННЯ ПОТАШУ, СМАЛЦЮГИ ТА САЛТРИ
(1720-х РОКІВ?).

Роспись о робленню поташа и смалцюги, по допросу
майстра Криштофа написанная.

Рубачовъ повинно бути человекъ 40, албо 50, якимъ даются сокѣри панскіе, и коваль до нихъ придається панскій же; а платня тимъ рубачемъ по полчварта золотого, албо по чотири готовими грошмы, якъ умова з ними состоится отъ смальчужной бочки. А килко которий мѣть урубати клепки, того имъ не назначается, бо каждый з нихъ особно рубаетъ клепку и, напаливши попелу, перевозитъ панскими волами до майдану, и на килко бочок смалцюги выйдеть его попелу, за тилко ему, подлугъ умовы, заплачено будетъ грошми.

За поташный попель рубачамъ платится отъ осмачки по шостаку готовыми грошми, для роблення смалцюги користниковъ не треба, а для роблення поташа потребни суть користники, толко теперь не назначается, якъ много ихъ потреба, поневажъ если великая буда будетъ, то болше треба користниковъ, а если малая — то меншь, а давать користникамъ плати на тиждень золотихъ по два готовими грошми. Для роблення поташа потребенъ есть поташникъ, чили поливачъ добрый, якій члкъ, якому платитъ треба отъ фаси зол. по два, а фаси повинни быти досужіе каменей по 40, албо по 50.

Для роблення смалцюги повиненъ быти смальцюжникъ, якій смалцюгу въ бочки забиваетъ и досматруеть печи. Тому платится по два зол., албо по копѣ готовыми грошми отъ лашту, въ якомъ лашту бочокъ 12, а бочки повинни быти удовжа чотирехъ стопнівъ, а вширь 2 стопнѣ. Клепочниковъ члка 5, албо 6, якии мѣють панскими волами безпрестанно возить клепку з лѣса. Сіи именуются за дворовую челядь и платяють имъ на рокъ копѣ по семь готовыми грошми, а до того дается имъ харчъ и тежъ зъ респекту панского даются свити, чоботи, шапки. Однакъ, подлугъ уваги ихъ заслуги.

Реестръ салѣтраный.

До одного казана много потреба всякого посудку и много на одну выходитеметъ гуту грошей на майстра и на челядь, селѣтру родячихъ.

Прикадковъ 45 великихъ, притирковъ 20, цебрувъ 9, черпаковъ 20 и болшь плоскими обручами, угарцей — два.

Кадъ цинѣ (?) 12 пядей, а ѱ вышь 3 локтѣ, а другая зайвая половина бити.

Обручовъ з 500 до всякого вышей написанного суду до притирковъ, до прикладокъ, до кадей и до иншихъ.

Казанъ у 9 каменей зробити.

Челядь.

Майстер пѣчкур.

Завозниковъ 4, що землю возитимуть на броварку.

Гутниковъ 4, що землю скривають.

швотъ (?) возниковъ, що дрова возять и возовъ 6 и воловъ паръ 12, попѣлу до одного казана на осмачокъ 500

прикадчиковъ 8.

На фуру одну.

Майстру 5 копъ, пѣчкуру копъ 3.

Прикадчикомъ 8 члкомъ по 5 зол.

Завожчикомъ 4 члкомъ по 5 зол. если землю возитимуть; а если буртами самими робити, два члка, которимъ треба дати плату по 2 талларей, бо и землю сами будуть бити, гутниковъ не потребуючи; а коли не на буртахъ, то по 5 зол. чотиремъ гутнимъ, чотиремъ по пять золотихъ.

Возницямъ 6 по 8 копъ отъ Воскресенья до Рождества. Бондару копъ 8.

На кождую фуру виходитиметь грошей майстровѣ зо всею челядью зол. 120 кромѣ возницъ. А возницямъ на рокъ 6 члкамъ 120 зол.

Фуръ выйдеть 10 и болшь, на фуру з одного казана дранѣ купъ 20, если не болшь.

Плитовъ 10, а хочъ и болшь, а колодки по три сажнѣ возити; колесь, обудья, возовъ, осей з потребу, на шопу сухъ 60 и надъ казанъ по полчварта сажня, або по три половины и на попелихъ сволоковъ шесть по шесть сажней, сухъ малихъ по полтретя сажня сто.

Фура недѣль три, а то такъ, якъ дасть 18 разъ салѣтру, то й рата виходить.

Принадки повинны быти у самомъ днѣ чотири пядѣ толко добрихъ у[з]шихъ, а не болшь, а у выщъ такъ, якъ сей, толко узший трохи.

До буди челядь належачая.

Рубачевъ, що клепку дубовую готують, з сокѣрами члка 30, а сокѣри мають быти панскіе, и коваль до направи панскій же, и кождій з них повинень урубати по 30 копъ клепки, з весни ажъ до зими; а отъ копи по пять чеховъ.

Плата идеть чехами, а особно довжатся харчю.

Хлѣбъ осмачка у 5 зол. завше

Пшона осмачка по 4 копи. Гречка з житомъ ровно идеть въ ценѣ и просо не столь нужное (?).

Сало идеть по 6 грошей фунтъ.

Соли московской по 6 грошей фунтъ.

Коритниковъ 4, що попелъ у корыта возять, наливають, выбираютъ и сточують. Тимъ коритникамъ по таляру на тиждень, одиходить, харчю, свитами и инчими рѣчами.

Пятый майстеръ поливач, що поливаетъ у печи у гарту дрова лучомъ (?). Тому поливачу по 4 зол. одъ бочки, одежою харчю, а неготовыми.

Клепочниковъ потреба члка 5 албо 4. Тіе безпрестанно клепку панскими волами повини возить з лѣса до майдану. Тимъ клепочникамъ по копѣ на тиждень у харчи одиходить, а готовими ничего грошми не дають, хиба з весни по 2 зол. усѣмъ подасть, а дальше уже ничего грошми не дасть.

А рубачѣ идуть такимъ порядкомъ передъ Воскресеннемъ Господнемъ за 3 недѣли озмутъ клепку готовить и до Великодня срубаютъ кожый по 30 копѣ.

А з воскресення Гдня, пошовши въ лѣсѣ, попелъ паля з кленини, ясенини, з дубини, з липини и грабины, а тотъ попелъ усе лѣто палять, а спаливши онижъ и возять до майдану панскими волами, а платятъ имъ отъ мѣри по 5 копѣ, а в мѣри повинно быти осмачокъ 24, да не готовыми грошми платить, але харчи да свитками, полотнами, чоботми, плахтами.

Свита идетъ у 4 копахъ, жупанъ шиптуховый у 30 копахъ дають, полотно товстое самое по 5 чеховъ локоть, чоботи яловичіе, плахти самые простие, що вмѣете за полталяра, тутъ дають у 6 копахъ, а хочъ где мало появится шевчечку (?) то такіе по 10 копѣ, запаска штамету узкого товстого по таляру; намѣтка простая у таляру, шапка лисяя копѣ 6.

С печи выходитъ бочокъ шить и вусѣмъ подчасъ поташа, а накладаютъ печей огнемъ 20 дубовою клепкою и ясеновою, липовою, фашиновою и якою нибудь. Печь кожная запаленная выходитъ въ сутки. Горить по чтири сажнѣ 24 з лучемъ (?)

Рукопис б-ки Марквича (с. Сварков).
За каталогом № 215 стор. 47—51.

№ 10.

ДО ІСТОРИЇ ЗАРОБИТНОЇ ПЛАТНІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ В.

Прохання польових сторожів ніженського полку з приводу того, що вони не одержують платні. Року 1728.

Благородній мосцѣ пане полковнику нѣжинській, милостивій намъ добродѣю.

Сторожѣ полевіе полку нѣжинского, з давнихъ лѣтъ служачи при полку на всякихъ войсковихъ посилкахъ, получали себѣ въ годъ плату з дванадцяти сотень полку нѣжинского, а іменно: з трохъ полковихъ нѣжинских, з мринской, олишевской, прохорской, івангородской, веркїевской, дѣвицкой, бахмацкой, борзенской и з шаповаловской, з каждого

дыму отъ козака и отъ подсуѣдковъ козацкихъ и мужицкихъ по шагу, а отъ посполитихъ людей по четверику пашнѣ, якої хто дасть, и по копѣйце грошей. А потомъ, за покойного гетмана пана Скоропадского, учинено намъ опредѣленіе за службу нашу получать въ годъ на шести человекъ з дыму козацкого и отъ подсуѣдковъ козацкихъ и мужицкихъ по шагу, а отъ посполитихъ, понеже тогда урожаю хлѣбного мало было, по полчетверика пашнѣ, якої хто дасть, да по копѣйцѣ ж грошми. А въ 1723 году старшина полковая нѣжинская, бывшій полковій писарь Минѣцкій, да бывшій же сотникъ полковій Пѣроцкій и прочіе прежде, по давнему обыкновенію, опредѣленіе уничтоживши, учинили вновь опредѣленіе, з своего умыслу, давать намъ шести человекамъ въ годъ плату денгами за службу нашу, каждому по пятьдесятъ таларей, збираючи з помянутыхъ дванадцати сотень з обывателей такіе денги. По которомъ оной полковой старшини учиненномъ опредѣленіи служачи, ми чрезъ три года нѣмало такой плати не получали; и що не хотѣли служить, то насъ старшина, принуждая насиліемъ к той службѣ, били смертнымъ боемъ, мовлячи, же будетъ вамъ плата дана по прежнему; толко ж жадной намъ плати не давано, поки ясновельможній его милость панъ гетманъ на достоинство гетманское избранъ. И, служачи ми во всякихъ послалкахъ с принужденія без плати чрез три года, до крайнего пришли оскуднѣнія и разоренія, же на службу званія нашего мусили куповать конѣ на вѣру, и тіе конѣ, з працѣ же, за недачею намъ плати, нѣ за що было онихъ купить подмоги и корми ихъ, поотпадали. А в прошломъ 1727 году, когда подавали ми ясновельможному добродѣви его милости пану гетману супплѣку, что намъ з полку нѣжинского за више означеніе три года плати не дано, тогда его ясновельможность при отезде своемъ въ Москву, опредѣлилъ, по своемъ висоце поважномъ разсмотрѣнію, указомъ — взять намъ на шести человекъ з вишепоказаныхъ дванадцати сотень толко отъ козацкого двора по алтину, обнадежуючи своею високорейментарскою милостію учинить намъ опредѣленіе, по прежнему, за щасливимъ приездомъ своимъ з Москвы. По которому ясновельможного добродѣя его милости пана гетмана милостивому намъ указу, когда избрани намъ з помянутыхъ сотень такіе денги, то толко досталося намъ, шести человекъ, онихъ денегъ по сто и по девятнадцать золотыхъ, якими денгами и долговъ своихъ всѣхъ, тихъ, что ми на вишеозначеную нашу службу купуючи конѣ на вѣру, и себѣ на проѣзди и на харчъ занимаючи у людей денги, задолжилися, не уплатили. А на сей 728 годъ на такую ж службу нашу не тилко на покупку коней, но и на харчъ намъ и на проезди ничего такихъ денегъ не осталось. И того ради, ми и через сей 728 годъ служачи, в непрестаннихъ послалкахъ, такъ на покупку коней, яко и на харчъ себѣ и конямъ же завиноватились немало людемъ. Нынѣ же, за такую нашу нуждою, служить изнемогаючи, все-нижайше рабско вашего благородія просимъ донести о томъ ясновельможному добродѣви его милости пану гетману: ижъ би намъ за прежде заслуженіе нами года заплачено било, чимъ бы ми могли з упомянутыхъ

долговъ своихъ виплатитися и за сей 728 годъ опредѣлена была плата, по прежнему, пашнею и грошми, ибо толко ми едни в нѣжинскомъ полку убѣждени зостаемъ за службу нашу, а въ инихъ полкахъ сторожѣ да и въ сотняхъ полку нѣжинского батуринской, новомлинской и въ борзенской брали доселѣ непрестанно и тепер берутъ, по прежнему, пашнею и грошми плату, такъ якъ и ми прежде бирали о милостивую въ томъ, прето, инстанцію до ясневелможного его милости пана гетмана вашего благородія просячи, подъ ноги панскіе себя повергаемъ.

Вашего благородія нижайшіе рабы:

Сторожѣ полевіе полку нѣжинского:

Григорій Борсукъ	Иванъ Басъ
Михайло Мисанъ	Кондрать Евфименко
Хведоръ Пинчукъ	Хведоръ Клименко.

Таке-ж саме прохання було подано і гетьманові Апостолові.

(Київський Центральний Архів давніх актів. Моя збірка. Порів. Харків. Історичний Архів Черніг. відділ № 9355).

№ 11.

ПРИБУТКИ І ВИТРАТИ ГЕТЬМАНСЬКОГО ПЕРЕВОЛОЧАНСЬКОГО ДВОРЦЯ В РОКАХ 1721—1722.

Сего Септеврія дня 6 в Малороссійскую Коллегію, при посилцѣ вѣдений от господара гадяцкого Михайла Турковского, тако ж от старостъ шптаковского, обмачевского и чеховского, заручно поданнихъ, писано од насъ, что прочіе гетманскіе старости еще тогда не приехали, а когда приедутъ и дадутъ намъ о всемъ вѣденіе, что до ихъ дозорчества надлежитъ, од чего, по чему збѣрается, и що нынѣ есть на лице, тако ж особно по смерти гетманской указомъ госпожи гетманши, что денегъ и прочіихъ пожитковъ до ей двора взято, тогда мы оное одошлемъ въ Малороссійскую Коллегію; тепер теди дозорца переволочанскій Лукьянъ Горайнъ, прибувши въ Глуховъ, якое подалъ намъ о всемъ вишеписанномъ подлинное, за рукою своею, вѣденіе, тое въ Малороссійскую Коллегію з енеральной войсковою канцеляріи при сем посилаемъ. Павелъ Полуботокъ, полковникъ чернѣговскій. Войсковый Енеральный Писарь Семень Савичъ. Василиій Жураковскій, асауль енеральный.

Септеврія дня 15 Року 1722.

1722 септября 17 дня, по указу его императорскаго величества, Малороссійская Коллегія, слушавъ черниговского полку господина полковника Полуботка и генеральной старшины доношеніе, согласно приговорила: присланныя вѣдомости принявъ и из нихъ учиня выписку, доложить немедленно. Степанъ Вельяминов. Моееор Лихаревъ. Маіоръ Молчановъ. Полковникъ Ушаковъ. Полковникъ Кошелевъ.

ВЪ ДЕНІЕ . . . (вигнило) . . . РОКУ 1722 АВГУСТА СПИСАННОЕ ¹⁾.

Рыбніе ловлѣ.

Вступъ называется Ревучое. Тамъ станъ рыболов-
ный. В того стану такіе суть припаси: неводъ, дубы, соль, бо-
рошно житное и пшеничное, гречаное пшоно, посудокъ всякій
и на просоль бочки, то все гетманское. А до того рыбалокъ
чоловѣка дванадцать охочихъ, которіе работаютъ з третьей
рыби. З сего стану сего лѣта здобулося рыби в мой (?) ме-
женной голов 30
в дворѣ.

Другій станъ рыбний нижей Орла у острова Хур-
сина. И до того стану такъ же всякое борошно харчовое,
соль, дубы, посудокъ и бочки—все гетманское, тилко ри-
бальскій неводъ да праця. На семь стану половина рыби идетъ
ко двору гетманского, а половина на рыбалокъ. Из сего стану
здобулося риби вялой головъ 40
в дворѣ.

А на изу тепер еще почали рыбу здобувати, то самая добыча
з септевриі місяцю, и що Господь попиле рыби из изу, о томъ извѣстно
будет.

В дворѣ борошна житного бочокъ	20
пшеничного бочокъ	9
гречаного бочокъ	11
пшоно бочокъ	4
и соли бочокъ	2
. . . . . (вигнив рядок)	
жельзный казанъ на воду . . . . . (вигнило)	
жельзный же казанокъ смолварный . . . . . (вигнило)	
смолы бочокъ	2
и деревяний посудокъ, бочки, кадовбы, дѣжки и прочая.	

Сколко на якой греблѣ по рекахъ Ворсклу и Орелѣ камней
и ступныхъ коль найдуется, з которыхъ на гетмана половинная
часть отбирается:

на греблѣ Кишенской камней	8
и ступныхъ коль	2
на греблѣ Хенделеевской камней	7
и ступныхъ коль	2
на греблѣ Сокульской камней	8
и ступное коло	1
на греблѣ Кобеляцкой камней	11

¹⁾ В рукопису цифри зазначено по-слов'янськи (буквами). Ми їх перевели на арабські. *Н. В.*

и ступныхъ коль	7
на высшой и на нижшой гребляхъ Бѣлицкихъ камней	13
да на Брусѣвской гребль камней	3
а ступного четвертая часть кола	
да на Орельскихъ гребляхъ на Китай-городской	
каменей	6
и ступное коло	1
да на Царичинскихъ двохъ гребляхъ камней	5
и ступныхъ коль	3
и на Маяцкихъ камней	5
и ступныхъ коль	5
. . . . . (вигнив рядок)	
[Всег]о на гребляхъ о[рельскихъ]и ворсклянскихъ камней	68
и ступныхъ кол	20
З тихъ камней, почавши збирати отъ прошлого 1721 року	
24 мая до настоящего 1722 первыхъ числь Августа зобра-	
лося борошна житного бочокъ	170
пшеничного бочокъ	82
гречаного бочокъ	94
и пшона бочокъ	40
да давняго збору, еще Зеленского дозорства, засталець:	
борошна житного бочокъ	63
пшеничного бочокъ	46
гречаного бочокъ	33
и пшона бочокъ	12
Итого на лицу тепер борошна бочокъ	584
З перевозу переволочанского прошлого лѣта зоб-	
ралося було грошей золотыхъ	1300
каторіе, по указу, отдаемъ до рукъ господареви гетман-	
скому Григорію Яснопольскому. Да тогож часу (1722 году	
генваря) и за десять куховъ горѣлки ему ж до рукъ отда-	
лемъ золотихъ, и тая горѣлка прислана была з Глухова .	800
сеголѣтнихъ зобраннихъ грошей золотихъ	400
одаемъ до рукъ, по указу, Андрею Кондзеровскому 1722 г.	
іюля 24 дня. В полку полтавскомъ . . . (вигнило) . . . у	
вешнянихъ млинахъ камней	80
з которыхъ на веснѣ отъ камена отбирається по таляру.	
То з вешнянихъмлиновъ збору того взято сего лѣта золо-	
тыхъ	240
да за двадцать куховъ пива вышинкованого золотихъ . . .	200
а пиво тое з тамошнихъ солодовъ зварено было.	
Тии на расходи розніе двору гетманского розишлися, ко-	
торіе въ реестр ѣсуть записани.	
Лодейниыхъ млиновъ по Днѣпрѣ в Келебердѣ,	
в Переволочномъ и во Орлѣ камней	20

от которыхъ черезъ лѣто отбирается до двора гетманского
от камня бочка муки житной да бочка пшеничной.

Двѣ селцѣ подданства, едно Лучки, другое — Ханделеевка.
В Лучкахъ димовъ полтораста, а в Ханделеевцѣ димовъ шесть-
десять посполитыхъ з козаками. З тих сел мужики до двору гетман-
ского сѣно и дрова вистачають, а козаки — на посылкахъ. Поборовъ
жадныхъ з тих сел до двора гетманского не берутъ, кромѣ з тихъ же
посполитыхъ отдають, по опредѣленію, драгунамъ провіянтъ хлѣбный,
денежный и фуражъ. В тихъ же двохъ селахъ, Лучкахъ и Ханделеевцѣ
давалася горѣлка панская, когда присилана бывала з Глухова на шинки.
А нынѣ нѣтъ горѣлки панской, и того ради шинки вакуются.

Лукианъ Гораинъ, дозорца переволочанскій.

Реестръ росходу, що купилемъ до двору Гетманского
Глуховского и що розийшлося на требы двору Перево-
лочанского.

В року 1721 іюня 2 дня.

. . . . (вицвіло) 6, куплено соли сорокъ вагъ крымскихъ по пол-
тинѣ, того рублей . . . 20

4 іюня на поправу дубовъ становихъ и паровихъ купилемъ желѣза
взякъ двѣ, по вусѣмъ гривенъ вязака, итого полтора рублей з гривною
29 августа за поправу печей гончарамъ золотихъ два.

1 септеврія до невода Накодолу куплено валу за копу

25 ноеврія купилемъ до Глухова свѣжихъ лимонныхъ яблукъ двѣстѣ
по шостаку, того рублей вусѣмъ

2 декамврія еще купилося до Глухова лимоннихъ свѣжихъ яблукъ
сотце по пять копѣекъ . . . . . рублей пять

Родзѣнковъ каменей два, по десять золотихъ камень

Орѣховъ турецкихъ каменей чотири, по два таляри камень, рублей
чотири и вусѣмъ гривенъ

Рожкувъ каменей шесть, по осмъ гривенъ камень, рублей чотири

Орѣховъ волоскихъ 14 тысячъ по полталяра тысяча — чотири рубли
з двома гривнами

Рижу (рису?) каменей по тридцять . . . (вигнило одне слово —
алтинъ?) . . . камень, пять рублей 4 гривны.

Маслинъ камень за сорокъ алтинъ.

Лимонъ сокъ окъ 20, по шесть алтинъ око, рублей три да 20 алтинъ.

Року 1722 іануарія 2 дня.

По отъѣздѣ гетманскомъ к Москвѣ, купилемъ свѣжихъ яблукъ ли-
моннихъ сотце по шостаку, рублей чотири

Посланним по плити Часниковъ и Тишковъ далемъ на обиходъ
подорожнѣй таляръ.

Двомъ молодикамъ, що на плавняхъ ходили найманнимъ, заплатилемъ золотихъ шесть

До варення пивовъ купилося проса за золотихъ. . . . 15
 Хмелю за золотихъ 11
 Лубя за золотихъ 5

За приездомъ гетманским з Москвы:

Іюля 25 дня, поуказу, купилемъ родзѣнковъ торбу каменей шесть и полкаменя, по девять золотихъ камень . . . . . рублей 11

Лимонъ сокъ, окъ вусѣмнадцять, по шесть алтинъ око, руб. три вусѣм алтинъ

Рижу (рису?) каменей чотири, по тридцять алтинъ камень, три рубль 20 алтинъ.

Смоквинъ личокъ пятьдесятъ . . . . . рубль.

Лукианъ Горайнъ, дозорца переволочанскій.

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 12

ЦЕХ ШЕВСЬКИЙ У МІСТІ МГЛИНІ.

Року Божого 1704 мѣсяца марта дня 28.

За вѣдомомъ и позволеніемъ его милости пана Ивана Романовскаго, сотника мглинскаго, Марка Монченка, атамана городского, Иосифа Вакулевича, войта, Кондрата Савельевича городничого, Григорія Семеновича, Реута Матвѣя, Тараса Кацка, Василиа Андреевича, Андрея Шаповаленка и инихъ зацнихъ з товариства, так теж и мѣщанъ, вѣдома при томъ будучихъ, отмѣрено мѣстца на дворъ пляцу въ городъ не пенного, а нѣ тежъ заведенного нѣкому, лежачого промежку инбара Есимонтовского и шпиталя святовоскресенского. За которий то пляць всѣ тие вышменованніе особы постановили так: жебы талярей десять положили на церковніе потреби Стефанъ Тютюнченкокъ, того времени цехмистр шевскій, Гришко Сѣпатеночъ и инніе товариство того цеху; а на том пляци дворъ постановился стараніемъ же того ж цехмистра и товариства цеху шевского, яковій дворъ мѣеть належати до церкви Божественной храму Воздвиженія Честного Креста Господня и пожитки или приходу мѣють быти на тую ж церковь у вѣчніе часи. А мѣль бы хто нарушити такой установы з старшиннъ города сего впрѣдбудуочихъ или посполства, таковій да будетъ анафемою проклять, а вини на полковую особу талярей тысячу мѣеть заплатити не волочне таковій. До якового постановленія и писма руки подписують и особы урядовые и притѣсненіе печатей. Дѣялося в Мглинѣ року, дня и числа вышписанного. Иванъ Романовскій, сотникъ мглинскій. М. П. М. П. М. П.

(З Рум'янцівського Опису стародубського полку).

№ 13.

ПОСТАНОВА ПРО ЗАСНУВАННЯ В МІСТІ КОБЕЛЯЦІ ПЛОТНИЦЬКОГО
ЦЕХУ 15 ЛЮТОГО РОКУ 1667.

Року Божого 1667 февраля 15 дня.

За благословенієм Божимъ и повеленієм священно-іерея отца Василя Ювчинского, Успенія Пресвятой Богородицы въ мѣстѣ Кобелякахъ и, за повеленієм старшихъ городовыхъ Івана Кулаги, на той часъ бывшего сотника кобеляцкого, Харка Ситниченка, атамана городского, ижъ, яко бувшіе ремесники, плотники, любовь братерскую между собою взявши, вступили и ведлугъ протоженя (?) своего цехъ постановити, яко тому есть речъ слушная, же и прочимъ народамъ христіанскимъ ведеться; на щосмо упросили братомъ и старшимъ майстромъ Івана Левченка, ремесника доброго и вѣри годного челоувѣка, жебы намъ порядокъ добрый, яко отецъ своимъ дѣтемъ, браттѣ всей вель; на що еще зо всей братѣ молодшого упросилисмо Андрея Бакалюбченка и ихъ братію, которые, союзъ братерскій взявши, въ любвѣ жити, Мартинъ Баринувшенко и Гнать Лавриненко, Іванъ Хаблашенко, Лук'ян Остапенко, Конон Корниленко, Андрей Герасименко и инніе братья, которые повинилисмо всемилостивого Христа владики о помочъ благати, жеби свѣча въ храмѣ Божомъ, за отпущеніе грѣховное и душевное спасеніе постановлена була з убогого цеху нашего; а мѣль бы намандрувать ремесникъ нашего ремесла до города нашего, теди, без благословенія цехмистра и всей братіи, стал би робить; таковий повиненъ будетъ дать до скринки братской за тую вину талярей три грошей, шесть фунтовъ воску, ладану чвертку, двѣ бочки пива, братіи повиненъ купить перепустовъ два горѣлки, едень простой, а другой оковитой. А мѣль бы з ремесниковъ нашихъ плотницкихъ вступити до нашего цеху, еднакъ, повиненъ, що во средку менованомъ писмѣ, все сполна вѣистить и обѣдъ, яко то есть, братѣ всей справить. На щосмо всѣ братія едностайно менованого отца Василя просили, яко тежъ и верхъ положенныхъ старшинъ нашихъ о притиснене печати городской звиклой, щосмо на жадане наше от их мил. и отримали. Писанъ на врадѣ кобеляцкомъ року и дня верхъ положеного.

В подлинномъ подписано: Я, Федоръ Жученко, полковникъ полтавскій, сие письмо ствержаю рукою своею и печать войсковую притиснути казалемъ (М. П.).

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 14.

ЛИСТ ПОЛТАВСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ФЕДОРА ЖУЧЕНКА ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТКАЦЬКОМУ ЦЕХОВІ МІСТА КОБЕЛЯК ФУНДУША І ПРО ОХОРОНУ ЦЕХА ВІД ЗАЙВИХ ПОВИННОСТЕЙ. 11 ЖОВТНЯ 1687.

Федор Жученко, полковникъ войска ихъ царского величества за-порожского полковникъ.

Пану сотникови кобеляцкому, атаману городовому, войту, бурмистру и всѣмъ, кому о томъ вѣдати належить, симъ писмомъ нашимъ ознай-

муемъ, ижъ, яко по иншихъ городахъ полку нашего, цехи всякого ремесла належитую повинуть урядові своєму (отдають?), имѣючи свой зуполний, за позволеніемъ нашимъ фундушъ, такъ имъ, Івану Левченку, цехмистрови ткацкому и его браттѣ позволяемъ фундушъ зо всѣми, до цеху належачими околичностями мѣти. И поневажъ они, ткачѣ, з черги десятковой, такъ тяглость посполитую всякую, яко и належитую сторожу мѣскую отбувають, теди вже з цеху своего ткацкого не повинни будуть особливой сторожи на мѣсто вистатчати. В чомъ обы имъ, ткачамъ, старшина городова кобеляцкая жадного утѣмженія и прикрости (не чинила), пишно сим листомъ нашимъ варуемъ и приказуемъ. Писанъ въ Кобелякъ октября 11 дня року 1687 (АХПЗ)

В подленомъ подписано: Звишъ менованій полковникъ рукою власною (М. П.)

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 15.

ЛИСТ ПОЛКОВНИКА ПОЛТАВСЬКОГО ІВАНА ЛЕВЕНЦЯ КОБЕЛЯЦЬКОМУ СОТНИКОВІ З ЗАБОРОНОЮ, БЕЗ ЙОГО ВІДОМА, ЗАСТУПАТИ ЦЕХОВИХ ТА ПОСПОЛИТИХ ОД ПОВИННОСТІВ ЖОВТНЯ 5 РОКУ 1701.

Мой ласкавій пріятель, пане сотнику кобеляцкій.

Що, колвекъ, за причиною его милости пана Іскри, позволилисмо были Рогуленковѣ дворовѣ посполитыхъ мѣти въ послушенствѣ его, теди теперъ, поневажъ указъ виразній рейментарскій есть, абы нѣхто нѣкого, безъ волѣ его панской, не заступоваль отъ тяглости посполитой, прето и тіи лица всякого чину, чи швецъ, чи посполитій человекъ, жеби кождій своей власти не винился, нѣхто з сторони въ панщину, не слушаючи о тое вмсти, приказуемъ и зичимъ за живота здорова доброю. З Полтави Октоврія 5 дня 1701 року.

В подлинномъ подписано: Вамъ зичливій пріятель его царского пресвѣтлаго величества войска запорожского полковникъ полтавскій Іванъ Левенець.

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 16.

ПОЛКОВНИК ПОЛТАВСЬКИЙ ІВАН ЧЕРНЯК ПОТВЕРДЖУЄ, ПО ШВЕДСЬКІЙ РУЇНІ, ФУНДУШ КОБЕЛЯЦЬКОМУ ШЕВСЬКОМУ ЦЕХОВІ. ВЕРЕСНЯ 12 РОКУ 1709.

Каждому, кому, колвекъ, о семъ вѣдати належить, а особливе старшинѣ городовой кобеляцкой, пану сотниковѣ, атамановѣ, войту, бурмистру и всѣмъ приложенымъ, а найбарзѣй ремесла шевского людемъ ознаймуемъ: ижъ, прибувши до насъ Тишко Побѣленькій, цехмистръ шевскій кобеляцкій, з Даниломъ Марченкомъ, старшим столовымъ братомъ, да з ключникомъ Дмитромъ Василенкомъ, предложили тое, что, посля руины военной на полкъ полтавскій, свою скринку з фундушами и зо всѣмъ стерали; а, хочачи, жебы ихъ цеховіе поради, по прежнему,

были заховани и утверждени, просили насъ о выданне такого листа, як и было в нихъ в цеху: кто похощеть цехъ еднати — два таляра до скринки, бочку пива, перепустъ горѣлки, воску чотири фунти и ладану фунтъ; за постановлення хлопця столовой братіи — полосма шага, а за дванадцять шагoвъ въ напитокку урону; а за визволенне тожь дванадцять шагoвъ и фунтъ воску молодшимъ, хто позволится, якъ дванадцять недѣль выходитъ, повиненъ двадцять шагoвъ положити, а цехъ ему уже волній, Хлопець, якъ втечетъ отъ майстра, где его майстеръ найдетъ, волно взяти и, на чомъ шкодоватиметь, тое должен отслужити; или на чомъ его, своего майстра, уеднаеть; а якіи хлопець выслужить на колко становился будетъ за молоденца у майстра своего, недѣль дванадцять, майстеръ повиненъ ему дати двадцять шагoвъ при отклону. Ми, прето, полковникъ, тому ихъ, цехмистра з братією, прошенію не отмовивши, велисмо выдати сей нашъ листъ, варуючи того, аби яко врадникахъ цеховыхъ, что есть виражено, жадной нѣ од кого не было перепони, такъ изъ стороннихъ хто би, подвезши чоботь чорныхъ, а не бувши цеху, безъ вѣдома, продавалъ и безъ поеднання цехового, винѣ подлежимъ быти маеть и на таковыхъ заруки талярей сто, жебы не важился перешкоды чинити, вкладаемъ и симъ нашимъ листомъ декляруемъ. Данъ въ Полтавѣ сентября 12 дня 1709 году.

В подлинномъ подписано: его царского пресвѣтлого величества войска запорожского полковникъ полтавскій Іванъ Чернякъ.

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 17.

КОБЕЛЯЦЬКІЙ ТКАЦЬКІЙ ЦЕХОВІЙ УРЯД ПРОХАЄ ПОТВЕРДИТИ ЦЕХОВІ
ФУНДУШІ, А ЦЕХОВИМ БРАТАМ — ПОВИННІСТЬ СЛУХАТИСЯ ЦЕХУ.
15 БЕРЕЗНЯ РОКУ 1745.

Велможній мѣ пане полковникъ полтавскій, нашъ милостивѣйшій пане и надежнѣйшій добродѣю.

В минувших 1667 и 1687 годѣхъ, на прошеніе кобеляцкихъ жителей ткацкого майстерства брата старшого Івана Левченка с товариством, за рукою змершого полковника полтавского, его милости пана Федора Жученка, виданы били фондуши, с тѣмъ прилогомъ, дабы никто, без вѣдома цехмистрового, з братією, не поеднавши цеху (так здешнихъ жителей, яко и с прихожихъ), роботать оногo ткацкого майстерства не важился, подъ виною, в тѣхъ же фондушѣхъ положеною, с которой кондичии ку хвалѣ Божой в церквахъ Божіихъ свѣчки ставніны справлеваны были. Якіе фондуши при семъ в разсмотрѣніе вашей панской велможности, нашего добродѣя, приобщаемъ. А нинѣ онагo майстерства ткацкого цеху брате весма нѣ в какомъ порадку находятяся; затѣмъ, что многіе во владѣлцевъ, другіе в подсосѣдкахъ в козаков и протчихъ обрѣтаются, і, тѣмъ себе защищая, жадного цехового повиновенія з братією обще нести не хотятъ, самовольно робятъ и мандровнихъ принѣмають. Отчего и свѣчки

при церквахъ Божіихъ, чрезъ оніе непорядки, втунѣ остались. А понеже в онихъ даннихъ прежде сего фундушяхъ таковыхъ непорядковъ делать не велено. Сего ради со всенижайшою нашою покорностію рабскою вашою панскою вельможности просимъ, в подтвержденіе прежнихъ фундушовъ, милостивой панскою імѣть на насъ, нижайшихъ, респектъ, дабы такъ въ ономъ цеху, по прежнему, порядки учреждены были, яко и въ церквахъ Божіихъ свѣчи ставніны находилися б, и чтоб, безъ вѣдома и волѣ цеховой, кто не імѣеть, цеху не поеднавше оного, работать самовольно не могль, да и другіе, живучи подъ владѣльцами въ подсосѣдкахъ и у протчихъ, такъ жеби в цеху во всемъ послушни были. О себе доносятъ полтавского полку местечка Кобеляка житель цеху ткацкого цехмистеръ Марко Суржо, ключникъ Кондратъ Павленко с прочими цеховими братьями.

Подано марта 15 1745 года.

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 18.

ШЕВСЬКИЙ КОБЕЛЯЦЬКИЙ ЦЕХОВИЙ УРЯД ПРОХАЄ ПОЛТАВСЬКОГО ПОЛКОВНИКА, НЕХАЙ ПОТВЕРДИТЬ ЦЕХОВИ ФУНДУШІ, А ЦЕХОВИМ БРАТАМ ПОВИННІСТЬ СЛУХАТИСЯ ЦЕХУ 16 БЕРЕЗНЯ РОКУ 1745.

Вельможній мсцѣ пне полковнику полтавській, нашъ милостивѣйшій пне и надежнѣйшій добродѣю.

В минувшихъ 1709 і 1710 годѣхъ шевского майстерства цехмистра Тишка Побѣленского, старшого столового брата Данила Марченка і ключника Дмитра Василенка с товарищи, за рукою полковника полтавского его милости пна Іоана Левенця, выданни были фундушѣ с тѣмъ прилогомъ, дабы никто, безъ вѣдома цехмистровъ з братією не поеднавши цеху (такъ з здешнихъ жителей, яко і с прихожихъ) работать оного шевского майстерства не важился, подъ виною, в тѣхъ же фундушехъ положенною; с которой кондиціи ко фалѣ Божой в церквахъ Божіихъ свѣчки ставнены справлеваны были. Якіе фундушѣ при семъ въ разсмотрѣніе вашою панскою вельможности, нашего милостивого добродѣя, приобщаемъ. А нынѣ оного майстерства шевского цеху весьма в непорядку находятся, затѣмъ что многіе во владѣльцовъ, другіе въ подсосѣдкахъ, в козаковъ и протчихъ обрѣтаются и, тѣмъ себя защищая, жадного цеху повиновенія з братією обще нести не хотятъ, самовольно на собя и мандровнихъ принѣмають, отчего и свѣчки при церквахъ Божіихъ, чрезъ оніе непорядки, втунѣ остались. А понеже въ онихъ, даннихъ прежде сего, фундушяхъ таковыхъ непорядковъ делать невелено; сего ради со всенижайшою нашою покорностію рабски вашою панскою вельможности просимъ, в подтвержденіе тѣхъ фундушовъ, милостивой своей панскою на нижайшихъ імѣти респектъ, дабы такъ въ ономъ цеху, по прежнему порядки учреждены были, яко по церквахъ Божіихъ свѣчи ставнены находилися б, и чтоб, безъ вѣдома и волѣ цеховой, кто не імѣеть цеху, не поеднавше оного, работать самовольно не могль, да і другіе живучіе подъ владѣль-

цами в подсосѣдкахъ і у прочіихъ, также бы в цеху во всемъ послушни были. О семь доносять полтавского полку мѣстечка Кобеляка жителѣ цеху шевского цехмистеръ Самойло Неберенко, ключникъ Яцко Сиченко с прочими цеховыми братьями. Поданѣ марта 16 1745 году.

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 19.

ПОЛТАВСЬКА ПОЛКОВА КАНЦЕЛЯРІЯ, В ОДПОВІДЬ НА ПРОХАННЯ ОД
ТКАЦЬКОГО ТА ШЕВСЬКОГО ЦЕХІВ У СПРАВІ НЕПОРЯДКІВ У ЦЕХАХ,
НАКАЗУЄ КОБЕЛЯЦЬКІЙ СТАРШИНІ. БЕРЕЗЕНЬ РОКУ 1745.

Указъ ея імператорского величества, самодержицы всероссійской, з полтавской полковой канцелярії старшинѣ кобеляцкой.

Цехмистры шевскій Омелько Неберенко, ткацкій Марко Суржко с товарищи, при доношеніи своемъ, сообщили въ полковую канцелярію данніе имъ отъ бывшихъ прежнихъ годовъ полтавскаго полку полковниковъ Федора Жученка, Івана Левенца и Івана Черняка листы, на какомъ основаніи и въ какихъ порядкахъ въ мѣстечку Кобеляцѣ цехамъ бытъ, и просили, дабы тѣ ихъ листы при прежней своей силѣ были и по онимъ въ тѣхъ цехахъ надлежащее чинено исполненіе. С полковой полтавской канцелярії подтвержденія в онихъ листахъ, в первомъ, отъ полковника Федора Жученка 1667 году февраля 15 дня написано: кто з майстеровыхъ людей, не имѣючи цеху, робить дерзнетъ-де, въ цехъ готовыхъ денегъ три талари, шесть фунтовъ воску, ладану чвертку, двѣ бочки пива, перепустовъ два горѣлки, единъ простой, другой оковитой; да въ 1709 году сентября 12, отъ полковника Івана Черняка данномъ, написано: за еднане цеху — два талари до скринки, бочку пива, перепустъ горѣлки, воску чотири фунтовъ, ладану фунтъ, за поставлення хлопца столовой братіи полосма шага, а за дванадцать шаговъ напитку, а за визволення тожъ дванадцать шаговъ и фунтъ воску. Молодшій, якъ дванадцать недель выйдеть, повиненъ дванадцать шаговъ положить, а цехъ ему воленъ, а якій хлопецъ выслужить у майстра, на колко ставится майстеръ, повиненъ дати дванадцать шаговъ при уклонѣ. А понеже въ полковой полтавской канцелярії неизвѣстно прописание въ тѣхъ листахъ отъ цеховыхъ людей и отъ ихъ учневъ и прочие зборы, куда, въ какой доходъ собирано и куда въ расходъ поимяно употреблено, тако ж козаки, которіе таковыми ремеслами препитание свое имѣли и имѣють, к тѣмъ цехамъ въ прислушаніи находилися и что съ нихъ особо въ онія цехи доходовъ собирано или не собирано, или состояли козаки отъ того въ свободности, и ежели с посполитыхъ каковъ былъ зборъ, какъ оной упущенъ и для чего, по тѣмъ полковничимъ листамъ исполненія нѣтъ, да и нынѣ чтобъ, по прежнему, тѣ цехи содержаны были, съ козаковъ и посполитыхъ ремества людей, въ мѣстечку Кобеляки жительствоющихъ, имѣется желаніе и на какомъ основаніи; того ради въ полтавской полковой канцелярії опредѣлено предложить вамъ симъ указомъ, дабы вы о вышеписанномъ старинихъ козачого и посполитого званія людей изслѣдовали въ самую

сущую правду и то слѣдствіе прислали въ полковую канцелярію при репортѣ. И старшинѣ сотенной кобеляцкой, о томъ вѣдая, учинить по сему указу. 1745 года марта   дня.

(Київ. Центр. Архив давніх актів. Моя збірка).

№ 20.

ДО ЗАЛЮДНЕННЯ ПОЛТАВИ ПО ШВЕДСЬКІЙ РУІНІ (РОКУ 1710).

Запись честному отцу Тихониеви Филиповичу, пресвитеру церкви Стрѣтениа Господня, полтавскому предмѣскому, жонѣ и потомкомъ его, за вѣдомомъ его милости пана Якова Лизогуба, бунчучного войска его царского пресвѣтлого величества запорожского енерального, на той часъ у Полтавѣ резидуючого, предъ урядомъ городовымъ полтавскимъ, по ухвалѣ общенародного зезволення, на плецъ Юшковъ Ткачовъ, для поселенія займаючи, и инихъ плецовъ узъ улицію Поперечную по самый цвинтарь Стрѣтенской церкви, у вѣчное владѣніе, року 1710 априля 12 даний; за полковничества тежъ его милости пана Івана Леонтиевича Черняка въ 1721 году марта 4 дня, подписомъ руки его власной, за притеснениемъ печати его полковой потвержений, принять и уписанъ въ книгу мѣскую полтавскую для крѣпости и опасности всякого небезпеченства, въ часи потомніе такимъ текстомъ:

„Намъ, нижей менованному урядови городовому полтавскому, и каждому, кому о томъ вѣдати належитиметь, есть тое въ совершенной певности, ижъ, слышачи такъ рокъ зближающогося до города Полтави Шведа, а сподиваючися приступу его, жъ подъ городъ, выпалено тогди жъ на предмѣстью доми всѣ, по указу его царского пресвѣтлого величества, а по повелѣнію коменданта на той часъ полтавского, его милости Алексѣя Стефановича Келена, для снабдѣйшой од тогожъ неприятеля обороны. А кгда, помощью Божіею, одъ того жъ неприятеля городъ, по долгомъ обложено и немаломъ штурму щоденномъ, освобожденъ, тогда на предмѣстью, поблизу валу мѣского, якие люде з полтавскихъ обывателей мѣли свое поселеніе, тимъ людямя, за прибытьемъ его милости пана Якова Лизогуба, бунчучного войска его царского пресвѣтлого величества запорожского енерального, на резиденцію въ Полтаву и за вѣдомомъ его милости, не позволено одъ насъ, старшины городской полтавской, на своихъ прежнихъ плечахъ селитися, и оние плечи для всякой городской потребности на потомніе часи отведени на майданъ, на которомъ никогда жадного не имѣеть бути людского поселения; а вмѣсто ихъ плецовъ по самой слышности подавани мѣстца инихъ людеи, въ замѣну, на побудованеся; тимъ засъ — полтавскимъ мѣшканцемъ, якие своихъ плецовъ уступити мусѣли, тако жъ инние плечи указани, по належному разсмотрѣнію здешнихъ полтавскихъ урядовыхъ особъ и умислне на тое висиланыхъ пановъ асауловъ полковихъ полтавскихъ и пана войта съ товарищи. Яко и честному въ Бозѣ отцу Тихонову Филиповичу, пресвитеру церкви Стрѣтениа Господня полтавской, позволилисмо и полецили у вѣчность

тамъ же, на предмѣстю Полтавскомъ, на плещу Юсковом Ткачовомъ, поселитися узъ улицю Поперечную, по самый цвинтар Стрѣтенский, покол, частю приймаючи инихъ плещовъ, одведено скопцами, где, за Божою помощію, поселившись, въ наступуючие времена нѣ одъ кого жадной турбации не мѣеть узнавати и яко своимъ добромъ, з жоною, и съ потомками своими владѣти вѣчисте ствержаемъ. Тутъ же докладаемъ тое: ежели бы хто за тотъ обмѣненный плещъ важился турбовати отца Тихона Филиповича и о семь предъ якимъ судомъ заводъ правный вчиналь, таковой кождый его милости пану полковникови полтавскому таляровъ сорокъ, а на урядъ городовій полтавскій двадцять таляровъ мѣеть платити заруки конечно. Аффектуючая сторона въ потомние часи для досконалшое певности сіе письмо до рукъ своихъ отримала въ полтавской ратуши 1710 року мѣсяца априля 16 дня. Иванъ Насвѣтъ суддя полковий полтавскій, Богданъ Ірха, атаманъ городовій, Иванъ Григориєвичъ Чигиринскій, войтъ полтавскій з бурмистромъ“.

Сіе писание, на ратушу полтавскомъ въ року 1710, за подписомъ рукъ старшинскихъ, справленное, взглядомъ надання на предмѣстю плеща порожнего Юска Ткача ко поселенію честному отцу Тихонову Филиповичу, презвитерови свято-срѣтенскому полтавскому, взамѣну за мѣстце его, яке и другихъ перемѣскихъ обывателей для всякой гражданской потребности и военного случаю, яко зъ вѣдома его милости пана Якова Лизогуба, бунчучного войскового енерального, въ то время въ Полтавѣ резидовавшего, слушне з ратушу, покойному отцу Тихонову выдано; такъ и мы помянутий плещъ, в замѣну отъ старшины городской пущенный, на якомъ теперъ поселение устроено, властію нашею полковничою, для спокойного дѣтемъ его, небожчика, держання і владѣнія, въ потомніе часи конфѣрмуючи, варуемъ подъ зарукою, въ семь же урядовомъ писании совито положенною, абы нѣхто жадного до мененного плещу не важился имѣти интересу и вступу. Данъ въ Полтавѣ марта 4 1721 року.

Его царского пресвѣтлого величества войска запорожского полковникъ полтавскій Иванъ Чернякъ Рукою.

(Збірка О. М. Лазаревського).

№ 21.

ПОЛТАВА РОКУ 1767.

На данние по Комисии о сочинении проекта Нового Уложения, з определения частной о городахъ комисии, пункта о малороссийскомъ городѣ Полтавѣ, от депутата того города писара магистратового Григория Рогоулъ показаніе, здѣланное нимъ по виправкамъ з прежними книгами, записками и по общему согражданъ согласію.

1.

На 1-е.

О положении города и Городъ Полтава положение имѣеть на сколь далеко земля того го- високомъ гористомъ мѣстѣ. Земля того рода простирается; много ли города простирается, зъ одной сторони.

оной четвертей или десятинь, выгонная или под хлѣбопашествомъ, сухая или болотная, равная или гористая?

по села, состоящие уездные разстояниемъ от шести до десяти версть. Сухая часть ровная, а частью роздолами, ручьями и баяраками лѣсными; употребляема биваетъ под хлѣбопашество, с перемѣною, погодно, для вигону скота, которая, когда пашется, называется цариною, а когда оставляется на вигонъ скота, тогда толокою; а насколко четвертей или десятинь, по неимению перемѣру, знать невозможно. А з другой стороны простиралась земля даже до украинской линѣи от шести десяти до семидесяти версть, на которой здешнихъ гражданъ деревни, хутора и в онихъ хлѣбопашество и скотоводство; и тою землею владѣли, по куплѣ от разныхъ обивателей, по свободѣ, в силѣ малороссійскихъ правъ, високомонаршими грамотами народу малороссійскому утвержденныхъ; но с оной землѣ, за состояниемъ о новороссійской губернии и екатерининской провинции штата, под оную провинцію, Екатерининская провинциальная канцелярия, занимаетъ в назначенную сороковерстную межу, такъ много, что затѣмъ нинѣ къ городу остается землѣ толко от пяти до осми версть; и ежели тѣ земли, по назначению Екатерининской провинции, отобранни будутъ, то здешние граждане лишать оних, могутъ приитить в крайное несостояние и бѣдность особливо по состоянью здѣшнихъ мѣсть . . . . . хлѣбопашествомъ и скотоводствомъ . . . . .
. . . . .¹⁾ и содержание ихъ содѣливають; для чего о семъ и в посланой чрезъ депутата при наказѣ челобитной въ 3-мъ пунктѣ представлено.

2.

На 2-е.

На какой рѣкѣ или при какомъ озерѣ оной стоитъ; и та рѣка чрезъ какие места течение свое имѣетъ; и в корието рѣки или озера впадаетъ

Оной городъ Полтава стоитъ при рекѣ Ворсклѣ, которая протекаетъ з Велико-россии чрезъ Слободские Сумской и Ахтирской полки и малороссійские разние мѣста и притомъ и под городомъ Полтавою;

¹⁾ Крапками позначувані ті місця, що їх вигриз паперовий червак.

и по онимъ какими судами водяной ходъ есть; или битъ можетъ; а из озера какие, куда реки истекають?

3.

В какомъ разстоянии от Москвы, Санктпетербурга от губернскаго, провинціального и другихъ смежныхъ городовъ?

4.

Сколко положеннихъ в подушной окладъ мужеска полу душъ, какъ купцовъ и цеховихъ, такъ и всякихъ различинцовъ, показавъ, поелику возможно, каждого роду людей порознь; тако жъ сколько чужестраннихъ купцовъ, художниковъ и ремесленнихъ людей, равномѣрно на какомъ основаниі по капиталамъ и торгамъ или по другимъ обстоятельствамъ, располагаются купцы на три разныя статьи, гильдіи, бѣлки и прочія раздѣленія?

5.

Вчемъ состоятъ торги главніе и инніе промысла жителей городскихъ?

а от Полтавы на мѣстечка, отшедшіе под Новороссийскую губернію, Старий и Новий Санжарови, Белики, Кобелякъ, Соколку, и Кишенку, где, ниже оной Кишенки, впадетъ в реку Днепръ. По оной рекѣ Ворсклу никакими судами водяного ходу, по причинѣ мелкости воды и плѣтинъ, на ней запруженныхъ с мельницами, нет и битъ не можетъ.

На 3-е.

Разстояніемъ от Москвы в девятсот две версти; от Санктпетербурга в тысячу шестсотъ тридцать шесть верстъ; от губернскихъ городовъ: от Киева — четириста верстъ; от Глухова — триста; от Харкова — сто двадцать; от Кременчука — сто; от полковыхъ городовъ малороссийскихъ: Миргородского Сорочинець — восемьдесятъ, Гадяцкаго от Гадяча — сто; от слободскихъ провинціальныхъ городовъ: от Ахтирки — сто, от Екатерининской провинціи крепости Белевской — семдесятъ верстъ.

На 4-е.

По привилегіямъ, Малороссийскому народу жалованнимъ, малороссіяне в подушной окладъ не полагаются, и за тѣмъ в городѣ Полтавѣ положеннихъ в подушной окладъ мужеска полу душъ никакихъ не было и теперича нетъ; да и чужестраннихъ купцовъ, художниковъ и ремесленнихъ людей не имѣется; здешніе жъ купцы на статьи, гильдіи, бѣлки и прочія не раздѣляются; но поелику между ними бивають въ ихъ промыслѣ перемѣни, что часто приходятъ одни в лутшее состояніе, а другіе, бывшіе в состояніи, получа утрату, в худшее; такъ, смотря по ихъ состоянію, во время, надобное при вистаченіи указанихъ дачъ, полагаются те дачи противъ тогдашняго состоянія, безобидно одному противъ другою.

На 5-е.

Торги главніе состоятъ здешнихъ городскихъ жителей разними вивозними з Шлезіи, з Гданска, Цареграда и другихъ

турецкой области городовъ; такожь и російскими знатными и мелочными товарами; а притомъ некоторые граждане промыслъ имѣють солюю и родящимись в Малой Россіи, какъ-то: быками, маслѡмъ, смушками, дегтемъ, горѣлкою, и другимы разными мелочными товарами.

6.

На 6-е.

Когда бывають годовыя ярмонки и неделніе торги и на какомъ основаніи; тако жъ бывають ли в уездѣ ярмонки, торги и во сколкихъ мѣстахъ?

В городѣ Полтавѣ бываетъ в годѣ четыре ярмонки, именно: единъ — в сплошную неделю; другой — мая 9 дня, Николаевской; третьей — июля 20, Ильинской, а 4-й — сентября 14 — Воздвиженской: торги жъ бывають в неделю дважды, в понедельникъ и в пятокъ. Оные ярмонки и торги установленни испрежде, и съезжаются на ярмонки какъ з великороссійскихъ, такъ и з малороссійскихъ городовъ, а иногда и иностранние, с Полши и Турецкой области купци и промишленники; а на торги толко собираются с уезднихъ сель обыватели. На тех же ярмонкахъ и торгахъ, по высочайшому Ея Императорскаго Величества блаженнія и вѣчно достойнія памяти Государыни Императрицы Елисаветы Петровны, Самодержицы Всероссійской 1755 года состоящему съ всемилоствѣйшему указу, никакова сбору ни с чего не собирается. В уезднихъ же селахъ, называемыхъ Петровки и Мачухахъ ярмонковъ нетъ, а бывають торги единъ разъ в неделю, на которые съезжаются зъ ближайшихъ к нимъ сель жители, едни к продажъ, а другие к пукупкѣ, разнихъ съестнихъ и питейнихъ вещей.

7.

На 7-е.

Естли и какия именно фабрики и заводи внутрѣ или внѣ города и въ какомъ от города разстояніи?

Фабрикъ и заводовъ внутрѣ и внѣ города не имѣется, и затемъ на 8 и 9 пункта показаній делать нѣ с чего¹⁾.

¹⁾ Пункты 8 та 9, залишені без лідповіді, звучали: пункт 8-й — „откуда и какъ потребнїи на тѣ фабрики и заводи матерїали получаютъ“? Пункт 9-й — „куда бвають отпуски въ продажъ здѣланныхъ на онихъ вещей“? Н. В.

10.

На 10-е.

Естли и сколко какихъ мелницъ в городѣ, городскія или помѣщичьи?

В городѣ Полтавѣ мелницъ городскихъ не имѣется, а есть мелници при городѣ не в отдалъ на реки Ворсклѣ разнихъ помещиковъ.

11.

На 11-е.

Естли городскія рыбнѣя ловлѣ и на какомъ какъ сѣи, такъ и мелници учрежденіи?

Рыбнихъ ловель городскихъ нетъ.

12.

На 12-е.

Какия чрез протекающую рѣчку мости и перевозки и на какомъ содержаніи:

Чрезъ протекающую близъ города реку Ворскло и вышедшие с оной небольшие речки имѣются мости деревянные и между ними гати; и те мости и гатѣ дѣлается и подчиняется, по состоявшимся указамъ и в силу онихъ от главной малороссійской команды повелѣніямъ, всѣми обще какъ гражданскими жителями, такъ и уездныхъ сель, мѣстечокъ всего полку обывателмы; а перевозовъ на оной рекѣ нетъ.

13.

На 13-е.

Откуда и какъ получается потребное для пищи и содержания жителей?

Потребное для пищи и содержания здешние жители получаютъ: одни зъ своихъ экономій, а другіе, покупая у техъ же и другихъ привозимое в ярмонки и торги з Белогородской, Слободской и Новороссійской губерній, такожъ з смежныхъ Полтавскому полку городовъ и деревень.

14.

На 14-е.

Какие производятся в городѣ ремесла и рукодѣлія?

В здешнемъ городѣ производятъ ремесла, по цехам, сапожники, кожевники, портные, кузнецы и другіе; а рукодѣліе — серебряники, живописцы, снѣсарѣ, плотники и стельмахы.

15.

На 15-е.

Чемъ заимствуетъ городъ для своихъ нуждъ от другихъ городовъ и, напротивъ того, чемъ снабдѣваетъ оные отъ себя?

Заимствуетъ городъ Полтава для своихъ нуждъ отъ другихъ городовъ деготь, горячее вино, конопляное масло, холстъ, рогожи, канаты, и вожки; а, напротивъ того, снабдѣваетъ оные отъ себя: лошадами, рогатымъ скотомъ, овцами, и кожами онихъ, коровимъ и овечимъ масломъ и овечью шерстю.

16.

На 16-е.

Какимъ порядкомъ собираются казенныя подати и поборы городскіе; и въ обоихъ какія бываютъ на жителей роскладки; и на какія расходи употребляются поборы городскіе, такожъ с какими предосторожностями те городскіе расходи производятся, и кто в томъ щети свидѣлствуетъ?

За казенныя подати вмѣняемо здѣсь било до сего от 1731 вистатченіе на консистентовъ, состоящихъ в Малой Россіи, порцій и рацій, а теперича, вмѣсто того, положено от малороссійскоѣ коллегіи со всякой хати рублевой окладъ; и тотъ рублевой окладъ собирается поквартално, всякой годъ, чрезъ определеннхъ земскихъ комисарей; городскхъ же поборовъ никакихъ не собирается; и оныя земскіе комисари отчетомъ зависятъ в Глухове в генеральной щетной комисіи.

17.

На 17-е.

Какимъ порядкомъ в разніи городскія и в казенныя службы вибори биваютъ; и до коликого числа людей в обоихъ ежегодно обращается?

В городскія службы, как-то к смотренію от пожарнхъ случаевъ, к вистатченію подводъ и к отводу квартиръ опредѣляетъ магистратъ по одному человѣку, а в казенный к збору городскхъ жителей рублевого оклада и к продажи опредѣленной теперича казенной соли вибираются з общества по два человѣкъ ежегодно.

18.

На 18-е.

Какіе имянно статьи, или такъ называеміе канцелярскіе збори, состоятъ на содержаніи городскомъ и какія на казенномъ?

Канцелярскіхъ зборовъ на содержаніи городскомъ и на казенномъ нетъ; а на расходи по магистрату как-то на жалованіе чиновникамъ, писару, канцеляристамъ и служителямъ магистратовимъ, на поупку бумаги, сургуча, чернилъ, свѣчъ и дровъ и прочіе употребляются денги з собираемой по экономіи магистратовой, з жалованнхъ деревень, сумми.

19.

На 19-е.

Естли какой заграничной торгъ, куда и чемъ?

Заграничной торгъ имеютъ здешніе купцы в Шлезію, Гданскъ и Леипцихъ, в отгонѣ биковъ и лошадей и разными закупленными товарами, а турецкой области— в Цариградъ и другіе разніе тамо мѣста отвозомъ малороссійскаго продукта, товаровъ, масла коровяго и овечого, холсту, канату и другіхъ такожъ и великороссійскіхъ прочіхъ товаровъ разного рода

. . . . . железу и протчего . . . . .
. . . . . ¹⁾). Заграничної торгъ некоторое купечество, по причинѣ тяжелой пошлины, приостановили, о чемъ в данном при наkāзѣ чрезъ депутата челобити въ 4 пунктѣ представлено.

20.

На 20-е.

Естли кирпичные заводы и плитная ломка, и в какомъ разстоянии от города?

Кирпичные заводы устроены на время для дѣлающихся здѣсь каменныхъ церквей, разстояниемъ от города в версту и ближе; и оныхъ заводовъ навсегда содержатъ ихъ, за скудостью леса, неудобно, а плитной ломки нетъ и не бывало.

21.

На 21-е.

Неимѣет ли городъ от государей жалованныхъ грамотъ, привилегии и другихъ какихъ особихъ учреждений; и, буди есть, то сообщитъ точные списки.

В городѣ Полтаве, какъ по стариннымъ запискамъ в книгахъ 1655 и 1707 году значится, именовался магистратъ; следовательно на то, магистрата полтавского, звание и принадлежащие городу били привилегии или грамоты, примѣромъ, какъ другіе в Малой Россіи магистраты имѣютъ; но когда городъ Полтава, прежде шведской под симъ городомъ войны, со всѣмъ посадомъ и ратушею згорѣлъ, уже послѣ того пожара никакихъ бившихъ в оной ратуше делъ не осталось, но все погорѣло. В бившую жъ шведскую войну и послѣ оной сей городъ получилъ и имеетъ височайшую грамоту блажения и вѣчно славныя памяти государя Петра Великого, императора и самодержца всероссийскаго, и по оной покойного гетмана Скоропадского унѣверсали о пожалованныхъ к городу деревняхъ, мельницахъ и сѣнокосѣ, и о незавлаживании в городѣ и в селахъ, к городу принадлежащихъ, людей и ихъ грунтовъ; да особливо унѣверсаль бившого гетмана его графскаго сиятельства господина генераль фельдмаршала сенатора и разнихъ ординовъ кавалера Кирила Григориевича Разумовскаго на утверждение магистрата, на основании правъ магде-

¹⁾ Ці місяці повидавав червак.

бургскихъ и содержании, по онимъ, в городъ распоряжений; с которыхъ грамоти и унѣверсалов, коихъ числомъ семь, копии справочные сообщаются.

22.

На 22-е.

Естьли известие, когда и кемъ городъ основанъ и построенъ?

В книгахъ городовыхъ имеется записка, что городъ Полтава осаженъ в битность под Полшею въ 1608 году козакомъ полку Миргородского, прозиваемимъ Масломя; и когда умножилось жителей, то в то время и крепость земляную здѣлано.

23.

На 23-е.

Если городъ пограничной, то в какомъ расстоянии от рубежа?

Оной городъ Полтава пограничной от турецкой области, разстояниемъ же от рубежа до трехъ сотъ верстъ.

24.

На 24-е.

Естьли какия училищи, богадѣлни, иния публичния строения, каменния или деревянния, и на какомъ содержании?

Училищъ особливихъ нѣтъ, кроме что в школахъ при церквахъ обучаются дѣти русской грамоти; при церквахъ же имеются богадѣлни, по здешнему нарѣчию, шпитальѣ, на содержании доброхотнихъ дателей; публичния строения магистратской и полковой канцелярии доми деревянныя, и магистратские на содержании казенномъ и с повеления главной команды.

25.

На 25-е.

Естьли аптека, докторъ или лекаръ и на какомъ содержании?

Аптека есть партикулярная, которую содержитъ апшитовайнной лекаръ; и имѣется определенной городской лекаръ на жаловани в мѣсяць по дванадцати рублей з магистратскихъ доходовъ.

26.

На 26-е.

Имеет ли городъ особой гербъ городской, когда и кѣмъ пожалованъ?

Городъ Полтава имѣетъ особой гербъ городской, лукъ напряженной и притомъ вокругъ звѣздки, и таковымъ в печати гербомъ, какъ по виправкамъ является, сего города правительство ползуется из давнихъ лѣтъ, — и с того времени, когда еще поддался под всероссийскую державу Гетманъ Богданъ Хмельницкий, от которого на тотъ гербъ универсалъ выданъ бил. Но когда прежде шведской под Полтавою войны, во

время последовавшего в городѣ Полтавѣ пожару, ратуша полтавская згорѣла то . . . дѣла всѣ такъ и крепости . . . ¹⁾ ратушѣ содержачиесь погорѣли; когда ж магистрат полтавский, по прежнему, возобновленъ и утвержденъ бившимъ гетманомъ его графскимъ сиятельствомъ господиномъ генераломъ фельдмаршаломъ сенаторомъ и разнихъ ординовъ кавалеромъ Кириломъ Григорьевичемъ Разумовскимъ, то в 1752 году даннымъ унѣверсаломъ опредѣлено печать с показаннымъ гербомъ магистрату иметь, добавля в ней толко именованіе магистрата, которую и теперича оной магистрат имеетъ.

27.

Какия есть гражданству вобщѣ тягость и что, напротивъ того, к облегчению и приведенію города в цвѣтущее состояніе служить можетъ?

На 27-е.

Гражданство признаетъ вобще тягость, что город Полтава есть известной в свѣтѣ одержанною в Бозѣ усопшимъ Петромъ Великимъ, государемъ императором, високославною побѣдою над шведскимъ королемъ Карломъ Двенадцатымъ, умноженной поселеніемъ народа, которого граждане, какъ в другихъ малороссийскихъ упривилеванныхъ городозъ, судятся особливимъ своимъ правомъ, называемимъ магдебургскимъ, а в земскихъ делах теми же правами, что и шляхетство, почему и почитаются они отличными от прочихъ нижнего рода людей, какъ то посполитих, владѣльческихъ подданных, и другихъ. Слѣдовательно, они заслуживаютъ отмѣнную волюность и свободу в дачах и повинностяхъ таковых, кои принадлежат к объявленнымъ нижнего рода людямъ. Напротивъ того, сии граждане никакого отличія в службѣ не имѣютъ но равно поставляеми биваютъ с теми нижнаго рода людми ко всѣмъ податямъ и работамъ, а будучи гораздо по всѣмъ качествамъ отменнаго достоинства от нижняго рода людей, чувствуютъ темъ самымъ тяжесть и обиду, а в купеческихъ заграничныхъ торгахъ, рукодѣляхъ и промис-

¹⁾ Ці місяця повнідав червак.

лахъ препятствие. Помѣшательно ж в семь городѣ к благосостоянію онаго есть и сие, что, по вишеписаннымъ обстоятельствамъ свободныхъ людей, ввоишли многие владѣльческіе протекціи под разными види; а тем самым в таковомъ волномъ городѣ введенно ими владѣльческихъ подданныхъ, кои уже не в числѣ совсѣмъ гражданъ находятся, и исключаемы биваютъ от гражданскаго права и узаконеній; а прежде в давнихъ годахъ в городѣ Полтавѣ никогда небыло владѣльческихъ подданныхъ, а населени и жили едни волние люди. Сій жь города Полтави граждане, какъ више прописано в 5 и 19 пунктахъ, имеютъ многіе заграничніе и внутренне торги и промысли; но когда з височайшей ея императорскаго величества милости повеленно будетъ онихъ гражданъ отличить отъ людей объявленнаго нижняго рода и от подобныхъ имъ нарядовъ, дачь и употребленій уволнить, а отшедших в партикулярніа владѣнія присовокупить к волнимъ гражданамъ, то сей город, имѣя в себѣ столь свободныхъ граждан, по своей купеческой коммерціи и художеству, распространяя то з болшимъ рачениемъ, безпрепятственно можетъ приносить первѣе казнѣ ея императорскаго величества немалую, а дѣйствително болшую, какъ они теперь в числѣ прочихъ нижнего рода людей, платитъ прибыль, а затемъ жители приходитимуть в цвѣтущее состояние, а городъ умноженъ будетъ обывателями и украшениемъ.

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка)

№ 22.

ДѢЛО ПО ЧЕЛОБИТЬЮ ВСѢХЪ ПОЛЧАНЪ ПОЛТАВСКИХЪ НА СУДЬЮ ПОЛТАВСКАГО ПЕТРА КОВАНЬКУ И ПИСАРЯ ПОЛТАВСКОГО ЖЪ ИВАНА ЗАЛѢСКОГО ВЪ ИЗБРАНІИ ИМИ НА ЧИНЪ ПОЛКОВНИЧЕСТВА ПОЛТАВСКОГО, БЕЗЪ ОБЩОГО ПОЛЧАН СОВѢТУ, ВАСИЛЯ КОЧУБЕЯ. 1714 ГОДУ.

Ясневелможній милостивій Пане Гетмане, нашъ велце всенадежнѣйшій пане и великій добродію!

Чого во снѣ добронравнимъ людемъ не снило би ся, то тое, по всезлобномъ неспокойныхъ и непостоянныхъ людей, злоба и злое (не

розібрано) ку неспокойности людемъ, въ народѣ невиннимъ, плевелы звикли сѣяти и високіе гонори для якихсь собѣ ку погибелному пожитку шукати способовъ, именно въ семь; ижъ Петро Кованька, судя полковій нашъ Полтавскій, видячи свою, въ своемъ дому, явную погибель, что дочка его нецнота, жиючи з двоюроднымъ своимъ братомъ Дорошомъ Емченкомъ, прижили собѣ трое дѣтей, з которыхъ едно, еще дѣвкою, забили и въ погребѣ заховали; потомъ другое живое тожъ въ погребѣ, вже замужъ когда выдана была бременна, въ килко недѣль зродивши, под монастирь подвезли, и тамъ покиненное, было найдено и, хочъ то окрещено, однакъ, и тое, же нѣкому было добре досмотрѣти, тожъ якъ-би забито, бо з голоду умерло; а потомъ третое такъ-же, будучи вже замужемъ и живучи вшетечно, мимо мужа своего, зъ тимъ же братомъ, прижили и, имѣючи нѣякуюсь злость между собою, и тое зтратила вже, пеню зложивши на русского человекъ Цурикова, кварталмѣстра полкового, будто онъ з ней, судейской дочки, вибилъ дитя; а теперъ четвертое, вже мужеска полу, рождено, тожъ одъ двохъ прижитое, тилко вже сему, Богъ вѣсть хто отецъ, чи той первій убійца Дорошъ, чи вже сей бѣдній Иванъ Желѣзняченко: бо не можемъ для того сей дитини отца знати, що якъ отъ первого раза Дорошъ, такъ ажъ до сего четвертого есть причтенъ; бо вже симъ хлопцемъ когда была бременна, досконале довѣдались, же такое безъчеловѣчіе въ его дому судейскомъ поводитися, за що хочъ то, подлугъ права, мѣла оная нецнота быти сужена, еднакъ до рожденія дитяти справа стала удержана; а когда дитя родилось, тимъ часомъ чрезъ сее лѣто онъ, судія, прибравшись на нѣякіесь концепти, измовивши къ собѣ такового жъ товарища писара Полкового Івана Залѣского, якій згола до писарскихъ дѣлъ не згоденъ, и другого не мужика, не козака Иванця Кириленка, уфаючи въ надѣю, не вѣдаемо якую, збирають себѣ на урядъ, безъ вѣдома всѣхъ насъ, нижей писанныхъ особъ, пана Василія, молодого Кочубея, наносячи нѣякіесь з своей злой завзятости на нынѣшнего нашего полтавского полковника пана Івана Черняка злость, и вже розсѣявши у Полтавѣ плевелы, же будто всеконечне Василій Кочубей мѣеть быти у насъ у Полтавѣ, якъ еще дитя молодое, полковникомъ, и безъ всѣхъ насъ общой ради. А ми, ясневелможній нашъ милостивѣйшій рейментару, яко за вѣдомомъ велможности вашей, нашего милостивого пана, все обще, полюбовне, згодними голосами, з цѣлого полку зобравши старшину и значное товариство, и мѣщанъ полтавскихъ, и волостныхъ людей, при бытности его милости пана Якова Лизогуба на тотъ часъ тутъ, у Полтавѣ, одъ велможности вашей панской резидуючого, сего своего полковника пана Івана Черняка на тую годность избрали; такъ еще чрезъ тіе роки, сколко у насъ на урядѣ найдуется, жадного по немъ порока не чули и не знаемъ, развѣ теперъ судія изъ писаромъ, по своей злости, чого на его, пана полковника, чи не змислили; а, однакъ, хочъ бы що измышленного мѣли, що доносити, то можетъ бы не было имъ за сіе грѣха, если бы и намъ ознаймили; бо кгда жъ, при

отданню клейноту з руки велможности вашой, нашего милостивого добродѣя, ему, полковниковѣ, всѣ естесмо, хто тилко згодився при немѣ быти, едною ротою на вѣрность царскому его освященнѣйшому величеству присягали и повинни би всѣ сполне знати, що би яка мѣла бити вина полковничая; и хто жь бы то за него вязаль ся; а то такъ зхватившись и въ полку якіе есть порядки возмутивши, весь народъ хотять два ихъ, безъ всѣхъ нашей волѣ, такому молодому человекъу, а до того гордому заневолити, що якоесть есть намъ, полковой старшинѣ, такъ же сотникомъ, товариству войсковому, мѣщаномъ и всему посполитому народу не мило Такъ нынѣ, чрезъ сію нашу супплѣку, до ногъ панскихъ велможности вашой главы наши скланяючи, покорне бьемъ челомъ, же когда бы судія и писарь, прибувши у Глуховъ къ велможности вашой, якіе заносити имѣли на полковника чолобиття или якіе доношенія, не дати имъ вѣри; бо если бъ що знали на полковника противного, то бы имъ належало, не в злобѣ будучи, велможности вашой доносити и намъ явити; а теперъ, когда завзяли злость на полковника, то всякъ тое можетъ разумѣти, же не толко якую напасть ради бы вымыслити, но и горы на его навѣть и самое небо обрушити хотѣли бъ. Тилко жь намъ сей полковникъ нѣ в чомъ не есть подозоренъ, поневажъ отъ давнихъ часовъ въ жадномъ делѣ ихъ, Черняковъ, не былъ и позориску ку якой противной зрадѣ; развѣ хита они, Кованка и Залѣскій, чи не положать чого, вмѣняючи за тягость людскую же, яко въ концеъ зоеваній человекъкъ, будоваль домъ свой и не безъ того, чтобы не мѣлъ споможенія з полковихъ якихъ городковъ въ привезенню деревнѣ з пущи, то вже сее все ми знаемъ, що всякая власть безъ такой повинности не обходится, чтобы не мѣти въ будовлѣ з полку споможенія полковникамъ. Навѣть, чого Боже уховай, если бы чрезъ якую неволю имѣлъ стати гдѣ и Кочубей полковникомъ, то на плечахъ изъ собою нѣчого готового не принесеть, тилько хита новую и прибавочную вымыслость людемъ бѣду, а намъ довлѣло бъ и сихъ тягостей, якіе теперъ по замѣшанню проклятого Мазепи, въ народѣ есть, же не могутъ, по нещасливой руини, не толко убогій, лечь и зажилій къ первому прійти глузду. А панъ Кочубей з Кованкою и зъ Залѣскимъ новую ж полковникомъ затѣвайтъ бѣду; лечь все бѣднымъ людемъ, бо всякая власть, при заводахъ такихъ непотребныхъ, не буваетъ безъ людской утрати, як старинная приповѣть въ народѣ есть, же когда болшіе сварятся, а въ убогихъ и волосовъ на головѣ не стаеть; теперъ же всякъ з насъ, знаючи, же вже Кочубей одѣехалъ въ Кіевъ, а Кованка з писаремъ ку Глухову, яко бы я велможности вашой, нашему милостивому добродѣви, будьто допрошоватись, жебы ихъ чолобитную послать до двору монаршого, добиваючись Кочубееви полковництва Полтавского, якую тутъ, у Полтавѣ, потай всѣхъ насъ, справили и нѣкоторихъ товариства нѣскольکو, безъ вѣдома, имена ихъ въ той чолобитной чи ли доношенняхъ подписовали; а ми, яко того ихъ доношенія не естесмо свѣдоми, такъ покорне велможности вашой, нашего милостивого добродѣя, просимъ, яко више

наменилось, не толко не дати имъ вѣри, но и не посылать до двору царского величества ихъ чолобитя, поки въ очной ставцѣ з нами и зъ полковникомъ не исправляются. Кгдижъ если имъ двомъ возмутителемъ дати вѣру, мимо всѣхъ насъ вѣдомости, тѣ ми, бѣдніе, развѣ негодніе, стаемся милостивой вашой велможности панской обрѣсти ку себѣ и ку всему полку ласки, что двомъ вѣра мѣла бы дана быть, а намъ нѣтъ. Однакъ не отчаеваючи в семъ надежди нашей строчно молимъ, прійми, всемилостивѣйшій пане, сіе наше за полковникомъ челобитя за благо и не попусти такимъ людемъ насъ и пана полковника нашего въ поруганіе, велце, велце просимъ и до животними зостаемъ.

Велможности вашой нашому велце милостивому пану и великому добродѣви вѣрними и унѣжоними слугами.

З Полтави Сентевря 9 1714 року

Климъ Нащинскій, обозній полковій Полтавскій; Василь Сухій асаулъ полковій; Григорій Буцкій асаулъ полковой; Стефанъ Мшинъ наказній судія; Павло Гарасимовичъ хорунжій полковій; Лаврентій Мартиновичъ асаулъ гарматній; Яковъ Фѣрѣнка хорунжій гарматній; Іванъ Коломакъ атаманъ городовій; Василь Артюхъ, Кирилло Бутенко, Ігнатъ Гарунъ, Андрей Панченко, Іванъ Бѣлохвостій, Савка Великій, Іванъ Фѣрѣнка, Семенъ Емченко, Кондратъ Бойко, Федоръ Кобижанъ, Хведоръ Науменко, Василь Бабичъ, Андрей Кривошапка, Грицько Терещенко, атаманъ Мачоскій з товариствомъ, Маркомъ Пилипченкомъ, Максимомъ Кгуджіємъ, Хведоромъ Кривошією; атаманъ Шостаковскій з товариствомъ Мирономъ Кобачнимъ, Павломъ Лупиченкомъ. Іванъ Романенко, атаманъ Супруновскій, з товаришомъ Грицькомъ Чигринскимъ; Василь Дручина, атаманъ Милчанской з товариствомъ Панасомъ Трущенкомъ и Лукіяномъ Еременкомъ. Федоръ Кублицкій атаманъ Кгуджулянскій з товаришомъ Яковомъ Великимъ. Федоръ Яциченко, атаманъ Івашковскій з товаришомъ Трохимомъ Мурашкою. Семенъ Носаченко атаманъ Пушкарувскій з товаришомъ Іваномъ Демененкомъ. Уласъ Майличенко атаманъ Яковчанскій з товаришомъ Мискомъ Боженкомъ. Трохимъ Невтрачаній атаманъ Іванчицкій з товариствомъ Андреемъ Бородаємъ и Яковомъ Задорожнимъ. Кирикъ Педоренко, атаманъ Тахтауловскій з товариствомъ Федоромъ Овдѣнкомъ и Ігнатомъ Павленкомъ; Іванъ Стрѣльченко, атаманъ Жуковскій з товариствомъ Іваномъ Сухомлиномъ и Павломъ Рохвалем. Павло Глоба, Петрушевскій атаманъ, з товариствомъ Василемъ Плахотнимъ, Тимошемъ Слуцкимъ, Сидоромъ Плахотнимъ и Лавриномъ Одноволоомъ. Гринецъ атаманъ Брусѣвскій з товариствомъ Гавриломъ Емченкомъ и Петромъ Перелченкомъ. Федоръ Купріянь атаманъ Стасевскій з товаришомъ Андреемъ Твердохлѣбомъ. Іванъ Сагайдака сотникъ Старосажаровскій з товариствомъ. Ярема Федоровичъ сотникъ Решетилловскій з товариствомъ; Хведоръ Швидкій сотникъ Бѣлицкій з товариствомъ. Матфей Буцкій сотникъ Новосанжарскій. Сава Михайловичъ сотникъ Кобеляцкій з товариствомъ.

А иншіе еще не поспѣли на сей часъ приѣхать.

Мѣщані Полтавскіи:

Кирило Івановичъ войтъ, Богданъ Марковичъ, Григорій Манделко, Терентій, Стефанъ Семеновичъ, Яковъ Петровичъ, Гаврило Романовичъ, Василь Маляровъ, Левко Гавриловичъ, Пантелеймонъ Марковичъ, Демянъ Керебердинского, Парфень Григоріевъ, Семень Нѣжинець, Ілія Нѣжинець, Яковъ Іляшевичъ, Андрей Василіевичъ, Григорій Сораковичъ, Іванъ Марковичъ, Іванъ Бѣликъ, Максимъ Керебердянського, Іванъ Федоровичъ, Андрей Шаринко, Андрей Романецъ, Андрей Ващенко, Панко Цялий, Григорій Будлискій, Юрій Корекъ, Семень Василіевичъ, Радіонъ Гавриловичъ бурмистръ. Федоръ Мусъенко цехмистръ кравецкій з братією; Филиппъ Шлота цехмистръ ризницкій з братією; Ювхимъ цехмистръ шевскій з братією.

Данило Романъ цехмистръ ковальскій

Захарка Мищенко цехмистръ ткацкій

Ярема цехмистръ гончарскій з братією.

Іванъ, Локушинъ зять, цехмистръ бондарскій

(Харків. Істор. Архив. Полтав. відділ, в'язка I № 8).

№ 23.

ЛИСТ ОД СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ГРИГОРА КАРПОВИЧА ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ НА ПОСАДІ ОБРАНОГО СОТНИКА 12 ЖОВТНЯ 1678 РОКУ.

Григорій Карповичъ, полковникъ войска его царскаго пресвѣтлаго величества запорожскаго стародубовскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ, кому бы о томъ вѣдати надлежало, а меновите пану атаману городовому Заваблянскому з товариствомъ, тудежъ и войту з посполствомъ, доброго отъ Господа Бога узичивши вамъ здоровя, извѣстно подаемо: ижъ, по небожчику бывшому вашимъ сотнику Заваблянскому, который цнотливе на хвалебной царского величества и усею войска зпорожского въ той свѣжо прошлой войнѣ чигиринской животъ свой пострадалъ за вѣру христіянскую; теди все товариство, не хотячи собѣ безъ старшого мѣти, згодне и едностайне обрали себѣ за старшого и сотникомъ пана Терешка Шерая Гавриловича, и намъ еще въ войску презентовали его; зичимъ мы, видячи ронячіе услуги его въ войску, яко товариша войскового значного, на томъ урядѣ сотникомъ Заваблянскимъ его симъ нашимъ подтверждаемо универсаломъ; и того по васъ мѣти хочемъ и приказуемо пишно, абысте его пана Терешка Шерая Гавриловича, все товариство, старшее и меньшее, такъ уряды мѣскіе, и всѣ посполитые люде во всемъ, до чиненія порядку належитого, яко власному, утверженому вамъ сотнику отъ насъ, отдавали послушенство и звиклую ему чинили повинность; знаючи о томъ, же онъ, панъ сотникъ вышреченный, з волѣ и едности товариствомъ обраний и отъ зверхности нашей вамъ поданый, на томъ урядѣ его утверждаемо и моцъ даемо, абы любовныхъ намъ и ему зычливыхъ миловалъ, а строптивыхъ и непослушныхъ войсковымъ каранемъ повиненъ карати; тое абысто иначе не было. Зъ уряду нашего пану сотнику, таковий поступокъ ему приказавши

Богу васъ поручаемо и звykleю вамъ засылаемо приязнь. З Стародуба. Октоврія 12 дня 1678 року.

На подлинномъ подписано тако:

Звышеменованый полковникъ рукою власною.

(Архів Черніг. Дворян. Депут. Зібрання № 465).

№ 24.

ЛИСТ ОД СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ГРИГОРА КАРПОВИЧА ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ НА ПОСАДІ ОБРАНОГО В м. МГЛИНІ ГОРОДОВОГО ОТАМАНА. 12 ТРАВНЯ РОКУ 1680.

Григорій Карповичъ, полковникъ войска его царского пресвѣтлаго величества запорожскаго стародубовскій.

Пну сотникови мглинскому и всему товариству мѣскому симъ моимъ ознаймую писанемъ, ижъ панъ Марко Игнатовичъ Монченко, товаришь войсковый, житель мглинскій, обявилъ мнѣ, же товариство мѣское мглинское з промежку себе, за вѣдомомъ пана Івана Есимонтовскаго, сотника мглинскаго, его, Марка, для учинѣня межи собою порядку, атаманомъ городовымъ згодне обрала и учинили. Яко теды мененого Марка, зъ видомостю мененого пана сотника, на атаманство городовое з промежку себе згодне обрала, такъ жебы, що до уряду атаманства городового належить, послушенство ему отдавали и за атамана межи собою мѣли, поневажъ всѣ згодне на тотъ урядъ атаманскій его упросили, для чого и письмо ему мое ему, Марку, для лѣпшого певности даю. Писанъ в Стародубѣ 12 мая 1680 року.

В подлинномъ подпись такоу:

Звышьменованный полковникъ стародубовскій рукою власною. (М. П.).

(Архів Черніг. Дворян. Депут. Зібрання. № 202).

№ 25.

ЛИСТ ОД СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ГРИГОРА КАРПОВИЧА ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ НА ПОСАДІ ОБРАНОГО СОТНИКА 26 ТРАВНЯ РОКУ 1680.

Григорій Карповичъ, полковникъ войска его царскаго пресвѣтлого величества запорозкого стародубовскій.

Всѣмъ, кому будетъ о томъ вѣдати належало, іменно: атаманови городовому новгородскому, также атаманѣ сѣльскої и куренной и всему тоїи же сотнѣ товариству, также войтовѣ тамошнему, симъ моимъ ознаймую писанемъ: ижъ якосте въ писмѣ своемъ ко мѣ писали, жесте так атамана, яко и товариство, сполне волними голосами зпромежку себе улюбивши пна Константія Мартиновича, товариша войскового, на сотницкій урядъ упросили и сотникомъ его цале обобрали. Теди и я, прозбѣ вашей и волѣ инамнѣй не контрадикуючи, мененнаго пна Константія Мартиновича на томъ урядѣ сотницкомъ симъ моимъ ствержаю писанемъ, позволяючи ему доброго миловати, а злого карати и всякіе порядки межи товариствомъ войсковіе вести и чинити. Зачимъ якосте его, пна Константія, любовне на тотъ урядъ упросили, такъ абисте онаго за сотника и стар-

шого межи собою мѣли и вшелякое послушенство ему, яко старшому, отдавали, властію уряду моего того пишно варую. Писанъ в Стародубѣ, мця мая 26 дня 1680 року.

На подлинномъ подпись:

Звышменованный полковникъ стародубовскій рукою власною. (М.П.).

(Архив Черніг. Дворян. Депутат. Зібрання. № 5128).

№ 26.

УНІВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА САМОЙЛОВИЧА ПРО ВІДСТАВЛЕННЯ ВІД УРЯДУ СОТНИКА І ПРО ЗАМІНУ ЙОГО НА ІНШОГО. 11 ГРУДНЯ РОКУ 1680.

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества запорожскимъ.

Вамъ, атаманови городовому олишевскому, и всему старшому и меншому тамошней сотнѣ товариству доброго здоровля зичачи, ознаймуемъ: ижъ, еще такъ рокъ проступилъ не мнѣй, сотникъ вашъ бывшій Семень Супруненко, же очима своими видячи зрадцовъ нашихъ, на тотъ бокъ Днѣпра утекаючихъ, не хотѣлъ намъ зичливе въ переняттю оныхъ услужити, чимъ и противъ всею отчизны оказался неправымъ, за що тогди ж мѣлисмо его з наказаніемъ от сотничего уряду стставити, але, за дѣлами нашими уставичными, до сего часу тому не сталося досить. Тепер теди тую волю нашу в skutokъ приводячи, его, Семена, такъ за тотъ проступокъ, яко и для того, жесь его заслуги жадной не знаемъ, отставляемъ отъ того сотництва, а на его мѣстце посылаемъ до васъ п. Левка Шрамченка, который до услугъ войсковыхъ можетъ быть згожій; а такъ приказуемъ вамъ, абысте, всею сотнею своею зобравшись, его Левка Шрамченка, за старшого сотнѣ приняли и короговъ ему в руки вручили и чинили ему повольность, и отдавали послушенство, якъ ваша указываетъ повинность й слушность, чинити въ тому волѣ нашой досить, безъ жадного спротивенства. А онъ, согникомъ вашимъ будучи, повиненъ будетъ з вами любовне обходитися; при томъ поручаемъ васъ Господу Богу. З Батурина 11 декаврія року 1680.

На подлѣнномъ тако: Звышь менованный гетманъ рука власна.

(Архив Черніг. Двор. Депут. Зібрання. № 5290).

№ 27.

УНІВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА САМОЙЛОВИЧА ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ НА ПОСАДІ СМІЛЯНСЬКОГО СОТНИКА ІВАНА БЕРКОВА, А ТАКОЖ ЙОМУ ЗЕМЕЛЬ ТА ПОСПОЛИТИХ. 14 СІЧНЯ 1687 РОКУ.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з войскомъ его царского пресвѣтлого величества запорозкого.

Всему старшому и меншому войска его царского пресвѣтлого величества запорозкого, а меновите пну полковникови лубенскому и всѣмъ, кому толко въ томъ вѣдати надлежатиметь, симъ нашимъ универсаломъ ознаймуемъ: ижъ яко значній полку лубенского товарищъ Іванъ Берковъ чрезъ два роки и десять мсцей въ полку лубенскомъ въ сотнѣ Смѣлянској

сотничие служби править с повагою всея старшины полковой и сотенной рады смѣлянскої, в усякіе дія такъ войскови съ туркою подъ ердоємъ (?), якъ и партекулярны безъ кривде і для найменшого правкуе безъ ущербов; за тое хвалне правкування настоящимъ его царского пресвѣтлого величества войска запорозкого сотникомъ смѣлянскимъ утверждаемо и для властвованя его легковати маетности сотничии кгрунтовъ, поля до ораня, сѣножати и лѣсу межи мѣскої смѣлянскої, зъ войскового товариша Ивана Мошка, Кіевскія Лавры и войскового жъ товариша Василя Громака у битого шляху надати приказуемо, і ими владѣти вѣчне, спокійне пну сотнику, и женѣ, и дѣтемъ, і внукамъ, і кто по немъ рода его жити будетъ, продавати, променувати, даровати і, якъ хотя, для наилучшого пожиткованя обертати позволяемо; дворы слободни от заимке властвованя постояныхъ, вукремъ сего реестру менованих, и уз городѣ Смѣломъ лежачи, з усѣми к нимъ належностями, яко-то полями, сѣножатми, луками, озерами і лесеми, да в селѣ Томашовцѣ слободнихъ дворы посполитихъ: Андрея Тимошенка, Грицка Шила, Петра Макарика, Тимоша Шевця, Ивана Кравця і Тишка Мирошника, з нихъ вшелякіе собѣ привлащати пожитки і ими спокійне властвовати. Въ чомъ теды жеби помененний пнѣ сотникъ, жена его і дети і унуки і кто по немъ рода его житиметь не от кого жадное трудности, перешкоды і наименшее долегливости не узнавали, повагою сего универсалу нашего пилно варуемъ и приказуемъ. Данъ в Батуринѣ 14 генваря 1687 року.

Звишменованный гетманъ рука власна. (М. П).

(З посвідченої копії з Полт. Каз. Палати
у Домниці Порфірівни Виктор-Берченко).

(Копію одержано від В. А. Модзалевського).

№ 28.

ЛИСТ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ІВАНА МИРОВИЧА ПРО ЗАМІНУ,
НА ПРОХАННЯ СОТНЯН БУБНОВСЬКИХ, ОДНОГО СОТНИКА НА ІНШОГО.
27 ЧЕРВНЯ РОКУ 1693.

Ихъ Царского Пресвѣтлого Величества войска запорожского полковникъ переясловскій Иванъ Мировичъ.

Вамъ, старшому и меншому сотнѣ Бубновскої товариству, доброго отъ Гда Бга узычивши здоровля и счасливого поволааня, ознаймуемъ: ижъ прибувши до насъ въ Золотоношу килко десятъ товариства сотнѣ вашой, прекладали намъ дѣючіея долегливости и особливое недобротство до всего товариства пана Ивана Каневца, сотника вашего, же оный, на урядѣ застаючи сотницкомъ, едно за неспособностью здоровля своего, другое, за недобротью своею, вельми вамъ всѣмъ, добрымъ молодцамъ, принаприкрися, и просили у насъ, именемъ всѣхъ васъ, абысмо его пана Ивана Каневца съ уряду того сотницкого отставили, а на томъ урядѣ утвердили сотникомъ пана Дениса Деркача, значного товариша и заслужоного въ войску запорожскомъ. Теды мы, схилившися прозьбѣ вашой, вѣдаючи объ немъ пану Денису, которого на урядѣ себѣ

сотницькій просите, жь онъ есть человекъ добрый, въ военныхъ оказіяхъ справный и до уряду сотницького способный, посылаемъ з умыслу висланного отъ боку нашего въ сотню вашу и позволяемъ сему жь высланному нашему пану Евсью Караджъ, товаришу войсковому, короговъ сотницькую пану Денису вручити, а тутъ розказуемъ пану Ивану Каневцу яко тамъ же вамъ всему товариству за урядъ подякувати, такъ, пріехавши и до насъ, належитій намъ уклонъ отдати; которого то новоизбранного сотника вашего чтѣте и яко старшему своему повинуйтеся, а онъ васъ, всѣхъ добрыхъ молодцовъ любячи, будетъ къ вамъ ласковымъ. Данъ въ Золотоношѣ іюня 27 року 1693.

Въ подлинномъ тако: Звишь менованный полковникъ переяславскій. Печать.

(Из збірки О. М. Лазаревського).

№ 29.

ЛИСТ ПОЛКОВНИКА ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО СТЕПАНА ТОМАРИ ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ, ПІСЛЯ ПОВОРОТУ З ПОЛОНУ, ДЕНИСА ДЕРКАЧА БУБНОВСЬКИМ СОТНИКОМ 28 ЛИПНЯ РОКУ 1707.

Вамъ, пану атаману городовому Бубновскому, атаманнѣ куреннымъ и сѣльскимъ зо всѣмъ товариствомъ, также войтамъ з посполитыми людьми, доброго от Гда Бга узычивши здоровля, извѣстно подаемъ, ижъ яко изволеніемъ и судьбами Божіими попалъ былъ въ шведскую неволю панъ Денясъ Деркачъ, сотникъ вашъ бубновскій, такъ его же силою и моцю Бозкою нынѣ высвобожденъ, а особливимъ щастіемъ рейментарскимъ отъ той же непріятельской неволѣ простуетъ въ домъ свой. Которой якъ преждеи найдовался, по милости Божіей и ласцѣ войскової, въ городѣ вашемъ сотникомъ цѣлымъ бубновскимъ, такъ и теперъ жадаемъ, абы неотмѣнно при той власти и чести зоставалъ, а вамъ атамання и товариство съ посполитыми людьми, абысте своего власного господаря и старшого знали и вѣдали, всякую почесть и пошанованье з належитымъ послушенствомъ отдавали, въ чомъ выражаючи, жадаемъ, зостаемъ.

На подленномъ тако: Вамъ зичливій Степанъ Томара, обозный полковый и наказный полковникъ переяславскій (М. П).

З Печерского іюля 18 1707 року.

(Из збірки О. М. Лазаревського).

№ 30.

ЛИСТ ОД ГЕТЬМАНА МАЗЕПИ 1702 РОКУ ДО СОТНИКА КОЗЕЛЕЦЬКОГО ПЕТРА БОРСУКА.

Пане сотнику козелецкій. Поневажъ слушнічъ таковіи причини на Лукяна Бутка, бувшого атамана вашого, показуются, яко пишешъ вашмость до насъ, же онъ и людемъ вельми тяжель и въ подзорѣ уже оказавшись, а надто и въ судовыхъ расправахъ драчливъ, теди не силуемъ васъ о привернене ему уряда атаманства, а таковий нашъ указъ вашмости засилаемъ, абы а не тотъ Бутко, а не Ханенчикъ не были на ономъ атаманскомъ старшинствѣ; лечъ маешъ самъ вмсть, до далшого указу

нашого, всякі війсковіи въ городѣ управляти порядки, а войтъ посполитыми радѣти порядками. Мы зась, осмотрившися, имѣемъ непремѣнно указъ нашъ заслати, кому будетъ годно урядъ атаманства тамошнего вручити; тое вм. предложивши, зичимъ ему ж здоровья. З Батурина декаврія 5 року 1702.

Вмсти зичливій Іоанъ Мазепа рукою, власною.

(Бібліот. кол. у-ту св. Володимира. Папери Лазаревського).

№ 31.

УНИВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА МАЗЕПИ 1707 РОКУ ГРИГОРОВІ КОСТЕНЕЦЬКОМУ
НА УРЯД СОТНИКА.

Всѣмъ, кому бы о томъ вѣдати надлежало, а особливо пановѣ атаману городовому конотопскому со всѣмъ войсковымъ товариствомъ, войтовѣ тамошнему съ посполитыми людьми, также и атамановѣ съ товариствомъ и войтамъ съ посполствомъ въ селахъ, до конотопской сотнѣ належачихъ, знайдучимся, симъ універсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ, вѣдаючи мы згодного и способного до уряду сотницького пана Григорія Костенецкаго, товариша войскового, а до того знаючи согласное всего товариства сотнѣ конотопской о немъ до насъ гетмана занесенное прошеніе, посылаемъ отъ боку нашего пана Данила Болбота, значного канцеляриста войскового, до васъ в Конотопъ, злѣцивши тотъ урядъ сотничества вручить и короговъ дати ему, пану Григорію Костенецкому, который, тотъ урядъ сотничества обявши, долженъ будетъ добрыхъ миловати, а злыхъ и проступныхъ карати. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы всяк з старшого и младшого сотни той товариства и посполитыхъ обывателей, вѣдаючи о таковой волѣ нашой позиновеніе, яко старшему, и належитое отдавали послушенство ему, пану Костенецкому. Данъ въ Батуринѣ генваря 12 року 1707.

Звышменованій гетманъ рукою власною.

(Збірка О. М. Лазаревського).

№ 32.

ЛИСТ ФЕЛЬДМАРШАЛА БОРИСА ШЕРЕМЕТЬЄВА ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СОТЕННОЇ СТАРШИНИ В м. ВОРОНІЖІ 29 ЖОВТНЯ РОКУ 1709.

По указу премилостивѣйшаго моего царя и государя, самодержца всероссійскаго и протчая протчая и протчая, азъ, генераль фелдмаршалъ, учрежденный надъ войски его величества, военный, малтійскій и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалеръ Борисъ Шереметьев, обявляю малороссійскаго города Воронѣжа жителямъ, духовнимъ и мирскимъ: вѣдомо намъ учинилось, что воронѣжскій сотникъ Лазоренко изъ города Воронѣжа ушелъ безвѣстно. Того ради мы, вышеименованій генераль фельдмаршалъ, указомъ премилостивѣйшаго моего царя и государя, повѣлѣваемъ быти въ томъ городѣ Воронѣжи сотнику изъ хоронжихъ Потапу Назарову, а на его мѣсто въ хоронжихъ Константину Степанову, и приѣхавъ оному на Воронѣжи, всѣхъ тамошнихъ жителей привести къ

вѣрѣ, дабы премилостивѣйшему царю и государю нашему были во всякой вѣрности, а отъ непріятельскаго наступленія были безопасни и жили в волности противъ прежняго обыкновенія.

На подлинномъ подпись: Фельдмаршалъ и кавалеръ Борисъ Шереметьевъ (М. П.).

Данъ въ Погребяхъ октября 29 дня 1708 года.

(Архив Черніг. Дворян. Депут. Зібрання № 1164).

№ 33.

РОЗМЕЖУВАЊНЯ КОМПЕТЕНЦІЇ МІЖ СОТНИКАМИ НЕХВОРОЩАНСЬКИМИ І СТАРОСТОЮ ПОЛКОВНИКА ПОЛТАВСЬКОГО ІВАНА ЧЕРНЯКА. РОКУ 1716.

Постановлення п. Трохиму Самойловичу, сотнику нехворощанському теперешньому и впродь мѣючому быти, такъ тежъ старостѣ его милости пана Іоанна Черняка, полковника Полтавскаго, тамошнему, якъ мѣють между собою обходитися, по указу яснѣвельможного войскъ запорожскихъ гетмана, мною, нижеподписаннымъ, совершенное въ Полтавѣ февраля 22 1716 году.

П. сотникови нехворощанскому до посполитих и цеховыхъ людей, подданныхъ пана полковника, жаднаго дѣла не имѣть, кромѣ козаковъ, якихъ оказалось въ реестрѣ 77 человекъ, а по теперешнимъ розискомъ, зверхъ компуту покойного пана Іскрѣ, полковника бывшего полтавского, число въ себѣ 130 без одного изобразующое, принято шесть человекъ въ реестрѣ козацкій, где всѣхъ старыхъ и новоуписныхъ найдется теперь 136 козаковъ, и тѣхъ всѣхъ подъ короговъ сотенную приворочаючи, предлагаю, же долженъ будетъ панъ сотникъ всякую службу войсковую оными, по должности своей, отбувати, то есть военній походъ противъ непріятели, куда случай, по указу пана полковника, позоветъ, отпраовати, обездки належніе козакамъ чинити, притрафляючіеся писма до рукъ належныхъ перевозити и проводника, кому потреба укажетъ, давати. Старостѣ, зась, тако ж до козаковъ отнюдь не интересоватись, но знати свое званіе, посполитыхъ людей для отбуванія подводъ употребляти и наездовыхъ особъ, за войсковыми дѣлами з двору полковничого, контентовати. Для чого и самъ онъ, пане полковникъ, соизволилъ особливо, ежели лучится якая, чи то в позвахъ справа, повиненъ п. сотникъ з старостою засѣдаты совокупне, и разсуждаты, и всякіе наклады правніе между собою пополамъ роздѣлять, одинъ другого не обѣждаючи; чи ли здлодѣйщина и биковщина, половину на полковничую особу брать, а половину сотникови з старостою роздѣлять; когда, прето, яка прибуда трафится, чи мужикъ знайдетъ, в дворъ полковничій до старости повиненъ вести; если козакъ — до сотника приводит и з властью полковничою пополамъ роздѣлять; п. сотниковѣ и старостѣ отъ Бѣжскаго поля лукъ сѣножатнихъ, хатъ з мѣста на мѣсце и найменшой отселѣ отнюдь не продавати. Особливе пану сотникови прихожихъ отъ сего времени людей в Нехворощу жадною мѣрою въ козаки не пріймо-

вать и не вписывать, лечь 136 числомъ товариства, тепер отъ мене по указу рейментарскомъ опредѣленнымъ, якихъ имена внують въ книжѣ компутовой выражени и рукою моею закрѣплени, коментоваться и оними служити. Кто бы тежъ уже на тло до Нехвороши отсель могль прибути, то бути подь областью подданскою пана полковника. Плесъ шесть орѣльскихъ пану полковниковѣ опредѣляемъ, на власть сотницкую не займаючи: з тихъ наезди мескіе отбуватимутся; а двома плесами Росохватимъ и Подполнимъ удоволятися мѣють; рыбною ловлею товариство сотни нехворощанскої козаки, по давному, з прибиткомъ войскової повинности, а не сотникови, що все абы не иначей, якъ выразилося чинилось именемъ его жъ рейментарскимъ варую, упоминаю и приказую. Писанъ въ Полтавѣ. Року и дня вышположенного.

Его царского пресвѣтлого величества войска запорожского асауль енаральной Василій Жураковский.

(Харків. Істор. Архів. Полтав. відділ, пачка 1 № 24).

№ 34.

ЛИСТ ПОЛКОВНИКА ПОЛТАВСЬКОГО ЧЕРНЯКА 5 ВЕРЕСНЯ РОКУ 1719 ТА УНІВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА СКОРОПАДСЬКОГО 21 ЖОВТНЯ РОКУ 1719 ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ, ЗГІДНО З ОБРАННЯМ, ВАКУЛЕНКА СОТНИКОМ У ПЕРЕВОЛОЧНІЙ.

Его царского пресвѣтлого величества войска запорожского полковникъ полтавскій Іоанъ Чернякъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсалнымъ писаніемъ всему старшому и меншому сотнѣ переволочанскої товариству и посполству и кому, колвекъ, о семь вѣдати надлежатиметь, ижъ мы, за волею рейментарскою ясневелможного добродѣя его милости пана гетмана, избравши вамъ, по ихъ же всѣхъ согласныхъ вотахъ и общихъ волнихъ голосахъ, за начальника сотникомъ пана Павла Вакуленка і вручивши ему на тотъ урядъ короговъ, пилно черезъ сей нашъ унѣверсаль властію нашою жъ полковничою приказуемъ, абы всякъ зъ васъ товариства и посполства сотнѣ переволочанскої ему, пану Вакуленку, сотниковѣ своему, якъ старшому, належитое, безъ противности чинили послушенство и повиновеніе, а онъ, взаємъ, долженъ будетъ вамъ доброму (доброе?) пошанованіе отдавати, злого же и непокоривого истиннѣ и праву наказовати. Для лутчшого тежъ утверженія мѣеть по семъ помянутий панъ сотникъ, подлугъ преощнѣйшого царского пресвѣтлѣйшого величества указу, въ Глуховѣ на вѣрность его величеству виконати присягу. Данъ в Кербердѣ септеврія 5 дня року 1719.

В подлинномъ подпис такъ: Вишъ писаний полтавскій полковникъ Іоанъ Чернякъ.

Его царского пресвѣтлого величества войскъ запорожскихъ обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоаннъ Скоропадскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковниковѣ полтавскому, пп. старшинѣ его полковой, особливо войскового и посполи-

того чину сотнѣ переволочанской обывателемъ и кому бы, колвекъ, о томъ вѣдати надлежало, ижъ избранный волними голосами товариства и посполства той же переволочанской сотнѣ за сотника Павло Вакуленко выкональ тутъ, подлугъ указу царского пресвѣтлого величества, на вѣрности его величеству и намъ, гетмановѣ, присягъ. Прето мы его жъ, Павла Вакуленка, на том переволочанскомъ сотництва урадѣ, видячи въ немъ до услугъ войсковыхъ згодность симъ нашимъ утверждаемъ универсаломъ и жадаемъ, абы войсковые и посполитые переволочанскіе жителѣ, принявши помянутого Павла Вакуленка за цѣлого сотника, во всемъ ему, яко начальнику своему, чинили послушенство и повиновеніе, а онъ, зась, всякого доброго миловати и проступного послушности наказовати, и з каждымъ своимъ сотняныномъ безобидно обходитись мѣть, рейментарско упоминаемъ. Данъ въ Глуховѣ октоврія 21 року 1719.

В подлинномъ подпись такъ: Звышъ менованый гетманъ рукою власною.

(Збірка О. М. Лазаревського).

№ 35.

УНИВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА СКОРОПАДСЬКОГО ПРО БУНТИ В БАКЛАНСЬКІЙ СОТНІ І ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ДО ТІЄЇ СОТНІ НА СОТНИКА ВАСИЛЯ ВАРЯВСЬКОГО. РОКУ 1720.

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего его царского священнѣйшого величества войскъ запорожскихъ обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Иоанъ Скоропадскій.

Пану полковникови наказному стародубовскому зо всею того полку старшиною, а меновите товариству и поспулству бакланскому да до тоеи же сотнѣ прислушающимъ атаманѣ з товариствомъ, такожъ державскихъ и ратушныхъ войтамъ з громадами объявляемъ: ижъ донесено намъ, что въ мѣстѣ Бакланѣ и цѣлой сотнѣ тамошней по селахъ и деревняхъ многіе между народомъ учинилися разногласные и смутителние обхождения таковіе, же товариство войсковое и посполитые люде, по недавномъ Почепова межованію, чрезъ дяка Лосева справленномъ, взявши предъ себе яковусю вонпливость, а нѣкоторіе и легкомисленость, оставили свойственное належнымъ урядникамъ сотеннымъ и владѣльцамъ своимъ повиновеніе и уже до полку Стародубовскаго въ приклячающихся общенародныхъ и къ интересамъ царского пресвѣтлого величества стягаючихся нуждахъ и другихъ необходимыхъ потребахъ, престаеъ оттоль послушаніе. Прето мы, утоляючи таковое между народомъ нечаянно ставшоесе премѣненіе, чтобъ чрезъ тое не прозошли к потерянню обыкновенныхъ войскового и посполитого чину порядковъ, яковіе противности отъ легкомисликовъ; паче же дабы, от разногласія народнаго междусобнѣ незатѣнные били одному от другого обиди, шкоды и убытки, велѣли нарочно в сотню бакланскую сей нашъ ординовати унѣверсаль, чрезъ которій мѣти хочемъ и упоминаемъ всѣхъ обще войскового и посполитого чину сотнѣ тамошней, градскихъ и селскихъ обывателей, абы,

по прежнему состоянію и званію своему, всякъ, що кому надлежить, едни до войсковыхъ, а другіе до посполитыхъ повинностей должное послушенство отдавали безъ всякаго смущенія и вонтпливости, поне-взжъ мы о вышше выраженномъ дяка Лосева межованню обстоятелно до его царского пресвѣтлого величества писали и милостивого его монаршого об ономъ надѣмся указу и резолюціи; тутъ же докладаемъ, абы панъ полковникъ наказній стародубовскій, пославши въ Баклань пана асаулу полкового велѣлъ для лучшихъ порадковъ управленія поставити бакланскимъ сотникомъ Василя Варявского, которій уже тамъ прежде сего сотницкое на время правленіе и отбувалъ; зачимъ ему, Варявскому, товариство и послуство тоей сотнѣ до далшого указу нашого абы въ надлежащихъ потребахъ к устроенію общенароднихъ порадковъ безъ всякой противности чинили повиновеніе, рейментарско упоминаемъ. Данъ в Глуховъ, августа 4 дня, року 1720.

На подленномъ подпись:

Вишеченованій гетманъ рукою власною

(М. П.)

(Архив Черніг. Двор. Депутат. Зібр. спр. № 4889).

№ 36.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПІДЧАС ОБРАННЯ СОТНИКІВ. 1723 РОКУ.

Вельможній мосце пане полковнику черніговскій и наказній гетманъ з старшиною енеральною, премилостивѣйшіе наши панове и великие добродѣи.

Прошедшой зими сего настоящего 1723 году, по уконченю жителемъ нашимъ с паномъ Тарнавскимъ, бывшимъ сотникомъ, чинячихся контроверзій и по отдаленню его, пана Тарнавскаго, от сотництва, видан отъ вельможностей вашихъ поважній до жителей нашихъ универсаль, позволяючій на уряд сотництва змежи товариства своего избрати двохъ товаришовъ добросовѣсных, неподозрительных и во всемъ к тому уряду приличныхъ и прислать бы оныхъ, за свидѣтельствами людскими и подписями рукъ, въ Глуховъ.

Михайло, зась, Карпенко, наказним сотником тогда будучій, почувши тот поважній вельможностей ваших указъ, не попустил на общую раду, леч желая себѣ цѣлое сотничество привернути, умолил пана судію, наказного полковника нашего полтавскаго, швагра своего, жебы желаніе и общій совѣтъ людскій перемѣнилъ, а его поставилъ бы цѣлим сотникомъ. Онъ, панъ судія, безъ жаднаго къ намъ извѣстія, барзѣй без повелѣнія вельможностей вашихъ, як здавна поводится, за волею рейментарскою, корогви кому надлежить отдаватися, прислалъ в город нашъ асаула арматнаго и, безъ присутствія товариского, взявши корогви войсковіе з Церкви Божой, вручилъ предреченному Карпенку и за цѣлого сотника выправилъ его з знакомъ войсковымъ въ походъ Терковскій. Народъ теди весь, увѣдавши, же от вельможностей вашихъ повелено вольными голосами сотника себѣ избрати, все обще едно за преизми-

сну ю и необычную его, Карпенкову, срокгость, с которой всякому и значнѣйшому навькъ укоризны, руганія и помсты чинити, а протчихъ боемъ здоровья збавляти, а барзѣй знаючи на немъ доводную и знатную против императорскаго пресвѣтлаго величества змѣну, в которой онъ, подъ часъ нашествія шведского подъ Полтаву (ходячи со измѣнниками запорожцями), оказовался, опасаются, жебы не навести на себе якої чрез его трудности, не желаютъ и цѣле не хотятъ не тилко совершеннымъ, лечъ и наказнымъ впредь имѣти его сотникомъ, а поневажъ повѣдилисьмо вси, же такъ долгое время городъ безъ цѣлого и порядочного господара зостаючи, з крайнихъ не порядковъ въ разореніе приходитъ; того ради, падши подъ стопы ногъ вельможностей вашихъ, не допустити предреченного Карпенка на урядъ сотництва, но повелѣти намъ змежи товариства своего одного якого справного, неподозрительного и в житію ласкаваго челоувѣка, з общаго совѣта, вольными голосами избрати, вси сполне служебниче, яко найпокорнѣйше просимъ. (1723 року)

Це прохання підписали:

Атаманъ городової Федоръ Нестеренко, 20 товарищей „и прочихъ“, Павло Барабашенко, войт „з посольствомъ“

Цехмистри з „братією“: ткацький, шевський, різницький, кушнірський.

(Харків. Істор. Архів. Полтавський відділ. Пачка 1 № 107).

№ 37.

ПРОХАННЯ ОД СОТНЯН КУЗЕМИНСЬКИХ ПЕРЕМІНИТИ ЇМ СОТНИКА.
РОКУ 1723 КВІТНЯ 18.

Вельможный и премилостивѣйшій нашъ добродѣю, мосце пане гетмане.

Ізвѣстившися мы всѣ обще, же Василь Павленко, бувшій сотникъ куземинскій, легце себе важаючи горловый свой выступокъ, яко то изнураніе чести рейментарской, подзоръ грошоробства, людское забойство, чарованіе матери, но и за якої выступокъ ясновельможный покойный нашъ гетманъ и по суду генералному черезъ седмъ недѣль арматнымъ за шею вязенемъ наказавши и ради глубокой своей старости здоровямъ его, Василя, даруючи, приказаль тилко одъ его урядъ сотництва отобрати и, як суд наказавъ, очистити ему одъ подзору грошоробства и погодити позабиваныхъ имъ людей. А поневажъ онъ, не щитая помилованнымъ у рейментара своего, вдалься былъ до господина Протасіева, хотячи себѣ, яко бы зверхнѣйшую, нежели рейментарскую, получить милость. А видячи покойній ясновельможній панъ гетманъ очевистую его противность, выговориль ему, жебы и дѣти его на урадѣ сотництва не були. Одъ якої онъ, выреченої, присяжной по суду очистки не очистившись и до днесь, важился высокоповажныхъ особъ хитрою прозбою своею турбовати, просячись на сотництво, будто за нимъ увесь народъ суплѣкуеть. О чемъ мы всѣ городяне, отобравши на оного Василя в заводци его списокъ сказаніе декрета, посылаемъ для вычитання до рукъ вашихъ

панскихъ и смиренно просимъ, жебы онъ, Василь, не былъ у насъ сотникомъ, бы як велможность ваша не знаете его выступковъ, що ся як з его, такъ и з братовъ его дѣтъ въ Куземирнѣ повсегда; не наволокъ бы на невинную панскую душу кривѣ и слезъ людскихъ, бо когда и не уручувалъ еще его милость панъ Василій Забѣла корогви, то похвалки чинювал сорокъ насъ з Куземина вигнати. А теперъ кгда уже уручилъ указомъ вашимъ панскимъ короговъ черезъ цѣдулу, писаную въ листѣ, о апробаціи писаномъ, то мусимо певне для его единого, хто куда влуча расходитись. Прето милостивій нашъ пане, буди милостивій, не дай намъ по рознихъ мѣстахъ волочитись: би, за щасливимъ рейментарскимъ велможности вашей (дай Боже цѣле) пановане покойне въ домахъ своихъ прожили и найпокорнѣй просимъ, бы онъ въ насъ не былъ сотникомъ, но одъ боку своего панского благоволили намъ дати якого доброго человекъ, или змежи себе якого товариша, мимо его, выбрать, в якомъ нашемъ прошеніи вскорѣ станемъ предъ. висоце поважное лице ваше панское з подлою нашою суплѣкою, би вже не трафился другій намъ отчимъ таковій, як онъ, але родный бы отецъ по милости пацкой, поворе и потрете и подесеяте милости просимъ и в оную подаемъ.

З Куземина 1723 г. апрѣля 18 дня. Підписи.

(Харків. Істор. Арх. Черніг. відділ № 30640).

№ 38.

ЛИСТУВАННЯ ПРО ПЕРЕВІРКУ СКЛАДУ СОТНИКІВ НА ПОЧАТКУ ГЕТЬМАНУВАННЯ ДАНИЛА АПОСТОЛА РОКУ 1727.

Ясневелможнѣйшій мосцѣ пане гетмане войска запорожского единый мой милостивѣйшій пане и добродѣю.

Въ указѣ вашей панской ясновельможности, мнѣ нижайшому в Глуховѣ данномъ, о выборѣ въ полку черниговскомъ на старшинскіе ваканси кандидатовъ, предложено, чтобы всѣ сотни обѣхать, гдѣ совершенныхъ сотниковъ нѣтъ, и, спросивши сотенной старшины и товариства, кого они единогогласно пожелаютъ себѣ имѣть сотникомъ, брать у нихъ затимъ суплѣки съ докладомъ, якимъ належитъ по выраженному въ томъ же указѣ наставленію. Подобнымъ же образомъ и о вакансовыхъ старшини полковой чинахъ поступать; а о поставленныхъ указомъ отъ генерала Румянцева, также и из Коллегіи бывшой Малороссійской чиновникахъ освѣдительствовать, суть ли къ тому дѣстойни, и ежели дѣстойни, то имъ въ тѣхъ чинахъ быть, а которіе ни, то писать къ вашей велможности съ именнимъ изясненіемъ, однако ж и на тотъ выборъ взять же суплѣки за подписомъ старшинскимъ и товарискимъ. И по тому многоповажному указу вашему панскому я, приехавши въ полкъ Чернѣговскій, исполненіе надлежащее чинить готовъ, токмо покорнѣйше велможности вашей доношу о ниже слѣдующемъ. Первое, которыхъ не сама бывшая Коллегія, но яко бы, съ вѣдомомъ и согласіемъ Енаральной Войсковой Канцеляріи, въ чини произвела, о тихъ указнихъ спросъ и кандидатовъ выборъ чинить ли, ибо оная Коллегія, аще и собственное свое опредѣ-

леніе, якимъ-нибудь внѣшнимъ съ Генеральною Канцелярією сношеніемъ покривать и тимъ утверждать было обыкла. Второе — которіи между гетманствомъ изъ выбѣранныхъ прежде сего кандидатовъ къ правленію сотническому до указа опредѣлены, на тихъ, хоча би хто и недостаточень былъ и товариству не угодень, чаю, не смѣтимуть ничего протавного говорить, развѣ бы такого всякого передомъ отъ команды отлучить или хороговъ, если отъ кого дана уже, одобрать, и тогда о угодности и состояніи его товариства спрощувать. Третье — где совершенныхъ сотниковъ нѣтъ, якіе же суть, тіе между гетманствомъ или отъ Коллегіи, или отъ Румянцева поставлены, а покажутъ товариство вота свои на того ж, хто и теперъ въ сотнѣ оними комендуеть, то чи за однимъ тимъ только супплѣки у нихъ брать, чи и другого кого, къ тому же достойного въ кандидати выбрали б, и купно имена обоихъ тихъ въ супплѣкахъ писали бъ до волѣ и крайного опредѣленія вашего панского, кому з нихъ въ сотникахъ быть повелите, понеже въ указѣ ясневельможности вашей написано: если, по освѣдительствованію, являться достойни, то имъ въ тихъ чинахъ и быть, а потомъ ниже доложено, чтобъ на всякій чинъ по два человекъ кандидатовъ, а не по одному выбрани были, якъ указъ ея імпер. вел. повелѣваетъ. На что все благоволите ясневельможность ваша выразную прислать мнѣ резолюцію и указъ, который и получить вскорѣ уповаю, а что доношеніемъ о вышеписанномъ высокоповажнѣйшую особу вашу утруждаю, то съ побудки оной сентенціи: „хто питається, тотъ не блудить“ — учинить дерзнулемъ.

Вашой панской ясневельможности, единого моего милостивѣйшего пана и добродѣя вѣрній всепокорнѣйшій слуга Семень Столповскій 20 октоврія 1727 года з Мени.

На це запитання гетьман дав таку відповідь.

„По первому: которые между гетманствомъ отъ бывшей Коллегіи Малороссійской, по согласію з Енаральной Войсковою Канцеляріей въ чины сотничества произведени совершенно и на тотъ чинъ имѣють у себе за общимъ ихъ подписомъ, данние указы, тимъ быть въ тихъ чинахъ непорушно, да и на такіе мѣста кандидатовъ избирать не должно. По второму — і которые изъ выбираныхъ прежде сего между гетманствомъ кандидатовъ къ правленію сотническому опредѣлены, а ихъ атамання и товариство тоей же сотнѣ желаютъ, и тимъ сотенное правленіе править по надлежащему порядку до далшого опредѣленія; толко ж и къ такимъ надлежитъ придать еще одного или двоихъ кандидатовъ по указу. По третьему, где совершенныхъ сотниковъ нѣтъ, якіе же суть, тіе отъ Коллегіи Малороссійской или отъ г. Румянцева поставлены; а атамання и товариство вота свои на тихъ же поставленныхъ покажутъ; тимъ тако ж въ тихъ чинахъ быть; толко мѣте и до такихъ одного или двоихъ еще кандидатовъ приставлять; ежели же об онихъ, отъ Коллегіи и отъ Румянцева поставленныхъ чиновникахъ не будетъ благоволенія, то выписавши причины, для чего о такихъ не благоволятъ, ставить на ихъ

мѣстце з двохъ или трохъ кандидатовъ, и на тіе кандидаты отъ сотнянъ супплѣки на имя наше, а Канцеляріи тайнаго совѣтника и минѣстра г. Наумова, въ той же силѣ, особливѣ доношенія брать и привозить въ Глуховъ для разсмотрѣнія“.

Ясневельможнѣйшій мосцѣ пане гетмане войскъ запорожскихъ, единый мой милостивѣйшій пане и добродѣю.

По данному мнѣ отъ ясневельможности вашей панской унѣверсальному указу, прибылъ я сего октоврія 22 въ недѣлю до Чернигова, гдѣ, будучи в дому его милости п. полковника чернѣговскаго Михаила Богданова, выразумѣлъ з всѣхъ мѣръ, что которыхъ людей онъ, панъ полковникъ, преже сего выбѣранныхъ собою кандидатовъ, по словесному приказу бывшой Малороссійской Коллегіи, съ согласіемъ яко бы и Енаральной Войсковой Канцеляріи, опредѣлили въ чины полковые и сотничіе, до дальшого подлинного отъ нихъ опредѣленія и указу, тихъ перемѣнить отнюдь не желяеть и къ тому наводить, чтоб оныя ж люде, а не иные въ кандидатахъ были положены, (хочай бы мѣли быть которые з нихъ презъ себе недостойни и товариству неугодни), що любо есть противно зверхнѣйшой волѣ ясневельможности вашей, въ помянутомъ унѣверсалѣ выраженной: жебы в сотняхъ, гдѣ совершенныхъ сотниковъ нѣтъ, товариство сами кандидатовъ въ сотники выбѣрали к таковымъ чинамъ по всему, якъ въ томъ же указѣ изображено, угодныхъ. Но яко жъ мнѣ въ томъ показывать отъ себе якое знатное воспященіе не безъ трудности есть, для того, же, еще до приезде моего сюда получилъ его милость панъ полковникъ таковой отъ вашей же вельможности листовный указъ, чтобъ оніе выборы кандидатовъ ему со мною чинить исправно, и когда учинены будутъ, то оніе вручить мнѣ для привозу въ Глуховъ. Яковымъ указомъ щитячися, все по своему здѣлати и хочеть и можетъ, и для того козаковъ з нѣкоторыхъ сотень къ своей резиденціи зыскувать, а въ другіе сотнѣ и самъ со мною ѣхать намѣрень, гдѣ сотенная старшина и товариство, въ притомности его, едни молчать, а другіи, ради не ради, волѣ его комендирской конфероватися будутъ несумнѣнно. Сіе для вѣдома ясневельможности вашей предварительно донести (донося?), прошу покорнѣйше противъ того, если то, по высокому велможности вашей разсмотрѣнію, возмнится быти потребно, прислать мнѣ въ отвѣтъ свое рейментарское наставленіе. Азъ же при семъ ласце велможности вашей и милостивѣйшому респекту е.о, панскому, тепер и на предидущій часъ себе польцаю.

Вашей панской ясневельможности единого моего милостивѣйшого пана и добродѣя вѣрній всепокорнѣйшій слуга Семень Столповскій.
23 октоврія 1727 года з Чернѣгова.

До листа Семена Столповського до гетьмана зроблено таку приписку:
„Уже нѣкоторые сотняне полку здѣшнего, желяющіе обще всѣ инога себѣ сотника, а не того, кого самъ его мил. панъ полковникъ промуеть

и въ кандидаты, противъ волѣ ихъ товариской, становить, подпали великому гнѣву его и вязення терпятъ за тое, къ допросамъ въ Канцелярію водимы и понуждаемы къ волѣ коммѣндерской, въ чомъ, якъ я, прибувши сюда, одозвался обстоюючи, же то мѣеть быть противно универсалу вашему панскому, такъ онъ, панъ полковникъ, одказаль: „я-де въ томъ мѣю силу и указъ особенній; а если бы могло быть иначе, то буду-де писать просто до самого превосходительного господина министра Федора Васильевича Наумова“. Що все въ приватномъ извѣстіи у велможности вашей да будетъ, рабски прошу, и, если что надлежитъ, противъ того изволите приказать писати до его милости пана полковника, то не поминая имени моего, написано было бѣ“.

Наслідком листів Столповського був лист од гетьмана Данила Апостола до полковника чернігівського Богданова 29 жовтня 1727 року. Копію з цього листа гетьман одночасно переслав до Столповського. Зміст гетьманського листа такий:

„За бывшей Коллегіи Малороссійской (якъ донеслось намъ вѣдати), на вакансовіе уряди кандидаты въ полкахъ малороссійскихъ выбираны были по страстямъ и по партикулярнымъ прихотямъ, которые выборы, за совѣтомъ его прев-ва г. Федора Василіевича Наумова, его імпер. вел. тайного совѣтника и министра, велѣлисмо апробовать чрезъ посланныхъ отъ насъ нарочно въ полки рейменту нашего. А нынѣ получили мы извѣстіе з нѣкоторыхъ полковъ, что въ той выборѣвъ прежнихъ апробаціи посланнымъ нашимъ полковники воспященіе чинять; а хто з полчанъ, по ихъ прежнимъ выборамъ, не согласуетъ, тихъ страшатъ и утѣсняють. Того ради, як прочимъ полковникамъ приказалисмо, такъ абысь и вм. посланному нашему въ апробаціи тихъ выборѣвъ жадного не чинилъ воспященія и до тоей апробаціи о сотничихъ урядахъ не интересовался; только когда въ полковіе вакансовіе чины кого показывать будутъ старшина полковая, знатное товариство и сотники, то мѣешь вм. тамъ присутствовать однимъ голосом, а не повелительнымъ дѣйствіемъ и страхованія и принужденія никому не чинить подъ опасеніемъ штрафа. А что о той же выборѣвъ апробаціи сего октоврія 11 посланъ нашъ указъ и до вм-ти, теди тое разумѣть, чтобы только о томъ дѣлалъ вм. и исправно тое было чинено, а чтобъ вм. и в сотничіе мѣста за выборомъ з тимъ же нашимъ посланнымъ обще дѣлать апробацію, тимъ трудиться вм. не велѣно. Да при томъ же донеслося нам вѣдати, что вм. писара полкового черніговского Янушкевича, которой на той чинъ писарскій антецессора нашего пана Скоропадского имѣеть унѣверсаль¹⁾, отъ того писарства отставляешь. Если вм. имѣешь на тое особливый указъ монаршій, то мѣешь вм. и намъ з оногo прислать копію за своєю рукою, понеже мы о томъ извѣстія не имѣемъ; когда же ваша м., без

¹⁾ До справи додано універсала, що видав гетьман Іван Скоропадський 20 січня 1719 року Янушкевичеві про затвердження його на уряді писарському „за соизволеніемъ пана полковника и послѣдовательнымъ согласіемъ пп. старшины“.

особливого указу, хочеш его, Янушкевича, отставить отъ чину собою и безъ нашего вѣдома, то яко мы антецессора нашего унѣверсаль при непорушной заховуемъ цѣлости, такъ оного Янушкевича отъ чину писарства полкового чернѣговского отставлять и инного на его мѣсто опредѣлять не велимъ“.

(Харків. Істор. Архів. Чернігів. відділ № 29,921).

№ 39.

ДОГОВІР МІЖ СОТНИКОМ, ЩО ПОКИДАЄ УРЯД, ТА СОТНЯНАМИ.

(Судячи з характеру письма, за гетьманування, мабуть, Апостолового).

Благороднимъ ихъ милостемъ панамъ высланнымъ въ полкъ стародубовскій пану Моисѣю Нестеревичу и пану Василию Лазаревичу отъ мене нижей помененного примѣрное доношеніе.

Опредѣлень я булъ по разсмотрѣнію ясневелможного добродѣя его милости пана гетмана въ сотню бакланскую сотникомъ, где я содержалъ оній сотеній рангъ и правилъ онимъ через два года. А сими недавними часи били челомъ всѣ сотняне бакланскіе единостайне какъ атаманя, такъ и товариство на мене ясневелможному добродѣевъ его милости пану гетману въ томъ, что въ далшемъ разстояніи я отъ команды перебуваю, въ чомъ имъ атаманямъ и товариству было не безъ трудности. По которомъ ихъ челобитю, хотя ясневелможній панъ гетманъ и далъ имъ свой рейментарскій указъ, дабы о тѣхъ обидахъ въ полку стародубовскомъ здесь розисковано, однакъ я, видя ихъ, якъ атаманнѣ, такъ и товариства, абы сотникомъ въ Бакланѣ я въ нихъ не былъ. Къ тому . . . . (не розібрано) а злща не входячи въ розискъ и судъ и болшую турбацію и трудность примирились мы, по согласію, одностайне съ паномъ сотникомъ своимъ якъ атаманне, такъ и товариство во многихъ нашихъ и своихъ зъ нимъ контрованяхъ подъ таковою кондиціею, дабы я въ нихъ сотни Бакланской сотникомъ не булъ, якого уже и самъ я не хочу и уступую. А они бъ якъ атамане, такъ и товариство яковую хотя и імѣли въ обидахъ до мене претензію, то оную вовся б кинули б, къ чому якъ я, такъ и всѣ атамане и товариство склонившись, за таковую его рейментарскую милость благодарствую и нижайше кланяюсь, и таковий сотницкій свой рангъ ясневелможному пану гетману по доброй своей волѣ здаю. А мы всѣ сотняне яковую мѣли до него пана сотника въ якихъ обѣдахъ претенсію, то всю оную откидаемъ и вовся тое уступуемъ. И по сему уже доброволномъ примиренію другъ на друга ни у какого суда в семъ заводѣ не челобитчики и жадной помсты якъ онъ, панъ сотникъ нашъ, такъ и мы ему повинни, подъ зарукою на турбатора вини войскової рублей 1000. Якое наше обополное примиреніе благороднимъ ихъ милостямъ панамъ стародубовскимъ въ полкъ высланнымъ с подписомъ рукъ моихъ и всей атаманнѣ куренной и товариства. С присланною з бакланского правленія копіею справилъ канцеляристь стародубовской канцеляріи Елисей Гарбузъ.

(Копію я здобув од В. А. Модзалевського).

№ 40.

УКАЗ СЕНАТА 15 ЛИСТОПАДА РОКУ 1748 З ПРИВОДУ ПРОХАННЯ ІВАНА ЧЕРНЯКА ПРИЗНАЧИТИ ЙОГО НА СОТНИКА ДО ПОЛТАВСЬКОЇ ПОЛКОВОЇ СОТНІ.

Указъ ея імпер. вел. самод. всерос. изъ Правительствующаго Сената въ Малую Россію въ Генеральную Войсковую Канцелярію.

Въ Правительствующемъ Сенатѣ малороссіянинъ вакансовый сотникъ Іванъ Чернякъ билъ челомъ, объявляя, что прадѣдъ, дѣдъ и отецъ его, по жизнь свою, служили безпорочно, тако ж и онъ при полтавскомъ полку, в званіи значковыхъ товарищей, по 1738 годъ, а съ того при Генеральной Войсковой Канцеляріи опредѣлень въ званіе ж войсковыхъ канцеляристовъ и, въ той службѣ находясь, по указамъ, въ разныхъ походахъ, нарядахъ и командированіяхъ бывалъ посыланъ и всякіе порученіе ему дѣла, по вѣрноприсяжной его должности, ісправлялъ добропорядочно; и за тѣ предковъ и его службы въ 1741 году, въ бытность въ Малороссіи въ Правленіи гетманскаго уряду генераль-лейтенанта Кейта, опредѣлень онъ сотникомъ на вакансъ, и на тотъ чинъ данъ ему изъ Генер. Войск. Канцеляріи унѣверсалъ, которой при томъ прошеніи сообщень. А по указу, присланному изъ Правительствующаго Сената въ Генерал. Войск. Канцелярію въ 1742 году марта 22 дня, велено всѣхъ вакансовыхъ сотниковъ производить на порозжія сотническія мѣста, по силѣ Рѣшительныхъ 1728 году пунктовъ, по выборамъ. И прошлаго-де 1747 году, по силѣ оного указа, полтавского полку полковой сотнѣ сотенная старшина и козаки, объявляя свое желаніе, просили его въ тое сотню на мѣсто умершого сотника Тернавскаго сотникомъ; почему отъ полковой полтавской канцеляріи онъ, Чернякъ, з козакомъ Куликомъ на тотъ вакансъ назначень; и когда-де з выборами в Войсковую Енеральную Канцелярію для опредѣленія были отправлены, тогда оная Канцелярія в показанную первую сотню сотникомъ опредѣлила вышпомянутого Кулика, хотя-де онъ, Куликъ, службою своею противъ него, Черняка, весьма не старѣе; а онъ-де, Чернякъ, остался, за неопредѣленіемъ его къ означенной сотнѣ въ обидѣ и во всекрайнемъ посмѣянніи и просиль, чтобъ о опредѣленіи ево за предписанную службу въ тую полковую полтавскую сотню сотникомъ, яко къ тому чину прежде помянутого Черняка, тѣмъ чиномъ удостоеннаго, учинить указъ. И по указу ея імп. вел. Правительствующій Сенатъ приказали: означенному вакансовому сотнику Івану Черняку, за вышешпоказанніе службы, по данному ему з Енеральной Войсковой Канцеляріи на сотницкій чинъ унѣверсалу и выбору, быть въ полтавскомъ полку въ первой полковой сотнѣ настоящимъ сотникомъ по старшинству (ежели подлинно той сотни отъ козаковъ выборъ на него, какъ онъ въ челобитѣхъ объявляетъ намъ), и, по приводѣ въ Глуховѣ къ присягѣ, отправить в оной полтавскій полкъ безъ задержанія; а прежде опредѣленному изъ козаковъ сотнику Кулику сжидать вакансіи, понеже оному Черняку рангъ сотницкій данъ и унѣверсаломъ утверждень прежде оного Кулика за долгое время, а именно въ 1741 году; а буде на него, Черняка, той сотни отъ козаковъ и бытія ему сотникомъ выбору не было, то быть

ему, по прежнему, на ваканції. Ежели же и другіе вакансові сотники въ которыхъ полкахъ по нынѣ еще есть, и на тѣ чины имѣють данніе изъ Генеральной Войсковой Канцеляріи унѣверсали, а будутъ ихъ въ которіе тѣхъ полковъ сотни козаки и посполство требовать настоящими сотниками и дадутъ на онихъ, между прочими кандидатами, выборы, то онимъ противъ написанныхъ съ ними кандидатовъ дать преимущество и, по силѣ прежняго Правительствующаго Сената 1742 году марта 16 дня опредѣленія и посланного въ Генеральную Войсковую Канцелярію указа, производитъ ихъ сотниками настоящими прежде другихъ представленныхъ кандидатовъ . . . . 15 ноября 1748 года.

(Харків. Істор. Архів Полтав. відділ в'язка 5 № 499).

№ 41.

ОБРАННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ НА ПОСАДІ ХОРУЖОГО СОТЕННОГО РОКУ
1749 ЖОВТНЯ 10.

Указъ ея імперат. вел. самодер. всерос. з полковою чернѣговскою канцелярію сотнику понорницкому пану Александру Брежинскому, старшинѣ сотенной, атаманнѣ з товариствомъ и всѣмъ, кому о семъ вѣдати надлежало, объявляется: вышпрописанный сотникъ понорницкій Брежинскій в присланномъ отъ себе з атаманами и козаками, при доношеніи, въ полковую чернѣговскую канцелярію сего октября 6 1749 году ате-статѣ объявили: за силу-де ея імпер. вел. з полковою чернѣговскою канцелярію въ сотенное понорницкое правленіе присланныхъ указовъ, при собраніи въ сотенное понорницкое правленіе ихъ атамановъ и товариства, избрали они въ сотенную понорницкую старшину въ хоружого сотенного Федора Кузминского, челоуѣка доброго, ни въ чемъ не подозрительного, того чина достойного за его долговременнсе службы несение, бытіе въ должности сотеннаго асаульства, а потомъ черезъ два года должности и настоящемъ его званіи хоружества і во отправленіи чрезъ тѣ года всякихъ по сотеннымъ дѣламъ приключающихся указныхъ і чело-битческихъ дѣлъ ісправовѣрной радительно, безъ порока, какъ вѣрному и честному ея імпер. вел. рабу благопристойно есть; сколь о томъ и всей сотнѣ явственню аттестуютъ і тѣмъ доношеніемъ просятъ приводу его на его чинъ къ присяги и дачи ему откровенного указа. І по ея імпер. вел. указу, а по усмотрѣнію его, хоружаго Кузминскаго сотеннаго понорницкаго, къ тому чину згодность и достоинство, въ силѣ ихъ, сотника понорницкаго з атаманами прошенія, опредѣлено привесть его въ томъ чину о вѣрности службы ея імпер. вел. і наслѣднику ея..... Петру Федоровичу к присяги (къ якої онъ сего октября 7 дня въ соборной Преображенія Господня чернѣговскої церкви і приведенъ), і на тотъ его чинъ дать ему откровенный ея імпер. вел. указъ, чрезъ котрый предлагается, дабы сотникъ тамошній, сотенная старшина, атамане з товариствомъ і всѣ, кому бы о семъ вѣдати надлежало, о томъ его, Федора Кузминского, в хоружаго сотенного понорницкаго опредѣленіи вѣдая, по чину

его, надлежащую ему честь и повиновение отдавали; напротив чего и онъ, хоружій Кузминскій, по чину своему, въ сотенномъ понорницкомъ правленіи імѣя засѣданіе, отправуя касающіесь по тому сотенному правленію указніе и челобитческіе дѣла вѣрнорадетельно, безъ и малѣйшого въ томъ поползновенія, такъ, какъ честному и вѣрному ея імп. вел. рабу есть прилично, и сотнику тамошнему, яко своему командиру, во всемъ, что будетъ касаться къ службѣ і исполненія ея імп. вел. интересу, быть послушнымъ долженъ. Чего для ему, хоружому сотенному понорницкому Федору Кузминскому, сей откровенній ея імп. вел. указ с полковой черніговской канцеляріи на тотъ его чинъ данъ в Черніговѣ 1749 года октября 10 дня.

Полковникъ Иванъ Божичъ. Судія полковый Тимофей Синюта.
Писарь полковый Якимъ Миткевичъ. Старшій канцеляристъ
Тимофей Андріевскій. Канцеляристъ Григорій Звонкевичъ.
(М. П. полковой).

(Харків. Істор. Архів. Черніг. відділ, № 231).

№ 42.

УКАЗЪ ОБЪ ОТРѢШЕНІИ ВНОВЬ УСТРОЕННЫХЪ СОТЕНЬ.

Указ Ея І. В. Сам. Всер. изъ Прав. Сен. в Малую Россію въ Генеральную Войсковую Канцелярію ген.-лейт. и кавалеру Бибикову съ присутствующими члени.

По указу Ея І. В. Прав. Сенатъ, по экстракту, учиненному по челобитію лубенскаго полку роменскаго сотника Ивана Марковича и по присланному на посланной изъ Прав. Сен. указъ, при доношеніи изъ Ген. Войс. Кан. экстракту жъ о раздѣленныхъ въ Малой Россіи сотняхъ, а именно: въ Лубенскомъ полку — яблоневской отъ пирятинской; хмѣлевской — отъ роменской; горошинской — отъ лукомской; въ Прилуцкомъ полку — карабутовской отъ красноколядинской; въ Гадяцкомъ — второй опошенской отъ первой, которіе генеральная войсковая канцелярія раздѣлила, не докладываясь Правит. Сенату въ бывшую съ турками войну, яко бы для того, чтобъ въ то военное время никакихъ остановокъ не воспослѣдовало, приказали: оніе роздѣленіе сотнѣ совокупить по прежнему, какъ оніе были при гетманѣ Скоропадскомъ, и во оной роменской сотнѣ сотникомъ быть помянутому Марковичу одному, такожъ и въ протчихъ сотняхъ оставить по одному жъ сотнику по старшинству съ надлежащею старшиною. А излишнихъ въ тѣ отдѣленіи сотни вновь опредѣленныхъ сотниковъ и старшинъ отъ тѣхъ сотень отрѣшить, а включать ихъ на нынѣшніе и впредь будущіе вакансіи, и для того, доколь оніе умѣщены не будутъ, вновь сотниковъ и сотенной старшины не производить. Что же отъ полковыхъ канцелярій предложены взятіе отъ козаковъ извѣстіи, которіе показали, яко бы они запомнятъ, что оніе сотни еще при гетманахъ Барабашѣ и Хмельницкомъ и прочіихъ въ раздѣленіи находились, и тому вѣрить не можно и не

надлежить, понеже письменного виду о томъ не сискалось, и г-ну ген.-лейт. и кавалеру Бибикову съ присутствующими члени учинить о томъ по сему Ея І. В. указу. Ноября 15 дня 1742 году.

Оберъ секретарь Павель Севергинъ
Секретарь Михайло Новоторжскій Подканцелярист Яковъ Тимофѣевъ.

Рукописи Марковича „Сборникъ разныхъ замѣтокъ
и документовъ“ (С. Сварков. За каталогомъ № 21, стор. 204—205).

№ 43.

УНИВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА ДЕМ'ЯНА ІГНАТОВИЧА 21 БЕРЕЗНЯ РОКУ 1670 ЛЮБЕЦЬКІЙ ШЛЯХТІ ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ЇЙ МАЕТКІВ І ПРО ПОВИННІСТЬ ШЛЯХТІ ОДБУВАТИ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ.

Демянъ Ігнатовиць гетманъ з войскомъ его царскаго пресвѣтлаго величества запорожскимъ.

Пану полковниковъ войска его царскаго пресвѣтлаго величества запорожскаго черниговскому, сотникомъ, атаманомъ и вшелякой кондиціи, вѣдати того потребуемымъ людем, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ, схиляючися мы до унѣверсаловъ славной памяти въ Богу зейшлыхъ гетмановъ антецессоровъ своихъ на вѣчистіи добра Савъ Унучку, Івану Скугару, Федору Красковскому, Алексѣю Кривопише, Ничипору Богушу, Семену Селицкому, Артему Злобъ, Прокопу Величковскому, Василю Демидовичу, шляхте любецкой, наданихъ, симъ унѣверсалнимъ листомъ нашимъ конфѣрмуем, заховуючи оныхъ при власнихъ ихъ грунтахъ, земляхъ, сѣножатѣхъ, озерахъ, отчинахъ бортнихъ и заходахъ лѣсныхъ, варуемъ и приказуемъ каждыхъ, абы з старшини и черни войсковое вишреченной любецкой шляхтѣ в добрахъ ихъ пожиткованю, особливе пану Савъ Унучку в млинѣ его власномъ на рецѣ Свиржиѣ, а в другомъ на рецѣ Ворзнѣ стоячом, найменшое перешкоди и кривди чинити не важился; поневажъ оная шляхта любецкая, яко од зачатое у войску войны, за цѣлост добра посполитого заставлялася, так и тепер кождій шляхтиць з служби своей, хто будетъ тихъ кгрунговъ уживати, ведлугъ стародавнего порадку, на добромъ коню з риштункомъ военного козака (если не сам) до боку нашего повиненъ будетъ выставляти; а которій бы не хотѣлъ шляхтиць, пожиткуючи оними кгрунтами, военного з служби своей козака до боку нашего висилати, албо самъ на услугу войсковую виезжати, таковій кождій од держанія кгрунтовъ одпадатиметь, о чомъ предложивши, упоминаемъ, же каждого кривду шляхтѣ помененной чинячого и скаргою би и на горлѣ карати сурово, а не иначея обещуемъ. Данъ в Батурине, м-ця марта 21 д. року 1670.

В подленномъ тако: Демянъ Ігнатовиць,
гетманъ войска его царскаго пресвѣтлого величества
запорожского.

(М. П.)

№ 44.

ЛИСТ СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКОВНИКА МИХАЙЛА МИКЛАШЕВСЬКОГО
3 СЕРПНЯ 1689 ПРО ТЕ, ЩО ВІН БЕРЕ „ПІД ЗНАЧОК“ КОНСТАНТІЯ МАРТИ-
НОВИЧА.

Іхъ царского пресвѣтлого величества столникъ и полковникъ войска запорожского стародубовскій Михайло Миклашевскій.

Вамъ, пану сотниковъ новгородскому, атаманови городовому и всему старшому и меншому тоей же сотнѣ товариству, войтовъ тамошнему и всему посполству, симъ нашимъ ознаймуемъ писаніемъ: ижъ, поважаючи я виразній універсаль ясневельможного его милости добродѣя пана гетмана, даній ему, пану Константію Мартиновичу, товаришовъ значному войсковому, для обереження дальшого, абы онъ, панъ Константій, яко прислугами своими войску запорожскому значній есть, властію моею полковницкою, вишмененной старшинѣ приказую, ижъ бы онъ, панъ Константій, въ чомъ якої оказіи, не при сотнѣ, але подъ значкомъ моимъ полковимъ ходиль, и жадного перенагабання и трудности нѣ от кого не мѣль; а хто, колвекъ, мѣль бы ему, пану Константію, неслухне домовити неужитим словомъ, то вы, панове старшина вишмененная, повинните управу слушную дати и, не щадя, карати, повагою сего моего потверженого листу варуючи, росказую, абы иначей не было. З села Кочергъ августа 3, 1689 року.

На подленномъ: Звышменованій полковник Стародубовскій рукою.

(Архив Черніг. Двор. Депут. Зібрання № 5128)

№ 45.

ЛИСТ СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКОВНИКА МИХАЙЛА МИКЛАШЕВСЬКОГО
6 СІЧНЯ РОКУ 1698, ПРО ТЕ, ЩО ВІН БЕРЕ „ПІД СВОЮ ПОЛКОВНИЧУЮ ПРО-
ТЕКЦІЮ“ КОНСТАНТІЯ МАРТИНОВИЧА.

Его царского пресвѣтлого величества войска запорожского полковникъ стародубовскій Михайло Миклашевскій.

Пану сотникови новгородскому, атаманови городовому з товариствомъ и войтови тамошнему з посполитыми людми симъ нашимъ полковничимъ ознаймуемъ писмомъ: поневажъ панъ Константій Мартиновичъ, значній войсковій товарищъ, з милостивого призраїня Божого, не мнѣй на здоровю своемъ зосталъ ослабѣлымъ, теди мы, респектуючи на его, пана Константія Мартиновича, знаменитіе яко в войску, когда былъ сотникомъ новгородскимъ, такъ през многое время, когда былъ въ самомъ городѣ Новгородку атаманомъ городовимъ, роненніе праці, приймаемъ оногo подъ нашу полковничую протекцію такову, ижъ бы нѣхто з старшины войскової и городової тамошней, такъ до его, пана Константія самого, як и до всѣхъ его грунтовъ, поля и сѣножатей, купленнихъ и з ласки войсковое наданныхъ, тожъ дворовъ его шинковныхъ, въ Новгородку лежачихъ, жадного ни въ чемъ не мѣль дѣла і не интересовался; а когда и военный случится походъ, онъ, панъ Константій Мартиновичъ, яко значній войсковій товарищъ, значку нашего полкового пилноватиметь, и въ томъ всемъ абы нѣхто ему, пану Константію,

не былъ затрудненемъ, симъ нашимъ варуемъ писанемъ, чо́го старшина новгородская постерегать, а хто пану Константію будетъ виннимъ, справедливость чинить должна будетъ. Писанъ въ Стародубѣ іануарія 6 року 1698.

На подленномъ подпись: Звышменованій полковникъ
Стародубовскій.

М. П.

По сотнѣ приказуемъ: безъ бытности пана Константія, з дворовъ его людей не судити и не брати, подъ виною и неласкою нашею.

(Арх. Черніг. Дворян. Депут. Зібрання № 5128).

№ 46.

ЛИСТ СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКОВНИКА МИХАЙЛА МИКЛАШЕВСЬКОГО 2 СІЧНЯ РОКУ 1699 ПРО ТЕ, ЩО ВІН БЕРЕ „ПІД СВОЮ ПОЛКОВНИЧУЮ ПРОТЕКЦІЮ“ ІВАНА ШЕПЕЛИЧА.

Его царского пресвѣтлого величества войска запорожскаго полковникъ Стародубовскій Михайло Миклашевскій.

Пану сотникови новгородскому, атаманови городовому и войтови тамошнему зо всѣмъ старшимъ и меншимъ сотнѣ новгородской товариствомъ ознаймуемъ, ижъ, для знатныхъ заслугъ военныхъ, пана Ивана Андросенка Шепелича подъ свою полковничую беремо протекцію, ижъ бы онъ панъ Иванъ, не належалъ болшь до корогвы войскової новгородской, лечъ повиненъ будетъ значку полкового нашего пиловаты; о чемъ вѣдаючи, старшина войсковая новгородская, абы жадного не имѣла дѣла, пилно варуемъ. Данъ въ Стародубѣ ануарія 2 дня 1699 году.

На подлѣнномъ тако: Зъвишь именованный полковникъ
(М. П.) Стародубовскій

(Арх. Черніг. Двор. Депут. Зібрання № 459).

№ 47.

ЛИСТ СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ЛУК'ЯНА ЖОРАВКО 17 ЛИСТОПАДУ РОКУ 1718, ПРО ТЕ, ЩО ВІН БЕРЕ „ПІД ПОЛКОВНИЧУЮ ПРОТЕКЦІЮ“ ГРИГОРІЯ ШЕПЕЛЕНКА З МАТЕРІЮ ЙОГО.

Его царскаго пресвѣтлаго величества войска запорожскаго полковникъ Стародубовскій Лукьянъ Жоравка.

Пану сотниковѣ, теперъ наказному, а въ предѣ совершенному новгородскому и всей тамошней городской старшинѣ и кому колвекъ о томъ вѣдати надлежатиметь, ознаймуемъ симъ нашимъ универсалнымъ писаниемъ: ижъ просилъ насъ панъ Григорій Шепеленко, товарищъ войскової сотнѣ новгородской о принятъе себе подъ значок полковный. Теди, мы, знаючи зъгоднымъ его быти до тоей службы, пріймуемъ онаго въ компуть товариства значковаго и заховуемъ въ оборонѣ нашей полковничей, а тутъ же и матеръ его, Шепелеву подъ свою-жъ полковничую беремо протекцію зъ сыномъ ея; зачимъ панъ сотникъ новгородскій, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, абы такъ до его, Григорія, и до матери

его, Шепелевой, жадного найменшого дѣла не имѣлъ и до жадныхъ городовыхъ тягостей и сотенныхъ послугъ не зачипаль: а если бы кому трапилось на нихъ заносить скаргу, абы не самъ панъ сотникъ новгородскій, а нѣ старшина тамошняя городовая до своего сотенного суду оныхъ не притягали, але апеліовали бы до суду нашего полкового въ Стародубовъ, въ чомъ абы волѣ нашей задосить чинилося, властью уряду нашего полковничого приказуемъ. Данъ въ Новгородъ, ноемврия 17, 1718 року.

На подлѣнномъ тако:

Вышеименованный полковникъ Стародубскій рукою власною.
(М. П.)

(Арх. Черніг. Двор. Депут. Зібрання № 459).

№ 48.

ДОНЕСІННЯ ОД ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ІВАНА БОЖИЧА ПРАВИТЕЛЮ
МАЛОРОСІЇ БІБІКОВУ ПРО ЗНАЧКОВИХ ТОВАРИШІВ.

11 БЕРЕЗНЯ 1743 РОКУ.

„Прежде сего полковой черниговской канцеляріи неодноратно представлено доношеніями в Енеральную Войсковую Канцелярію къ разсмотрѣнію, что въ полку нѣжинскомъ значковыхъ товарищей до указного числа много не достаесть, за отходомъ многихъ въ чины, тако ж бунчуковые и войсковые товарищи и на ихъ мѣсто, за неимѣніемъ въ полку нѣжинскомъ достойныхъ людей, въ то званіе выбирать нѣ с кого; а, за таковымъ недостаткомъ значковыхъ, в опредѣленіи так в полковіе комиссары, яко для збору чиновническихъ жалованныхъ денегъ и в протчіе комиссіи всегда происходитъ трудность и особливѣйшая нужда. И какъ нынѣ въ полку нѣжинскомъ имѣется исправныхъ и способныхъ къ дѣламъ значковыхъ товарищей только до 13 человекъ, да и тѣ въ прошлыхъ годѣхъ въ коммисарскомъ званіи были уже разовъ по два и болѣе и всегда оніе требуются къ ращотамъ о ихъ произвожденіи, то нынѣ, за силу указу, на предыдущой годъ априля з 16 числа въ полковіе комиссары опредѣлить весьма нѣкого, ибо протчіе значковые товарищи, (коихъ состоитъ тринадцать же человекъ, а всѣхъ з способными 26, не достаесть же до комплекту указного 24 человекъ) к комиссарскому званію вестма неспособны: иншіе неписьменніе, а инніе въ имѣніи своемъ недостаточные, на которыхъ комиссарскаго званія повѣрить опасно и не можно; а зверхъ тѣхъ значковыхъ товарищей, кои были въ полку нѣжинскомъ исправніе и доволніе имуществомъ люди, оніе, убѣгая отъ служебъ поприписывались въ войсковые товарищи чрезъ умышленія свои исканія, на якое званіе повыправляли отъ состоявшихъ прежде сего у правленія Енеральной Войсковой Канцеляріи господъ генералѣтетовъ; да изъ вышреченныхъ значковыхъ Романъ Яновъ принять въ войсковіе товарищи ни за какіе службы, ибо онъ въ службахъ нѣгде не бываль, Василь же Трофимовичъ и Сава Зѣнченко въ полковой нѣжинской канцеляріи при аттестатѣ скоро представлени въ Енеральную Войсковую Канцелярію ко опредѣленію въ

значкові товарищи и того же времени заразъ з значковыхъ товарищей опредѣлени въ войсковіе товарищи, а въ службахъ они не были, с чего полковой канцелярії происходитъ обида. А понеже з давнихъ годовъ въ Малороссіи, за прежнихъ бывшихъ гетмановъ, при нихъ хотя найдовались войсковіе товарищи, однако, оние опредѣлени были не з значковыхъ товарищей, но з особливихъ людей, да и какъ уповательно въ войсковыхъ товарищахъ при Енеральной Войсковой Канцелявіи нужды большой не состоить; въ полку же нѣжинскомъ въ значковыхъ крайніи находится недостатокъ; да и чтобъ войсковымъ товарищамъ быть, на то указовъ именныхъ и сенатскихъ не имѣется. Того ради вашему в-превосх. въ Енеральную Войсковую Канцелярію покорнѣйше донося, прошу, дабы повелено было вышпомянутимъ значковымъ товарищамъ, уписавшимся въ войсковіе товарищи, ради недостатка въ полку нѣжинскомъ значковыхъ, быть, по прежнему, въ значковыхъ товарищахъ и отправлять указніе службы, въ полку подлежащіе; и нынѣ изъ нихъ двохъ человекъ выбрать въ полковіе коммисары на предслѣдующій годъ, и о томъ учинить въ резолюцію милостивый указъ неумедлительно, ибо к выбору въ полковіе коммисары время уже въ близости находится; а ежели прежнихъ генералитетныхъ опредѣленій, до вступленія вашего в-превосх. в правленіе Генеральной Канцелярії учиненныхъ, по которымъ значковіе товарищи приняты въ войсковіе товарищи, нынѣ ваше в-прев. отмѣнить не соблаговолите, то не повелено ль будетъ отъ вашего в-превосх. Генеральной Канцелярії представить въ Высокоправительствующій Сенатъ съ прошеніемъ, чтобъ онымъ значковымъ товарищамъ, опредѣленнымъ въ войсковіе товарищи, быть, по прежнему, въ значковыхъ или о томъ прошеніе взнесть мнѣ учинить позволеніе“.

Полковникъ Іоаннъ Божичъ.

1743 года марта 11 дня. Нѣжинъ.

В одповідь на це „доношеніе“ Генеральна Військова Канцелярія вирішила так:

„Понеже если въ полку значковыхъ товарищей неполный комплектъ, надлежитъ ему, полковнику (как посланніе з Войсковой Енеральной Канцелярії указы в полковой нѣжинской канцелярії гласять), выбравъ з старшинскихъ дѣтей и другихъ заслуженыхъ людей, того званія достойныхъ, представить, при аттестатѣ в Енеральную Войсковую Канцелярію, почему отъ оной Енеральной Канцелярії, разсмотря, опредѣленіе учинено быть можетъ. Что же онъ, полковникъ Божичъ, требуетъ, дабы вышепоказанныхъ войсковыхъ товарищей, кои, за бывшихъ зде у правленія малороссійскихъ дѣлъ, по силѣ именныхъ указовъ, высокоповѣренныхъ ихъ командировъ опредѣленіемъ въ званіе войсковыхъ товарищей пожалованы, нынѣ выписать и написать, по прежнему, въ значковые товарищи, безрезонно: і такова повышенія, какъ бы, напрімѣръ, изъ полковниковъ въ сбозніе, яко безъ суда, не производится; напротивъ же того, какъ отъ Ея імперат. величества, такъ и отъ высокоповѣренныхъ Ея імперат. величества господъ министровъ и генералѣтета, по усмотрѣ-

ніямъ ихъ, жаловани бваютьъ отъ нижшихъ въ высшіе чины. Того ради и Енеральная Войсковая Канцелярія вышеозначенныхъ, прежде у правленія гетманского уряду обрѣтаючимись господами генералѣтетомъ опредѣленныхъ въ званіе войсковыхъ товарищей касовать безъ всякаго резону и въ значковые товарищи, по его ж, полковника Божича, прошенію, писатъ не слѣдуетъ. Да онъ же, полковникъ, представляетъ, яко бы, за бывшихъ гетмановъ, въ Малой Россіи войсковіе товарищи не состояли; і то напрасно, ибо, какъ по Генеральной Войсковой Канцеляріи явствуетъ, издавна въ Малой Россіи войсковіи товарищи находились. Ему же, полковнику, за новостію въ Малой Россіи прежнихъ порядковъ, и знатъ подлинно не по чему; а о представленіи въ Сенатъ, что требуетъ онъ, полковникъ, позволенія, то яко Войсковая Енеральная Канцелярія к оному представленію резону не находитъ, такъ нему, полковнику, позволенія дать не слѣдуетъ; а ежели б имѣлъ онъ, полковникъ, дерзнуть, мимо настоящей команды, объявленнымъ представленіемъ въ Правительствующій Сенатъ, то Енеральная Войсковая Канцелярія въ той обидѣ своей искать сатисфакціи не оставитъ“.

(Харків. Історич. Архив. Чернігів. відділ № 21365).

№ 49.

ЭКСТРАКТЫ ПО УЧИНЕННЫМЪ ВЪ ВОЙСКОВОЙ ГЕНЕРАЛЬНОЙ КАНЦЕЛЯРІИ
О ВОЙСКОВЫХЪ ТОВАРИЩАХЪ СПРАВКАМЪ. (РОКУ 1751?).

В указѣ ея імпер. вел. изъ Правител. Сената 744 году мая 2 дня, по доношенію полковника миргородского Капниста полученном, между іним по 2-му пункту повелено: Генеральной Войсковой Канцеляріи справиться и прислатъ в Сенатъ ведомость, напредъ сего въ Малой Россіи, кроме бунчуковыхъ, войсковые товарищи были ль, и въ которыхъ кто годѣхъ, и с какого званія, и нынѣ кто именно, и въ которыхъ кто годѣхъ послѣ гетмана Апостола въ тѣ войсковые товарищи тою Канцеляріею и с какихъ же чиновъ, по рекомендаціямъ ли ис полковыхъ канцелярій определены, и для чего оныя, такожъ и бунчуковые товарищи и отставныхъ старшинъ умершихъ чиновниковъ жены вѣдомства и суда въ полковой миргородской Канцеляріи отрѣшены? И по доношенію оногo Капниста о бытіи онымъ бунчуковымъ товарищамъ и протчимъ вѣдомымъ судомъ въ Полковой Миргородской Канцеляріи и о употребленіи на службу, рѣшенія не учинено.

А по справкамъ въ Войсковой Енеральной Канцеляріи з дѣлами явилось, яко въ Малой Россіи напредъ сего, за гетмановъ Самойловича и Скоропадского, войсковые товарищи были, яко-то: Данило и Иванъ Лесницкіе, которыхъ универсаломъ, на маетность имъ даннымъ въ 1682 году отъ гетмана Самойловича, а 1719 году отъ гетмана Скоропадского оныхъ Лесницкихъ упомянуто войсковыми товарищами. Андрей Лизогубъ въ 1708 году, Афанасій Грушинскій въ 1718 году, Яковлевъ сынъ Рубецъ въ 1721 году въ высокомонаршихъ грамотахъ, данныхъ имъ на владѣніе сель и деревень написаны знатными войсковыми товарищами. — Семень

Лизогубъ въ 1704 году, по универсалу гетмана Мазепы, тако ж и въ универсалѣ гетмана Скоропадского 1709 году написанъ знатнымъ войсковымъ товарищемъ. Стефанъ Леонтіевъ, по универсалу гетмана Скоропадского, въ 1717 году данномъ, которій и гетманомъ Апостоломъ въ 1732 году іюня 18 дня сконфирмованъ, былъ войсковымъ товарищемъ и найдовался въ протекціи оныхъ гетмановъ; и тѣми универсалами повелено, чтобъ до него полковникъ съ старшиною и никто дѣла не имель, а кто имѣтиметь до него какую претензію, тотъ искалъ бы суда у оныхъ гетмановъ. По универсалу умершого гетмана Скоропадского въ 1710 году генваря 11 дня — Иванъ Ханевскій былъ войсковымъ товарищемъ въ протекціи гетманской, которому тѣмъ универсаломъ велено, въ отправленіи войсковыхъ служебъ дабы до него никто не имѣлъ дѣла и до суда не притягалъ; а кто имѣтиметь до нього претензію, тотъ вѣдался б с нимъ въ Суде Войсковомъ Генеральномъ. А съ какихъ кто чиновъ въ томъ званіи найдовались, въ Генеральной Войсковой Канцеляріи справиться не по чему.

Тако ж объ оставшихся во вдовствѣ старшинскихъ женахъ явилось: что в прошедшемъ 1729 году ноября 11 дня, за гетмана Апостола удовствующая с сотникова полку прилуцкаго Иваницкая Анастасія Григоріева Волошинова з домою ея, по данномъ ей универсалу, принята была въ протекцію гетманскую, и до оной бы полковникъ прилуцкій и никто не имель дѣла, а ежели б кто какую претензію имѣлъ, тотъ апелювалъ бы до гетмана и искалъ бы сатисфакціи — въ томъ универсалѣ предложено. А по умертвіи гетмана Апостола, въ Правленіи гетманского уряду умершого генерала князя Шаховского въ 1734 году, по силѣ данной Правленію гетманскаго уряду інструкціи всякіе до Малой Россіи до гетманского уряду принадлежащіе устроить порядки, іюня 5 посланными изъ Войсковой Енеральной Канцеляріи во всѣ малороссійскіе полки указами велено: какіе бунчуковые товарищи имѣють на званіе свое универсали, данніе имъ отъ прежнихъ гетмановъ, съ тѣхъ точныя копіи прислать въ Генеральную Канцелярію для вѣдома; а которые на то бунчукового товариства званіе универсаловъ гетманскихъ не имѣють, а называются бунчуковыми товарищами, тѣ пріѣздили б въ Глуховъ и явились въ Войсковую Канцелярію для опредѣленія.

И потому с полковъ малороссійскихъ присланы в Войсковую Генеральну Канцелярію копіи универсаловъ, данныхъ разнымъ бунчуковымъ товарищамъ на то ихъ званіе отъ прежде бывшихъ гетмановъ Скоропадского и Апостола въ 1717, 1718 и 1733 годѣхъ, которыми повелѣно онымъ бунчуковымъ товарищамъ служить войсковую службу подъ знакомъ войсковымъ бунчукомъ и до нихъ полковникамъ з старшиною и никому дѣла не имѣть; а ежели кто имѣеть какую претензію, с тѣхъ искать сатисфакціи у нихъ гетмановъ; а которые не имѣли универсаловъ, а іменовались бунчуковыми товарищами, какъ по справкѣ с дѣлами явилось, что въ числѣ бунчуковыхъ товарищей в разныхъ походахъ служили и оніе, живучи в еднихъ дворахъ з братами своими, имѣючими на званіе

бунчуковаго товариства гетманскіе универсали, другихъ что дѣды и отцы ихъ испрежде были бунчуковыми товарищами, тѣхъ . . . . въ Войсковой Енеральной Канцеляріи, по ихъ прошеніямъ опредѣлено въ бунчуковые товарищи и даны имъ, на основаніи прежнихъ гетманскихъ унѣверсаловъ, на то званіе унѣверсалы.

А что полковникъ Капнисть минушого 747 году мая 7 дня доношеніемъ в Войсковую Енеральную Канцелярію представлялъ, требуючи о употребленіи войсковыхъ товарищей, в полку миргородскомъ жительствоющихъ, шести человека в указніе наряды и к дѣламъ в полковой канцеляріи между значковыми товарищи опредѣленія і в резолюцію указа, от 11 мая к нему, полковнику, посланъ указъ, что о употребленіи к дѣламъ всякимъ войсковыхъ товарищей, в полку миргородскомъ жительствоющихъ, состоящихъ въ особливомъ в вѣдомъ Генеральной Канцеляріи, оная Канцелярія опредѣленія учинить не імѣеть, но як в другихъ малороссійскихъ полкахъ жительствоющихъ войсковыхъ товарищей по указу Генеральной Канцеляріи, за необходимость егда значковыхъ товарищей таковыхъ, на коихъ бы комисарскую должность поверить можно, недостатокъ, тогда к той должности, за выборами асигновав, представлять в Войсковую Енеральную Канцелярію ко опредѣленію так, как полковникъ Капнисть, за недостаткомъ в его полку таковыхъ значковыхъ товарищей, імѣеть представить, за выборами із войсковыхъ товарищей, в то званіе быть достойныхъ, по чему в Генеральной Канцеляріи надлежащее опредѣленіе воспослѣдуетъ.

И тѣ всѣ войсковіе и бунчуковіе товарищи и отставныхъ старшинъ и умершихъ чановниковъ, жены, ежели которые въ протекцію гетманскую приняты были и імѣли вышеписанной силѣ универсалы, отъ вѣдомства и суда полковыхъ канцелярій, по тѣмъ же гетманскимъ обыкновеніямъ и даннымъ универсаламъ отрѣшены и вѣдомы судомъ и росправою в Войсковой Енеральной Канцеляріи і Судъ Войсковомъ Енеральномъ.

(Харків. Істор. Архив. Черніг. відділ № 2109).

№ 50.

ПОСТАНОВА МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ ПРО ЗНАЧКОВИХ ТОВАРИШІВ РОКУ 1768 ЧЕРВНЯ 13.

1768 году июня 13 дня. По указу ея имп. вел. Малороссійская Коллегія слушала предложеніе его сіятельства господина генераль аншефа, малороссійскаго генераль-губернатора, коллегіи малороссійской президента, украинскаго и малороссійскаго корпусовъ главного комендира и кавалера графа Петра Александровича Румянцева, въ которомъ написано, что просители, являющіеся у его сіятельства вседневно о произведеніи въ чины, паче въ значковые товарищи, приносятъ аттестаты отъ полковыхъ канцелярій столько непорядочныя, что по онимъ ихъ прямой службы, ниже убилого в комплетѣ мѣста, на которое его опредѣлить, не значится, а одно только то явно, что дающіе аттестаты надѣляютъ онимъ всякого, кто имъ токмо полезень, и козаковъ безграмотныхъ,

и урядниковъ земскої служби; и какъ сіи въ малоросійскомъ войскѣ степени учреждены токмо для военной служби съ отличіємъ и ограничены постановленіємъ, сколько имъ быть числомъ въ имянномъ высочайшемъ указѣ блаженія памяти государыни императрицы Анны Иоанновны августа 8 дня 1734 году въ 11 пунктѣ тако: въ полкахъ малоросійскихъ значковимъ товарищамъ бѣть указному числу, а именно: въ нѣжинскомъ, стародубовскомъ, въ чернѣговскомъ, лубенскомъ, полтавскомъ, переясловскомъ по пятидесять; въ кievскомъ, миргородскомъ, прилуцкомъ, гадяцкомъ по тридцяти, и въ которыхъ полкахъ, противъ того, оныхъ значковыхъ есть излишнее число, и оныя въ томъ быть неспособны, тѣхъ, (кромѣ полковой старшины и другихъ знатныхъ людей дѣтей), написать въ рядовые казаки и впредь никого в число значковыхъ товарищей, безъ указу генеральной канцеляріи, не писать. Но сіе монаршее учрежденіе, малоросійская коллегія познавать можетъ изъ примѣровъ видимыхъ, сколь не осталось соблюдаемымъ: изъ всякихъ состояній произведенное число въ полкахъ значковыхъ товарищей далеко превосходитъ указной комплектъ, въ чемъ многіе казаки наши себѣ убужище избавитися отъ служби и должныхъ дачъ, а отъ чего и при генеральной артилеріи довольное число оныхъ есть. Его сіятельство, не видя на то особливаго постановленія, предложилъ: взирая на силу вышеписаннаго высочайшаго указа, отыскать вскорѣ надлежащія свѣдѣнія, сколько нижними паче мѣстами, изъ козаковъ, мѣщанъ и прочихъ состояній, кромѣ старшинскихъ дѣтей, произведенныхъ находится въ абшитѣ или сверхкомплектныхъ значковыхъ товарищей, или подъ названіемъ асигнованныхъ и другими странными наименованіями; и учинитъ распоряженіе о обращеніи ихъ къ службѣ и должности въ прежнее состояніе, представивъ, однако жъ, прежде исполненія, о томъ его сіятельству; притомъ подтвердить в полки, чтобъ в земскіе уряды отнюдь изъ козаковъ никого не выбирано; и которые въ возніе и прочіе должности опредѣлены, таковыхъ отъ нихъ уволить, и буде сей урядъ принадлежитъ только породы шляхетской людямъ, по правамъ малоросійскимъ, а не служивымъ; также велѣтъ, чтобъ въ даваемомъ отъ полку атестатѣ кому-либо прописано было, что онъ на такое то вакансовое мѣсто къ опредѣленію удостоень, а не сверхъ комплекта будетъ; при ка за л и: по оному его сіятельства предложенію, послать во всѣ полковіе канцеляріи указы и велѣтъ, забравъ вскорѣ надлежащія свѣдѣнія, сколько во всякомъ полку находится значковыхъ товарищей, какъ отъ бывшей генеральной канцеляріи, такъ и отъ малоросійской коллегіи, паче жъ оными полковыми канцеляріями ис козаковъ и мѣщанъ и прочихъ состояній, кромѣ старшинскихъ дѣтей, произведено въ абшитѣ и сверхъ комплекта или подъ названіемъ асигнованныхъ и другими странными наименованіями, и кто они именно, прислать въ Коллегію, при репортахъ, вѣрніе вѣдомости, въ суда же земскіе особо ис Коллегіи указами предложить, чтобы въ земскіе уряды отнюдь с козаковъ никого не выбирано и которіе въ возніе и прочіе должности опредѣлены, таковыхъ отъ оныхъ увол-

нить; въ даваемыхъ же отъ полковъ аттестатахъ кому-либо прописывать, что онъ на такое то вакансовое мѣсто къ опредѣленію удостоенъ, а не сверхъ комплекта будетъ; а въ канцелярію генеральной артилеріи особо указомъ предложить изъ находящихся подъ вѣдомомъ генеральной артилеріи значковыхъ товарищей и другихъ названій, сколько и кто именно отъ кого опредѣленъ, противъ вышеписанного забравъ справки, прислать оныхъ поименную вѣдомость. Подлинное за подписомъ господъ присутствующихъ членовъ. А за справкою въ должности секретаря полкового асаули Семена Магденка. Читаль канцеляристъ Наумъ Дергунъ.

(Харків. Історич. Архів Чернігів. відділ № 3285 та 13884).

№ 51.

ЗАПИТАННЯ ОД ГЕТЬМАНА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО І ВІДПОВІДЬ НА НЬОГО ГЕНЕРАЛЬНОЇ СТАРШИНИ ПРО ТЕ, ЯКІ БУЛИ ЧИНИ І ЯКИЙ БУВ УРЯД НА УКРАЇНІ ЗА ГЕТЬМАНА СКОРОПАДСЬКОГО РОКУ 1751.

Всѣмъ господамъ Генеральной Старшинѣ и полковникамъ.

Извѣстно Вамъ, что правленіе наше гетманское, по всей Высочайшей волѣ Ея І. В., особливою ея высокомонаршею грамотою намъ, яко гетману, конфѣрмовано, на основаніи нашего антецессора, покойного гетмана Скоропадского. Почему мы, исполняя высокомонаршую ея волю, всемѣрно о томъ имѣть должны попеченіе, дабы дѣла малороссійскія сходственнымъ тому основанію порядкомъ теченіе свое возимѣли. Слѣдовательно, всѣ намъ подвластныя въ Малой Россіи правительства, отъ времени покойного Скоропадского, въ немалую отмѣну пришедшія, за должность свою мы почитаемъ привести въ точное то учрежденіе, каково при немъ, Скоропадскомъ, было. Того ради изволте, собрався в Генеральной Канцеляріи и розсмотря, буде какія есть на лицо документы, а, чего не достанетъ, удостовѣрясь на живыхъ свѣдителяхъ, того времени бывшихъ, дать за всѣхъ васъ, руками намъ подлѣнное извѣстіе, а именно:

1) В чемъ состояла всѣхъ обще і всякаго особно, по чинамъ ихъ, должность старшины генеральной, начиная отъ обозного, даже и до бунчужного генерального?

2) Какія правительства при гетманѣ Скоропадскомъ были и какое предпочтеніе одно предъ другимъ имѣло?

3) Какіе чины із Генеральной Старшины в какомъ правительствѣ присутствовали?

Почему мы, усмотря того времени обыкновеніе, не оставимъ стараться приводить всѣ Малороссійскія правленія на то же основаніе. И сіе изволте учинить непродолжительно.

Подлѣнно за подписаніемъ его ясновелможности рукою писано: Гетман графъ К. Разумовскій. Глуховъ августа 15 дня 1751 г.

Відповіддю на це 17 серпня 1751 р., себ-то через день після того, як здобула старшина гетьманського ордера, був „нижайшій рапортъ Генеральной Старшинѣ“. В ньому вона писала:

Во исполненіе предписанного повелѣнія Ясновелможности вашей, в Генеральной Войсковой Канцеляріи въ собраніи мы были, толко документовъ писменныхъ болѣе не сискалось, кромѣ одной грамоты высокомонаршой блаженнія и вѣчнодостойныя памяти вел. государя Петра I о должности писара генерального, до гетмана Скоропадского 1720 году декабря 16 присланной, которой точная копія при семъ приложена¹⁾, ибо въ прошломъ 1748 году въ бывшій въ Глуховѣ пожаръ болшая часть архива изгорѣла. Для того сколько могутъ памятовать нѣкоторые з насъ о поведеніи бывшомъ при гетманѣ Скоропадскомъ, то оное было тако.

1) Енералная старшина обще имѣли должность при гетману Скоропадскомъ жить, по перемѣнамъ, и когда случались какія командированія въ походи, то нѣкоторые изъ нихъ отправлялись въ оніе; въ болшихъ же и важнѣйшихъ приключающихся дѣлахъ употребляемы бывали въ совѣты; при томъ же когда подаваны на Генералній Судъ аппеляціи о неправихъ по дѣламъ рѣшеніяхъ, то, по повелѣнію отъ гетмана, такіе дѣла разсматривали и подписовали свое разсужденіе; гетманъ же конфирмовалъ по своему разсмотрѣнію.

А въ помощь старшинѣ Енеральной и полковники полковъ малоросійскихъ къ такимъ же деламъ и совѣтамъ временемъ призваны были съ опредѣленія гетманского ж.

А всякого особно Енаралнихъ чиновъ должности были. Енаралного обозного хоча при гетману Скоропадскомъ не было избрано и произведено, однакъ 1721 году марта 28 дня состоявшаяся грамота о выборѣ въ тотъ чинъ имѣется. А должность его: имѣть въ своемъ смотрѣніи, распорядженіи и командѣ Енаралную Артилерію со всѣми до оной принадлежностми. Судіи Енаралніе два имѣли засѣданіе для всякихъ дѣлъ и росправъ въ Генеральномъ Судѣ. Енаралного подскарбія при гетманѣ Скоропадскомъ не было, а должность его — быть у смотрѣнія и содержанія сборовъ денежныхъ и прочихъ, до скарбу войскового надлежащихъ. Енаралного писара должность сидѣть въ канцеляріи и держать оную канцелярію и канцеляристовъ въ добромъ порядкѣ и о дѣлахъ гетману докладывать и хранить войсковую печать и резолюціи подписывать во время болѣзни гетманской, какъ о томъ явствуетъ въ высокоупоменутой монаршой грамотѣ. Енаралніе Асаулы, Хорунжіи и Бунчучніи жили при гетману, по перемѣнамъ, для повелѣваемыхъ отъ гетмана дѣлъ и приказовъ, какъ и другіе Енаралніе старшини; во время же походу самого гетмана и изъ нихъ, кому приказано было, и по гетманскимъ повелѣніямъ распорядженія полковъ содержали.

2) Правительства при гетману Скоропадскомъ были, начавъ з нижнихъ, яко то ратушніе, а особливо майстратскіе, где упривиліюванніе суть

¹⁾ Копіи в справі нема. Треба гадати, її загублено. Указа 17 листопада (не грудня) 1720 р. надруковано у Бантиш-Каменського „Источники малоросійской исторіи“ т. II, стор. 297—300.

майстраты, такожъ сотенніе, а надъ сотенними — полковіе, а надъ полковими — Енаралній Судъ пѣ судовимъ толко дѣламъ. А надъ всѣми тими власть и повелѣніе гетманское. Жалоби же на судъ Енаралній по аппеляціямъ подавали гетману.

3) Какіе чины з Генералной Старшины въ какомъ правительствѣ присутствовали, о томъ выше сего явствуеъ.

Іакимъ Горленко, Михайло Скоропадскій, Андрій Безбородко, Яковъ Якубовичъ, Петръ Валкевичъ, Николай Ханенко, Даміянъ Оболонскій, Петр Апостоль, Петръ Галецкій, Семень Сулима, Іванъ Божичъ, Андрей Горленко.

(Харк. Істор. Архив. Черніг. відділ № 26946).

№ 52.

ГЕТЬМАН КИРИЛО РОЗУМОВСЬКІЙ ПРИЗНАЧАЄ ГЕНЕРАЛЬНУ СТАРШИНУ,
НА ПОСАДИ. РОКУ 1751.

Въ Генералную Войсковую Канцелярію.

В силѣ особливого нашего ордера із Санктпетербурга, приказали мы імѣть засѣданіе въ Генералной нашей Войсковой Канцеляріи Подскарбію Генералному Господину Скоропадскому и Асаулу Генералному Г-ну Валкевичу до прибытія нашего в Глуховъ; нынѣ же, за прибытіемъ, справяся о точной всякого особно із генералнихъ старшинъ должности, а особливо за правленіе покойного нашего антецессора гетмана Скоропадского, на которого основаніи намъ высокомонаршою грамотою ея і. в достоинство гетманское конфирмовано, приказываемъ бытъ, слѣдующему: 1. Господину Подскарбію Генералному Скоропадскому імѣть содержаніе зборовъ денежныхъ, до скарбу войскового надлежащихъ, особливою экспедиціею. 2. Генералному Писару Г. Безбородку сидѣть одному в Генералной Канцеляріи и исполнять должность свою, такъ какъ явствуеъ въ грамотѣ блаженія и вѣчностойнія памяти вел. г. Петра І імп. и сам. всер. о должности писара генералного до гетмана Скоропадского, въ 1720 году декабрия 16 присланной. 3. Понеже въ Судѣ Генералномъ, по чину своемъ, одинъ толко Судья Генералній Г. Горленко присутствуетъ, но и тотъ за престарѣлыми лѣтами частою болѣзнію одержимъ, того ради бытъ с нимъ госп. Горленкомъ, по прежнему отъ насъ ордеру із Санктпетербурга, до будущаго впредь разсмотрѣнія, въ Судѣ Генералномъ членомъ же Бунчужному Генералному Г. Оболонскому. 4. Асауламъ Генералнимъ, як-то Г. Якубовичу и Г. Валкевичу, такожъ и хорунжому Генералному Г. Ханенко бытъ при нашей резиденціи, дабы случающіеся іногда экстраординарнія дѣла было на кого намъ положить. Сіе расположеніе хранить в нашей Войсковой Генералной Канцеляріи, а в суд войсковій Генералній і господамъ Генералнимъ Асауламъ и Хорунжому сообщитъ съ сего копіи от Ген. Канц.; для ведома же во всѣ полки послать наш универсал.

1751 г. 18 августа Глухов.

Гетман Граф К. Разумовскій.

(Харк. Істор. Архив. Черніг. відділ № 26, 946).

№ 53.

УНІВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА К. РОЗУМОВСЬКОГО ПРО ОBOB'ЯЗКИ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПИСАРЯ, А ТАКОЖ ПРО СУДОВІ ІНСТАНЦІЇ 1751 Р.

В Генеральную Войсковую Канцелярію.

Усмотрѣли мы по происхожденію в Ген. Войск. Канцеляріи дѣлъ, представляемыхъ намъ, яко многіе получаються в оной Канцеляріи, какъ отъ полковъ, такъ и другихъ мѣстъ представленія с требованіемъ резолюціи таких, как, болшею частію, следуютъ точію къ выправкамъ зъ дѣлами, такожъ о сиску упускаемыхъ іногда в тех местах колодниковъ, и о другихъ подобныхъ тому маловажныхъ дѣлахъ, да и разного званія людемъ внутрь Малой Россіи какъ на свободный пропускъ паспортовъ, так для взиманія подводъ подорожныхъ посилаемымъ отъ Ген. Канц. в разныя мѣста и на заплату прогоновъ із скарбу войскового денегъ нарочнымъ частыя случаются дачи, якіе дѣла до собственнаго нашего подпису не принадлежать, ибо и по данной антецессору нашему покойному гетману Скоропадскому в 720 году грамотъ, между инымъ написано: самому ему подписывать важніе дѣла. Того ради повелѣваемъ в Генеральной Войсковой Канцеляріи по всякимъ случающимся маловажнымъ дѣламъ (кромѣ таких, кои нашего собственнаго разсмотрѣнія, децизіи и подпису необходимо требуютъ и кореспонденціи з генералътетом и другими великороссійскими) отпускаеміе в Малороссійскіе полки и другіе мѣста резолюціи, такожъ паспорти и подорожніе и объ отпуске із скарбу войскового на заплату прогоновъ и другіе по малому числу денегъ ассигнаціи, хотя оніе должны бытъ писаны надлежащою формою отъ имени нашего, подписывать писарю войсковому генеральному г-ну Безбородко, и входящія в оную Канцелярію подаваемыя нам отъ разныхъ просителей доношенія исковыя о разныхъ своихъ обидахъ разсылать ему, Генеральному Писарю, за помѣткою в Генеральный, в полковые и сотенные суда, куда которые надлежатъ. А вслучаѣ каковыхъ жалобъ о продолжительномъ чіего дѣла разсмотреніи и подтвержденіи, подписывать ему, Генеральному Писарю, однакож во всѣхъ малороссійскихъ полкахъ публѣковать нашими унѣверсалами, дабы предъ отнюдь никто, мимо надлежащія суда, какъ о земскихъ, росправныхъ искахъ, такъ и о другихъ своихъ обидахъ прошеній намъ отнюдь не подавали и тѣмъ излишне дѣламъ умноженія не приносили, но долженъ всякъ въ своихъ обидахъ первое искать справедливости в томъ судѣ, гдѣ кто вѣдомъ, какъ въ сотенномъ, полковомъ и генералномъ судахъ; а ежели уже в Генералномъ Судѣ справедливого рѣшенія получить не могъ бы, тогда таковыя доношенія подавать в Генеральной Войсковой Канцеляріи ему, Генеральному Писарю, а онъ долженъ будетъ докладывать намъ; но и тѣ подаваемыя апелляційніе прошенія какъ на сотенніе и полковіе, такъ и на Генеральный Суды писали бѣ по самой сущой правдѣ, не затѣвая ничего излишне, ибо ежели, по разсмотрѣніи дѣла, явится, что кто апеліоваль напрасно, для единой только ответчика своего волокиты, за то таковій подвержень будетъ достойному штрафу, и что принадлежить до отпускаемыхъ, в силѣ сего нашего опредѣленія, в малороссійскіе

полки, по повелѣнію нашему, за рукою его, Генеральнаго Писара, ордеровъ, то дабы по онымъ неотмѣнное исполненіе чинено было, о томъ в оныхъ же унѣверсалахъ нашихъ доложить.

Глухов 1751 г. Августа 24 дня

Гетман Графъ К. Разумовскій

(Харків. Істор. Архів. Черніг. відділ 26946).

№ 54.

ГЕТЬМАН КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ ПРИЗНАЧАЄ СУДДІВ, ЩОБ
ПОПОВНИТИ ГЕНЕРАЛЬНИЙ СУД. РОКУ 1751.

Подскарбію Генеральному Господину Скоропадському

Понеже Судъ Войсковій Генералній, подъ верховною нашою властію и аппеляціею, есть въ Малой Россіи главный, которій і над всѣми подчиненными ему в Малороссійскихъ полкахъ нижними судами долженъ наблюдать, чтобы во оныхъ судахъ отправленіе дѣлъ самымъ порядочнѣйшимъ образомъ ишло, въ силѣ малороссійскихъ правъ, безъ і малѣйшія истцамъ обидимымъ волокиты; колми же паче по дѣламъ, собственно до его принадлежащимъ, главная его в томъ же зависитъ должность; но напротиву того вѣдомо намъ есть, яко во ономъ Генеральномъ Судѣ весьма многимъ числомъ да и колодничихъ немало дѣлъ нерѣшенныхъ состоятъ; а хотя отъ насъ опредѣленъ уже къ присутствію во оной Генеральной Судѣ Генеральный Судія Г. Горленко, в чемъ и самая его должность есть, да бунчучный генеральный г. Оболонскій, но в такъ множественномъ числѣ того Генеральнаго Суда дѣлъ при двоихъ персонахъ, яко із оныхъ Судія Генеральный и в глубокой старости находится, къ тому жъ, иногда кому-либо, у котораго дѣла быть правніе задержать, причины безостановочнаго теченія быть не можетъ. Мы же, по повѣренной намъ власти, в томъ найвящее содержимъ попеченіе, дабы в Малой Россіи суда сколь безпродолжительно, толь паче правосудно і безпристрастно проісходили. Для того заблагоприняли мы в тотъ Генеральный Судъ къ присутствію персонъ добавити и во 1-х на Генеральнаго Судію опредѣляемъ Васъ, полагаясь на безпристрастіе, прилежность и искусство ваше, что вы обще з протчими всѣхъ надлѣжащихъ мѣрь къ правосудному и скорому того Генеральнаго Суда рѣшенію дѣлъ доставити не упустите. И еще жъ къ тому присутствію опредѣляются нынѣ із бунчуковыхъ товаришей Максимъ Турковской, Яковъ Тарнавскій и Іванъ Бороздна, і всѣмъ вамъ, какъ особливо каждому, і всему Ген. Суду о наилучшемъ въ томъ прилежаніи и наблюданіи быть чинимъ какъ в Судѣ Генеральномъ, такъ в полковыхъ и сотенныхъ и протчихъ судахъ отправленіе и рѣшеніе порядочнымъ, справедливымъ и безпродолжительнымъ теченіемъ проісходитъ, накрѣпко протверждаемъ.

Глухов 1751 г.

Гетманъ графъ К. Разумовской

(Харк. Істор. Архів. Черніг. відділ 26946).

№ 55.

ОРДЕР ГЕТЬМАНА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО 16 КВІТНЯ РОКУ 1751 ПРО ЗАБОРОНУ ВЖИВАТИ НА ЛІВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ „СУД ПО ФОРМІ“, А СУДИТИ ПО „МАЛОРОСІЙСЬКИМ ПРАВАМ“.

Графъ Кирилль Разумовскій, гетманъ и кавалеръ.

Високороднимъ господамъ Генеральной Старшинѣ, в нашей Войско-вой Генеральной Канцеляріи присутствующимъ.

На посланній з нашей Генеральной Войсковой Канцеляріи въ Судъ Енералній указъ о бытіи вездѣ в Малой Россіи суду и росправѣ по малоросійскимъ правамъ, високомонаршими грамотами здавне, а нынѣ и отъ всемилостивѣйшей государини нашей Ея Им. В. утвержденнымъ, по представленію изъ оногo Суда Генералного в ту нашу Ген. Канц. в при-сланномъ къ намъ минувшого марта в 29 д. изъ оной же канцеляріи доношеніи показано, что прошедшого 733 года мая отъ 22 дня, по требо-ванію того Генералного Суда, за бытія еще в ономъ Судѣ в при-судствіи великоросійских членовъ, прислана в оній Ген. Судъ, при указѣ изъ бывшей канцеляріи Минѣстерского Правленія, за рукою быв-шаго же тогда минѣстра генерала и кавалера Нарышкина, копія формы о судахъ для чиненія в томъ Судѣ Генералномъ производенія по той формѣ Суда въ дѣлахъ челобитских. Почему в ономъ Ген. Судѣ и нынѣ суды производятся. А по малоросійским де правнимъ артикуламъ, въ томъ Генер. Канцеляріи доношеніи изображеннымъ, производенію быть должно такимъ порядкомъ, какъ въ тѣхъ артикулахъ ясно показано. Чего для по онымъ ли правамъ Малоросійскимъ, или по формѣ суда въ производеніи судовъ между истцами и отвѣтчиками впредь посту-пать, — требуетъ Ген. Канц. нашей резолюціи. И понеже изъ оногo Гене-ралной Канцеляріи къ намъ доношенія явствуетъ, что именемъ висо-комонаршихъ указовъ на то, чтобы в Малой Россіи производеніе дѣлъ чинить по помянутой формѣ суда, в Ген. Канц. не имѣется; да и в Судъ Генер. чего ради, отъ Минѣстерской Канцеляріи, (которая уже нынѣ совсѣмъ Ея Им. В. именним указомъ отставлена), требовано той формы суда — неизвѣстно. Оной же Минѣстерской Канцеляріи и вступаться в суды малоросійскіе, мимо Генералную Канцелярію, не подлежало. Для того нашей Ген. Канц., сообща съ высочайшей Ея Импер. Вел. грамоты, на избраніе гетманское данной прошлого 749 году декабря 15, копію в Судъ Енеральной, велѣтъ по всѣмъ в томъ Генералномъ и в другихъ судебныхъ мѣстахъ искомымъ и отвѣтнымъ и прочимъ дѣламъ поступать и судъ про-изводить по правамъ малоросійскимъ, високомонаршими грамотами утвер-жденнымъ, безъ всякой отмѣны, приказуемъ и поручаемъ Васъ в сохра-неніе Божіе. Въ Москвѣ Апрѣля 16 1751 году.

Гетманъ графъ К. Разумовскій.

(Харк. Істор. Арх. Черніг. № відділ 12744).

№ 56.

БОРОТЬБА ГЕТЬМАНА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО З СУТЯЖНИЦТВОМ
НА УКРАЇНІ РОКУ 1751.

Графъ Кириль Григоріевичъ Гетманъ і кавалеръ

В Генералную Войсковую Канцелярію.

Понеже из многихъ, собственно Нами апробованныхъ дѣлъ, усмотрено, что апеллюющіе вносятъ свои прошенія какъ на полковіе, такъ і на Генералній суды не для чего инного, но какъ только для одного того, даби противнымъ своимъ сторонамъ волокиту, убитки и разореніе причинить, и тѣхъ судовъ рѣшенія, за апелляціею, безъ исполненія остановить; а себѣ, между тѣмъ, съ отсуженыхъ у нихъ имѣній неправне користи имѣть; сіе же от нихъ дерзостно происходитъ, и с того, что за неправую ихъ апелляцію безъ должного штрафа они оставляются; а даби всѣ равно, какъ судящіе въ своихъ судахъ, так и судиміе в ихъ искахъ правость хранили, ми сего наблюдать и неправость всемѣрно истреблять должность имѣемъ. Сего ради, приемля въ розсужденіе права малороссійские, въ книги статутъ напечатанніе, раздѣла 4-го артикула 40-го, которой гласить: если градскій или земскій судъ осудить что неправо, долженъ за то заплатить штрафа дванадцать рублей, и если жъ кто апеловатиметь на оніе суда неправо, тому жъ штрафъ подлежить; да в трибуналѣ на листахъ 20 и 21 слово о декретѣ, которое въ такой силѣ состоитъ: кто если би за приговоромъ суда главного, упрямство (якое в томъ словѣ объявлено) оказалъ и надъ тотъ приговоръ чего началъ искать, то, за одно толко тое, платежу штрафа сто копъ грошей подлежить; а когда от насъ, сходно тому, (какъ за нашихъ антецесоровъ било), во всенародное удоволствіе дано дозволеніе обидимимъ апеллюовать и на генералній судъ, то, за апелляціею, по собственной нашей апробаціи, рѣшенія оногo генералного суда, буди явится оное быти правнымъ, а паче апеллюющимъ неправо безъ штрафа оставленъ быти долженъ; опредѣляемъ отнинѣ всѣхъ апеллюющихъ и судящихъ неправо штрафовать неотпустно тѣхъ, кои апеллюватимуть на полковіе, і магистратовіе суда, і къ генералному суду, или кои жъ в тѣхъ полковихъ и магистратовыхъ судытимуть неправо, по вишеозначеному 40-му артикулу, платежемъ дванадцати рублей; а тѣхъ которіе дерзнуть вносить неправія апелляціи на генералній судъ до насъ, в согласіе жъ вишеизображеного въ трибуналѣ напечатаного о декретѣ слова, платежемъ же ста копъ правныхъ, то есть ста двадцати рублей; и с техъ того сихъ неправо апеллюющихъ на генералній судъ зъ разсмотренія нашего, по важности дѣла, сидѣниемъ под арестомъ; напротивъ же сего и судящихъ в генералномъ судѣ за неправія ихъ рѣшенія тѣмъ же однимъ платежемъ показаного числа правныхъ копъ безъ штрафа не оставлять. И, вслѣдствіе чего, повелѣли ми суду генералному изъ апеллюющихъ къ онсму на полковіе и магистратовіе суда или судящихъ въ тѣхъ судахъ и, с винныхъ взыскуя повелѣнніе штрафніе денги, одсылать прямо в канцелярію малороссійскихъ зборовъ въ скарбъ войсковій,

а нашої генеральної канцелярії і апелюючих до нас на генеральній судъ или жъ изъ судящихъ в генеральномъ судъ, которое, по нашої апробації взятихъ із генер. суда дѣлъ, винними найдени будуть, вишеположеной на ихъ денежній штрафъ взимать неотмѣно и потому жъ отсылать въ скарбъ войсковій, и во обоихъ сихъ мѣстахъ при нашої генер. канцелярії и в судъ генер.: имѣть съ кого, что, когда и по какому дѣлу в штрафъ взищется, вѣрніе записки в книгахъ, которіе должны быть за печатю тѣхъ же мѣсть, где взысканіе чинитимется; и даби о семъ нашемъ опредѣленіи вездѣ и всякъ вѣдать могъ и то, о чомъ в судъ генерал.: и в полкахъ надлежащее исполненіе чинено, для того какъ в оній генер. судъ, такъ и во всѣ малороссійскіе полки послать наши ордери и велѣть онимъ полковникамъ и старшинамъ, даби во всѣхъ городѣхъ, мѣстечкахъ, селахъ и де о томъ же и к знанію и исполненію публѣковано

на подлѣномъ тако;
Гетманъ К. Разумовскій.

Декабря 19 д. 1751 году.

(Київ Централ. Архив давніх актів. Моя збірка).

№ 57.

КАТУВАННЯ ЗА ПОСТАНОВОЮ ГЕНЕРАЛЬНОГО СУДУ РОКУ 1754.

В Енеральную Войсковую Канцелярію од Суда Войскового Енерального.

Доношеніе.

По имѣючомуся в ономъ Енеральномъ судъ дѣлу о содержачихся в Полковомъ Лубенскомъ секвестрѣ колодникахъ подсудѣдкахъ войскового товариша Ивана Ковалевского, Семену Донцу и Івану Шлябину о починенихъ ими в разныхъ обивателей многихъ воровствахъ лошадей и другого скота, по учиненому в Енеральномъ Войсковомъ Судѣ опредѣленію, по причинѣ разнообразного онихъ колодниковъ показаніяхъ, в обговорѣ ими означеного войскового товариша Ковалевского в согласии якобы с ними к тому воровству и во употребленіи якобы имъ же, Ковалевскимъ, с поворованного ими скота и протчего за вѣдомо, что воровское, на себе, посланимъ з оного Генерального Суда в Полковую Лубенскую Канцелярію указомъ велено онихъ колодниковъ пытать шиною еден разъ, прикладая оную трижди. А сего июня 17 дня оная Полковая Лубенская Канцелярія доношеніемъ Генеральному Суду представляеть, что оній-де Ковалевскій обритається не од тепер уже по указу Войскової Енеральной Канцелярії в полку Полтавскомъ в тамошній щетной комисии; без него же - де, Ковалевского, пытать техъ воровъ Полковая Канцелярія собою опасна, даби де отъ него, Ковалевского, за то зазрѣнія не происходило. Яко же-де оніе вори в воровствахъ своихъ оного Ковалевского обговорили, и прежде роспрашивани били при битности его, Ковалевского; нынѣ же-де одозвать оного Полковая Канцелярія собою не может, яко же-де онъ в томъ не послушается; с прошеніемъ, какъ о томъ повелѣно будетъ поступить в резолюцію от Енерального Войскового Суда указа. А понеже оному

Ковалевскому при питки показаних колодниковъ надлежитъ быть, яко оговореному, для того в Енералную Войсковую Канцелярію Судъ Генералній представляя, требуетъ, чтобъ повелено было оному Ковалевскому в Канцелярію Полковую Лубенскую явится на время и битъ при питки оних колодниковъ, даби за тѣмъ в рѣшеніи оногo дѣла не было остановки.

Петръ Валкевичъ
Іаковъ Марковичъ
Петръ Іскрицкій
Петръ Горленко.

1754 года іюня 28 дня.

(Київ. Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 58.

ДО РЕФОРМИ ГЕНЕРАЛЬНОГО СУДУ РОКУ 1761. ПРИСЯГА СУДДІВ.

Ея Императорскаго Величества Маляя Росіи обоихъ сторонъ Днѣпра и войскъ Запорожскихъ Гетманъ дѣйствителній камергеръ Императорской Санктъ-Питербургской Академии Наукъ Президентъ лейбъ-гвардіи Измайловскаго полку подполковникъ и обоихъ російскихъ Императорскихъ орденовъ святыхъ апостола Андрея и Александра Невскаго, такожъ Полскаго Белого Орла, Голстинскаго святяя Анны кавалеръ, російской имперіи графъ Кирилль Разумовскій

Суду Войсковому Генералному

По данному от насъ оному суду Генералному унѣверсалу велѣно впредь, за силу правъ малороссійскихъ, быть въ присудствіи въ томъ судѣ Генералномъ, кромѣ Генералныхъ судей, изъ каждого малороссійскаго полку избраному одному персонѣ, и таково присудствіе сего генваря съ 10-го числа. Для чего о выборѣ оныхъ персонъ особливіе от насъ въ малороссійскіе полкы унѣверсали разослани, по которимъ въ оныхъ полкахъ, какъ присланными къ намъ репортами представлено, такови къ присудствію въ судѣ генералномъ персоны, съ общаго всѣхъ владѣльцовъ согласія и совѣту, изъ каждого полку по одному персонѣ и vibrano, о которихъ у сего и вѣдомость прилагается. И понеже по тому первому нашему унѣверсалу установлено при начатіи суда какъ Генералнимъ судямъ однажди, кромѣ указной присяги, такъ и vibrаннымъ персонамъ всякому присягу же учинить, то, вслѣдствіе того, форма онія для депутатовъ отъ всѣхъ полковъ, присланихъ битъ в судѣ членами, апробованная при семъ въ Судѣ Генералній и посилается, по которой тѣ vibrанные персоны, какъ ѣнынѣ, такъ и впредь при первомъ начатіи въ судѣ Генералномъ засѣдания и присягать при крестномъ цѣлованіи долженствуютъ; а гoспoдинъ Судья Генералній Журманъ имѣетъ заразъ явиться въ нашу Генералную Канцелярію для учинения ему по первому нашему унѣверсалу въ той Канцеляріи присяги при всѣхъ гoспoдахъ генералныхъ старшинахъ с приложеной при семъ особливой формѣ для

судей Генералных. Въ протчемъ имѣють оніе присудствующие поступать такъ, какъ указали Ея Императорскаго Величества и правами малороссійскими узаконено, и первымъ нашимъ унѣверсаломъ и другими ордерами повелѣно.

Въ подлѣнномъ тако:

Гётманъ Графъ К. Разумовскій

1761 году

Генваря 10-го дня. (Київ. Централ. Архив давніх актів. Моя збірка).

№ 59.

ФОРМА ПРИСЯГИ ДЛЯ ЧЛЕНІВ ВІЙСЬКОВОГО ГЕНЕРАЛЬНОГО СУДУ.
РОКУ 1761.

Клятвенное обѣщаніе.

Азь, ниже именованный, обѣщаю и клянусь Господу Богу всемогущему, в Тройцѣ единому, что в учрежденном сем Генералном Судѣ правдою Его Божественною, по силѣ указовъ Ея Императорскаго Величества, Статутоваго права княжества Литовского, взирая обосторонне на істца, а на отвѣтчика, не прибавливая и не убавливая ничего, судить буду и принимать признанія и писменнія види, засѣдая на семъ судѣ со страхомъ Божиимъ, не лстя и не маня высоких и низких достоинствъ людямъ, в правленіяхъ засѣдающим, не взирая ни на богатого, ни на убогихъ, ныже на друга, кровнаго и искреннаго своего, такъ, какъ на сочлена или какую либо особу благодѣлствующую мнѣ, ниже на соперника моего внутреннаго и внѣшняго отечеству моему ни съ дружества, ни съ ухищренія, ниже съ страху и боязни, такожъ де ниже за посули и дари, не принимая сам собою, ниже чрезъ какой либо персоны посредство и ниже послѣ ожидая какого воздаянія и награды или подарковъ жадних и не в злопамятствіе и пересудъ; такожъ де не совѣтоваль я никому в дѣлахъ на сей судъ послѣ выбору моего в оній и совѣтовать не буду, пока присудствую в нем; не боюся казни, мщенія и угрозы, но единого Бога имѣя пред очима, правду Его святую, всеобщее право и непорочную свою совѣсть; никакихъ такъ же хитрых умисловъ ни с кимъ, в тѣх судахъ засѣдающихъ, чинить не имѣю, совѣта и осторожности давать не стану и засѣданій, ради собственныхъ своихъ всякихъ нуждъ, опускать не буду, исключая развѣ тяжкую и непритворную свою болѣзнь или насильственную и времени нетерпящую нужду; да и въ сіе судное засѣданіе ни сам собою, ни чрезъ кого другаго не старалъ ся вступить и хитрости на то не употреблялъ в угодность кому либо или для собственнаго своего какогo либо дѣла. И какъ в томъ справедливо присягаю, такъ мнѣ Господь Богъ да поможет в Тройцѣ единій, а ежели несправедливо, да убіетъ меня Богъ на душѣ и на тѣлѣ моем. Аминь.

На подлѣнномъ тако:

Апробуется

Гетманъ Графъ К. Разумовскій

(Київ. Центр. Архив давніх актів. Моя збірка).

№ 60.

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ КАНЦЕЛЯРІЙ ЗАБОРОНЕНО, ОБМИНАЮЧИ ГЕНЕРАЛЬНИЙ СУД, ВТРУЧАТИСЯ В СУДОВІ СПРАВИ. РОКУ 1763.

Указ Ея Імп. велич. самодержицы всерос. из Суда Войскового Генерального въ Полковую Черняговскую Канцелярію.

Сего 1763 году Марта 6 дня в прилагаемом от его ясновелможности высокопозелительного господина гетмана и пр. (далі титул) ордеръ написано: съ многих-де Генер. Войск. Канц. и Суда Генерального представлений, а особо и по дѣламъ, отъ Суда Генерального ясновелможности докладаемымъ, доволно усмотрѣли его ясновелможности, яко отъ полковыхъ и отъ прочихъ всѣхъ канцелярій по суднымъ дѣламъ представленныя и отъ челобитчиковъ прошенія и аппеляціи доходятъ в Ген. Войск. Канц. и тамо приемяются неналежно, чѣмъ причиняется тѣмъ самымъ челобитчикамъ въ дѣлахъ ихъ волокита, да и его ясновелможности бываетъ чрезъ то немалая докука, а суду Генеральному и замѣшательство; судъ же Войсковий Генералній, какъ издавна по признанію его ясновелможности, особо до сего уже учрежденъ, къ единственному того Генерального Суда всѣхъ и всякихъ въ Малой Россіи происходящихъ судныхъ дѣлъ разсмотрѣнію в наблюденіе и отвращеніе лишней волокиты и убитковъ челобитческихъ; то таковымъ же суднымъ дѣламъ в Генер. Канц. и интересоватись не доводится и приличія нѣтъ. Того ради Генеральной Войсковой Канцеляріи ордеромъ его ясновелможности приказано отъ сего времени ни по какимъ судамъ и дѣламъ отъ полковыхъ и протчихъ канцелярій представлений и отъ челобитчиковъ никакихъ прошеній, отнюдь не принимать, яко до одного Енерального Суда принадлежашіе; и Суду Войсковому Енаральному тѣмъ Его Ясновелможности предложено, приемя тѣи, надлежащія разсмотрѣнія чинить въ силѣ указовъ и правъ и такъ по дѣламъ челобитческимъ рѣшенія по аппеляціямъ ихъ, какъ и по колодничимъ дѣламъ, мнѣнія свои представлять собственно къ его ясновелможности аппробаціи; да и въ случаѣ о чемъ-либо надобности Генер. Войск. Канц. и Суда войскового Енарального относится имъ въ перепискахъ сообщеніями, яко мѣстомъ въ одной его ясновелможности гетманской власти подсудственными . . . . .

(Харк. Істор. Арх. Черніг. відділ № 12 509).

№ 61.

ДО КОДИФІКАЦІЇ „МАЛОРОСІЙСКИХЪ ПРАВЪ“ РОКУ 1759.

Ордеръ въ Генеральную Войсковую Канцелярію бунчуковому товарищу Павлу Кочубею.

Высочайшею Ея Императорскаго Величества грамотою, ис Правительствующаго Сената къ его сиятельству графу ясновелможному высокопозелительному господину Гетману и разныхъ ордыновъ кавалеру прошлаго 756 году мая от 20 дня состоявшенъ съ отсылкою сочиненного із трехъ малоросійскихъ правъ статута повелѣно Его Ясновелможности оной ста-

тут разсмотрет, доволно ли, по нынѣшнымъ обстоятельствамъ, будетъ того, что в немъ постановлено или что в немъ прибавить надлежит; і буде явится что-либо съ нынѣшнимъ временемъ несходное, или что внову прибавить разсудится, о томъ представить в Правытелствующій Сенатъ съ приложеніемъ своего мнѣнія: а от его Ясневелможности Генеральной Канцелярии предложено, созвавъ всѣхъ господъ Генеральных Старшынъ, полковниковъ, такъ же і бунчуковых товарищей десят, і изъ старшины полковой й сотниковъ, з каждого полку, по два чоловѣка, съ оными чинами обще выше объявленої статуть протывъ выше изображенног в височайшей грамоти повелѣнія разсмотретъ і, учиня мнѣніе, представить къ его Ясневелможности для разсмотрѣнія и представленія в Правителствующій Сенатъ: І во исполнение више изображенных височайшей граомти і его Ясневелможности повѣленіевъ, за собраніемъ Генеральных старшынъ, полковниковъ і других чиновъ, для того разсмотренія назначенныхъ, обще опредѣленно означенный переведенной статуть, рады скорѣйшаго разсмотренія, роздѣлить на пять частей, тоестъ на два полки по одной часты і къ каждой части у разсмотренія бытъ з бунчуковыхъ товарищей по два человѣка, обще з старшынами полковыми, сотниками двухъ полковъ; а посля то все імѣть бытъ разсматривано обще всеми Генеральными Старшынами, полковниками, бунчуковыми товарищами і другими чинами. К чему вы опредѣлены, да бунчуковій товарищъ Яковъ Борковскій. Того рады, по опредѣленію Генеральной Войсковой Канцеляріи, предлагается вамъ у оног разсмотренія статута нынѣ бытъ з старшынами і сотниками полковъ Полтавского и Миргородского, а послѣ імѣете бытъ у общего разсмотренія того всѣми вышъ писанными чинами. К оному бунчуковому товарищу Борковскому ордеръ изъ Генеральной Войсковой Канцеляріи посланъ.

В подлѣнномъ тако:

Семень Кочубей. Андрей Безбородко. Николай Ханенко.

1759 году

Февраля 1 дня.

1762 году февраля „9“ дня. Во исполнение Его Ясневелможности високоповелителного Господина Гетмана и многих ординовъ кавалера графа Кирилла Григориевича Его Сиятельства Разумовского, данной Асаулъ Генеральному Господину Журавки, по порученной ему, господину Журавки, от его Ясневелможности о собраніи от всѣхъ малороссійскихъ чиновъ и другого званія людей о службахъ ихъ сказокъ комисіи ордера, бунчуковій товарищъ, синъ умершого полковника Полтавского Павелъ Кочубей, далъ сию сказку, в которой онъ показаль: лѣтъ ему от роду двадцять пять.

(Київський Центр. Архів давніх актів. Моя збірка).

№ 62.

О С У Д А Х Ъ.

Гдѣ какіе учреждены суды, и какъ имъ по правамъ бытъ надлежало, и какъ оныя нынѣ суть.

Прежде соединенія Малой Россіи съ Великою Россією, суда въ оной, на точномъ основаніи правъ, состояли: Земскіе, Гродскіе и Подкоморскіе, какъ явствуетъ въ привилегіи Кіевскому Княжеству, данной 1569 года, особливо жъ и въ урядовыхъ старинныхъ книгахъ. Главный Судъ трибунальный былъ въ Люблинѣ, о чемъ свидѣтельствуется конституція 1613 года.

Съ 1654 года, по принятіи подъ Всероссійскую Державу Гетмана Богдана Хмельницкаго съ войскомъ Запорожскимъ и народомъ Малороссійскимъ, въ договорахъ съ нимъ Хмельницкимъ постановлено: шляхта, которая въ Малой Россіи обрѣтается, изъ межъ себя старшихъ на уряды избирать и суды Земскіе и Гродскіе чрезъ тѣхъ же урядниковъ отправлять, а товариству войсковому, то есть козакамъ, судиться отъ Старшинъ своихъ, гдѣ три человекъ козаковъ, тогда два третьяго должны судить; что и грамотою того жъ года подтверждено. Въ разговорныхъ пунктахъ между боярами и думными людьми Его Царского Величества и посланниками Гетмана Хмельницкаго, показано: козакамъ судиться у своихъ старшинъ, по ихъ правамъ, а кому судъ ихъ не полюбится, похочеть же дѣло перенести къ Государеву воеводѣ, въ то время онъ учинить расправу по своему разсмотрѣнію.

Съ Гетманомъ Бруховецкимъ въ договорахъ 7174 года, во 2-мъ пунктѣ, постановлено: чтобъ Гетману, Судьямъ, Полковникамъ, Сотникамъ и Атаманомъ козаковъ судить и наказывать въ войскѣ, городахъ и въ селахъ, а никому иному не вступаться.

Съ того времени до 1763 года въ Малороссіи судовъ Земскихъ, Гродскихъ и Подкоморскихъ не было, а состояло съ давнихъ годовъ, какъ дѣла и разные писменные виды свидѣлствуютъ, въ Малороссіи по нижеслѣдующему. 1-е. По разнымъ земскимъ и по всякимъ прочимъ дѣламъ посылаемы были нарочные отъ Гетмановъ, Старшины Генеральные и другіе чины туда, куда подлежало, и оныя, окончивъ по правамъ и по своему разсужденію, доносили Гетману. 2-е. Въ Судахъ Полковыхъ, въ Полковыхъ Канцеляріяхъ, и въ Магистратахъ и Ратушахъ вообще имѣли присутствіе по разнымъ дѣламъ Полковники с Полковою Старшиною, Атаманами Городовыми, Войтами и ихъ Бурмистрами. 3-е. Имѣлись послѣ того 1763 года, Мая по 19-е, Суды Сотенные, Полковые и Генеральный, а притомъ иногда же и третейской судъ, въ которомъ по приказамъ Гетманскимъ, чрезъ Генеральную Старшину и другихъ чиновъ оканчивались дѣла примиреніемъ, иные жъ и приговорами; а апелляція шла на Сотенное — въ Полковое, на Полковое — въ Генеральный Судъ, въ которомъ съ 1728 года и Гетману, яко президенту того суда, отправлять дѣла было повелѣно; потомъ, какъ съ нижеписанныхъ обстоятельствъ значить, апелляція была на Генеральный Судъ въ Коллегію иностран-

нихъ дѣлъ, иногда же къ Гетману, и въ Канцелярію Правленія Гетманскаго уряду, которая именовалась Генеральною Войсковою Канцелярією.

Въ 1722 году учреждена была въ Малой Россіи, при Гетманѣ Скоропадскомъ, Коллегія, и въ данной отъ Его Императорскаго Величества Государя Петра Великаго Брегадиру Вельяминову инструкціи велѣно: ежели на Генеральный Судъ, Генеральную Канцелярію, и на полковые и прочіе, сколько ихъ обрѣтается, Суды, кто станеть битъ челомъ, тѣ дѣла брать въ Коллегію и рѣшать по правиламъ.

Въ 1728-мъ году, въ Рѣшительныхъ пунктахъ, съ Верховнаго Тайнаго Совѣта умершему Гетману Апостолу данныхъ, велѣно: въ Малой Россіи, быть Суду и расправѣ, попрежнему обыкновенію, какъ о томъ въ пунктахъ Гетмана Богдана Хмельницкаго изображено; а кто судомъ будетъ недоволенъ, дается позволеніе чинить апелляцію на Сотенные къ Полковникамъ, а на Полковниковъ въ Генеральный Судъ; и для лучшего между Малороссійскаго народу въ судахъ порядка, быть изъ Великороссійскихъ тремъ персонамъ, да изъ Малороссійскихъ тремъ же, и рѣшать дѣла по Малороссійскимъ правамъ, и отправлять тотъ судъ, съ сообщенія Гетману, яко президенту того суда, (о чемъ вышенапомнено); и по разсмотрѣнію дѣлъ, ежели явится, что судьи нижнихъ судовъ кого неправильно обвинили, тѣхъ штрафовать, по разсмотрѣнію, и изъ штрафа обидимыхъ награждать; а не бивъ челомъ прежде въ нижнихъ судахъ по порядку, въ Генеральномъ Судѣ не битъ челомъ; и ежели кто Генеральнаго Суда рѣшеніемъ не будетъ доволенъ, и такимъ битъ челомъ Его Императорскому Величеству въ Коллегію Иностранныхъ Дѣлъ.

В силу оныхъ рѣшительныхъ пунктовъ, къ производству въ Малороссіи судовъ, даны во всѣ полки отъ онаго Гетмана Апостола 1730 года іюля 13, инструкціи полковымъ, сотеннымъ и ратушнымъ судамъ, а въ какой точно силѣ, сообщена оной копія под № 1).

Съ 1734 года, по кончинѣ Гетмана Апостола, Генеральный Судъ состоялъ въ Великороссійскихъ и Малороссійскихъ членахъ, былъ подъ апелляцією Канцеляріи Правленія Гетманскаго уряду, въ силу инструкціи, данной въ 1734 году Генваря 31 дня оной Канцеляріи Правленія Гетманскаго уряду, а въ той инструкціи написано: въ Малой Россіи Суду и расправѣ быть, попрежнему обыкновенію, Сотеннымъ, Полковымъ, а надъ ними Генеральному, на прежнемъ основаніи, по правамъ; а кто судомъ Генеральнымъ недоволенъ, тѣмъ апеллювать въ оную Канцелярію, а ежели и тѣмъ судомъ кто не будетъ доволенъ, то битъ челомъ въ Правительствующемъ Сенатѣ 2).

Въ такомъ порядкѣ оставалось въ Малой Россіи отправленіе судебныхъ дѣлъ до 1750 года, то есть до вступленія въ Гетманскій чинъ Его Сіятельства Господина Генераль-фельдмаршала, Сенатора и Кавалера Графа Кирилла Григорьевича Разумовскаго.

1) Надруковано в „Кіевской Старинѣ“ т. XVII, 1887, кн. 1, стор. 139 — 161.

2) П. С. Зак. № 6540.

Въ 1750-мъ году, по переменѣ находившихся въ Малороссійскихъ присутственныхъ мѣстахъ великороссійскихъ чиновъ, по ордеру Его Сіятельства съ того 1750 года, по Ноябрь 16-го числа 1760 года, имѣли присутствіе въ судѣ Генеральномъ изъ Генеральныхъ Старшинъ три человека, а послѣ по переменамъ были и Бунчуковые товарищи, напоследокъ два судьи Генеральные, и Судъ Генеральный находился подъ апелляціею Гетманскою. Между тѣмъ въ 1752-мъ году, ордеромъ его же Сіятельства графа Кириллы Григорьевича вельно: старшинамъ тѣ рѣшенныя въ судѣ Генеральномъ дѣла, на которыя апелляція была, такъ же и тѣ, которыя при грамотахъ самому ему, Гетману, изъ Коллегіи Иностранныхъ дѣлъ, яко нерѣшенныя отданы къ разсмотрѣнію, — разсматривать, и со мнѣніями ему, Гетману, представлять; и то продолжалось 1760-го года Ноября до 16 числа.

Въ 1760 года, Ноября съ 16-го числа, универсаломъ его же Сіятельства учреждено имѣть присутствіе въ судѣ Генеральномъ двѣнадцати персонамъ, во первыхъ: судьямъ двумъ Генеральнымъ, а съ ними десяти персонамъ, коихъ десяти ежегодно въ полкахъ Малороссійскихъ, изъ каждого полка по одному выбирать всѣмъ жительствовавшимъ въ полкахъ чиновникамъ и владѣльцамъ, вообще изъ Бунчуковыхъ товарищей, старшинъ полковыхъ и изъ настоящихъ сотниковъ достойныхъ, добросовѣтныхъ, права вѣдающихъ, жилье и владѣнія свои въ тѣхъ имѣющихъ; и тѣмъ выбраннымъ персонамъ быть у того присутствія безотлучно; ежели же которая сторона объявить себя, по выслушаніи приговора, недоволенною, въ такомъ случаѣ, не чиня исполненія, судъ Генеральный долженъ представить Его Сіятельству съ объясненіемъ дѣла краткимъ экстрактомъ, для крайней резолюціи; и тѣмъ всѣмъ опредѣленнымъ членамъ, для содержанія ихъ, ордеромъ Его Сіятельства къ подскарбію Генеральному, состоявшимся, вельно выдавать изъ скарбу войскового на каждый мѣсяць по пятнадцати рублей ¹⁾. На какомъ основаніи Судъ Генеральный, какъ при ономъ Гетманѣ былъ, так и доселѣ, за нынѣшнимъ уже Малороссійскою Коллегіею въ 1764-мъ году Ноября 10-го дня, учрежденіемъ состоитъ.

Прошлого жъ 1763-го года, Мая 19-го дня, когда состоялось къ Его Сіятельству графу Кириллу Григоріевичу Разумовскому, Высочайшая грамота, въ силу Имянного Ея Императорскаго Величества указа на докладъ Правительствующаго Сената собственною Ея Величества рукою подписаннаго, чтобъ опредѣлить въ Малой Россіи настоящихъ Подкоморыхъ и поступать по Малороссійскимъ правамъ, то Ноября 19-го дня того жъ года, по поданному отъ бывшихъ тогда въ собраніи въ Глуховѣ Генеральныхъ Старшинъ, Полковниковъ и прочихъ чиновъ мнѣнію, учреждены отъ Его Сіятельства въ Малой Россіи, въ каждомъ полку, по два, а въ нѣжинскомъ, по обширности и величинѣ онаго, три Зем-

¹⁾ Чтенія въ Историческомъ Обществѣ Нестора Лѣтописца кн. V, отдѣлъ III. Матеріалы, стор. 121—126.

ськіє и Подкоморські Суды; и въ подкоморые также судьи, подсудки и писаря, по выбору шляхетства, опредѣлены, кромѣ одного Полтавскаго полка, въ которомъ какъ судовъ Земскихъ так и судей, подсудковъ и писарей (кромѣ единыхъ Подкоморныхъ) не выбрано и неопредѣлено, и производятся дѣла по прежнему порядку. Суды полковыє, при томъ Гетманскомъ учрежденіи, переименованы Гродскими. Тѣмъ же универсаломъ Его Сіятельства, велѣно: въ оныхъ Судахъ имѣть присутствіє полковникамъ и при нихъ двумъ или тремъ полковымъ старшинамъ, сотеннымъ же правленіямъ ни въ какіє дѣла до судовъ земскихъ и гродскихъ надлежашія, не вступать и тѣмъ судамъ опредѣлено быть подъ апелляцією суда Генеральнаго. .

Симъ земскимъ урядникамъ положено отъ Гетмана считаться: подкоморіямъ — первыми по полковникѣ; земскимъ судьямъ имѣть первенство предъ Бунчуковыми товарищами: подсудкамъ, — съ Бунчуковыми товарищами по старшинству; земскимъ писарямъ, — съ полковыми асаулами; вознымъ же, — первымъ надъ сотникомъ, предъ значковыми товарищами и сотенными старшинами; коморникамъ или помошникамъ подкоморскимъ — съ возными. Въ уряды жъ оныє выбиратся владѣльцами изъ Бунчуковыхъ товарищей, старшинъ полковыхъ, сотниковъ и другихъ войсковыхъ чиновъ, въ тѣхъ же повѣтахъ помѣстье свое имѣющихъ.

А по статуту Великаго княжества Литовскаго, положены въ землѣ суды, именно по 4 раздѣлу — Земскіє и Гродскіє; и по раздѣлу 9-му — подкоморскіє; для разбору, за отзывомъ, отъ судовъ подкоморскихъ — комисары; и въ нихъ надлежитъ быть урядникомъ — въ земскомъ судѣ судѣ, подсудку и писарю; а въ гродскомъ: воеводѣ, старостѣ, подстаростѣ, и въ небытности ихъ, намѣстникамъ ихъ, судѣ и писарю, и они должны отпралять дѣла слѣдующія, а именно: Земскій Судъ, по предписанному ему въ артикулѣ 42-мъ о закладныхъ имѣніяхъ, о выбитіи съ покойнаго владѣнія людьми и грунтами, о всякомъ дѣлѣ суженномъ, о побѣгѣ слугителей, обиду господину своему причинившихъ, о взятіи неподлежащихъ пошлинь, о воспрещеніи и займѣ мельницами и гаттями на рѣкахъ портовыхъ свободнаго переѣзду, о неисполненіи обовязательствъ, о раздѣлѣ между родственниками добръ, о поручныхъ, кому либо за кого учиненыхъ, о безчестіи возныхъ, о обидахъ подданнымъ государевымъ отъ шляхетства; о вдовѣ, на вдовиномъ опредѣленіи оставатся имеющей, о штрафахъ, суду и сторонамъ тяжущимся надлежашихъ, о поголовщинѣ людей званія простого, о взиманіи пересудовъ и потюремнаго надъ уставъ, о грабежахъ и о заплатѣ за спашь, кто бы во время судовъ, неоправдавшись, уѣхалъ, о обидахъ отъ урядниковъ государевыхъ, о миротворномъ судѣ, объ отнятіи имѣнія, судомъ увязаннаго, о удержаніи листовъ отворныхъ, о обидѣ во время военное приключенной, о поисканіи долговъ по умершемъ, и о спадкахъ, и о навязкахъ за доводомъ шляхетства.

Гродскіє же суды по артикулу 30-му раздѣла 4-го судить должны о наѣздѣ нахальномъ на дома шляхетскіє, о нахальномъ нападеніи на

Церковь Божескую, о насильствѣ дѣвиць и женъ, о насильствахъ въ городахъ государевыхъ, о разбоѣ по дорогамъ, о воровствахъ, о обманствѣ, о зажигательствахъ, о чарованьи, о отравахъ, о похвалкахъ, и о смертномъ убійствѣ.

И въ оныхъ двухъ судахъ по всѣмъ тѣмъ дѣламъ, за рѣшеніемъ ихъ, ежели которая сторона объявитъ свое недовольство, рѣшеное дѣло, по артикулу 86-му роздѣлу 4-го, должно быть отослано въ Главный Судъ; а въ нижнемъ судѣ исполненія не чинить, до рассмотрѣнія въ Главномъ Судѣ того дѣла, кромѣ тѣхъ дѣлъ, по которымъ апелляція допущена быть не должна, имено по артикулу 88-му, раздѣла 4-го: 1) въ добровольномъ записѣ, 2) о выбытіи съ спокойнаго владѣнія, 3) кто кому на доводъ или отводъ пустить, 4) если бы кто въ чемъ самъ признался.

Примѣчаніе: Хотя артикуль 86-ой раздѣла 4-го, за отзывомъ отъ судовъ Гродскаго, Земскаго, Подкоморскаго и Комисарскаго, предписываетъ исполненіе по приговору приостановить до разбора Главнаго Суда; но въ раздѣлѣ 9-мъ, артикула 7-го показано: за апелляціею на судъ подкоморій, земля имѣеть остатся до разбора комисарскаго, притомъ кому подкоморій присудилъ, одно токмо исполненіе взысканія приудерживается; въ семъ же раздѣлѣ не показано на рѣшеніе Комисарскаго суда быть и апелляціи: но по приговору исполнять тотчасъ узаконено.

Подкоморскіе жъ суды, по раздѣлу 9-му, должны разбирать о спорныхъ земляхъ в межахъ и границахъ и чинить свои рѣшенія по наставленію, которое въ артикулахъ того раздѣла описано; а комисарами, въ случаѣ апелляціи на рѣшенія подкоморскія, должны быть высланы, отъ суда Главнаго, каштеляны тѣхъ повѣтовъ; и гдѣ каштеляновъ не случится, то маршалки тѣхъ повѣтовъ; а при нихъ по двѣ особы изъ шляхетства, для освидѣтельствванія тѣхъ подкоморыми учиненыхъ разборовъ, и что, по рассмотрѣнію ихъ, явится, должны жъ чинить тожъ свои рѣшенія; въ которыхъ же повѣтахъ каштеляновъ и маршалковъ не будетъ, тогда такова комиссія отослана быть имѣеть до старосты судебного того жъ повѣта, какъ потому жъ раздѣлу означено.

Надъ оными судами, по силѣ права трибунального 1581 года изданнаго и въ книгѣ Статута напечатаннаго, долженъ быть одинъ главный Трибунальный судъ, и в немъ повинны засѣдать выбранные съ каждаго повѣта по два депутата; и для доставленія болшей справедливости, духовныхъ четыре особы; судить же должны всякія sprawy, за апелляціями присылаемые изъ Судовъ Земскихъ, Гродскихъ и Подкоморскихъ; также за позы всякіе, которые съ Сейма или от Государя имѣють быть присланы, а особо отъ урядовъ Земскихъ и Гродскихъ, которые бы по рѣшенію своему исполненія и оковчанія не учинили, или не в силѣ права и Статута кого осудили, и всѣ тѣ sprawy, которые бы къ рѣшенію Государеву слѣдовали, тотъ же Судъ Трибунальный рѣшить имѣеть; о чемъ въ томъ Трибунальномъ правѣ обстоятельно предписано, на который Трибунальный Судъ и апелляція не точію ни въ какой судъ, но и до Государя не простирается, кромѣ дѣлъ о смертной казни, по

лишенію чести, и о добрахъ, къ столу Государевому принадлежащихъ, что до рѣшенія самого Государя принадлежитъ; и засѣдаты и судить долженъ Судъ Трибунальной по воеводствамъ порядкомъ такимъ: которое воеводство, по которому идетъ, и голоса имѣють давать по тому жъ, и дѣла по реестру кончатъ по старшинству воеводствъ и декреты не изъ головы, но съ письма чинить, и подъ декретомъ два либо три судьи подписатся имѣють.

Въ печатномъ Ея Императорскаго Величества манифестѣ отъ 10-го Ноября 1764 года публикованномъ, изображено между инымъ, что по увольненіи отъ Гетманскаго чина графа Кирилла Григоріевича Разумовскаго, по всеподданѣйшей его прозьбѣ, велѣно въ Малой Россіи, пока время и опытъ дастъ Ея Императорскому Величеству о благѣ Малороссійскаго народа, лучшей учинить промысль, учредить Коллегію во мѣсто бывшаго Гетманскаго правлѣнія, на такомъ основаніи, какъ Сенату дано знать; и быть въ Малой Россіи, яко Генераль Губернатору и въ Малороссійской Коллегіи, яко президенту, Арміи Генераль Аншефу и кавалеру графу Румянцеву, на котораго возлагается надежда, что онъ, по извѣданнымъ достоинствомъ, не токмо въ народѣ сохранитъ порядокъ, но и о пользѣ собственной сего народа будетъ къ Ея Величеству всегда добрый и надежный предстатель.

Въ указѣ Правительствующаго Сената 1764-го года, ноября 17-го, изображено: имяннымъ де Ея Императорскаго Величества указомъ, даннымъ Сенату, велѣно, по увольненіи графа Разумовскаго отъ чина Гетманскаго, для надлежащаго Малой Россіи управленія, учредить Коллегію, въ которой присутствовать главнымъ генералу и кавалеру графу Петру Александровичу Румянцеву и съ нимъ четверемъ великороссійскимъ членамъ изъ Генералитетскихъ и Штабъ Офицерскихъ чиновъ, да изъ Малороссійскихъ Старшинъ четверемъ же опредѣляемымъ же выборомъ погодно, въ учрежденные въ Малой Россіи подкоморскіе суды и Земскіе суды, подкоморымъ, судьямъ, подсудкамъ, писарямъ и вознымъ, пока они въ такихъ званіяхъ пробудуть, считается за урядъ: Подкоморымъ — первыми по полковникъ Малороссійскомъ; судьямъ земскимъ — съ первостатейными бунчуковыми товарищами; подсудкамъ — съ бунчуковыми товарищами второстепенными; писарямъ земскимъ, — против полковыхъ асауловъ; а вознымъ, — первыми по сотникъ малороссійскомъ. Сему опредѣленному главному командиру Малороссійскому быть въ такой силѣ, какъ Генералу Губернатору и Президенту Малороссійской Коллегіи, гдѣ онъ по дѣламъ суда и расправы имѣетъ голосъ предсѣдателя по Генеральному Регламенту, а въ прочихъ дѣлахъ, яко то содержанія в народѣ добраго порядка, общей безопасности и исполненія законовъ, долженъ онъ поступить съ властію Губернаторскою. Запорожской Сѣчи быть вѣдомой въ семъ Малороссійскомъ Правительствѣ.

И такъ, съ выше прописанныхъ обстоятельствъ значитъ, что въ Малой Россіи нынѣ не всѣ суть учреждены таковыя суды, которымъ по содержанію вышеписанныхъ Малороссійскихъ правъ быть установлено; то

есть комисаровъ, по праву показанныхъ, нѣтъ; настоящихъ гродскихъ судовъ (кромѣ именуемыхъ во мѣсто ихъ полковыхъ канцелярій, въ коихъ и не таковы чины, какъ и справи вышепоказаны) не имѣется, а состоятъ суды Земскіе; да вмѣсто Гродскихъ — Полковые, и надъ ними Генеральный, подъ апелляціею Коллеги.

(Бібліотека кол. університету св. Володимира Збірка М. О. Судіенка. Папка № 115. С. И. Масловъ. Сбзоръ рукописей бібліотеки университета св. Владимира № 160).

№ 63.

ІЗ ПАПЕРІВ ГРИГОРА АНДРІЙОВИЧА ПОЛЕТИКИ. 1767 РОКУ.

1. Завоеванною Малая Россія никогда не бывала и быть не могла, какъ прежде когда либо, такъ еще болше при Гетманѣ Мазепѣ, который при себѣ имѣлъ не болѣе двухъ или трехъ тысячъ, на его иждивеніи, содержавшагося войска; а напротивъ того все войско и народъ Малороссійскій остался при Россійской сторонѣ, что доказываютъ Государя Петра Великаго грамоты, народу Малороссійскому данныя, и письма его жъ, писанныя къ разнымъ довѣреннымъ лицамъ.

2. Анархіи въ Малой Россіи, по правамъ, никогда быть не можетъ. Была при Гетманахъ тираннія, противъ правъ дозволенная, отъ чего происходили многія неурядки и замѣшательства.

3. Что нѣкоторые изъ Малороссійскаго шляхетства желаютъ пристать къ новымъ законамъ, то еще силно быть не можетъ, потому что частное желаніе не составляетъ общаго; да и въ привилегіяхъ ихъ написано, что тогда они могутъ перемѣнять свои законы, когда всѣ обще согласятся, напротивъ того, въ Малой Россіи ни десятая доля на то не согласилась; двухъ только полковъ, то есть Черниговскаго и Нѣжинскаго шляхетство на то соглашаются, Переяславскаго отъ части, а напротивъ того, всѣхъ полковъ шляхетства, мѣщане, козаки и духовный чинъ просятъ утвержденія старыхъ; о привилегіяхъ же просятъ всѣ вообще.

4. Не знаю, чтобъ кто изъ благонамѣренныхъ и права свои знающихъ Малороссійскихъ шляхтичей когда либо пожелалъ имѣть Гетмана; ибо всѣмъ извѣстно, что они всю власть и права шляхетства себѣ присвоили, похитили и удерживали оныя чрезъ искупы большихъ людей, а если бы Гетманы были въ своихъ предѣлахъ содержаны, о чемъ часто было отъ чиновниковъ Малороссійскихъ прошено, то бъ они Россіи никогда вредны, Малой Россіи никогда бъ тяжестны не были. Гетманъ Малой Россіи и власть его никогда не надобны, но не надобенъ же и другій никто, власть его имѣющій, отъ котораго бы однаго зависѣли всѣ воинскія, гражданскія и камеральныя дѣла, и который бы, по своимъ прихотямъ, что хотѣлъ — дѣлалъ.

(Бібліотека кол. університету св. Володимира. Збірка М. О. Судіенка. Папка № 115. С. И. Масловъ. Обзоръ рукописей бібліотеки университета св. Владимира № 160).

№ 64.

ІЗ ПАПЕРІВ ГРИГОРА АНДРІЙОВИЧА ПОЛЕТИКИ. ПІСЛЯ РОКУ 1772.

На 1. Малая Россія во время владѣнія польскаго раздѣлена была на два воеводства: Кіевское и Черниговское, а тѣ воеводства раздѣлялись на староства и повѣты. Въ Кіевскомъ воеводствѣ были три староства судовыхъ, а именно: Кіевское, Житомирское и Овруцкое, въ которыхъ производились Гродскіе Суды; а не судовыя староства были: въ Переяславлѣ, въ Нѣжинѣ, въ Любечѣ, въ Носовкѣ и въ Лубнахъ. Повѣты въ томъ же воеводствѣ были: Кіевскій, Житомирскій и Овруцкій, въ которыхъ производились Земскіе Суды.

Въ Черниговскомъ воеводствѣ, которое состояло изъ одного Черниговскаго полку и изъ части Нѣжинскаго, было одно староство Черниговское, да два повѣты, Черниговскій и Новгородскій Сѣверскій. Въ Стародубѣ было также судовое староство и повѣтъ, а въ Мглинѣ староство не судовое; но тогда сіи города съ своими уѣздами — принадлежали до Смоленскаго воеводства.

На 2. До Хмельницкаго въ Малой Россії были Козацкіе полки, учрежденные отъ польскаго короля Стефана Баторія, а именно; на той сторонѣ Днѣпра: Чигиринскій, Корсунскій, Черкаскій, Уманскій, Ладыженскій, Богуславскій, Кіевскій, а на сей сторонѣ Днѣпра: Переяславскій, Полтавскій и Миргородскій. За польскаго владѣнія, когда началось Козацкое войско, то, по дозволенію Польскаго короля Сигизмунда перваго, записывались въ козаки всѣ и всякого рода люди, а именно: королевскіе и шляхетскіе подданные, такожъ и мелкая русская шляхта, которые въ Малой Россії на своихъ имѣніяхъ жили околицами, тоестъ, цѣлыми селами и деревнями, и назывались землянами. Итакъ, жили козаки по всѣмъ селеніямъ вмѣстѣ съ мужиками, но на особливыхъ привилегіяхъ, до тѣхъ поръ, пока шляхетство, видя въ подданныхъ своихъ, чрезъ записываніе въ козаки, упадокъ, начали протестовать и требовать отъ короля и Республики. чтобъ запрещено было ихъ мужиковъ писать въ козаки. Желаніе ихъ было удовольствовано; и запрещено не токмо шляхетскихъ мужиковъ не писать въ козаки, но и написавшихся вывести въ королевскіе имѣнія, а не желающихъ отдать въ подданство шляхетству. Козаки съ начала не имѣли никакого другого названія кромѣ козацкое войско, которое все состояло изъ холостыхъ людей; но когда въ козаки стали писатся и женатые люди, тогда холостые не чая быть въ нихъ таковой охоты и исправности въ воинскихъ дѣлахъ, на сіе вознегодовавъ, отъ нихъ отлучились, и пошедши внизъ по Днѣпру, сыскали для своего пребыванія мѣста ниже пороговъ, подѣлали на островахъ засѣки, и стали тамъ жить, и отъ сего произошло наименованіе Сѣчи и Запорожскаго войска, или Сѣчевого и Низового Запорожскаго войска, которымъ названіемъ не токмо они сами себя именовали, но и въ публичныхъ актахъ именуемы были. Напротивъ того, женатые козаки, жившіе по городамъ и по селамъ в Малой Россії, назывались козацкое Городовое или Городовое Запорожское войско. И какъ оное было

отъ Сѣчезаго гораздо многочисленнѣе, такъ оно отъ короля Стефана Баторія раздѣлено и распоряджено было на полки, даны были имъ полковники и старшины, а надъ всѣми оными устроенъ былъ главный полководецъ, называемый Гетманъ, который, потому что и то и другое войско называлось Запорожское и онъ ими обоими управлялъ, назывался Гетманъ войска Его Королевскаго, а послѣ присоединенія къ Россіи Его Царскаго Величества Запорожскій. Сіе названіе употребляли они в публичныхъ актахъ и листахъ къ Россійскимъ Государямъ, въ универсалахъ своихъ и письмахъ, называли себя иногда Гетманами Малыя Россіи и Малороссійскими. Гетманъ Самойловичъ, первый началъ писаться и въ публичныхъ и частныхъ актахъ: Войска Его Царскаго Величества обоихъ сторонъ Днѣпра Гетманъ, а Графъ Кирило Григорьевичъ Разумовскій, первый названъ Малороссійскимъ обоихъ сторонъ Днѣпра и войскъ Запорожскихъ Гетманомъ.

На 3. При Гетманъ Хмельницкомъ въ Малой Россіи земское учрежденіе таковое жъ было, каковое и во время владѣнія Польскаго. Онъ присоединялся къ Россіи со всѣми чинами оными, то есть, съ шляхетствомъ, съ козацкимъ войскомъ, съ духовнымъ чиномъ, съ мѣщанами и съ простымъ народомъ. Всѣ сіи чины, вмѣстѣ съ Гетманомъ, просили утвержденія прежнихъ своихъ правъ и привилегій, и оныя отъ царя Алексѣя Михайловича получили, какъ то можно видѣть изъ договорныхъ Гетмана Хмельницкаго пунктовъ и привилегій данныхъ шляхетству, Гетману и войску Запорожскому, митрополиту Кіевскому съ духовенствомъ, и Малороссійскимъ Магистратамъ. По симъ грамотамъ, при Гетманахъ Богданъ Хмельницкомъ и Иванъ Выговскомъ, оставался каждый чинъ при прежнихъ своихъ порядкахъ и учрежденіяхъ. Были при нихъ земскіе, гродскіе и подкоморскіе чиновники, во всѣхъ тѣхъ мѣстахъ, гдѣ прежде бывали, что можно доказать какъ старинными дѣлами ¹⁾, такъ и договорами, учиненными между королемъ польскимъ Іоанномъ Казимиромъ и республикою польскою и Гетманомъ Иваномъ Выговскимъ, когда было вздумалъ сей Гетманъ отложиться отъ Россіи и предаться по прежнему Польшѣ; на которыхъ договорахъ, между прочими отправленными отъ него въ 1659 гсду на Сеймъ депутатами, подписались подкоморіи Кіевскіе Немѣричъ и другіе земскіе чиновники, какъ то можно видѣть въ конституціяхъ польскаго королевства въ 4-мъ томѣ, подъ титуломъ комиссія Гадяцкая. Но какъ въ семъ Выговскаго отложеніи къ Польшѣ наибольшее участіе имѣли знатнѣйшіе люди и шляхта, то неприставшіе къ партіи его старшины и козаки, будучи сильнѣе многихъ изъ шляхтичей, поймавъ перерубили, а прочіе съ Выговскимъ ушли въ Польшу. Таковымъ образомъ, когда избранъ былъ Гетманомъ Юрій Хмельницкій, то при немъ, по усилію козаковъ, и особый родъ правленія сдѣлался. Гетманы, полковники

¹⁾ Одно изъ таковыхъ дѣлъ, производившееся во время по Статутовому порядку между Кіево-Печерскою Лаврою и другимъ какимъ то монастыремъ при Гетманъ Хмельницкомъ въ сихъ годахъ трактовано было въ Малороссійской Коллегіи, а оттуда, какъ мнѣ помнится, перенесено въ Сенатъ.

и сотники остались одни шляхетству и козакамъ начальниками и судіями; однако въ воинскихъ только однихъ дѣлахъ они ихъ судили; въ гражданскихъ дѣлахъ суды производились всѣ, безъ изытія, по магистратамъ и ратушамъ, въ которыхъ по полковымъ городамъ присутствовали полковники или довѣренныя отъ нихъ особы, сотники, атаманы городовые и войты съ бурмистры, а по сотеннымъ городамъ: сотники, атаманы, городовые и войты съ бурмистры, и судили всѣхъ вообще: шляхту, козаковъ, мѣщанъ и мужиковъ, что можно видѣть изъ старыхъ магистратскихъ и ратушныхъ книгъ. Отъ судовъ ратушныхъ шла апелляція къ тѣмъ, гдѣ присутствовалъ полковникъ, а отъ сихъ въ Генеральный Судъ, или прямо къ Гетману. Сіе продолжалось до гетманства Гетмана Апостола, при которомъ учреждены, по рѣшительнымъ пунктамъ, особливья полковья канцелярія и суды и сотенныя Канцелярія или Правленія, и козаки стали судитися въ полковыхъ канцеляріяхъ и судахъ, и въ сотенныхъ канцеляріяхъ; а мѣщане и государевы, или такъ называемые ратушные мужики, — въ Магистратахъ и Ратушахъ.

На 4. Генеральная или Войсковая Генеральная Канцелярія, хотя издревле въ Малой Россіи была, но не была Главный Судъ. — Она сіе названіе получила отъ того, что въ ней отправляемы были общія, до всей Малой Россіи касающіеся и отъ Гетмана зависящія дѣла. Главное начальство имѣлъ въ ней Генеральный Писарь, а подъ нимъ былъ Регентъ и войсковые канцеляристы. Главнымъ въ Малой Россіи Правленіемъ или судомъ сдѣлалась, не задолго предъ смертію Гетмана Скоропадскаго, а именно въ 1720 году, въ которомъ онъ, учредивъ оную, велѣлъ въ ней присутствовать наказному Гетману Полуботку и Генеральной Старшинѣ, что послѣ и указомъ Монаршимъ утверждено. Потомъ, по отставленіи первой Малороссійской Коллегіи, отставлена была и сія Канцелярія, а сдѣланъ Гетманъ Апостоль, по смерти котораго въ 1734 году, паки возобновлена сія Канцелярія. Сія Войсковая Генеральная Канцелярія, когда имяннымъ Государыни Императрицы Анны Іоанновны указомъ велѣно учредить оную изъ великороссійскихъ и малороссійскихъ членовъ, или генеральныхъ старшинъ, и быть имъ в Правленіи Гетманскаго уряду. — Генеральнаго Войсковаго Суда учрежденіе въ Малой Россіи гораздо старѣе Онъ сдѣланъ почти въ тоже самое время, какъ Гетманы и полковники, уничтоживъ земскіе и гродскіе суды, всю судебную власть себѣ присвоили, и, кажется, при Гетманѣ Юрѣ Хмельницкомъ, или заразъ послѣ его. Сей судъ въ Малой Россіи главный, въ немъ присутствовали два Генеральные войсковые судьи; но какъ они всѣ почти дѣла, кромѣ самыхъ маловажныхъ, отправляли и рѣшали съ вѣдома и конфирмаціи Гетмановъ, то и былъ по сему то, въ рѣшительныхъ пунктахъ, данныхъ Гетману Апостолу, Гетманъ названъ сего Суда Президентомъ. Скарбовая Канцелярія учреждена при Гетманѣ Апостолѣ въ 1728-мъ году, когда, по рѣшительнымъ пунктамъ, для управления Малороссійскихъ доходовъ велѣно учредить двухъ подскарбіевъ Великороссійскаго и Малороссійскаго.

На 5. Выше сего въ отвѣтѣ на второй пунктъ сказано, что Малороссійскіе полки и сотни устроены были за польскаго владѣнія Королемъ Стефаномъ Баторіемъ на обоихъ сторонахъ Днѣпра и было ихъ тогда десять; войска же въ нихъ, по учрежденію тогожъ короля, должно было заключаться двадцать тысячъ, а, въ самомъ дѣлѣ, было до тридцати и до сорока тысячъ и больше. Король Сигизмундъ третій Сеймовою Конституціею учредилъ было, чтобъ въ сихъ полкахъ полковники и старшины всѣ были изъ шляхты. На послѣдокъ поляки, и по опасности козаковъ, и будучи раздражены возмущеніями, бывшими при разныхъ Гетманахъ, которые они всчинили, по большей части, за обиды и притѣсненія, чинимыя козакамъ и за принужденіе къ унитской вѣрѣ Малороссійскаго простаго народа, при королѣ Сигизмундѣ Третіемъ, сеймовою жъ Конституціею уничтожили Гетманскій чинъ, а вмѣсто его велѣли быть комиссарамъ изъ знатнаго шляхетства и управлять Малороссійскимъ войскомъ, котораго оставлено было только шесть тысячей, подъ управленіемъ шести полковниковъ, и сіе оставшееся войско называлось Реестровыми Козаками; прочихъ же козаковъ велѣно поворотить въ мужики. Когда-жъ Хмельницкій въ 1647-мъ году противъ поляковъ восталъ, то поворотилъ не токмо старыхъ козаковъ, по прежнему, въ козаки, но и всѣхъ Малороссійскихъ жителей, приглашалъ къ принятію оружія, обѣщая, что таковыя будутъ пользоваться привилегіями и вольностями козацкими. Онъ умножилъ и распорядилъ полки на обоихъ сторонахъ Днѣпра, которыхъ при немъ двадцать, или двадцать одинъ, а войска, по свидѣтельству Малороссійскихъ лѣтописцевъ и польскихъ историковъ, болѣе двухъ сотъ тысячъ было, не считая низового Запорожскаго войска. Изъ сего всего видѣть можно, что войско козацкое Малороссійское и до Хмельницкаго и послѣ его было на обоихъ сторонахъ Днѣпра; Гетманы жъ онаго жили не всегда на той сторонѣ Днѣпра, но гдѣ они пожелали; на примѣръ, въ Черкассахъ жилъ первый козацкій Гетманъ Евстафій Дашкевичъ, который и старостою того города былъ; въ Чигиринѣ жили многіе Гетманы, потому что сей городъ на ихъ пребываніе и опредѣленъ былъ; въ Кіевѣ жили славный и между героями польскими поставленный Гетманъ Петръ Конашевичъ—Сагайдачный, такожъ Гетманы Петрижицкій и Гавриловичъ; въ Острѣ и въ Козельцѣ Гетманъ Острица. Живали также Гетманы въ Переяславлѣ, въ Лубнахъ и въ Полтавѣ.

На 6. Когда Гетманъ Хмельницкій присоединился къ Россіи, тогда отъ царя Алексѣя Михайловича, посланы были переписчики изъ знатныхъ Россійскихъ дворянъ во всѣ Малороссійскіе полки для переписи числа козаковъ, мѣщанъ и мужиковъ, о чемъ и въ Царственномъ, въ С. Петербургѣ въ 1772-мъ году печатномъ, Лѣтописцѣ упоминается, и нѣкоторые города пописаны; однако, обстоятельнѣйшія всѣмъ полкамъ и во оныхъ сотнямъ списки, уповательно, могутъ сыскаться въ Архивѣ Государственной Коллегіи Иностранныхъ дѣлъ или въ Архивѣ старыхъ Малороссійскихъ дѣлъ, имѣющемся при Сенатѣ.

ІЗ ПАПЕРІВ ГРИГОРА АНДРІЙОВИЧА ПОЛЕТИКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVIII ВІКУ).

Историческое извѣстіе

На какомъ основаніи Малаѣ Россія была подъ республикою Польскою, и на какихъ договорахъ оддалась Россійскимъ Гдрямъ, и патріотическое разсужденіе, какимъ образомъ можно бы оную нынѣ учредить, чтобъ она полезна могла быть Россійскому Государству безъ нарушенія правъ ея и волностей.

§ 1

о томъ, на какомъ основаніи Малаѣ Россія была подъ республикою Польскою.

Читающимъ російскія и польскія історіи не можетъ быть неизвѣстно, что составлявшія въ древнія времена одно пространнѣйшее въ свѣтѣ Россійское Государство, великія княженія Кіевское, Черниговское, Переяславльское, или нынѣ называемая Малаѣ Россія, такъ, какъ и прочія Россіи принадлежавшія княженія и земли, послѣ владѣнія татарскаго отошли къ королевству Полскому и великому княжеству Литовскому частию чрезъ завоеванія, а частию чрезъ добровольное подданство. Но намъ нѣтъ нужды здѣсь въ пространное о томъ вступать изъясненіе; нужда токмо состоитъ въ томъ, чтобъ описать, на какомъ основаніи была Малаѣ Россія, доставшись республикѣ Полской, тоестъ какую имѣла форму правленія, какія права и привилегіи, какія гражданскія и воинскія порядки; что мы, слѣдую неоспоримымъ свидѣтельствамъ въ кратцѣ предложитъ и доказать намѣрены.

По свидѣльству разныхъ лѣтописей и Синопсиса Кіевского, первый былъ Гедиминъ великій Князь Литовскій, который татарскому владѣнію надъ княженіемъ Кіевскимъ здѣлалъ конецъ, побѣдивъ въ 1320 году татаръ и Кіевского князя Станислава при рекѣ Ирпенѣ, и овладѣвъ городомъ Кіевомъ. Съ того самого времени Малаѣ Россія осталася при великомъ Княжествѣ Литовскомъ на всѣхъ тѣхъ правахъ и привилегіяхъ, которые имѣли жители онаго княжества; что доказывается употребляемымъ съ тѣхъ самыхъ временъ и донынѣ въ Малой Россіи правомъ, называемымъ Статутъ великаго Княжества Литовскаго, въ которомъ точно изясняется, что оной здѣланъ для великаго Княжества Литовскаго и принадлежащихъ по оному земель, между которыми и Русь полагается¹⁾.

Послѣ сего, когда Казимиръ Великій, Король Польскій, въ 1340 году завоевалъ Чермную Россію, то вскорѣ послѣ того²⁾ и прочія Россійскія, литовцами обладаемая, княженія, въ томъ числѣ Кіевское, Черниговское

¹⁾ Стат. розд. 1. арт. 1.; розд. 3. арт. 12 і 29.

²⁾ Старовольскій въ описаніи воинственниковъ Сарматскихъ стр. 45.

и Переяславльское, войною у литовскихъ князей в 1349 году отобравъ, присовокупилъ къ Полскому Королевству; и отъ того времени поляки себѣ, а литовцы себѣ присвоили право на выше писанныя княженія и прочія російскія земли. Въ скоромъ времени послѣ того помянутый король, созвавши Сеймъ, дозволилъ всѣмъ россіянамъ свободнымъ отъ правленіемъ вѣры и всѣми тѣми правами пользоваться, которыми пользуются поляки, и всѣ порядки въ Россіи устроилъ противъ Полскихъ, раздѣливъ оную на воеводства и повѣты, о чемъ свидѣтельствуя¹⁾ польскіе историки Кромеръ и Стриковскій. Когда же великое княженіе Литовское, чрезъ великого своего князя Владислава Ягеллона, въ 1386 году соединено съ Полскимъ Королевствомъ, и оной великой Князь выбранъ Королемъ Полскимъ, то онъ, помня прежнее свое право на нѣкоторыя російскія земли, въ томъ числѣ и на предпомянутыя княжества, взялъ ихъ паки въ свое владѣніе, подтвердивъ, однако, имъ то, что они всѣми тѣми правами пользоваться имѣютъ, которыми и прочія королевства его земли, и издавъ въ 1433 году особое на то установленіе, которое отъ слова до слова такъ гласитъ²⁾: „при семъ объщаемъ, что всѣ земли наши королевства Полскаго, включая такъ же и російскую землю, (изъемля токмо однѣ овсяныя подати, которыя намъ до конца жизни наша одна Россія давать должна), къ одному праву и одному закону, общему всѣмъ землямъ, приведемъ, и приводимъ, присоединяемъ и соединяемъ силою сего нашего установления“.

Подтвердилъ тожъ самое и король Сигизмундъ первый изданнымъ въ Краковѣ въ 1507 году слѣдующимъ установленіемъ: „По просьбѣ російскихъ земель, хотимъ и приговариваемъ, чтобъ о всѣхъ бѣглецахъ установленіе короля Альберта хранимо было, и чтобы шляхетство оныхъ земель, какъ въ прочихъ земляхъ королевства, свободно и изъято было отъ платежа мытъ и торговыхъ пошлинъ, и въ прочихъ пользовалось тою жъ волностію“.

Продолжавшіеся между поляками и Литвою споры о томъ, кому принадлежитъ княженіе Кіевское, на послѣдокъ рѣшились при королѣ Сигизмундѣ Августѣ. Помянутой король, узнавъ, что поляки болше имѣютъ права на оное княженіе, нежели Литва, по согласію всѣхъ чиновъ республики, на бывшемъ въ Люблинѣ въ 1569 году сеймѣ, княженіе Кіевское присоединилъ къ коронѣ Полской, давъ оному за подписаніемъ собственной своей руки, и всѣхъ бывшихъ на сеймѣ чиновъ особливую на то привилегію³⁾.

Сія привилегія есть безцѣнной остатокъ правъ и вольностей Малыя Россіи: ибо какъ въ вышеписанныхъ прежнихъ установленіяхъ въ общихъ терминахъ дозволяется россіянамъ пользоваться правами и волностями республики, такъ въ сей привилегіи всѣ волности, права

¹⁾ Кромеръ, листъ 263. Стриковскій, листъ 429.

²⁾ Конституцій Королевства Полскаго и великаго княжества Литовскаго томъ I, стр. 93.

³⁾ Конституціи, томъ 2. стр. 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766.

и преимущества подробно описуются, которыя здѣсь, избѣгая обширности, сколько возможно, сокращенно, предлагаю.

Въ первомъ оной привилегіи пункте изъясняется, что земля и княжество Кіевское съ согласіемъ, какъ общимъ всея республики, такъ особливо онаго княжества духовныхъ и свѣцкихъ сенаторовъ, князей, господъ, шляхетства, рыцарства и всѣхъ чиновъ отъ послушанія и присяги великому княжеству Литовскому увольняется, а присовокупляется вѣчно къ королевству полскому со всѣми городами, крѣпостями, мѣстами, мѣстечками, селами, землями и уѣздами, какъ равные до равныхъ и волные до волныхъ люди, и каждому изъ нихъ, по своему чину и достоинству, дозволяется пользоваться тѣмижъ привилегіями, волностями и свободами, которыми пользуются всѣ прочіи обыватели королевства Полскаго. Въ отправленіи-жъ службы воинской и дачѣ податей должны они сохранены быть, по силѣ учиненной, съ согласія присланныхъ отъ нихъ пословъ, на главномъ сеймѣ конституцій так, какъ и королевство Полское.

Во второмъ пунктѣ обѣщано хранить ненарушимо рубежы онаго княжества; такъ же шляхетство Римскаго и Греческаго закона духовные и свѣцкіе уволены отъ всѣхъ прежнихъ платежей, податей, мытъ, строенія и починки крѣпостей и мостовъ, а только для одного признанія королевской власти велѣно имъ платить съ извѣстной мѣры пахатной земли ихъ поданныхъ, называемой, попольски, волока, обыкновенною монетою полскою, по два гроша, что російскими денгами учинить три полушки; а гдѣ такихъ волокъ нѣтъ, по одному грошу со двора.

Въ третьемъ пунктѣ шляхетство и обыватели онаго княжества обнадѣживаются; подъ присягою королевскою, что они не имѣютъ подлежать установленію короля Александра, учиненному въ Петриковѣ въ 1504 году, (которымъ повелѣно заставленныя и розданныя, до столу королевскаго принадлежащія, недвижимыя имѣнія выкупать и возвращать, и впредь безъ опредѣленія сеймового никому не заставлятъ и не давать), а будутъ сохранены при данныхъ имъ отъ прежнихъ королей полскихъ и великихъ князей Литовскихъ на недвижимыя и движимыя имѣнія грамотахъ и привилегіяхъ; а есть ли бы кто на имѣнія свои грамотъ и привилегій не имѣлъ, а владѣлъ и безъ нихъ тѣми имѣніями спокойно, то таковой имѣеть оными владѣтъ вѣчно, а грамотъ и привилегій не долженъ показывать ни предъ королемъ, ни предъ другими судными мѣстами.

Въ четвертомъ пунктѣ дозволено шляхетству судится прежнимъ ихъ правомъ, Литовскимъ Статутомъ, и обѣщано по оному во всѣхъ градскихъ, земскихъ и в самыхъ королевскихъ судахъ разсматривать и рѣшать, изъемя только одинъ раздѣлъ о учрежденіяхъ воинскихъ, яко волностямъ короны полской противный. Притомъ же дается имъ власть оное право на сеймикахъ поправлять и, смотря по нуждѣ, прибавлять или убавлять, а для подтвержденія вносить королю на главный сеймъ.

Въ пятомъ обѣщается: 1) всѣ дѣла тамошняго шляхетства во всѣхъ судахъ и канцеляріяхъ исправлять на одномъ рускомъ языкѣ

а дѣла мѣщанъ, имѣющихъ право магдебургское и прочаго званія людей, на польскомъ; 2) Князей и прочее шляхетство, какъ римскаго, такъ и греческаго закона, во всѣ гражданскіе и придворные чины, и въ самое сенаторское достоинство допускать и жаловать. Въ судахъ же и расправахъ сенаторамъ и князьямъ съ прочимъ шляхетствомъ равенство имѣть повелѣвается; 3) Обѣщается при томъ достоинствѣ и чиновѣ онаго княжества не уменьшать и не уничтожать, но когда оныя будутъ празды, отдавать природному тамошнему шляхетству. Чего ради Сенаторы землі Кіевскія, духовные и свѣцкіе, послѣ сего соединенія, по формѣ присяги коронной, присягнуть и впредь присягать обязаны, а потомъ, между коронными сенаторами, засѣдать и голосъ имѣть.

В шестомъ обязуется шляхетство, во время войны, войско свое ставить, по обыкновенію короны полской. Оному жъ дается дозволеніе, по примѣру другихъ воеводствъ и земель коронныхъ, въ каждомъ повѣтѣ въ назначенное время имѣть сеймики и выбирать пословъ, которые послѣ избранія должны собратся въ Кіевъ и оттуду слѣдовать на главный Сеймъ. Повелѣвается притомъ, чтобъ, при отправленіи общихъ дѣлъ, и на знаменахъ употребляемъ былъ гербъ коронный — орель.

А что всѣ въ той привилегіи описанныя дѣла, артикулы, свободы и волности никакими вымыслами, никакими какъ земскими привилегіями, такъ приватными сеймовыми и общими установленіями вѣчно повреждены, и ни в чемъ уняты и от короля нарушены не будутъ, но прилѣжно сохранены и содержаны быть имѣють, въ томъ король за себя и наслѣдниковъ своихъ присягою обязался, и къ вѣчному и ненарушиму употребленію оную всѣмъ вышеписаннымъ чинамъ выдать приказалъ.

Сію привилегію хотя всѣ послѣ Сигизмунда Августа бывшіе короли присягою, за себя и за наслѣдниковъ своихъ, утверждали, и всѣ во оной находящіяся пункты напоследокъ и въ права малороссійскіе внесены, какъ то можно видѣть изъ многихъ статутскихъ раздѣловъ и артикуловъ и сеймовыхъ установленій; однако, понеже въ королевствѣ полскомъ отъ бывшихъ послѣ онаго короля Гдрей многіе волности и преимущества шляхетству прибавлены и утверждены, то въ томъ числѣ и шляхетство княженія Кіевскаго всегда равномѣрное съ прочими имѣло участіе. Упуская премногія другія, краткости ради, объ одномъ, до волностей и преимуществъ малороссійскаго шляхетства касающемся, яко важнѣйшемъ учрежденіи, пропустить не должно.

Когда король Стефанъ въ королевствѣ полскомъ въ 1578 году ¹⁾ учредилъ главные суды, по польски трибуналами называемые, и далъ имъ полную мочь всѣ дѣла, принадлежащія прежде къ собственному королевскому разсмотрѣнію, (оставя токмо себѣ апелляцію въ дѣлахъ, касающихся до чести и жизни шляхетской, такожъ до мнѣній, столу королевскому принадлежащихъ, и до казенныхъ доходовъ касающихся) рѣшать безъ апелляціи, то и воеводствамъ Кіевскому, Волинскому

¹⁾ Конституцій томъ 2. Стран. 962.

и Браславскому имѣть свой Трибуналь въ городѣ Луцкѣ на всемъ такомъ основаніи, какъ Коронный, дозволено, отдавъ, однако, имъ на волю, чтобы они могли оное учрежденіе Трибунала, по силѣ статута Литовскаго, исправить или совсѣмъ отъ онаго отступить¹⁾.

Потомъ когда воеводство Кіевское въ 1590 году²⁾ просило о томъ, чтобы судится ему въ Трибуналь Люблинскомъ съ прочими малопольскими воеводствами, то сіе оному дозволено, и подтверждено, чтобы шляхетство тамошнее въ томъ Трибуналь судилось, по своимъ правамъ, присылая во оной своихъ, на сеймикахъ выбранныхъ, депутатовъ; всѣ дѣла отправляли бы на русскомъ языкѣ, имѣли-бы власть поправлять свои права, а учрежденіямъ короннымъ, противнымъ ихъ правамъ и привилегіямъ, ни въ чемъ не подлежали.

Но чтобы не подумалъ кто, что выше помянутая привилегія касается до одного только княженія Кіевскаго, а княженія Черниговское и Переяславльское во ономъ не упомянуты, надлежитъ знати, что княженіе Переяславльское, во время Полскаго владѣнія, всегда причиталось къ княженію Кіевскому, и нигдѣ въ исторіяхъ полскихъ княженіемъ не называется, по чему оно и въ титулъ королей полскихъ не вошло. Чтожъ касается до княженія Черниговска о, то, понеже оное перемѣнамъ подвержено было, ибо, по бывшимъ у поляковъ съ Россією войнамъ, нѣсколько разъ отнимаемо оно было отъ поляковъ россіянами; а потомъ опять полякамъ возвращаемо; напослѣдокъ, когда въ 1635 году, по силѣ заключеннаго съ Россією вѣчнаго мира, оное княженіе за поляками осталось, то понеже оное тѣми-же правами, что и Кіевское княженіе издревле судилось, того ради, учиненнымъ въ томъ же году³⁾ установленіемъ сеймовымъ, здѣланы во ономъ всѣ такія жъ учрежденія, какъ и въ княжествѣ Кіевскомъ, а именно: здѣлано оно воеводствомъ и раздѣлено на повѣты, въ которыхъ дозволено шляхетству имѣть свои сеймики, такожъ земскіе и гродскіе суды, а въ Трибуналь Люблинскій посылать своихъ депутатовъ.

Изъ сего всякому ясно видѣть можно, что Малая Россія, будучи подъ Полшею, имѣла форму правленія республиканскую; и шляхетство оныя, въ числѣ котораго всегда заключался и духовный чинъ, пользовались тѣми жъ самими правами, привилегіями, волностями и преимуществами, что и полское шляхетство; а въ нѣкоторыхъ и преимущество имѣло, какъ то видно изъ третьева пункта привилегіи, что всѣ воинскія и гражданскія учрежденія и законы зависѣли отъ шляхетства, которое имѣло право дѣлать оныя на сеймикахъ, а для конфирмаціи королевской представлять на главной сеймъ; что суды земскіе и градскіе были при шляхетствѣ, надъ которыми апелляцію имѣлъ составляемый изъ того жъ шляхетства главный судъ или трибуналь, что все обстоятельнѣе усмотрѣти можно изъ малороссійскихъ правъ и напечатаннаго при оныхъ же правахъ

1) Конституціи стр. 963, 959.

2) Конституціи томъ 2. стр. 1339.

3) Конституцій томъ 3, стр. 355, 366.

учрежденія трибунальскаго. Словомъ сказать, малороссійское шляхетство имѣло участіе въ обоихъ чинахъ, которые вмѣстѣ съ королемъ управляютъ Республикою Польскою, тоестъ въ сенаторскомъ и рыцарскомъ.

Мѣщанство Малыя Россіи было на такомъ же основаніи, какъ и полское, ибо нѣкоторые города, какъ то: Кіевъ, Черниговъ, Переяславъ, Стародубъ, Новгородокъ Сѣверскій и прочіе имѣли особливья королевскія привилегіи, которыми дозволено было имъ судитися правомъ Магдебургскимъ, и ползоватся всѣми тѣми волностями, которыми ползуются другіе волные королевства полскаго города, какъ то можно видѣть изъ имѣющихся и нынѣ во оныхъ городахъ привилегій. Сіи города имѣли особливья свои магистраты, которыми они управляемы и судимы были, а отъ судовъ магистратскихъ никуда болѣе не шла апелляція, какъ токмо, по земскимъ дѣламъ, — въ трибуналъ, а по прочимъ всѣмъ — въ надворной королевской судъ, называемой Ассессорской. Они обязаны были нѣкоторыми небольшими податями, какъ то починкою крѣпостей, мостовъ, содержаніемъ на квартирахъ войскъ и прочая. Другіе жъ города, мѣстечки и села, принадлежащіе республикѣ, раздаваемы были отъ короля разнымъ чиновникамъ на ихъ чины, и тѣ чиновники судъ и росправу надъ оными имѣли, и изъ доходовъ, получаемыхъ отъ нихъ должны были платить четвертую долю на жалованье войска, и содержать оное на квартирахъ; отъ чего шляхетскія и духовного чина деревни изъяты были.

Сіе есть прямое и достовѣрное основаніе шляхетства, духовенства и мѣщанства Малыя Россіи, во время бытности ихъ подъ Полшею. О мужикахъ, или простомъ малороссійскомъ народѣ, и упоминать здѣсь не для чего; ибо они такъ, какъ польскіе и литовскіе мужики, зависѣли во всемъ отъ своихъ помѣщиковъ, которые, хотя по своему произволенію; налагали на нихъ подати и работы, однако, по тамошнему обыкновенію, легкія и умѣренныя.

Чтожъ касается до малороссійскаго козацкаго войска, то оное совсемъ другія отъ вышеписанныхъ чиновъ основанія имѣеть. Имя запорожскихъ козаковъ, подъ которымъ всегда разумѣмы были какъ живущіе въ Сѣчѣ, такъ и по городамъ и селамъ въ Малой Россіи, по согласному полскихъ и малороссійскихъ лѣтописателей свидѣтельству¹⁾, стало быть извѣстно въ 1516 году, при владѣніи короля полскаго Сигизмунда Перваго. Первый ихъ полководецъ и основатель былъ нѣкто Евстафій Дашковичъ, который, собравъ изъ россійскаго простаго народа нѣсколько тысяч войска, назвалъ ихъ козаками, то есть легковооруженными воинами, съ которыми показалъ немалую королевству полскому противъ татаръ услугу, получилъ отъ выше помянутаго короля и сената дозволеніе умножить ихъ болше, издѣлать между ними воинскія учрежденія, по своему знанію. Съ того времени, часъ отъ часу, козацкое войско умножалось

¹⁾ Старовольскій въ Рыцарѣ Полскомъ, и въ описаніи воинственниковъ Сарматскихъ. Пасторій въ описаніи войны скифкозацкой. Книга I. Малороссійскіе лѣтописцы.

и знатныя коронѣ полскої дѣлало услуги на войнѣ противъ непріятелей, и въ защищеніи границъ полскихъ отъ набѣговъ татарскихъ, получая отъ оныхъ небольшое денежное награжденіе, а, по болшей части, прибытокъ свой считая въ добычѣ отъ непріятеля. Однако, совершеннаго порядка и добрыхъ учрежденій козацкое войско не имѣло до короля полскаго Стефана Баторія.

Сей король, предпріявъ здѣлать въ полскомъ войскѣ хорошія порядки, не пропустилъ и козацкаго войска. До того времени козаки, будучи, по болшой части, изъ молодыхъ и холостыхъ людей, каждое лѣто выходили въ поле для воинскихъ упражненій и промысловъ, а зимою возвращались и жили въ Малой Россіи по селамъ и городамъ, не далеко отъ Днѣпра лежащимъ, у отцовъ и родственниковъ своихъ. Король Стефанъ, во уваженіи знатныхъ ихъ заслугъ, далъ имъ для жительства лежащій надъ Днѣпромъ городъ Терехтемировъ съ землями, въ низъ по Днѣпру лежащими, пространствомъ на 20 миль, раздѣлилъ ихъ на полки, учредилъ во оныхъ старшину, и далъ имъ главнаго полководца, называемаго Гетмана, которому на сіе достоинство пожаловалъ знамя, бунчукъ, булаву и печать, и снабдилъ ихъ артилерією, и всякими воинскими припасами; на всѣ же вышеписанные, городъ земли и воинскія учрежденія пожаловалъ имъ привилегію, въ которой дозволилъ имъ старшину и главнаго полководца выбирать промежь себя; такъ же и другими многими волностями пожаловалъ, которыя состояли, поболшей части, во увольненіи ихъ отъ всякихъ общенародныхъ тягостей и податей съ ихъ имѣній, въ свободномъ отпращеніи торговъ, безъ платежа пошлинъ, такожъ звѣринныхъ и рыбныхъ ловель, и въ волной продажѣ всякихъ напитковъ. Сверхъ сего, въ дѣлахъ, до ихъ недвижимыхъ имѣній касающихся, дозволено судитися имъ тѣмъ же правомъ, что и шляхетство. Выше сего сказано, что козаки съ начала своего были всѣ неженаты, но когда изъ нихъ нѣкоторые женитися начали, то другіе, отдѣлясь отъ нихъ, пошлѣ в низъ по Днѣпру и здѣлали себѣ засѣки по островамъ, находящимся на оной рѣкѣ, нижѣ пороговъ, отчего они запорожскими, низовыми и сѣчовыми козаками называются начали, такъ, какъ другіе назывались городовыми запорожскими жъ козаками. Но подлинное время сему ихъ раздѣленію неизвѣстно, а вѣроятно, что оное учинилось прежде помянутого Стефаномъ королемъ о козакахъ учрежденія. Какъ тѣ, такъ и другіе козаки хотя должны были, по силѣ своего учрежденія, состоять подъ однимъ Гетманомъ, однако, часто бывало, что запорожцы ихъ не слушались, а повиновались однимъ только своимъ полководцамъ, Кошевыми Атаманами называемымъ. Въ прочемъ надлежитъ знать, что козацкіе Гетманы великое различіе въ преимуществахъ своихъ имѣли отъ польскихъ Гетмановъ; ибо они состояли всегда подъ ихъ или другихъ, отъ короля назначенныхъ, командировъ повелѣніями; поляки такъ мало ихъ почитали, что, когда случалось о нихъ упоминать въ публичныхъ актахъ или узаконеніяхъ, никогда ихъ не называли Гетманами, но толко Старшими войска Запорожскаго, несмотря на то, что въ партикулярныхъ писмахъ

сами короли называли ихъ Гетманами. Почему Богданъ Хмельницкій, когда присланы къ нему были отъ Республики послы требовать кондицій, на какихъ онъ помириться хочеть, между прочимъ, предложилъ и сіе: чтобъ ему ¹⁾ состоять подъ повелѣніями одного только короля, въ гражданскихъ же чинахъ и въ прочихъ, шляхетству позволенныхъ, преимуществахъ, козацкое войско и ихъ старшины, даже до самого Гетмана, никто не имѣлъ никакого участія, выключая техъ, кторые изъ шляхетства рускаго и польскаго въ козацкомъ войскѣ служили и которыхъ во ономъ всегда было довольное число; ибо на то отъ республики никакого запрещенія не было; на послѣдокъ же и Конституціею 1638 года узаконено было ²⁾ чтобъ въ старшины козацкія не изъ шляхетства не производить. Первый былъ гетманъ Выговскій, который въ 1659 году, отъторгнувшись отъ Россіи, выговорилъ для себя ³⁾, чтобъ быть всегда воеводою Кіевскимъ, а потому и сенаторомъ республики Польской. Сіе есть прямое и подлинное основаніе малороссійскаго и запорожскаго козацкаго войска.

§ 2.

На какихъ договорахъ Малая Россія поддалась Россійской Имперіи?

Главнѣйшая причина, для которой Малая Россія отлучилась отъ республики Польской, есть та ненависть, которая произошла отъ различія въ вѣрѣ.

Пока двѣ религіи, то есть римская и греческая, для общаго польскаго и россійскаго народовъ спокойства, въ равенствѣ содержимы и законами защищаемы были, до тѣхъ поръ въ россійскомъ народѣ никакихъ не было замѣшательствъ и возмущеній, и никогда оной не помышлялъ о своемъ отъ Польши отлученіи. Когда же въ 1592 году Митрополитъ Кіевскій Рогоза и другіе единомышленные ему Архіереи вздумали сдѣлать унію, или соединеніе Малороссійской церкви съ римскою, и пославъ съ тѣмъ въ Римъ своихъ пословъ, оную въ 1595 году заключили, то другіе православные, какъ изъ духовнаго чина люди, такъ и изъ шляхетства и мѣщанъ, подъ предводительствомъ воеводы Кіевскаго князя Константина Острожскаго, собравъ въ 1596 году въ Литовскомъ городѣ Брестѣ ¹⁾ соборъ, онаго митрополита съ его единомышленниками проклинали и послали отъ себя пословъ на собравшійся въ томъ же году сеймъ съ протестаціею, что они уніи, безъ согласія ихъ заключенной, не принимаютъ, митрополита и прочихъ, согласныхъ ему Архіереевъ, за пастырей своихъ не признаютъ, а хотятъ всегда остаться при прежней

¹⁾ Малороссійскіе лѣтописи.

²⁾ Конституцій томъ 3 стр. 927.

³⁾ Констит. томъ 4 стр. 642.

⁴⁾ О семъ соборѣ такъ, какъ и о прочемъ нижеслѣдующемъ упоминается в книжкѣ, называемой „Синописисъ“, или „Краткое описаніе правъ и вольностей Россійскаго народа“, печатанной въ Вильнѣ.

вѣрѣ, подѣ благословеніємъ Патріарха Константинопольскаго, и просили короля, чтобѣ имѣ другихъ архіереевъ далѣ. Но когда того не получили, то какѣ помянутый князь Острожскій отъ себя, такѣ и присланные отъ собора послы, именованъ шляхетства и народа російскаго, живущихъ въ Польшѣ, великомѣ княжествѣ Литовскомѣ, тожѣ самое писменно протестовали, а сверхъ того объявили, что, какѣ шляхетство, и подданные ихъ таковыхъ духовныхъ терпѣть не хотятъ и никакой, по духовнимъ дѣламъ, власти имѣть имѣ не допустятъ. Совсѣмъ тѣмъ уніаты, получивши, по рекомендаціи папской, привилегіи отъ короля Сигизмунда третьяго, и имѣя помощь отъ римскаго духовенства и прочихъ, по римской вѣрѣ, ревнителѣй, часѣ отъ часу усиливаться начали, отнимали у архіереевъ православныхъ епархіи и монастыри и принадлежащія къ онимъ имѣнія. у священниковъ — приходы, а простой народъ, а особливо живущихъ по королевскимъ и шляхетства римской вѣры городамъ и селамъ, всякими озлобленіями понуждали къ принятію уніи и прочія безчисленныя дѣлали наглости, въ правахъ же, и привилегіи, данныя російскому народу, ни вочто вмѣняли. Сіе жѣ почти самое и въ тоже время дѣлалось и съ протестантами, живущими въ республикѣ Польской. Шляхетство какѣ той, такѣ и другой религіи противъ тихъ такихъ наглостей и обидъ другого способа не находили, какѣ токмо для защищенія своего здѣлать ¹⁾ конфедерацію, которую они въ 1599 году въ Вильнѣ писменно между собою заключили и утвердили съ тѣмъ, чтобѣ другъ друга защищать и оборонять отъ всякихъ насилій. Въ тожѣ самое время и козаки противъ таковыхъ насилій протестовали и почти ни одного сейма не проходило, на которомъ бы отъ всѣхъ чиновъ не было прозбъ о отвращеніи оныхъ; и, хотя, съ стороны Королей получали они возможное вспоможеніе и защищеніе, однако, шляхетство римской вѣры, не смотря ни на какія королевскія повелѣнія, по своему поступало. Шляхетство и мѣщане російской вѣры не имѣли столько силы, чтобѣ имѣ противитися, а козаки, имѣя оную, явно противъ нихъ востали и подѣ предводительствомъ разныхъ Гетмановъ, начали оружіемъ защищать свою и всего російскаго народа вѣру и вольности. Часто козаки поляковъ, часто поляки козаковъ побѣждали и мирились, все съ обнадеживаніемъ не дѣлать російскому народу впредь никакихъ насилій; въ чемъ и удерживались на нѣкоторое время, а особливо тогда, когда война съ какою-нибудь постороннею державою случалась, во время которой имѣли они въ козакахъ необходимую нужду; но потомъ опять на прежнее возвращались. На послѣдокъ, когда въ 1632 и 1633 годахъ, при избрании и коронаціи короля Владислава четвертаго, отъ всѣхъ чиновъ російскаго народа, въ томъ числѣ и отъ козаковъ жалобы на сеймахъ принесены были, то, хотя и воспослѣдовало сеймовое установленіе, чтобъ ихъ совершенно успокоить и вѣрно отнять у православныхъ церквей имѣнія возвратити; однако, король, вѣдая, сколь

¹⁾ Сія конфедерація напечатана на латинскомъ и французскомъ языкѣ; а у меня есть и на польскомъ.

поляки помянутымъ установленіямъ слѣдуютъ, на приватной авдіенціи сказаль козакамъ: ¹⁾ „Когда-де вы добрые воины, то вы и сами себе защитить можете“; что, при вторичной их жалобѣ, и писменно подтвердиль.

Больше было не надобно, чтобъ съ поляками учинить совершенный разрывъ. Богданъ Хмельницкій, сотникъ чигиринскій, будучи разоренъ и озлобленъ отъ старосты чигринскаго отнятіемъ жалованной ему отъ короля Сигизмунда Третьяго деревни, доставъ вышеупомянутое королевское письмо и прочія, данныя козакамъ привилегіи, ушоль въ Запорожскую Сѣчь, и, объявля оныя козакамъ, уговориль ихъ къ принятію оружія; которые, выбравъ его Гетманомъ, въ томъ же году войну противъ поляковъ начали и чрезъ шесть лѣтъ съ такимъ успѣхомъ продолжали, что поляки принуждены болшія имъ дозволить волности, ежели какія они до того имѣли; ибо при заключеніи зборовскихъ договоровъ, учиненныхъ въ 1649 году между королемъ Іоанномъ Казимиромъ и Республикою съ одной, а Хмельницкимъ и войскомъ Запорожскимъ съ другой стороны, между прочими, полезными для російскаго народа условіями, выговорено было и сіе, чтобъ козацкая старшина пользовалась всѣми тѣми волностями, что и шляхетство, и чтобъ простолюдины изъ чьихъ было ни было имѣній, могли записыватся въ казаки. Но Хмельницкій, опытами извѣдавъ, что никакимъ обязательствамъ поляковъ вѣрить неможно, вознамѣрился искать другой протекціи, и, хотя къ нему отъ турецкаго султана, отъ шведскаго короля и отъ князя трансильванскаго Ракочего, который искалъ быть королемъ въ Польшѣ, присыланы были послы съ весьма полезными обѣщаніями; однако, онъ всѣмъ вышепомянутымъ предпочель высокую протекцію російскаго Гдря царя Алексея Михайловича, которую онъ и принялъ, учинивши со всѣмъ народомъ Малоросійскимъ на вѣрное подданство присягу въ 1654 году.

Основаніемъ сему подданству были договоры, которыхъ главнѣйшее содержаніе и сила состояли въ томъ, чтобъ всякому чину изъ Малоросійскаго народа остаться на всѣхъ тѣхъ правахъ и волностяхъ, на которыхъ они были под Польшею. Вотъ точныя слова прошенія Гетмана Хмельницкаго писаннаго въ вышепомянутому Гдрю изъ Чигирина отъ 31 февраля 1654 года. „Сего ради дерзаемъ о несчетной милости твоего Царскаго величества, да еже, аще что просити начнемъ у тебе великаго Государя нашего, твоего Царскаго величества, надѣемъся получить; словеси бо Царскому, твоего Царскаго величества, всячески вѣровахомъ, какъ насъ тотъ же ближній твоего Царскаго величества бояринъ съ товарищи увѣщаль и увѣриль, и на той вѣрѣ насъ не поколебимыхъ утвердиль; для того посланниковъ нашихъ Самойла Богдановича, судію войсковаго, и Павла Тетеру, полковника переяславскаго, съ товарищи къ пресвѣтлому лицу твоего Царскаго величества съ сею грамотою нашею отпу-

¹⁾ Смотри универсаль Гетмана Хмельницкаго, опубликованный въ Малой Россіи июня   дня 1648 года, въ которомъ и всѣ обиды, учиненныя російскому народу пространно описаны.

скаемъ и просимъ, дабы имъ твое Царское величество праведные свои очи показати и милостиво ухо приклонити изволилъ и моленій наших не презрѣлъ; и что они учнутъ говорить и молить у твоего Царскаго величества, изволь ихъ Твое Царское величество выслушати млстиво и насъ, Богдана Хмельницкаго, Гетмана войска Запорожскаго, и все войско Запорожское, и весь міръ христіанскій російскій, духовныхъ и мірскихъ людей, во всякомъ чину сущихъ и мсти отъ тебя великаго Гдря нашего твоего Царскаго величества ищущихъ, пожаловать, ущедрить и права уставы, привиліи и всякія свободы и державы добръ отъ духовныхъ и мірскихъ людей во всякомъ чину и преимуществѣ сущихъ, елико кто имѣяше отъ вѣковъ отъ князей и пановъ благочестивыхъ и отъ Королей Польскихъ въ Гдрствѣ російскомъ наданныхъ, о нихъ же мы кровь свою проливаемъ отъ дѣдовъ и прадѣдовъ, тыя содержаще и погубити я не попускающе. Просимъ, ей просимъ и, до лица земли упадающе, велико просимъ твоего Царскаго величества, изволь твое царское величество утвердити и своими Грамотами Гдрскими укрѣпити навѣки; такого бо Гдрское твоего Царскаго величества слово намъ тотъ же ближній твоего Царскаго величества бояринъ съ товарищи обѣщаль и большая, рече, сихъ дѣлъ одержите отъ великаго Гдря его Царскаго величества, егда воспросите, большими васъ, рече, свободами державами и добрами пожалуетъ его Царское величество, наче Королей Польскихъ и княжатъ древнихъ російскихъ, точію челою бейте и вѣрно служите Его Царскому величеству¹⁾).

По силѣ сего прошенія, заключены были договорныя статьи, въ которыхъ, хотя, по большей части, Гетманъ съ войскомъ, какъ имѣвшие въ Малой Россіи большую силу, договаривались о томъ, что имъ полезнымъ быть казалось; однако какъ въ прошеніи своемъ, такъ и въ договорахъ и однимъ словомъ упомянуть не смѣлъ, щобъ ему быть въ Малой Россіи верховнымъ правителемъ и вѣдать всѣ, какъ воинскія, такъ и гражданскія дѣла, а напротивъ того, оныхъ договоровъ статьею третьєю заключено, чтобъ шляхетство пребывали при своихъ волностяхъ шляхетскихъ, чтобъ имѣли волность выбирать изъ между себя старшихъ на уряды судовые и исправлять земскіе и гродскіе суды, какъ было прежь сего при короляхъ польскихъ, а тринадцатою статьею, обще для всѣхъ чиновъ, подтверждено, чтобъ права, наданныя изъ вѣковъ отъ князей и королей духовнымъ и мирскимъ людямъ, ни въ чемъ не нарушены были. Сверхъ сего, онъ же, Гетманъ Хмельницкій, писалъ къ Государю о Переяславскихъ, а потомъ о Кіевскихъ мѣщанахъ, чтобъ имъ подтверждены были тѣ же права, привилегіи и свободы, которыя они имѣли, будучи подъ Польшею.

¹⁾ Розбивка належить Г. А. Полетиці. *Н. В.*

По силѣ тѣхъ его договоровъ и прошеній, даны были каждому чину особливья привилегіи, а именно: 1. Шляхетству. 2. Гетману съ войскомъ. 3. Митрополиту Кіевскому и прочимъ духовнымъ властямъ, кои того просили. 4. Мѣщанамъ Кіевскимъ, Переяславскимъ, Нѣжинскимъ и прочимъ, кои о томъ просили, въ которыхъ всѣхъ, безъ изыятія, подтверждено, чтобъ каждому чину остаться на всѣхъ тѣхъ правахъ, привилегіяхъ и обыкновеніяхъ, которыя они имѣли под Польшею.

Изъ сего всякъ видѣть можетъ, что Гетманъ Хмельницкій, какъ ни прославилъ ся своими над поляками побѣдами, какъ ни почиталъ себя и почитаемъ былъ за избавителя Малыя Россіи; однако, зная на какихъ онъ основаніяхъ былъ подъ Польшею, не осмѣлился присвоить и выговорить себѣ главной и полномощной власти над Малою Россіею, хотя, по тогдашней своей силѣ, и могъ бы оную доставить.

Но чего не осмѣлился онъ учинить явно, къ тому тайно приуготовлялъ путь какъ для себя, такъ и для предбудущихъ по себѣ Гетмановъ. Ибо хотя и выговорилъ онъ, чтобъ правленію дѣлъ земскихъ и гражданскихъ быть при шляхетствѣ; хотя зналъ онъ, что выбираемые для того судьи должны, по силѣ правъ и прежнихъ обыкновеній, выбраны быть на сеймикахъ отъ его, Гетманской власти, совсѣмъ независимыхъ, а по выборѣ на свои чины имѣть подтвержденіе отъ Гдря, а не отъ его Гетмана; однако, зная и то, что надъ оными судами главную апелляцію долженъ имѣть не Гетманъ, но Трибуналь или Главной судъ, котораго сила и власть въ 1. §. описаны, ни чего уже о Трибуналѣ какъ в прошеніи, такъ и въ договорахъ своихъ ясно не упомянулъ, въ той, какъ видно, надеждѣ, чтобъ, со временемъ, апелляцію надъ оными шляхетскими судами себѣ присвоить или вовсе оныя уничтожить; ибо зналъ онъ совершенно, что ежели бы учредить Трибуналь, то оной не имѣя надъ собою другой власти, кромѣ Гдря, ничего бы не опасался его, Гетманской власти, а вмѣсто того Гетманъ такъ долженъ бы быть подверженъ его суду, какъ и самой послѣдній шляхтичъ.

Сія моя догадка такъ справедлива и достовѣрна, что самымъ событіемъ дѣло подтверждается. Ибо, хотя при Гетманѣ Хмельницкомъ, а послѣ того при Выговскомъ шляхетство и пользовалось своими волностями, и вышепомянутые земскіе и городскіе суда отправляло, выбирая изъ между себя судей, и хотя помянутой Гетманъ Выговскій, отложившись отъ Россіи и принявъ паки польскую протекцію, во удовольствіе шляхетству выговорилъ было ¹⁾, чтобъ быть особливому Рускому Трибуналу въ воеводствахъ Кіевскомъ, Черниговскомъ и Браславскомъ; однако, когда почти всѣ Малороссійскіе и Запорожскіе козаки на измѣну его не согласились и избрали себѣ другого Гетмана Юрѣя Хмельницкаго, то уже въ заключенныхъ съ нимъ договорныхъ статьяхъ, кромѣ общаго всѣмъ чинамъ на всѣ ихъ права и волности подтвержденія, о шляхетствѣ и о томъ, чтобъ они гражданскія дѣла и суды вѣдали, ни чего не помянуто; которому примѣру послѣдовали и прочіе Гетманы при сочиненіи своихъ договоровъ.

¹⁾ Смотри Комиссію Гадяцкую, находящуюся въ 4 томѣ Конституцій на страницѣ 637 и проч.

И от сего времени начинается несчастливая Малыя Россіи эпоха. Шляхетство, будучи, такимъ образомъ, забыто и презрѣнно принуждено было подвергнуть себя Гетманской власти и записатся въ козацкое войско; а Гетманамъ открылось пространное поле къ исполненію своихъ высоко-мѣрныхъ и предприимчивыхъ намѣреній и прихотей. Присвоивъ, такимъ образомъ, себѣ шляхетству принадлежащія суды, поручили они въ вѣдомство земскія и гражданскія такъ, как и воинскія дѣла, войсковою старшинѣ, то есть сотникамъ и полковникамъ, а главную над оними апелляцію оставили на свой судъ, въ которомъ, имѣя при себѣ двухъ войсковыхъ генеральныхъ судей, сами были предсѣдателями, и вмѣсто того, чтобы предъ тѣмъ, по прежнимъ обыкновениямъ и примѣру польскихъ войскъ, суживали, и по договорамъ съ Россіею должны были судить одни войсковыя дѣла, стали уже, безъ всякой апелляціи, судить дѣла земскія и градскія. Такимъ же образомъ присвоили они себѣ власть над мѣщанами и над ихъ магистратскими судами.

Итакъ, подчинивши себѣ всю Малую Россію, недозволеннымъ и незаконнымъ образомъ управляли оною по своей воли и прихотямъ, и не имѣли власти своей никакого предѣла. Никто уже не могъ защищать себя своими правами и волностями, и никто Гетману напомнѣть не могъ о предѣлахъ его власти и должности. Въ самыхъ важнѣйшихъ и до благосостоянія общаго касающихся дѣлахъ, естли бы кто нибудь осмѣлился Гетману попрекословить, тотъ платилъ потеряніемъ чина, имѣнія, а часто и самой жизни.

С такою безпредѣльною и нагло похищенною властію, похитили они и тѣ преимущества и пользы, которыя принадлежали и принадлежать Гдрямъ. Я чрезъ сіе разумѣю общую Малороссійскую казну и раздачу недвижимыхъ имѣній, то есть городовъ, сель, земель и всякихъ угодій.

Казною овладѣли они слѣдующимъ образомъ.

Во время польскаго владѣнія собираемы были положенныя законами подати особливыми на то учрежденными зборщиками, которые, собравъ оныя, должны были вносить въ Государственную казну къ подскарбію коронному, а онъ долженъ былъ употреблять на воинскія и прочія законами опредѣленныя расходы, и въ томъ предъ начатиємъ cadaго сейма давать отчетъ и получать квитанцію, а безъ того и сеймъ начатся не могъ, какъ то и нынѣ въ Польшѣ водится. Изъ сной казны получало козацкое войско свое жалованье. Гетманъ Хмельницкій, поддавшись Россіи, требовалъ на козаковъ такого-ж жалованья, какое они от королей Польскихъ получали; но въ томъ ему отказано, какъ для тогдашней съ поляками войны, такъ и для того, что Малороссійскіе доходы Государю не были еще извѣстны, а имѣли посланы быть дворяне для описанія оныхъ; послѣ чего и жалованье имѣло быть назначено. А когда здѣланъ былъ Гетманомъ Юрій Хмельницкій, тогда велѣно козацкому войску оное жалованье получать изъ малороссійскихъ доходовъ¹⁾, собирая оныя съ городовъ, и, хотя по силѣ договоровъ

¹⁾ Статя 6. Гетмана Юрія Хмельницкаго.

обоих Гетмановъ Хмельницких, должны были тѣ доходы отдаваемы быть повѣренной от Гдря персонѣ; однако, того не учинено, а со времени Гетмана Дамьяна Игнатова, какъ то видно ¹⁾ изъ статей его, тѣ малороссійскія зборы остались под вѣдомствомъ Гетмановъ, которые хотя и содержали нѣкоторое число пѣхотнаго и коннаго войска изъ тѣхъ же козаковъ, добровольно набираемаго и употребляемаго, не такъ на общую пользу, какъ для ихъ собственнаго сбереженія и великолѣпія, а часто и исполненія ихъ измѣнническихъ намѣреній, какъ то явилось при Мазепѣ; но напротивъ того, настоящимъ козакамъ, для которыхъ тѣ зборы положены были, ни одной полушки жалованья не давали, а употребляли оныя на свои прихоти, вымышляя, от времени до времени, новыя зборы и подати, отдавая на откупъ мельницы, шинки и проч., чемъ такъ Малороссійской народъ отягчили было, что, по изверженіи Гетмана Самойловича, почти общее въ Малой Россіи было противъ откупщиковъ возмущеніе и многихъ изъ нихъ поубивали. Словомъ сказать, что Гетманы, взявъ общіе малороссійскіе доходы, под образомъ тѣмъ, чтобы платить изъ оныхъ войску, употребляли оныя на собственныя свои расходы, такъ что индуктовыя или таможенныя зборы, которыя при Гетманѣ Богданѣ Хмельницкомъ употреблялись на войско, при другихъ уже гетманахъ стали почитаемы быть за доходъ на Гетманскую кухню. И за сіе то одинъ изъ разумныхъ Малороссійскихъ лѣтописателей обвиняетъ Малороссійскую старшину, что они всю общую Малороссійскую казну отдали въ руки Гетманамъ и слугамъ ихъ, а не учредили общаго подскарбія для содержанія оной, от котораго де можно бы и отчетъ брать, и совѣтуеть, чтобъ они, хотя впредь, то учинили.

Недвижимыя же имѣнія въ Малой Россіи от Гетмановъ раздаваемы быть стали съ самыхъ временъ Гетмана Богдана Хмельницкаго. Мнѣ случилось видѣть его универсалы, данныя на деревни разнымъ владѣльцамъ; однако, того не помню, прежде ли подданства Россіи или послѣ онаго дѣлалъ онъ таковыя раздачи, но, какъ бы то ни было, я только утверждаю то, что ни онъ, Хмельницкій, ни другіе Гетманы, естли бы помнѣли тѣ основанія, на которыхъ они были под Польшею и на которыхъ поддались, не имѣли на то никакого права. Ибо въ пунктахъ Гетмана Богдана Хмельницкаго и сына его Юрья Хмельницкаго ни однимъ словомъ не упомянуто, чтобъ Гетманамъ раздавать деревни, а, напротивъ того, просили они, чтобъ Государь пожаловалъ на генеральную старшину и полковниковъ по мельницѣ. Знали сіе Малороссійская старшина. Знали и то, что таковыя награжденія деревнями во время польскаго владѣнія дѣлывались от королей на сеймахъ, съ общаго всея республики согласія и удостоенія; и для того въ статьяхъ Гетмана Дамьяна Игнатова просили Государя, чтобъ таковыхъ награжденій Гетманъ сами собою не дѣлали, но согласно бы съ старшиною, а Государь бы таковыя дачи подтверждалъ, что имъ какъ въ сихъ статьяхъ подтверждено. Несмотря на то, Гетманы и таксе

¹⁾ Статья 3-я.

милостивое Государей дозволеніе на зло употребили, ибо они: 1) Раздавали оныя деревни, по большей части, безъ согласія съ старшиною и не столько прямо заслуженымъ людямъ, сколько своимъ свойственникамъ и фаворитамъ. 2) Данныя от другихъ Гетмановъ или от себя, когда на кого осердятся, отнимали, а что всего больше дѣлали, то уже и послѣ подтвержденія Гдрскаго грамотами тѣхъ деревень. Почему при заключеніи статей съ Гетманомъ Мазепою, хотя ему и дозволено вмѣстѣ съ старшиною роздавать деревни, но притомъ подтверждено, чтобъ, естли оныя деревни подтверждены будутъ Гдрскими Грамотами, онъ бы ихъ отнимать не смѣлъ. Со всѣмъ тѣмъ проклятый сей измѣнникъ еще больше всѣхъ прежнихъ Гетмановъ свирѣпѣлъ над многими знатными и заслужеными, но ему ненавистными фамиліями, и, какъ прочими способами, такъ, и отнятіемъ жалованныхъ и от Гдрей грамотами утвержденныхъ деревень, в конецъ ихъ разорилъ, такъ что и нынѣ многіе, имѣя жалованныя грамоты, ползуются только оными и своею нищетою, а другіе деревнями ихъ владѣютъ.

Но всѣмъ такимъ злоупотребленіямъ и Гетманской безпредѣльной власти оставалось еще одно помѣшательство. Это было древнее и, съ самого начала козацкаго имени въ войскѣ Запорожскомъ, употребляемое обыкновеніе, чтобъ никакихъ новыхъ и важныхъ дѣлъ Гетману не дѣлать, безъ общаго войскового совѣта, который козаки, по малороссійскому нарѣчію, называли иногда Войсковою Генеральною, а иногда Генеральною Черневою Радою. На оную Раду, въ случаѣ важнѣйшихъ дѣлъ должны они были собирать не токмо Генеральную Старшину и полковниковъ, но и прочую старшину, а особливо старыхъ и заслуженыхъ людей; а въ случаѣ дѣлъ, не столько важныхъ, одну генеральную старшину и полковниковъ; въ случаѣ же Гетманскаго избранія собиравлось вмѣстѣ и все войско. Въ которыхъ Радахъ постановляли они все то, что до общества касалось, а именно, въ случаяхъ крайней нужды, налагали новыя подати, награждали деревнями, производили въ чины, по общему выбору, требовали отъ зборщиковъ отчета и проч.

(Рукописа автор не закінчив).

(Бібліотека кол. університету св. Володимира. Збірка М. О. Судієнка. Папка № 115. С. И. Масловъ. Обзоръ рукописей бібліотеки университета св. Владимира. № 160).

Показчик до „Збірки матеріялів“ акад. Ник. Василенка.

	Стор.
Передмова	50
1. Розмежування в Києві земель Йорданської церкви та Кирилівського монастиря 21 вересня року 1605	57
2. Постанова київського католицького бискупа Криштофа Казимирського про повинності підданців Київської капітули, їх управління, суд над ними. Р. 1612	58
3. Лист польського короля Сигізмунда III київським міщанам на право рубати дерево в пушах коло Київа та ловити рибу в Дніпрі 28 березня року 1615	60
4. Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про збори з чужоземних купців. 28 квітня року 1654	60
5. Копія со взятой вѣдомости у преждебывшаго индуктора Петра Лукина въ 1722 году. Вѣденіе отъ всякого товара какъ Грецкого, Великороссійского, Полского, так и Малороссійского, отчего и почему индукта збирается . . .	61
6. Вѣдомость, коликое число въ Малой Россіи съ малороссійскихъ товаровъ и промыслов индукта напередъ сего бралась и нынѣ збирается, а съ чего и почему, то явствууетъ из сего. Рік невідомий	63
7. Видѣніе, по чему, по прежнему обыкновенію и по данной графу Гаврилу Владиславовичу въ 1725 году вѣдомости съ товаровъ великороссійскихъ и малороссійскихъ заграничныхъ индукту собирать	64
8. Инструктаръ, от давныхъ пановъ виданный, на отобранные индуктной пошлини от разнихъ товаровъ, такъ и теперъ намъ подано, въ семь 1727 году . . .	66
9. Кошторис на роблення поташу, смальцюги та салітри (мабуть, 1720-х р) . . .	68
10. До історії заробітної платні в першій половині XVIII в. Прохання польових сторожів Ніженського полку з приводу того, що вони не одержують платні. Року 1728	70
11. Прибутки і витрати гетьманського переволочанського дворця в роках 1721—1722	72
12. Цех шевський у місті Мглині. 28 березня року 1704	76
13. Постанова про заснування в місті Кобеляці плотницького цеху 15 лютого року 1667	77
14. Лист полтавського полковника Федѳра Жученка про затвердження ткацькому цехові міста Кобеляк фондуша і про охорону цеху від зайвних повинностей. 11 жовтня року 1687	77
15. Лист полковника полтавського Івана Левенця кобеляцькому сотникові з заборону, без його відома, заступати цехових та посполитих од повинностей. Жовтня 5 року 1701	78
16. Полковник полтавський Іван Черняк потверджує, по шведській руїні, фондуша кобеляцькому шевському цехові. Вересня 12 року 1709	78
17. Кобеляцький ткацький цеховий уряд прохає потвердити цехові фондуші, а цеховим братам — повинність слухатися цеху. 15 березня року 1745	
18. Шевський кобеляцький цеховий уряд прохає полтавського полковника, нехай потвердить цехові фондуші, а цеховим братам повинність слухатися цеху. 16 березня року 1745	80
19. Полтавська полкова канцелярія, в одповідь на прохання од ткацького та шевського цехів у справі непорядків у цехах, наказує кобеляцькій старшині. Березень року 1745	81

20. До залюднення Полтави по шведській руїні. Запис Тихону Филиповичу, пресвітеру Срітенському в Полтаві, на пляц для оселі. Року 1710 квітня 12 дня . 82
21. Полтава року 1767. На данние по Комисии о сочинении проекта Нового Уложения, з определения частной о городах комисии, пункта о малороссійскомъ городѣ Полтавѣ, от депутата того города писара магистратового Григория Рогоуль показание, адѣланное нимъ по виправкамъ з прежними книгами, записками и по общему согражданъ согласию 83
22. Дѣло по челобитью всѣхъ полчанъ полтавскихъ на судью полтавского Петра Кованьку и писаря полтавского жъ Ивана Залѣского въ избраніи ими на чинъ полковничества полтавского, безъ общого полчан совѣту, Василя Кочубея. 1714 году 92
23. Лист од стародубського полковника Григора Карповича про затвердження на посаді обраного сотника 12 жовтня 1678 року 96
24. Лист од стародубського полковника Григора Карповича про затвердження на посаді обраного в м. Мглині городского отамана 12 травня року 1680 . . 97
25. Лист од стародубського полковника Григора Карповича про затвердження на посаді обраного сотника 26 травня року 1680 97
29. Універсал гетьмана Самойловича про відставлення від уряду сотника і про заміну його на иншого. 11 грудня року 1680 98
27. Універсал гетьмана Самойловича про затвердження на посаді смілянського сотника Івана Беркова, а також йому земель та посполитих. 14 січня року 1687 98
28. Лист переяславського полковника Івана Мировича про заміну на прохання сотнян бубновських одного сотника на иншого 27 червня року 1693 99
29. Лист полковника переяславського Степана Томари про затвердження, після повороту з полону, Дениса Деркача бубновським сотником 28 липня року 1707 100
30. Лист од гетьмана Івана Мазепи 1702 року до сотника козелецького Петра Борсука 100
31. Універсал гетьмана Мазепи 1707 року Григорові Костенецькому на уряд сотника 101
32. Лист фельдмаршала Бориса Шереметьєва про призначення сотенної старшини в м. Вороніжі 29 жовтня року 1709 101
33. Розмежування компетенції між сотниками новохорощанськими і старостою полковника полтавського Івана Черняка. Року 1716 102
34. Лист полковника полтавського Черняка 5 вересня року 1719 та універсал гетьмана Скоропадського 21 жовтня року 1719 про затвердження, згідно з обранням, Вакуленка сотником у Переволочній 103
35. Універсал гетьмана Скоропадського про бунти в Бакланській сотні і про призначення до тієї сотні на сотника Василя Варявського. Року 1720 104
36. Зловживання підчас обрання сотників. 1723 року 105
37. Прохання од сотнян куземинських перемінити їм сотника. Року 1723 квітня 18 106
38. Листування про перевірку складу сотників на початку гетьманування Данила Апостола. Року 1727 107
39. Договір між сотником, що покидає уряд, та сотнянами (за гетьманування, мабуть, Апостолового) 111
40. Указ Сената 15 листопаду року 1748 з приводу прохання Івана Черняка призначити його на сотника до полтавської полкової сотні 112
41. Обрання та затвердження на посаді хоружого сотенного. Року 1749 10 жовтня 113
42. Указъ объ отрѣшеніи вновь устроенныхъ сотень. Листопаду 15 року 1742 . . 114
43. Універсал гетьмана Дем'яна Ігнатовича 21 березня року 1670 любецькій шляхті про затвердження їй маєтків і про повинність шляхти одбувати військову службу 115
44. Лист стародубського полковника Михайла Миклашевського 3 серпня року 1689 про те, що він бере „під значок“ Константія Мартиновича 116
45. Лист стародубського полковника Михайла Миклашевського, 6 січня року 1698, про те, що він бере „під свою полковничюю протекцію“ Константія Мартиновича 116

46. Лист стародубського полковника Михайла Миклашевського 2 січня року 1699 про те, що він бере „під свою полковничю протекцію“ Івана Шепелича	117
47. Лист стародубського полковника Лук'яна Жоравко 17 листопаду року 1718, про те, що він бере „під свою полковничю протекцію“ Григорія Шепеленка з матір'ю його	117
48. Донесіння од чернігівського полковника Івана Божича правителю Малоросії Бібікову про значкових товаришів. 11 березня 1743 року	118
49. Екстракти по учиненнімъ въ войсковой генеральной канцелярії о войсковыхъ товарищахъ справкамъ. Року 1751 (?)	120
50. Постанова Малоросійської Колегії про значкових товаришів. 13 червня р. 1768	122
51. Запитання од гетьмана Кирила Розумовського і відповідь на нього генеральной старшини про те, які були чини і який був уряд на Україні за гетьмана Скоропадського. Року 1751	124
52. Гетьман Кирило Розумовський призначає генеральну старшину на посаду Року 1751	126
53. Універсал гетьмана Розумовського про обов'язки Генерального Писаря, а також про судові інстанції 1751 р.	127
54. Гетьман Кирило Розумовський призначає суддів, щоб поповнити Генеральний Суд. Року 1751	128
55. Ордер гетьмана Кирила Розумовського 16 квітня року 1751 про заборону вживати в Лівобережній Україні „судъ по формѣ“, а судити по „малоросійським правамъ“	129
56. Боротьба гетьмана Кирила Розумовського з сутяжництвом на Україні. Ордер його Генеральній Військовій Канцелярії. Року 1751	130
57. Каткування за постановою Генерального Суду. Року 1754	131
56. До реформи Генерального Суду. Року 1761. Присяга суддів.	132
59. Форма присяги для членів Військового Генерального Суду. Року 1761	133
60. Генеральній Військовій Канцелярії заборонено, обминаючи Генеральний Суд, втручатися в судові справи. Року 1763	134
61. До кодифікації „Малоросійських прав“. Року 1759. Ордеръ въ Генеральную Войсковую Канцелярію бунчуковому товаришу Павлу Кочубею	134
62. О судахъ. Гдѣ какіе учреждени суды, и какъ имъ, по правамъ, быть надлежало и какъ оныя нынѣ суть	136
63. Із паперів Григора Андрійовича Полетики. 1767 року	142
64. Із паперів Григора Андрійовича Полетики. Після року 1772	143
65. Із паперів Григора Андрійовича Полетики. Другої половини XVIII в. Историческое извѣстіе, на какомъ основаніи Малая Россія была подъ республикою Польскою, и на какихъ договорахъ отдалась Россійскимъ государямъ, и патриотическое разсужденіе, какимъ образомъ можна бы оную нынѣ учредить чтобъ она полезна могла быть Россійскому Государству, безъ нарушенія правъ ея и вольностей	147

Доповнення.

В передмові на стор. 51 рядок 16-й знизу після слів „Хто їх склав, я не знаю“ треба додати „На обороті інструктара року 1727 (№ 8) є напис: „інструкція фактора лохвицького“.

Книга глухівського цеху калачницького.

На глухівські цехові книжки звернув був увагу ще Олександр Лазаревський¹⁾, а надрукувати текст цехових книжок з Чернігівщини — це була думка небіжчика Вадима Модзалевського; він узяв їх на це з Чернігова до Києва і навіть розпочав був уже копіювати, коли-ж смерть дослідникова припинила цю роботу, а наступні часи не дозволяли її поновити. Видрукувати цехові книжки вже тому випадає, що ми досі не маємо і одного повного надрукованого текста подібних книжок, а вони дають багатий матеріал що-до внутрішнього, так мало відомого, цехового життя.

Ці п'ятеро — котрі збереглися²⁾ — книжок з Чернігівщини — всі вписні, „реєстри“, як їх часом звать (коропська книга) або „компути“ (кролевецька книга), себ-то заведено їх на те здебільша, щоб уписувати цехових майстрів. Вони мали значіння, як юридичний документ, що засвідчував належність кожного вписаного майстра до даного цеху, а так само звязані з цим права. Отож, бути вписаним у книгу вважали за річ дуже важливу, навіть неминуче потрібну не тільки самому майстрові, ба й нащадкам його, як це ретельно повторюється в багатьох записах по деяких книжках (кролевецька, глухівські). Коли-ж книжка закінчувалася, то в „новозаведенну“ книгу списувано всіх цехових членів, уписаних вже в попередній книжці (напр., у калачницькій глухівській), або — тільки деяких майстрів, мабуть тих, котрі були ще живі (напр., воронізька, коропська, різницька глухівська)³⁾.

Та треба було зафіксувати не тільки права окремих майстрів, а ще важливіше — юридичні підстави на існування самого цеха, себ-то тії права, що надав цехові уряд. Ці права часом уписувано в цехові книжки (у кролевецькій, різницькій глухівській); часом їх у самій-таки книжці і затверджувано (у воронізькій — сотник воронізький Холодович). У кролевецьку книжку вписано цікаву цехову конституцію, у формі офіційних цехових „листів“ з приводу різних подій у цеховому житті.

Опріч цих записів, що мали ширшу юридичну вагу, в цехові книжки вписувано все, що вважали за важливе, або цікаве в житті внутрішньому.

Цехове життя по невеликих містах не мало таких розвинених форм, що-б вимагали опрічних книжок на записи по окремих галузях; навіть

¹⁾ Описаніє Старой Малороссіи. Том II. 429 стор, прим. 685.

²⁾ Ціє р. 1899 у глухівській ремісничій управі було 7 глухівських цехових книжок, найдавніша з них починалася 1663 р. (мабуть, різницького цеху), а восьма книжка шевського глухівського цеху належала Петрові Як. Дорошенкові; ця книжка починалася 1707 роком (лист П. Дорошенка до Ол. Лазаревського).

³⁾ У „Черниговскихъ Губернскихъ Вѣдомостяхъ“ за 1887 рік надруковано уривки з глухівських цехових книжок, тільки дуже недбало.

прибутки і видатки вписувано в цих-таки книжках без ніякої системи¹⁾, а саме: внески поодиноких членів, суми, що переходили від одного цехмистра до іншого, видатки на церкву, на будування та прикрашання цехових дворів, витрати на ралець, то-що — усенький бюджет був такий невеликий, що не потребував окремої бухгалтерії.

Вписували ще в ці книжки умови, що на них приймано нових членів, вибори нових цехмистрів, призначення на писарів, кому в яких ятках торгувати, то-що; навіть і те, що церква згоріла (коропівська) або цехмистрові син народивсь (воронізька) — все, що хтілося закріпити в пам'яті, знаходило собі місце в книжках.

Різницька глухівська книжка має опріч усього зазначеного, цілком одмінні записи, а саме в ній списано деякі твори релігійного змісту. А до них цікаві коментарі якогось читача, що зміст цих творів йому не сподобавсь. Отож, він і виступає тут-таки, на берегах книжки з своєю суворою критикою.

Такий різноманітний зміст мали ці книжки, і видно, що, коли на чолі цеху був енергійніший цехмистр, то і записів більшало і зміст їхній ширшав; а деколи, знов, трапляється перерва, на скількись років навіть: не було діяльних, а може й письменних людей, записи припинялися, та мабуть і життя цехове завмирало. Мати таку книгу — кожен, більше-менше заможний цех уважав за річ неминуче потрібну — це була збірка юридичних документів. Отож, книжки ці дуже уважно переховувано, і дійшли вони до нас у гарному вигляді. На жаль, умови друку не дозволять надрукувати всіх п'яток книжок з Чернігівщини, дарма що вони так добре доповнюють одна одну. Друкуємо тут текст однієї тільки цехової книги, а саме калачницького глухівського цеху, найбільш, здається, економічно розвиненого. У цій книзі немає прав од уряду, мабуть переховувано їх окремо. Натомість є різноманітні записи іншого змісту; між ними чимало записів прибутково-видаткових, що малюють економічний та побутовий боки цехового життя.

Книга ця in folio, оправлено її в шкурятяні палітурки з вибитими золотими визерунками, золото на їх сливе стерлося. Починається вона трьома визерунками; перший з них має в середині заголовний напис і являє собою, отже, форту. Цей напис на форті й ті частини, котрі скопійовано з попередньої книги, і писано півуставом, великі літери здебільша писано циноброю; решта — найрізноманітнішим скорописом. Текст цієї книжки друкуємо цілком, без змін.

Правописні зміни такі: слов'янські числа замінено на цифри; знак ѱ, що заступав був ѳ, так і віддано за допомогою ѳ; слов'янські літери ѡ і з замінено на відповідні українські; титли не розкрито; літеру, що означала була нашу сучасну ї, віддавати має й.

На зразок того, як оздоблювано цехові книжки, додаємо тут репродукції з титулової карти і малюнка Миколая, вміщеного поруч цієї картки. наче її продовження.

Катерина Лазаревська.

¹⁾ Тільки в воронізькій книжці згадано окрему прибутково-видаткову книжку за пізніші часи (1854 р.).

Сіє книга колачницкая составъленна рабом Бжіємъ Назаромъ Мокаровомъ за єго цехъмистра і єго стараніємъ.

Здася року 1732 м-ця марта 9 дня.

[1] Этой книгѣ въ 1877 г. было 145 лѣт.

[1 б.] Сіє книга колачницкая новоставленная зъ цехмистра Назара Мокарова і зо старшого брата Михайла Андреева і за другого брата Михайла Іванова і за ключника Корнѣя Кирилова и свѣдомо всей братій всей. Я, Назар Мокаровъ поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Тимофей Кошуба, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Корнѣй Ємъченко, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Кирило Емецъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Евдокія Сильчиха, поєднала цехъ вѣчными часы. Я, Устиния Корнѣєха, поєднала цехъ вѣчными часы. Я, Семень Ємченко, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Терешко Степановъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Михайло Андреевъ зять Фвескувъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Ульяна Склярвна поєднала цехъ вѣчными часы. Я, Іванъ Мокаровъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Пархумъ Ємченко, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Михайло Анѣдрѣєвъ Сохъновъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Андрѣй Терещенко, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Яковъ Ройна, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Яско Моксимовъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Василь Мокаровъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Кирилиха удова, поєднала цехъ вѣчными часы. Я, Павелъ Мокаренко, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Стефанъ Юрченко, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Семень Сирокваша, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Карпъ Кириловичъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы¹⁾. Я, Феодоръ Єрмолаєвъ Устименко, поновивъ цехъ колачницкій, по тестю своему Тимофѣю. и женою своею, Стефанидою, вичними часы. Я, Іосиф Лукяновичъ поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Мария Бѣля, поєднала цехъ, по матери своєй Парасковей вѣчными часѣ [2 б.]. Я, Іванъ Мирочникъ, поєдналъ вѣчними часы цехъ. Я, Григорій Корнѣєнко, поєдналъ цехъ вѣчными часы. Я, Андрій Григорієвичъ, поєдналъ цехъ вѣчными часы за пна цехмистра Назарія Макарієвича, что свѣдома братій всей на тотъ часъ будучихъ. Я, Савка Павловъ, поєдналъ цехъ по отцєви своемъ вѣчными часы за цехмистра Назарія Макарієва, что свѣдомо братій всей на тот час будучихъ. Я, Лєско Корнѣєнко, постави покрасу по отцєви своему вѣчными часы два тѣяра і зовсимъ за цехмистра Назара Мокарова, і старшихъ Михайла Андрѣєва Грѣгорива, і ключника Карпа Кириловича і свѣдомо братій всей на тот часъ будучи. Я, Іванъ Сметанка, поєдналъ цехъ колачницкій вѣчными часы за пна цехмистра Назара Мокаренко, что свѣдома братій всей на тот часъ будучихъ. Я, Леонтий Корнѣєнко, по[но]вив цехъ по отцєви своему вѣчными часы. Я Онисимъ Ієовичъ, Городничой муж поєднавъ цех калачницкій вѣчными часы за пна цехмистра Назара Макаренко, что свѣдомо братій всей на тот час будучихъ. — [3] Року 1731 мсця февралѣ 23 дня. Я, Назаръ Макаровичъ,

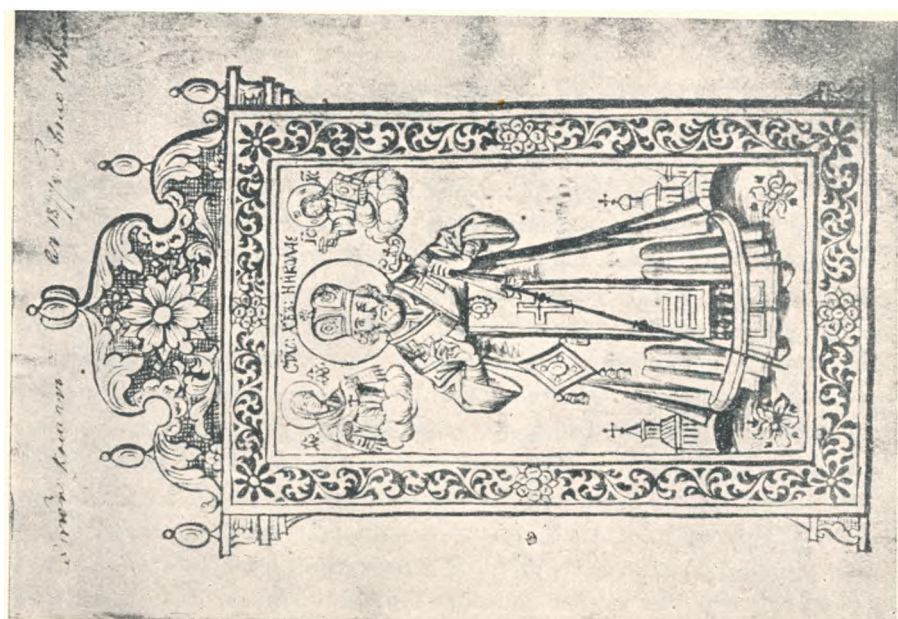
¹⁾ Досі написано однією рукою, мабуть скопійовано з давньої книги.

новоизбранный з братій всей цехмистромъ колачницкомъ приймую грошей готовихъ суми зобранной цехмистромы бывшими; а теперъ по рахунку братій всей імѣется готовихъ грошей в скрѣнцѣ братской колачницкой двадцять рублей срѣбнихъ денегъ и сѣмъ копъ полушокъ; а которій денги на людехъ в долгу позиченныхъ сѣмъдесять рублей и сѣмъ рублей и чотири золотихъ при томъ часѣ старшимъ братомъ Михайломъ Ивановичемъ и ключникомъ Михайломъ Андрѣевичомъ, и Степаномъ Юрченкомъ и братій всей, и оние полушки дали з цеху своего до цркви свителѣя Хрства на цвонъ Михайла за вѣдомом пана цехмистра Назара Макарова и всей братій на тотъ часъ будучихъ ¹⁾. Року 1732 года мѣя октября 26 дня пошло з братерской скринки на сукно сто талерей и рубль зо всимъ коштомъ, за цехмистра Назара Мокаровича, и старшого брата Михайла Ивановича, и другого брата Михайла Андреевича, и ключника Корнѣя Кириловича и свѣдомо братій всей на тот час будучихъ. — Року 1732, мѣя марта 1 дня, купили воску к воскресенію Хтову за симъ копъ и зо сѣмнадцять копѣекъ, за цехмистра Назара Мокаровича; року 1731 мѣя октоврѣя 26 дня, купили воску к рождеству Хртову за денги из скринки братерской за десять копъ и за девять шаговъ за цехмистра Назара Мокаровича. — Року 1732 мѣя іюля 21 дня дали грошей пять копъ из скринки братерской колачницкой до церкви стила Хртова Николая на оправу олтаря, за цехмистра Назара Мокарова, и старшого брата Михайла Андриява, и другого старшого Андрея Григоріева и [3 б.] свѣдомо, братій всей. — Року 1732 мѣя іюля 21 дня. Пошло на управу ²⁾ сукна старого грошей сѣмъ гривень, за цехмистра Назара Мокарова, и старшого брата Михайла Андреева, и другого брата Андрея Григоріева, ключника Григоріе Корніева и свѣдомо братій всей. Сегожь году мѣя ноємрѣя 5 дня справели мары новіи, пошло денегъ одинадцять золотихъ, за цехмистра Назара Мокарова, за старшого брата Андрея Григоріева, і Михаила Андреевича, и ключника Григорія Корнѣевича и свѣдомо братій всей. — Сегожь году мѣя октоврѣя 29 дня ³⁾— Року 1732 году декабрѣя мѣя 22 дня купили воску к рождеству Хртову за десят рублей и сѣмдесят копѣекъ, и копейка и за цехмистра Назара Мокарова, и свѣдомо братій всей. — Року 1733 года мая 28 дня купили воску за талеръ без шага полпята фунта. — Року 1733 года мая 28 дня купили жита за двадцят рублей и приобрѣлы пять рублей и того тридцат рублей, за цехмистра Назара Мокарова, и свѣдомо братій всей. — Року 1733 году мѣя іюля, 1 дня, справелы до церкви храма престой Бци, покрили престоль сукномъ, коштомъ стало восьмъ копъ, за отпушеніе гриховъ за всю братію, за цехмистра Назара Мокарова и старшихъ братовъ Михала Андрева и Андрея Григоріева и ключника Григорія Корнѣева и свѣдомо братій всей [4] до села Ксензовки за сщеника Федора. —

¹⁾ Починаючи „на оние полушки“ написано иншою рукою; слова „на цвонъ“ написано вгорі.

²⁾ Оправу. ³⁾ Незакінчений запис.

Року 1733 году мѣсяця септѣвѣрія в второго числа, пошло на инь-бонь за святителя Христова Николая чотири золотий. — Справили скриню братерскую, коштуеть сѣмь золотыхъ. — Року 1733 году мѣя октоврія 27 дня ¹⁾. — Року 1734 году мѣя іунарія 20 дня по рождествѣ Хртовомъ пошло на росходъ, якъ ходили з ралцемъ по старшихъ десять рублей и по братій всей, за цехмистра Назара Мокарова, изъ скринки братерской. — Року 1734 году мѣя марта 17 дня, купили дворъ братерскій именно дали пядесять рублей, за цехмистра Назара Мокарова, и стараніемъ его и старшихъ братьовъ Михайла Андріева, и Андрія Григоріева, и ключника Карпа Кирилова и свѣдомо братій всей, на тотъ часъ будучихъ, — Року 1734 года мѣя марта 5 дня. Пошло денегъ девять рублей из скринки братерской, что дерева на ледовню купували, и до старшихъ ходили двора братерского дост[р]оивались за цехмистра Назара Мокарова, и старшихъ братьовъ Михайла Андріева, и Андрія Григоріева и свѣдомо братіи всей на тотъ часъ будучихъ. — Року 1734 года мѣя февраля 17 числа. По приказу городской старшины зъ ратуши глуховской, от сотника Стефана Умонца и войта Василя Яковенка ²⁾ и отамана Деяна Туранщика и [4 б.] войта Василя Яковенка, и бурмистровъ получили мы, указъ, в которомъ предложено, что от непріятелского нападенія крѣпкое имѣти опасеніе и ежелибъ внезапная, чего бже сохрани, могла воспослѣдовать тривога, то такъ козакомъ, яко и всѣмъ посполитомъ людемъ, такожь и намъ цеху колачницкого; справили корогву, оруже у кого имѣється, и копій и все исполнено; имѣється у цеху ншемъ колачницкомъ справно, як належить; пошло на короговъ, рубль денегъ, цеху колачницкого скринки братерской, и гончары дали таляръ на корогву ж, за цехмистра Назара Мокарова, и старшихъ братьовъ Михайла Андріева, и Андрія Григоріева, и ключника Карпа Кириловича, и свѣдомо братій на тотъ часъ будучих. Купили поруху ³⁾ за пять копъ, и за десять алтинъ, и за пять денегъ з [с]скринки братерской. — Року 1734 году мѣя марта 31 дня, пошло денегъ три рубля з [с]скринки братерской, на осценія дому и на [о]бѣдъ, за цехмистра Назара Мокаровича и старшихъ братьовъ Михайла Андріевича и Андрія Григоріевича и ключника Карпа Кириловича и свѣдомо братій всей на тотъ часъ будучихъ. — Року 1734 года мѣя марта 31 дня. Я, Омелянь Василіевичъ, и женою своею Стефанидою, чиню вѣдомо симъ писаніемъ своимъ, что записуюсь у книги сей братерской, ижъ пріймую денегъ двадцать рублей на промисль, за цехмистра Назара Мокаровича и братьовъ Михайла Андріева и Андрія Григоріева и ключника Карпа Кириловича и свѣдомо братій всей на тотъ часъ будучихъ. — Року 1734 года мѣя іюля 7 числа ⁴⁾, [5]. 1734 мѣя октоврія 1 числа пошло з [с]скринки братерской в росходъ на погребъ стр[о]енія чотирнадцять рублей чотири копѣйки за відо[мо]мъ цехмистра пана Назара Мокарова сина, і старшихъ братьовъ Михайла і Андрѣя,

¹⁾ Незакінчений запис.   ²⁾ „и войта Василя Яковенка“—закреслено.

³⁾ Пороху.   ⁴⁾ Недописаний запис.

ключника Карпа і за вѣдомо всей братій на тот час будучихъ — 1734 г., якъ ходили ми з братією до цехмистра и до братовъ старших і до городових старшихъ старатили денегъ з братерской скринки рублей десять, за цехмистра Назара Макаренка, і за старшого брата Пархома Кириленка, и за ключника Леонтия Корнѣенка. — В року 1735-м, пошло на покритє хати рублей восьмъ, двадцать алтинъ и двѣ копѣйки, за цехмистра Назара Макаренка, и за старшого брата Пархома Ёмченка і за Івана Сметанки ключника, и всей братій свѣдомъ на тот часъ будучимъ. — 1735 году мѣсяца марта 23. Я, Яковъ Романович Ошомченко поєднал цех колачницкій по дѣду своему Почепцю Стехвану ¹⁾ а имено цѣна денегъ рублей 4, і совсѣмъ з воскомъ, ладономъ и столовимъ напиткомъ, из молодчествомъ, из вибурчиствомъ, жеби мене не турбовали нѣвчимъ и равенъ братій всей завѣдомомъ пна цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Пархома Кирилова, і пана ключника Івана Сметанки и свѣдомо на той час братій на тот час будучихъ више показаной ²⁾ моеї укупленой росписки цеху, я, Яков Романов, уписался [5 б.], — 1732 году априля 8 числа, якъ ходили з ралцемъ об воскресенскихъ святкахъ до пана цехмистра, и до старшихъ братовъ и до городской старшини пошло денегъ з скринки десять рублей, о то свѣдомо пану цехmistру и всей братій на тот часъ будучимъ. — В року 1735 мѣсяца, апрѣля 20 дня, я, Евхимія Дидиха удова, поєднала цехъ калачницкій вѣчними часи, себѣ, и дѣтямъ своимъ вѣчними часи, совсѣмъ з воском, з ладаномъ, и столовыми, и совсѣмъ, за цехмистра Назара Макарова и старших братовъ Пархома Кирилова Ёмченка, и за другого старшого брата Андрѣя Григорєва, и за ключника Івана Сметанки, и свѣдомо всей братій на тот час будучихъ, в томъ явна зостаєть братии всей, — 1735 году іюня 30 дня, стратили денегъ з скринки братерской, на комору братерскую, что переставляли комору, пошло на расходъ денегъ всѣхъ восьмъ рублей ровно, за вѣдомомъ пана цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Пархома Ёмченка, и другого старшого брата Андрѣя Григорієва и ключника Івана Сметанки и всей братій на тот часъ будучих. — Року 1735 году іюля 6 дня, я Василь Кушнѣрь поєдналъ цехъ калачницкій вѣчними часи себѣ, и женѣ своей, и дѣтямъ своимъ за поводомъ пана цехмистра Назара Макарова и старшого брата Пархома Ёмченка, и другого старшого брата Андрѣя Григорієва, и ключника Івана Сметанки и всей братій на тот часъ будучих. — 1735 году октября 21 дня, стратили денегъ з скринки братерской на потребу двора братского, а имено на хѣвуртку пять рублей без гривњи за вѣдомом пана цехмистра Назара Макарова и старшого брата Андрея Гриценка, и ключника Ёсипа Лукуянова и всей братій на тот часъ будучихъ. [6]—1735 г. декабря 26 дня, якъ ходили, з ралцомъ об рождественскихъ святкахъ до пана цехмистра, и до старшихъ братовъ и до городской старшини пошло денегъ з скринки братерской десять рублей, и то свѣдомо пану

¹⁾ Стехвану — дописано вгорі.

²⁾ „Више показаніи“ дописано вгорі.

цехмистру Назару Макарову, и старших братовъ Андрѣя Гриценъка, и другого старшого брата Корнѣя Ёмченка, и ключника Ёсипа Лукянова, и всей братій на тот часу будучихъ. — 1736 году июля 26 дня, уплачено денги всѣ супсана пятьдесят за двор братерский ¹⁾ рублей Якову Смиченку жителю, Ястребъскому ²⁾ прилюдне, а имено при Ивану Слѣпкину войту кореньскому, и при своей братій, а имено, я цехмистръ Назар Макаровъ, при старших братахъ при Андрѣю Григореву, и при Корнѣю Ёмченку, и при ключнику Ёсипу Лукянову, и при Пархомию Ёмченку и при иных людяхъ на тот часъ будучихъ, и при писару Якову Романову Ошомченку. — 1736 году июля 26 дня, я, Яковъ Смиченко, поеднал цехъ калачницкій вѣчными часи за цехмистра Назара Макарова, и старших братовъ Андрея Григорева, и другого старшого брата Корнѣя Ёмченка, и ключника Ёсипа Лукянова и свѣдомо братій всей на тот час будучихъ [6 б.]. За бившаго цехмистра калачницкого Назария Макаровича здержано на расход всякий приключающийся триста рублевъ ровно безъ прибочних денегъ, которіе принялъ онъ, Макаровичъ, от прежнего цехмистра Степана Юрченко. — 1735 году июня 15, Якубъ Матвѣевичъ Зерновскій поедналъ цехъ колачницкій вѣчными часи, за вѣдомомъ цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Пархома Ёмця, и другого Андрѣя Григоріева, и ключника Ивана Сметани и свѣдомо братій всей на тотъ часъ будучихъ, а записанно било на картѣ, то по совѣту цехмистра Кирира Федорова и старшихъ братовъ, Ивана Константи Дмитра Кравцю и ключника Сидора Накованки, и при всей братій на тотъ часъ будучихъ. — 1737 году августа 21 дня, принялъ я, новоизбранный цехмистръ Михайло Андреевъ колачницкій по прошенію братій всей от цехмистра Назария Макариевича денегъ в скриньки готовихъ двадцят четири рубля и пят копеекъ, і воску два пуди, і свѣдомо всей братій на тот час будущей. — 1737 году октобрія 16 дня, принялъ я, новоизбранный цехмистеръ Корнѣй Ёмченко ³⁾, калачницкій по прошенію братіи от цехмистра Михайла Андреева денегъ, которіи в шинкара двадцят рублей, за старшого брата Василя Макаренка, и за Семена Сирокваши, и за ключника Юсифа [7]. — 1737 году, декамврія 26 дня, якъ ходили з ралцемъ об рождественских святках до пна цехмистра и до старших братовъ и до городской старшини, пошло денегъ з скринки братерской рублей десят, о то свѣдомо пну цехмистру Корнѣю Ёмченку и старших братовъ, Василя Макаренка и Семена Сирокваши и ключника Ёсипа, и всей братій на тотъ часъ будучихъ. — Року 1738 мця априля 6 числа, якъ ходили до начальниковъ з ралцемъ безъ битности Корнѣя Ёмченка цехмистра я, Василий Макариевъ, наказный цехмистер изъ братією стратили таляр. — 1738 году 4 дня, якъ ходили з ралцемъ об рождественских ствяткахъ з паномъ до цехмистра, и до братовъ старшихъ, і до городовихъ старших старатели денегъ з бра-

1) „за дворъ братерскій“ — написано вгорі. 2) Невизразно написано.

3) „Корнѣй Ёмченко“ написано зверху якогось затертого імени.

терской скринки рублей десят за цехмистра Корнѣя Емченка і за старшого брата Василя Макаровича і за другого брата і Семена Сирокваши за ключника Єсипа Лукяновича — 1739 году мѣя декабрия 26 дня, якъ ходили з радцемъ до цехмистра Корнѣя Емченка, і до старшихъ братовъ Михайла Іванова, і Леонтия Корнѣевича, і ключника Єсипа Лукянова, й до всей старшины глуховской градской стратили денегъ десять рублей [7 б.] — 1740 года мѣя априля 6 дня, якъ ходили ми з братією до цехмистра, и до старшого брата, и ключника, и до городово[й] старшины стратили денегъ з братерской скринки рублей десят за цехмистра Корнѣя Кирилова Емченка, і за старшого брата Михайла Іванова і ключника Єсифа Лукянова свѣдомо буди всей братіи, на тот час будучихъ — 1741 году априля двадцят первого дня, якъ ходили з братією до цехмистра и до старшого брата и ключника до городской ¹⁾ старшины стратили денегъ з братерской скринки рублей десят за цехмистра Назара Маркова, и старшого брата Сидора Наливайки и ключника Кирила Іванова, свѣдомо всей братий на тот час будучихъ [8]. — Я Иван Диденко, поставил покрасу по отцеві своему за цехмистра Корнѣя Емченка, и старшихъ братовъ Василя Макаренка и Семена Сирокваши и Єсифа Ключника явно въсей братий. — Я, Яковъ Корнѣенко, поставил покрасу по отцеві своему за цехмистра Корнѣя Емченка и старшихъ братовъ, Василя Макаренка и Сирокваши и Єсифа ключника явно въсей братий. Я, Потапъ Федоровъ поставил покрасу по отцеві своему за цехмистра Корнѣя Емченка и старшихъ братовъ Василя Макаренка и Семена Сирокваши и Єсифа ключника явно всей братии. — 1740 году мѣя марта 13 дня, я, Иванъ Климовъ снъ Горкавій Лартишинъ зят поедналь цехъ калачницкій вѣчными часи, мнѣ и женѣ моей Іринѣ за цехмистра Корнѣя Емченка, и старшого брата Михайла Іванова, и ключника Єсифа Лукянова, и свѣдомо братіи всей, на тотъ часъ будучихъ, Иванъ Кухоль жител Глуховскій ²⁾. — 1740 году мѣя марта 13 дня, Я Ісай Тихонов снъ поедналь цехъ калачницкій вѣчными часи мнѣ и женѣ моей, Евфросиніи, а поеднала цехъ калачницкій собственными своими денгами мать моя Феодосія, за цехмистра Корнѣя Кирулева Емченка, и старшого брата Михайла Іванова, и ключника Єсифа Лукянова и свѣдомо братіи всей на тотъ часъ будучихъ [8 б.]. 1740 году ноября 16 дня, я Лукянъ Марков снъ Гончаревскій поедналь цехъ калачницкій вѣчными часи за цехмистра Корнѣя Емченка, старшого брата Михайла Іванова, и ключника Іосифа Лукянова, и протчой братии на тотъ часъ будучой. — 1742 года марта 28 дня. Я Левко Василевъ Пушкар поедналь цехъ калачницкій вѣчными часи, за цехмистра Корнѣя Емченка, и старшихъ братовъ Якова Поповича, и ключника Андрѣя Терещенка и прочой братии на тотъ часъ будучихъ. — 1742 года мая среднѣхъ чисель, я Яковъ Поповичъ поедналь цехъ калачницкій вѣчными часи за цехмистра Корнѣя Емченка, и старшихъ братовъ, его жъ Якова Поповича, за ключника

¹⁾ Спочатку написано „сотеной“, а згори написано „городовой“.

²⁾ Підписано іншою рукою, мабуть, власноручний підпис.

Андрѣя Терещенка свѣдомо и братий всей; — 1744 года февраля 1 числа, я Иванъ Сироквашен поставилъ покрасу за цехмистра Стефана Юрченка и старшого брата Ивана Мирочника и ключника Андрѣя Терещенка и свѣдомо братий всей, — 1744 году априля 8, я Леонтий Аврамовичъ поєдналъ цехъ калачницкій вѣчными часи за цехмистра Корнѣя Ёмца, старшого брата Григория Корнѣенка и ключника Ивана Широкваши, и при прочой братии на тотъ часъ будучихъ, и свѣдомо всѣмъ [9] — 1744 году февраля 4 числа, Я Корнѣй Ёмецъ, новоизбранный з братий все[й] цехмистромъ колачницкимъ примую грошей готовыхъ суми зобраной цехмистромъ бившимъ Стефаномъ Юрченкомъ десять рублей и вусемдесять копѣекъ при томъ часѣ (?) старшимъ братомъ Григориемъ Корнѣенкомъ и ключникомъ Иваномъ Сироквашенкомъ и свѣдомо братий всей. — 1744 году июня 5 числа, я Петро Федоровичъ Пушкаръ поєдналъ цехъ колачницкій вѣчными часи за цехмистра Корнѣя Ёмця и старшого брата Григория Корнѣева и ключника Ивана Широкваши, и свѣдомо брати всей, — 1745 году априля 28 числа, я, Иванъ Павловичъ, поставилъ покрасу по отцеву своему, за цехмистра Корнѣя Ёмця и старшого брата Ёсифа Лукянова и ключника Ивана Широкваши; и при всей братий на тотъ часъ будучой вичними часи — 1745 года июня 28 числа, я, Мосѣй Малашенко, поставилъ покрасу по дѣду своему Павлу Лесенку, за цехмистра Корнѣя Ёмця, и старшого брата и Ёсифа Лукянова, и ключника Ивана Павлова, и при всей братий на тотъ часъ будучихъ, вѣчными часи [9 б.] — 1745 году июля 28 числа, я, Кирило Федоровичъ Бураченко, поєдналъ цехъ колачницкій вѣчными часи; за вѣдомомъ цехмистра Корнѣя Ёмця, старшого брата Ёсифа Лукянова, и ключника Ивана Павлова, и свѣдомо братий всей на тотъ часъ будучих, — 1745 году июля 29 числа, Я, Сидоръ Наливайченко, поєдналъ цехъ колачницкій вѣчными часи, завѣдомомъ цехмистра Корнѣя Ёмця, старшого брата Ёсифа Лукянова, и ключника Ивана Павлова, и свѣдомо братии всей на тотъ часъ будучих. — 1747 году января 8 д., Иванъ Василевъ син Макаренко, старший пред всею братиею просячи братий, жеби равен имъ былъ поставилъ по отцу своему покрасу за цехмистра Назара Макарева и за старшихъ братьов, а именно Иосипа Лукянова и Лукіяна Маркова и ключника Кирила Бураченка и свѣдома братии всей на тотъ часъ будучих, — 1747 году марта 16 числа, Григорий Волощенко ставши пред братиею просячи брати, жеби равенъ, имъ билъ, поставилъ покоторой (?) женѣ своей Анастаси Петровнѣ по [10] красу за цехмистра Назара Макарева и старшихъ братьовъ и ключника Кирила Бурака, и свѣдомо братии всей на тотъ часъ будучихъ. — 1747 году мця августа 30 числа, я Иванъ Коваль, поєдналъ цехъ калачницкій женѣ и дѣтямъ вичними часи, за вѣдомомъ цехмистра Кирила Федорова Бурака, и старшихъ братьовъ, Андрѣя Терещенка, Петра Сурмача, и ключника Левка Пушкара, и свѣдомо братии всей на тотъ часъ будучихъ. З молчеством и вибурчествомъ ¹⁾. — 1747 году октября 27 числа, Я, Ігнатъ (?) Михайленко, по-

¹⁾ „З молчествомъ и вибурчествомъ“ дописано згодом.

ставиль покрасу за цехмистра Кирила Федорова и старшихъ братовъ Пархома Ёмца, Петра Сурмича, и ключника Ивана Ковалья, и свѣдомо братіи всей на тотъ часъ будучихъ. — 1747 году ноября 11 числа, я, Кирило Пискуненко, поєдналь цехъ колачницкій женѣ и дѣтямъ вичними часи, за вѣдомомъ цехмистра Кирила Фе [10 б.] дорва Бурака и старшихъ братовъ Пархома Ёмця, Петра Сурмача и ключника Ивана Ковалья, и при всей братии на тотъ часъ будучихъ, з молодчествомъ и вибурчествомъ. — 1745 году июня 9 числа, я, Стефанъ Макуха, поєдналь цехъ талачницкій женѣ и дѣтямъ вечними часи, за цехмистра Корнѣя Ёмца и старшого брата Ёсифа Лукянова и ключника Ивана Павлова и при всей братии на тотъ часъ будучихъ, а в книгу записано в 1748 году января, 3 числа. — 1747 году марта 15 числа, Тетяна Яковиха Марковна, из затемъ своимъ Моисеемъ Даценкомъ из дочерю Катериною, за вѣдомомъ цехмистра калачницкого, Назара Макарова, и старшихъ братовъ, Лукяна Маркова, Ёсифа Лукянова, и ключника Кирила Бурака и свѣдомо братии всей на тотъ часъ будучихъ, поєднала цехъ вѣчними часи, и денги все сполна заплатила в 1748 году в мартѣ мѣцѣ 27 числѣ, [11] — 1749 году февраля 20 числа, Я, Кирило Федоровъ Буракъ, новоизбранный з братіи цехмистромъ калачницкимъ, примую грошей готовихъ сумъми збраной, цехмистромъ бившимъ, Семеномъ Широкашей, сѣмъ рублей сорокъ копѣекъ и три полушки и при томъ часѣ билъ старшимъ братомъ Ивановъ Ковалемъ и ключникомъ Дмитромъ Кравцемъ, и свѣдомо братии всей на тотъ часъ будучихъ. — 1749 году, февраля 20 числа, сукно брацкое новое справлено сехмистромъ Семеномъ Широкашею и старшимъ братомъ Ивановъ Ковалемъ, ключникомъ Дмитромъ Кравцемъ, из денегъ Назара Макарова, даннихъ двадцать три рублѣ девяносто шесть копѣекъ, а скринки братерской калачницкой стратили денегъ, тринадцать рублей, шесдесят чотири копейки денги, и того денегъ тридцать сѣмъ рублей шесдесят копеекъ, денги щитано сукно за цехмистра Кирира Федорова Бурака, и старшихъ братовъ Ивана Ковалья, Дмитрія Кравця и ключника Сидора Наливайки. — 1749 года сентября 21-го, Назаръ Макаровъ осталніе денги всѣ сполне уплатили при старшому брату Ивану Ковалу, да Якову Шапоснику, да ключнику Сидору Наливайку и прочіихъ [11 б.] свѣдомихъ братіи и свѣдомо братіи всей на тотъ часъ будучихъ и того денегъ — 37 р. 60 к. — 1747 году февраля 20 числа, Яковъ Игнатовъ Шапочникъ, поєдналь цехъ калачницкій женѣ и дѣтямъ вѣчними часи до цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Ёсифа Лукянова, и ключника Кирила Бурака и при всей братии на тотъ часъ будучихъ, а в книгу уписанъ 1749 году февраля 27 числа. — 1747 году мая восьмого на десят числа Димитрій Тарасовъ синъ про званіемъ Шадринъ поєдналь цехъ калачницкій женѣ и дѣтямъ вѣчними часи за цехмистра Назара Макарова и старшого брата Ивана Ковалья и Якова Игнатова ¹⁾ ключника Сидора Наливайки и при всей братіи на тотъ

¹⁾ „Якова Игнатова“ вписано вгорі пізніше.

часъ будучихъ в книгу вписаль. — 1749 году мая восьмого на десять числа вибурчество и молодчество отбувь. — 1749 году мая восьмого на десят числа Иванъ Музика Карповъ синъ поєдналь цехъ калачницкой женѣ и дѣтямъ вѣчными часи за цехмистра Назара Макарова и старшихъ братовъ Якова Игнатова, й Ивана Коваля и ключника Сидора Наливайки при всѣй братии на тотъ часъ будучихъ в книгу уписаль. 1749 году мая восьмого на десят числа по наследий своей тютки Гарпини Єсипихи — 1749 году мая, двадцят [12] четвертого числа, я, Демянъ Макаровъ, поєдналь цехъ калачницкий вѣчными часи женѣ и дѣтямъ за цехмистра Назара Макарова, и старшихъ братовъ Якова Игнатова, и Ивана Коваля, и ключника Сидора Наливайки, при всей братии на тотъ часъ будучихъ в книгу уписаль 1749 году мая, двадцят четвертого числа, — 1749 годѣ июни второго числа, я, Васылъ Иванов сынъ Кривуленко, поєдналь цехъ калачницкий вѣчными часы женѣ и дѣтямъ за цехмистра Назара Макарова и старшихъ братовъ Якова Игнатова, и Ивана Коваля и ключника Сидора Наливайки при всей братии на тотъ часъ будучихъ в книгу уписанъ 1749 годѣ июня второго числа. — 1749 году сентября 24 числа я, Антон Анисмовъ синъ, понамарь, ставши предъ цехмистромъ Назаромъ Макаровим и предъ всею братиею, дабы булъ равенъ братии всей поєднал цехъ калачницкий вѣчными часы женѣ и дѣтямъ за цехмистра Назара Макарова, и старшихъ братовъ Якова Игнатова і Ивана Коваля, и ключника Сидора Наливайки при всей братии на тотъ часъ будучихъ в книгу уписал. [12 б.]. 1749 году сентября 24 числа. — 1749 году декабря 15 дня здѣлались ятѣки калачницкіе за цехмистра Назара Макарова и старшихъ братовъ Ивана Коваля, и Якова Игнатова, и ключника Сидора Наливайченѣка и всей братии пошло з скринѣки братерской на расходъ денегъ всей братий Калачницкой на строение и на всю деревню и дрань шестдесят три рублѣ двадцят копеєнок. — 1750 году априля 1 числа, я Дмитро Фурманъ, ставши предъ цехмистромъ Назаромъ Макаровимъ и предъ сею братиею, даби билъ равенъ братий всей поєдналь цехъ калачницкий вѣчными часи женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Ивана Коваля и ключника Сидора Наливайченка и при вьсей братий на тотъ часъ будучихъ й в книгу записано; 1750 так году октября 16 дня ¹⁾ 17501 (sic) году февраля четвертого на десят дня. Я, Иванъ Музика Карповъ синъ, вибурчество и молодчество отбулъ за цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Ивана Коваля, и ключника Сидора Наливайки и при всей братии на тотъ часъ будучихъ вѣчными часи, — 1751 года октября 13 дня, я, Левко Сопунъ, поєдналь цехъ калачницкий вѣчными часи женѣ и дѣтямъ своимъ ²⁾ за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Сидора Наливайки, і ключника Кирила Пискуна вѣчными часи женѣ и дѣтямъ и при всей братии на тотъ часъ случившоися і в книгу уписаль, — 1752 года

¹⁾ Цей незакінчений запис закреслено.

²⁾ Починаючи від „калачницкий“ — дописано вгорі.

августа 23 дня, [13] я, Кирило Бакумовский, поєдналь цехъ калачницкий вѣчными часи женѣ и дѣтемъ своимъ за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Назара Музики ключника Петра Сурмаченка, і при всей братии на тотъ часъ будучих. — 1752 года августа 23 дня, я, Лукьянъ Лаврѣновъ снѣ Рибавченко, поєдналь цехъ калачницкий себѣ женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Івана Музики, і ключника Петра Сурмаченка, і при всей братии на тотъ часъ будучихъ в книгу уписаль. — 1752 года августа 23 дня, я, Ігнат Компанѣецъ Данилсвѣ снѣ, поєдналь цехъ калачницкий вѣчными часи женѣ і дѣтямъ своимъ цѣною пятнадцат рублей совсѣмъ расходомъ братерскимъ, то естъ з воскомъ і ладаномъ такожъ цехмистру, і старшому брату, і прочими притом же із напиткомъ і молодчествомъ і виборчествомъ за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Івана Музики, і ключника Петра Сурмаченка, і при всей братии на тотъ часъ будучихъ для того про памят, і записали в книгу [13 б.] — 1752 года августа 30 дня, я, Павелъ Броварниковъ, снѣ Яковлевъ поєдналь цехъ калачницкий вѣчными часи женѣ і дѣтямъ своимъ за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Івана Музики, і ключника Петра Сурмаченка, і при всей братии, на тотъ час будучих цѣною половинную част по дѣду своему Малаху — восьмъ рублей: совсѣмъ братерским, то ест з воскомъ і ладаномъ такожъ цехмистромъ і старшим братомъ і прочими служащими да і виборчествомъ і молодчествомъ ¹⁾, при том же і з напиткомъ, для того про памят в книгу записал. — 1752 года декабря 20, я, Романъ Якимовъ синѣ Боредченко, поєдналь цехъ калачницкий по тестю своему Андрѣю Терентѣеву сну, женѣ и дѣтямъ своимъ, вѣчными часи, з молодчествомъ и виборчествомъ, за цехмистра Андрѣя Терентѣева сна старшого брата Івана Мирочника, ключника Ігната Компанѣца и при всей братий на тот часъ будучихъ за цѣну готовихъ денегъ четири рублѣ половинную часть свѣдомо всѣмъ. — 1753 года іюля 15 д. я, Марко Яковлевъ снѣ Крутенко, постановиль покрасу по отцу своему, даби равенъ былъ братии всей за цехмистра Сидора Наливайки — старшого брата Ігната Компанѣца і при всей братий на тот часъ будучихъ, [14] — 1753 года августа 1 дня, поєдналь цехъ калачницкий Андрѣй Рибка женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часи за цехмистра Стефана Макухи, старшого брата Івана Музики, ключника Марка Крутенка, і при всей братии на тотъ часъ будучихъ. — 1752 года іюля 1 дня, поєдналь цехъ калачницкий Дмитро Федоровъ снѣ Циганъ вѣчными часи женѣ і дѣтямъ своимъ за цехмистра Назара Макарова, старшого брата Івана Карпова Музики, ключника Петра Федорова Сурмаченка і при всей братии бившой в той часъ. — 1757 года марта 9 дня, поставиль покрасу Стефанъ Леонтиевъ снѣ Корнѣевский по отцу своему Леонтию Городничому, дабы былъ братий равенъ всей завѣдомомъ цехмистра Сидора Наливайки старшого брата Потапа Фе-

1) „Молодчествомъ и виборчествомъ“ — дописано згодом.

дорова ключника Дмитра Цигана и всей братии будучих при томъ часѣ свѣдомо. — 1756 году декабря 2, по совѣту цехмистра калачницкого Сидора Наливайки, и старшого брата Потапа Федорова ключника Дмитра Цигана, и при всей братии в том, что был би ему Стефану Леонтиеву сину Корнѣевскому при цеху калачницкомъ в писарской должности два года то ест от вишвиписанного 756 года декабря 2 по 758 годъ декабря по 2 число, а за оную его Корнѣевского должност от оногo цеху калачницкого бил би волнень ему виборческой и молодческой должности. [14 б.]— 1758 году мая 17 д., поєдналъ цехъ калачницкій Мойсей Даценко вѣчными часи женѣ и дѣтямъ своимъ, за цехмистра Ивана Карповича, старшого брата Потапа Федорова и ключника Дмитра Цигана и привсей братии на тот часъ будучих молодчество отходилъ. — 1759-го году генваря „10“ д., поставилъ покрасу Петро Ивановъ Мирошниченко по отцу своему Ивану Мирошниченку, даби билъ равень братии всей за вѣдомомъ цехмистра Ивана Карпова, старшого брата Потапа Федорова, ключника Дмитра Цигана и всей братии будучих при томъ часѣ. — 1759 году сентября 25, поєдналъ цехъ калачницкій Иванъ Онопрѣенко вѣчными часи женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Ивана Карповича, старшого брата Потапа Федорова, и ключника Семена Лященка, и при всей братий на тотъ часъ будучихъ молодчество и виборчество отходилъ. — 1761 году марта 15 д., поєдналъ цехъ калачницкій Семень Лященко вѣчными часи женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Ивана Карповича, старшого брата Стефана Корнѣевского и при всей братии на тот часъ будучихъ; молодчество и виборчество отходил [15]. — 1761 году ноября 30 д. — 1761 году марта 20 д., поєдналъ цехъ калачницкій Данило Дмитріевъ вѣчными часи себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Ивана Карповича, старшого брата Стефана Корнѣевского, и ключника Семена Лященка и при всей братий на тотъ часъ будучих, молодчество и виборчество отходилъ. — 1762-го году июля 30 д. поєдналъ цехъ калачницкій Дмитро Коляжній вѣчными часи себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Ивана Карповича, старшого брата Стефана Корнѣевского и ключника Семена Лященка и при всей братий на тот час будучихъ; молодчество и виборчество отходилъ. — 1762 года февраля 25 ч., поєдналъ цехъ калачницкій Моисей Ивановъ Олейниченко женѣ и дѣтямъ своимъ¹⁾ за цехмистра Ивана Карпова, старшого брата Стефана Самойлова Макухи, и ключника Самсона Василюева Тестоиченка, и при всей братии на тот часъ будучой; молодчество и виборчество отходилъ. — 1764 года генваря 11 д., поєдналъ цехъ калачницкій Яковъ Иосифовъ синъ Винниченко, женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Ивана Карпова, старшого брата Стефана Самойлова Макухи, здешнего ключника Семена Лященка и при томъ будучи всей братии вѣчными часи. [15 б.]. — 1764 году марта 9 д., поєдналъ цехъ калачницкій Трохимъ Григориевъ синъ Наливайковъ зятъ женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Ивана Карпова, старшого брата Степана Самойлова

¹⁾ „женѣ и дѣтямъ своимъ“ дописано вгорі.

Макухи, и ключника Семена Василиева Лященка, и протчийхъ будучихъ всей братій вѣчными часи. — 1764-году марта 9 д., поєдналь цех калачниціи Есипъ Говоруненко женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Івана Карпова, старшого брата Степана Самойлова Макухи, і ключника Семена Василя Лященко, і при томъ будучихъ всей братій вѣчными часи. — 1769 году генваря 11 д., поєдналь цехъ калачниціи житель глуховскій Григорій Степанов синъ Волощенко, женѣ своей и дѣтямъ своимъ зъ цехмистра Івана Карповского, старшого брата Якова Винниченка, ключника Івана Макухина и при всей братіи вѣчными часи. [16]. — 1769-го году февраля 4 д., поєдналь цехъ калачниціи житель глуховскій Михайло Дмитриевъ женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Івана Карповского, старшого брата Якова Винниченка, ключника Івана Макухина и протчихъ будучихъ всей братіи вѣчными часи. — 1771 году Генваря „8 д.“, поєдналь цехъ калачниціи житель Глуховскій Сава Григориевичъ слюсаръ женѣ и дѣтямъ его за цехмистра Івана Карповского, старшого брата Якова Винниченка и ключника Івана ¹⁾ Макухина сина Филонова и при всей братии будучими вѣчными часи. — 1771 году генваря „8 д.“, поєдналь цехъ калачниціи житель глуховскій Якимъ Никитичъ Гриненко женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Івана Карповского, старшого брата Якова Винниченка и ключника Івана Макухина, и протчийхъ бывшихъ братии вѣчными часи. — 1771 году генваря „8 д.“, по умертви отца его Кирила Пискуна синъ его Павелъ Пискуновъ покрасу поставиль, виборчество отбилъ за цехмистра Івана Карповского, старшого брата Якова Винниченка, и ключника Івана Макухина и всей братии. — 1771 году генваря „9 д.“, поєднал цехъ калачниціи жител глуховскій Иванъ Андрущенко женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Івана Карповского, старшого брата Якова Осиповича Шапочникова, і ключника Івана Макухина, и всей братій вѣчными часи. — [16 б.]. 1771 году ноября „22 д.“, дого[во]-рилъ цехъ калачниціи вѣчными часи себѣ и дѣтямъ своимъ житель глуховскій Степанъ Степановъ синъ Паляница, за цехмистра Якова Осипова Шапочникова ²⁾; старшого брата Мойсѣя Олѣйника и ключника Трофима Григориева и всей братій за цену дванадцать рублей, молодчество и виборчество неходитъ. — 1772 году априля „1 д.“, договориль цех калачниціи вѣчными часи себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ житель глуховскій Антонъ Лопатенко за цехмистра Якова Осипова Шапочникова, старшого брата Трофима Григориева и ключника Уласа Дорошова и всей братій за цену тринадцатъ рублей; молодчества и виборчества не ходит. — 1772 года априля 26 дня, договориль цехъ калачниціи вѣчными часи себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ житель глуховскій Иванъ Максимовъ, за цехмистра Якова Осипова Шапочникова и старшого брата Трофима Григориева и ключника Уласа Дорошова и всей братии за цену тринадцатъ рублей, и виборчества не ходитъ и молодчество. [17]. — 1772 году мая

¹⁾ „Ивана“ вписано вгорі.

²⁾ „Калачникова“ закреслено, а вгорі написано „Шапочникова“.

„1 д.“, я, Романъ Степановъ Макухинъ, по отцу моему поставилъ въ цехъ покрасу виборчество и молодчество отбулъ и впредь от сего часу долженъ битъ равень братий, за цехмистра Якова Юсифова старшого брата Трофима Григориева, і ключника Уласа Дорошова, и всей братии.— 1772 году мая „1“ дня, договорил цехъ калачницкій вѣчными часи себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ, за цехмистра Якова Осипова, старшого брата Трофима Григориева і ключника Уласа Дорошова, и всей братии за цену шесть рублей; молодчество и виборчество отбулъ Василь Коноженько и в книгу записанъ во вѣчные часи.— 1772 году мая „1“ дня, договорилъ цехъ калачницкій вѣчными часи себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ за цехмистра Якова Осипова, старшого брата Трофима Григориева, и ключника Уласа Дорошова, и всей братии за цену девят рублей, с которіе денегъ отдано еще за цехмистра Івана Карповского денегъ пятьрублей, а остальные вишеписанного числа отдалъ; молодчество и виборчество отбулъ Мосей Панченко. [17 б.].— 1772-го году мая дня, поєдналъ цехъ калачницкій житель глуховскій Матвѣй Рубанъ женѣ своей и дѣтямъ своимъ за цехмистра Якова Осипова, и старшого брата Трофима Григориева, и ключника Уласа Дорошова при всей братии вѣчные часи; молодчества и виборчества не ходитъ.— 1772 году сентября 18 д., за цехмистра Якова Осипова, старшого брата Трофима Григориева, ключника Уласа Дорошова всей братий уступленно калачницкій цехъ сотенному компанѣйскому асаулѣ Стефану Римаренку, женѣ и всему его потомству вѣчными часи, из рода въ родъ, за службу его в цехових надобностях ісправляемую, і вперед всѣ надобности ісправлят безъотговорочно долженъ.— 1772 году октября „8 д.“, поставилъ покрасу Алексѣй Григориевъ синь Волощенко по отцу своему, Григорию Волощенко, в цехъ калачницкій за цехмистра Якова Осипова, старшого брата Трофима Григориева и ключника Уласа Дорошова и всей братий; даби вперед равень билъ цеховой [18] братии; виборчество уплатилъ.— 1772-го году октября „8 д.“, договорилъ цех калачницкій житель глуховскій Иванъ Швидкий себѣ женѣ и дѣтемъ своимъ вѣчными часи за цену одинадцат рублей ¹⁾, за цехмистра Якова Осипова, старшого брата Трофима Григориева, и ключника Уласа Дорошова и всей братий; молодчество и виборчество отходилъ.— 1773 года марта „15“ дня, договорилъ цехъ калачницкій вѣчными часи, житель глуховскій, козакъ компанейской, Петро Зѣма себѣ, женѣ и дѣтемъ моймъ, за цену шестнадцат рублей, которіе денги всѣ сполна въ скринку братскую приняты; молодчество и виборчество, оному цеху отходилъ за цехмистра Якова Осипова, старшого брата Уласа Дорошова, ключника Павла Пискунова і всей братий.— 1773 году априля „30“ дня, договорилъ цехъ калачницкій житель глуховскій Марко Малчик вѣчными часи себѣ, женѣ Пелагия ²⁾ и дѣтемъ своимъ, за цену шесть рублей, которіе денги всѣ сполна въ скринку братскую приняли; молодчество и виборчество совсѣмъ отходилъ за цехмистра Якова Осипова, старшого брата

¹⁾ „одинадцат рублей“ — приписано вгорі. ²⁾ „Пелагия“ — приписано вгорі.

Павла Пискуна и всей того цеху братий. — [18 б.]. 1774 году генваря „14“. постановилъ покрасу житель глуховскій Симонъ Дмитриевичъ Калюжный по отцу своему Димитрию Калюжному поєдналъ цехъ вѣчными часи себѣ женѣ и дѣтемъ своимъ за цехмистра Якова Сукманя, старшого брата Павла Пискунова, ключника Романа Макухи и всей братий того цеху, даби впредь равень билъ цеховой братии, виборчество выходилъ полгода. — 1774 году априля „5“ дня, за договоромъ мною Иваномъ Бражникомъ зъ цехмистромъ цеху калачницкого и тогож цеху старшимъ братомъ Иваномъ Максимовимъ и ключникомъ Мосѣемъ Коротким и всей братий, за прежде бившого тестя моего служби вѣписаль я въ вѣчную книгу Матвѣя Яруху, и за недоплатні імъ, Ярохою, в цех денегъ я уплатилъ денегъ еденъ рубль сорокъ копѣекъ; оной же Яруха виборчество и молодчество отходилъ. [19]. — 1774 года октября „12“ д., договорилъ цехъ калачницкій компанейскій козакъ Сава Николаенко вѣчными часи себѣ и женѣ своей за цену шестнадцатъ рублей, за цехмистра Мойсѣя Олѣйника, старшого брата Ivана Максимова, и ключника Мойсея Короткого, и всей братий; виборчества, молодчества в оном цеху не ходитъ. — 1775 году, договорилъ цехъ калачницкій вѣчными часи житель глуховскій Степанъ Мѣрочникъ себѣ, женѣ и дѣтемъ своимъ за цену семь рублей, которіе денги от него Мѣрочника приняты в скринку братскую за цехмистра Моисея Олѣйника, старшого брата Трохима Григориева, і ключника Мойсея Короткого и всей братий; виборчества и молодчества не ходитъ. — 1775 году, договорилъ цехъ калачницкій житель глуховскій, Антонъ Семеновъ Наметкинъ вѣчными часи себѣ, женѣ и дѣтемъ его, за цену четиринадцатъ рублей, за цехмистра Мойсея Олейни[19 б.]ка, старшого брата Ivана Максимова, и ключника Мойсея Короткого, и всей братии которіе денги от него Антона Наметника всѣ сполна въ скринку братскую приняты; молодчества и виборчества не ходитъ. — 1775 года априля „28“ д., договорилъ я житель глуховскій Иванъ Мироненко половину часть цеху калачницкого ценою за шесть рублей себѣ, женѣ и дѣтемъ моимъ вѣчными часи за цехмистра Мойсѣя Олѣйника, старшого брата Ivана Максимова, і ключника Мойсѣя Короткого, и всей братий, которіе денги и ннѣ уплочено в скринку брацкую; виборчество должень доходить три мѣся. — 1776 года сентября 24 д., поєдналъ цехъ калачницкій вѣчными часи себѣ, женѣ и дѣтемъ своимъ, козакъ і житель глуховскій, Захарій Горбатенко за цену „15“ рублей, за цехмистра Мойсея Олѣйника, старшого брата Ivана Максимова і всей братии, которіе денги онъ, Горбатенко, всѣ сполна і отдал. [20]. — 1776 году ноября „1“ д., вислужилъ цехъ калачницкій по отцу своему Игнату Руденку, синъ его Демянъ Руденко, вѣчными часи себѣ, и женѣ своей, и дѣтемъ, и покрасу поставил, виборчество отходилъ, за цехмистра Мойсея Олейника, старшого брата Ivана Максимова, и всей братий, зъ доплатою денегъ одного рубля двадцатъ копѣекъ, даби вичний билъ братъ, и вѣдали б об онѣм братий. — 1777 года мая „6“ дня, уговорилъ цехъ калачницкій житель глуховскій Тарас Бѣликъ себѣ и женѣ и дѣтемъ

своімъ вѣчными часи и на всегда спокойно за цену десять рублей, которой цехъ по женѣ моей достался, за цехмистра Івана Максимова, старшого брата Трофима Григорєва, і ключника Івана Макухи, и всей братий; виборчества и молодчества не ходить. [20 б.]. — 1778 году генваря 20 д., поставилъ покрасу козакъ глуховскій Іванъ Івановъ синъ Карповскій, по отцу своему, козаку глуховскому Івану Карповскому, в цехъ калачницкій, за цехмистра Івана Максимова, старшого брата Трохима Григорієва, ключника Антона Наметника і при всей ихъ цеховой братий, даби впредъ равенъ билъ цеховой братий вѣчний братъ, женѣ і дѣтемъ его. [21]. — 1778 году мая 15 д., житель глуховскій Стефанъ Мартиненко поєдналъ поль цеху калачницкого за женою своею Евфросинією Самсоною, дочерею по тестю своему Самсону Кравцу себѣ, женѣ и дѣтемъ своимъ вѣчными часи, ценою за девят рублей, коториз денги все сполна в скринку братерскую і приняи за цехмистра Івана Максимова, старшого брата Мойсѣя Жулая, ключника Сави Николаенка і при цеховой братий, почему уже впредъ его, Стефана Мартиненка щитат с протчими цеховимъ вѣчнымъ братомъ; виборчества і молодчества ему неходит. — 1778-го году августа 25 д., поставилъ покрасу по отцу своему Мойсѣю Короткому Савичу¹⁾ синъ его Тереньтій Савича Коротченко²⁾ і виборчество отбувъ за цехмистра Івана Максимова, старшого брата Павла Пискунова, і ключника Стефана Мѣрочника, і при братий. — 1779-го года апреля, поєдналъ цехъ житель глуховскій Михайло Дудченко себѣ женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи за цену девятнацят рублей, которіє денги всѣ и уплачени за цехмистра Івана Максимова, старшого брата Павла Пискунова, ключника Степана Мѣрочника и всей братий. [21 б.]. — 1779 году 27 д., житель і мѣщанин глуховскій, Логвинъ Івановъ синъ Леоновъ, поставилъ покрасу по отцу своему Івану Максиму Леонову в цехъ калачницкій за цехмистра Івана Максимова, старшого брата Павла Пискунова, и ключника Стефана Мѣрочника, при братий цеховой; даби онъ Логвинъ от сего времени билъ цеховой братий вечний брат. — 1779 году августа 21 д., договорилъ цехъ калачницкій значковий товариш, Кузма Кузма Кондратєвъ, себѣ, женѣ і дѣтемъ своимъ на вѣчность ценою за двенадцят рублей за цехмистра Івана Максимова, старшого брата Павла Пискунова, і ключника Стефана Мѣрочника і при братий цеховой, которие денги всѣ сполна в скринку братскую все сполна и приняи, і от сего времени его Козму Кондратієва признават і щитатъ вѣчнымъ братомъ с протчими братами цеховими, что впред для ведома і в книгу записано. [22]. — 1779 году августа 21 д., договорилъ цехъ калачницкій вѣчными часи себѣ женѣ і дѣтемъ своимъ глуховскій житель Матвѣй Бражникъ ценою за двадцят два рубли, за цехмистра Івана Максимова, старшого брата Павла Пискунова, ключника Стефана Мѣрочника, і при братерскомъ собраній, кой денги всѣ сполна

¹⁾ „Савичу“ приписано над „Короткому“.

²⁾ „Коротченко“ приписано над „Савича“.

получени в скринку братерскую; за что его Бражника от нинѣ впрѣд щитатъ с протѣчими цеховими братами цалим братомъ. — 1779 году декабря 3, поставилъ покрасу по отцу своему Григорию Волощенку синѣ его Дмитро Волощенко в цехъ калачницкій ценою за рубль двадцять копѣекъ з напиткомъ братий за цехмистра Якова Сукманя, старшого брата Захария Горбатенка ¹⁾; і при братии, которіе денги всѣ сполна приняты, виборчимъ полъ года отходилъ і от сего времени признавая его Дмитра Волощенко братомъ вѣчнымъ і женѣ его. [22 б.]. — 1780 году мая 1 д., договорилъ цехъ калачницкій глуховскій мѣщанин Федоръ Бѣлоус себѣ, женѣ и дѣтемъ своимъ от нинѣ на вѣчность; а чтобъ ему Бѣлоусу денегъ не платитъ, онъ, Бѣлоусъ, имѣетъ по жизнь свою долженъ в цеху битъ писаремъ, і что цехмистръ Иванъ Максимовъ, старший братъ Стефанъ Мѣрочникъ, и ключникъ, і братия повелятъ якую записку чинитъ безспорно дѣлатъ долженъ, також по нихъ хто будетъ цехмистроватъ по ихъ велѣнію исполнятъ долженъ; за сие жъ его Бѣлоусова признаватъ і почитатъ вѣчнымъ общимъ братомъ, что впрѣд для вѣчного вида і в книгу записалъ. [23]. — 1780 году мѣсяца октября 20 д., договорилъ цехъ калачницкій глуховскій жителъ Федоръ Горѣлий себѣ женѣ, и дѣтемъ своимъ на вѣчность ценою за дванадцять рублей, которіе денги все сполна от его Горѣлого приняты за цехмистра Ивана Максимова, старшого брата Стефана Мѣрочника, ключника Матвѣя Бражника, і при братии, виборчество год отходилъ, за что его Горѣлого отнинѣ впрѣд щитатъ вѣчнымъ братомъ. — 1781 году августа 24 д., жителъ глуховскій, Стефанъ Бражникъ, за цехмистра Ивана Максимова, старшого брата Стефана Мѣрочника, ключника Матвѣя Бражника і при братий договорилъ цехъ калачницкій себѣ женѣ і дѣтемъ своимъ вѣчными часи, ценою за двадцять два рубли, которіе денги все сполна в скринку і виплачени; за что его Бражника впрѣд признаватъ с протчими цеховими вѣчными братами вѣчнымъ братомъ. [23 б.]. — 1782 году іюля 26 д., глуховскій жителъ Петро Боженко; за цехмистра Павла Пискунова, старшого брата Антона Лопати, ключника Матвѣя Бражника и протчихъ братовъ договорилъ цехъ калачницкій себѣ женѣ и дѣтемъ своимъ вѣчными часи за цену пятнадцатъ рублей, которіе денги сполна всѣ в скринку братскую і получени; да особо жъ того еще виборчество годъ да молодчество годъ же отходилъ, за какую его братамъ услугу записано его Боженка въ сию книгу вѣчнымъ братомъ. — 1784 году июня 20 д., глуховскій мѣщанинъ Лукянъ Котляренко за цехмистра Павла Пискуна, старшого брата Антона Лопати, ключника Петра Зими і протчихъ братовъ достаточно бившихъ договорилъ цехъ калачницкій себѣ женѣ і дѣтемъ своимъ впрѣд на вѣчность ценою за пятьнадцатъ рублей, кой денги все сполна в скринку братскую і получени; виборчества і молодчества ему не ходитъ і впрѣдъ его щитатъ с протчими чеховими братами братомъ, да еще і три фунта воску і два фунта ладана получено [24] — 1784 года сентября 26 д. генеральной артылерий

¹⁾ „Мѣрочника“ закреслено і вгорі написано „Горбатенка“.

трубачъ Лукянъ Павловъ Козтуненко договорилъ цехъ калачницкій себѣ, женѣ и дѣтемъ своимъ вѣчными часи ценою за двадцять рублей ровно, кой денги в скринку братскую от него Ковтуненка разновременно всѣ сполна і получено досталниє (?) нинѣ цехмистром Павломъ Пискуномъ з старшим братомъ Антономъ Лопатю, ключникомъ Петромъ Зимою з братами; виборчества ж и молодчества ему Ковтуненку не ходить и впредъ его Ковтуненка щитатъ равно цеховимъ братомъ такъ какъ і протчии, что впред для вида в сию братерскую книгу і записано; а в требованіях цехових слушатъ долженъ такъ какъ і другіе цеховіе брати безъотлично [24 б.].—1785 году августа 27 глуховскій мѣщанинъ, Мирон Комисаренко, договорилъ цехъ калачницкій себѣ женѣ і дѣтемъ своимъ вѣчными часи, цѣною за двадцят рублей, кой всѣ сполна і получени за цехмистра Павла Пискуна, старшого брата Антона Лопати ключника Петра Зими і протчей братіи, почему его Комисаренка от сего времени впред почитат его вѣчним братом ¹⁾); — 1785 г. октября 8 д., глуховскій мѣщанинъ, Семень Гриневичъ, договорилъ цехъ калачницкій себѣ, женѣ і дѣтемъ своимъ вѣчными часи, за двѣнадцять рублей, кой вперод всѣ сполна в скринку братскую і приняти за цехмистра Павла Пискуна, старшого брата Антона Лопати, ключника Петра Зими і протчей братии; виборчества і молодчества ему не ходит, і впред его Гриневича щитат вѣчним цеху калачницкого братомъ, что впред для вида в сию братерскую книгу і записано [25]—1786 года генваря 10 д., договорилъ цехъ калачницкій Симонъ Сидорскій себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часи за цехмистра Павла Пискунова, старшого брата Антона Лопати, ключника Петра Зими и протчих братовъ ценою за десять рублей, которіе всѣ сполна в цехъ колачницкій и уплатилъ; виборчество и молодчество не ходить. — 1786 году генваря 1 д., глуховского баталиона сержантъ Петръ Ивановъ синъ Рубановъ за цехмистра Павла Пискуна, старшого брата Антона Лопати, ключника Петра Зими і протчих братовъ договорилъ цехъ калачницкій себѣ, женѣ і дѣтемъ своимъ вѣчными часи ценою за двенадцять рублей, кой всѣ сполна впередъ в цехъ калачницкій і уплочени; виборчества и молодчества ему Рубанову не ходит і впред его щитат с протчими цеховими братами вѣчнымъ братомъ. [25 б.] 1786 году марта 24 д., жителствующій въ Глуховѣ мѣщанинъ Колесниченко за цехмистра Павла Пискуна, старшого брата Антона Лопати і ключника Петра Зими договорил пол цеху калачницкого во вѣчность себѣ, женѣ і дѣтемъ своимъ за цену шесть руб.; которіе денги всѣ сполна в скринку братскую й (:всѣ сполна:) приняти; виборчество полгода отходилъ; за что его Колесниченка щитат впред вѣчнымъ братомъ. — 1786 году мая 29, глуховскій мѣщанинъ Корнѣй Бѣля договорилъ цехъ калачницкій себѣ женѣ і дѣтемъ своимъ вѣчние часи за цехмистра Павла Пискуна, старшого брата Антона Лопати, ключника Петра Зими і протчих братовъ ценою за десять руб., кой всѣ въ скринку

¹⁾ Цей увесь запис перекреслено, а збоку написано: „согнанъ за кражу у жителя села Череповки денегъ десят рублей“.

братскую получили, за что его Бялю вперед считат вѣчнымъ братомъ [26]; виборчества і молодчества ему не ходит, что вперед для вида и в книгу записано. — 1796 году жителствующій в Глухове Марко Григориевъ синь Марченко по тестю своему Ивану Шемъшуку пол цеху калачницкого поеднав себѣ, женѣ дѣтямъ своимъ во вѣчность за цену шесть рублей, кой всѣ сполна в скринку братскую и получени, за что его Марка Марченка вперед считатъ братомъ вѣчнымъ за цехмистра Павла Пискуна старшого брата Антона Лопати и ключника Петра Зими і протчихъ братовъ [26 б.]. — 1787 году, глуховскій мѣщанинъ Антонъ Волощенко за цехмистра Павла Пискуна, старшого брата Антона Лопати ключника Петра Зими і протчихъ братовъ ценою за рубль ¹⁾ двадцять копѣекъ, кой денги все сполна і получени; виборчества і молодчества ему Антону Волощенко не ходитъ. — 1776 году, мѣщанинъ глуховскій Никифоръ Греченко договорилъ цехъ калачницкій вѣчние часи себѣ женѣ і дѣтямъ своимъ за шесть рублей, кой денги всѣ сполна получил сего дня; ему виборчества і молодчества не ходитъ [27]. — 1786 года июня 4 д., глуховскій мѣщанинъ Константинъ Шулешкинъ за цехмистра Павла Пискуна, старшого брата Антона Лопати, ключника Петра Зѣми и прочіихъ братовъ договорилъ цехъ калачницкій себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ во вѣчние часи ценою за восемь рублей, кои всѣ въ скринку братскую и получени, за что его Шулешкина вперед считат вѣчнымъ братомъ; вибурчество и молодчество выходилъ, что вперед для вида и в книгу записано. — 1788 г. сентября 9 д., мѣщанинъ глуховскій Фома Макуха поедналъ цехъ калачницкій себѣ женѣ і дѣтемъ своимъ вѣчными часи з доплатною ²⁾ ценою за рубль двадцят копѣекъ за цехмистра Павла Пискуна старшого брата Павла Пушкаря і ключника Ефима Пискуна и протчихъ братовъ ³⁾, кой денги в скринку братскую всѣ ¹⁾ і получени; молодчество отходилъ; за что его Макуху вперед считат вѣчнымъ братомъ. — [27 б.] 1788 году сентября 9 д., за управного старшины Павла Пискуна и старшинскихъ товарищей Павла Пушкаря і Ефима Пискуна и протчихъ братовъ договорилъ цехъ калачницкій Фома Марченко ⁵⁾ себѣ, женѣ и дѣтемъ своимъ на вѣчность ценою за десять рублей; виборчество і молодчество отходилъ за что его Марченка вперед считат вѣчнымъ братомъ. — 1788 года октября 4 д., за управного старшину Павла Пискунова, и старинскихъ товарищей Павла Пушкаря и Ефима Пискуна, и прочихъ братѣевъ договорилъ Наумъ Шафоростовъ цехъ калачницкій себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ во вѣчность ценою за десять рублей; виборчество и молодчество отходилъ, за что его Шафоростова вперед считатъ вѣчнымъ братомъ. [28] — 1788 году декабря 30 д., глуховскій житель Ігнатъ Милютинъ за управного старшичи Павла Пискуна, і старшинскихъ товарищей Павла Пушкаря і Ефима Пискуна договорилъ цехъ хлебний себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часи за четырнадцатъ рублей, кой денги все сполна и получени; молодчество год

¹⁾ Слово „рубль“ приписано угорі. ²⁾ Дописано угорі слово „доплатною“.

³⁾ „Протчихъ братовъ“ — приписано угорі. ⁴⁾ „Всѣ“ — приписано угорі.

⁵⁾ „Фома Марченко“ — приписано угорі.

ходить; для того єго Милютин отсель впрод навсєгда щитат вѣчнимъ братомъ. — Того-ж числа, за управного старшини Павла Пискуна и старшинскихъ товарищей Павла Пушкаря и Ефима Пискуна договорилъ цехъ хлѣбний мѣщанинъ Стефанъ Коваленко себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часи по женѣ своєй Евдокии ценою за шесть рублей, которіе всѣ сполна и пріяти; младшимъ братомъ бил полгода, для того єго Коваленка от нинѣ впрод навсєгда щитат вѣчнимъ братомъ [28 б.] отходил¹⁾. — Того-ж числа мѣщанинъ глуховскій Павелъ Мѣрочниковъ поставилъ покрасу по отцу своєму во вѣчност з доплаткою в цехъ рубля двадцати копѣекъ, кой и пріяти; для того єго Мѣрочникова от нинѣ впрод щитат вѣчнимъ братомъ; младшимъ братомъ ходит. пол года, отходилъ²⁾. — 1789 года ноября 1 д., мѣщанинъ глуховскій Александръ Нищенко за управного старшину Петра Зиму, и старшинскихъ товарищей Семена Гриневича, Фоми Макухи договорилъ цехъ хлѣбной себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часи, за десять рублей, кой денги всѣ сполна получени; молодчество отходилъ, для того єго Нищенка от нинѣ щитатъ вѣчнимъ братомъ. — 1790 году генваря 1 д., войскової товарищъ Василиій Кирияновъ за управного старшину Петра Зиму и старшинскихъ товарищей Семена Гриневича и Фоми Макухи договорилъ цехъ хлѣбной себѣ, женѣ и потомству вѣчными часи за пятнадцат рублей, кой денги всѣ сполна получени; молодчество и виборчество отходил, для того єго Кириянова отнинѣ щитат вѣчнимъ братом. [29] — 1790 году февраля 12 д., отставной солдатъ Гаврило Лузановъ за цехмистра Петра Зими старшинскихъ товарищей Семена Гриненка і Фоми Макухи договорилъ цехъ калачницкїй себѣ, женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи ценою за двадцять рублей, кой всѣ сполна в управѣ и пріяти; молодчества год ходил; для того єго Лузанова от нинѣ впрод навсєгда щитат вѣчнимъ братом. — Того жъ; глуховскій мѣщанинъ Иванъ Денисенко за отих же старшихъ договорилъ цехъ калачницкїй себѣ женѣ і дѣтямъ своимъ ценою за двадцять рублей, которіе денги всѣ сполна в управѣ і пріяти; молодчество годъ ходилъ, и для того єго Денисенка от нинѣ впрод щитат братомъ вѣчнимъ; отходил³⁾. — Февраля (:год:) 15 договорилъ цехъ калачницкїй Денисъ Гуменїй ценою за шестнадцять рублей себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ вечними часи, кой денги все сполна і пріяти; молодчества полгода ходил; для того єго Гуменного от нинѣ впрод щитат вечнимъ братомъ [29 б.]. 1791 году февраля 12 д., за управного старшини Павла Пискуна, старшенскихъ товарищей Фоми Макухи і Максима Колесниченка, и протчихъ братовъ поставилъ покрасу по тестю своєму Стефану Макухи купецъ глуховскій Петро Плужникъ себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часи⁴⁾ з заплаотою въ управу денегъ десяти руб.; а младшимъ братомъ не ходит; кой денги всѣ сполна в братерскую казну і получени; за что єго Плужника от нинѣ впрод почитат і признават с протчими цеховими братами вѣчнимъ бра-

¹⁾ Слово „отходил“ дописано пізніше.

²⁾ Слово „отходил“ дописано пізніше.

³⁾ Слово „отходил“ дописано пізніше.

⁴⁾ Починаючи від „себѣ“ написано угорі.

томъ; для чего і сия записка впрод для вида учинена [30]. 1792 году генваря 2 д., за управного старшини Павла Пискуна, старшинскихъ товарищей Фоми Макухи і Максима Колесниченка і протчихъ братьевъ договорилъ цехъ хлѣбный Аврамъ Погорѣлый себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часи ценою за шестнадцать рублей, кой денги всѣ сполна в казну братскую и получени младшимъ братомъ годъ ¹⁾ ходит за что его Погорѣлого от нинѣ навсегда почитат вѣчнымъ братомъ; отходилъ ²⁾. — 1792 г. генваря 7 д., за оних же старшин Пискуна, Макухи и Колесниченка договорилъ цехъ хлѣбный Иванъ Поговоръ себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часи ценою за пятнадцать рублей, кой денги всѣ сполна в казну братскую и получени; младшимъ братомъ год ходит; за что его Поговора от нинѣ навсегда почитат вѣчнымъ братомъ; полъ года отходилъ ³⁾. — [30 б.]. 1792 году генваря 13 д., поставилъ покрасу по отцу своему Василю Коноженку синь его Яковъ Коноженко за цену рубль двадцят копѣек, кой денги всѣ сполна в казну братскую и получени; молодчество отходилъ, за что его Коноженка от нинѣ впрод щитат вѣчнымъ братомъ. — 1792 г. генваря 13 д., поставилъ покрасу по отцу своему Григорию Волощенку синь его Петро Волощенко себѣ, женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи зъ заплаотою денегъ рубля пятьдесятъ ⁴⁾ копѣекъ, кой денги і получени; младчество годъ ходит. За что его Волощенко от нинѣ впродъ щитатъ вѣчнымъ братомъ; молодчество воез отходилъ ⁵⁾. — 31, — 1792 году марта 9 числа, мѣщанинъ глуховскій Демянь Аліошинъ за управного старшини Фоми Макухи, и старшинскихъ товарищей Семена Гриненка, і Константина Шулешкина, и протчихъ братьевъ на тотъ часъ доволно бившихъ, договорилъ цехъ хлѣбной себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ во вѣчние часи ценою за пятнадцать рублей, кой всѣ сполна въ братскую казну и получени; і младшимъ братомъ с полъ года ходитъ; за что его Аліошина въпродъ щитатъ с протчими на ряду цеховимъ братомъ вѣчнымъ; молодчество отходилъ ⁶⁾, — 1792 году июня 2 д., договорилъ цехъ хлѣбный мѣщанинъ глуховскій Михайло Герасименко себѣ, женѣ и дѣтемъ своимъ вѣчными часи ценою за десять рублей за цехмистра Фоми Макухи, старшинскихъ товарищей Семена Гриненка і Константина Шулешника и протчихъ братьевъ, которіе денги все сполна і уплачени; младшимъ братомъ пол года ходит; за что его Герасименка почитат его вѣчнымъ цеховимъ братомъ, младчество воез отходил ⁶⁾. [31 б.] — 1792 году августа 25 д., за управного старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Семена Гриненка и Константина Шулешкина, і протчей братіи доволно бившей, мѣщанинъ глуховскій Петро Безмолитовний договорилъ цехъ хлѣбный себѣ женѣ і дѣтемъ своимъ вечными часи ценою за пятнадцать рублей, кой

¹⁾ Спочатку написано „пол года“, потім виправлено на „годъ“.

²⁾ Слово „отходилъ“ дописано пізніше.

³⁾ „Полъ года отходилъ“ — дописано пізніше.

⁴⁾ Спочатку написано „двадцяти“ — потім дописано „пятьдесятъ“.

⁵⁾ „Молодчество отходилъ“ дописано пізніше.

⁶⁾ Починаючи „младчество“ — дописано пізніше.

денги в братскую сумму все сполна і получені, младшим братомъ не ходил, за что его Безмолитовного почитат с протчими братами вечним братомъ. — Августа 26 д., за оних же старшинъ Фоми Макухина, Констанція Шулешкина и Семена Гриневича мѣщанинъ глуховскій Павель Тищенко договорилъ цехъ хлебний себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ вечно ¹⁾ ценою за десять рублей, кой в скринку и суму братскую все сполна и получені; виборчество отходилъ вовся; для того его Тищенко с протчими братами щитат і признават вечнимъ братомъ. [32] — 1792 году сентября 25 д., за управного старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Семена Гриневича, Констанція Шулешкина і протчей братіи глуховскій мѣщанинъ Григорій Козловъ договорилъ цехъ хлебний себѣ женѣ і дѣтемъ своимъ вѣчными часи ценою за десять рублей, кои всѣ в братскую сумму и получені; младшимъ братомъ ему, Козлову, не ходит; и для того его Козлова, почитат с протчими братами вѣчнымъ братомъ. [32 б.] — 1794 г. априля 25 дня, за управного старшини Ефима Пискуна, старшинскихъ товарищей Максима Колесниченка и Корнѣя Бѣль и протчихъ братовъ на тотъ часъ бывшихъ мѣщанинъ глуховскій Иля Ткаченковъ изъдѣлалъ покрасу цеховую по отъцу своему Раднику Трофиму Ткаченку зъ запла-тою въ управу денегъ рубля двадцяти копеекъ, с отъхождениемъ младшаго брата полгода; за что его Илью Ткаченка и нинѣ впредѣ навѣсегда и на вичние часи същитатъ съ протчими братами цалимъ братомъ. — [33]. Назар Макаров молодчество и вибурчество отбуль; Евдокия удова Силчиха молодчество и вибурчество отбула; Тимошъ Кошубъ молодчество и вибурчество отбуль; Василь Смалъ молодчество отбуль; Кирилиха удова молодчество и вибурчество отбула; Корнѣиха удова молодчество и вибурчество отбула; Іесиха молодчество отбула; Шелащиха удова молодчество отбула; Василь Макаренко молодчество отбуль; Семенъ Сирокваша молодчество отбуль; Удова Дидиха молодчество отбула; [33 б.]. Корнѣй Емченко молодчество отбуль; Степанъ Юрченко молодчество отбуль; Есифъ Лукіяновъ молодчество отбуль; Павель Макаренко молодчество отбуль; Михайло Волошинъ зять молодчество отбуль; Іванъ Мирочникъ молодчество отбуль; Іванъ Макаренко молодчество отбуль; Семенъ Емченко молодчество отбуль; Грицко Корнѣенко молодчество отбуль; Андрей Терещенко молод [34] чество отбуль; Яков Поповичъ молодчество отбуль; Лукіянь Гончаревскій молодчество и виборчество отбуль; Исай Тищенко молодчество и виборчество отбуль; Сердючка молодчество отбуль; Зибка Андрей молодчество отбуль; 1746 году генваря ²⁾ Іванъ Сирокваша молодчество отбуль; — Катерина Федорова молодчество отбула; Іванъ Коваль молодчество отбуль; Кирило Пискуненко, молодчество отбуль; — 1748 году юля 24 числа, Іваниха Михайлишина невѣстка отбула молодчество за цехмистра Семена Широковаша, старшого брата Івана Ковалья, и ключника Дмитра

¹⁾ „Вѣчно“ дописано угорі.

²⁾ Число після „генваря“ не можна прочитати.

Григорієвича Фурманова сина, й свѣдомо братиї всей на тот часъ будучих. — 1749 году февраля 26 числа, Левко Пушкаръ, молодчество от [34 б.] буль за цехмистра Кирила Федорова Бурака, старшихъ братовъ Ивана Ковалѣ, Дмитра Кравця; и ключника Сидора Наливайка, и свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ; — 1749 году февраля 26 числа, Сидоръ Наливайка молодчество и виборчество¹⁾ отбуль за цехмистра Кирила Федорова Бурака, старшихъ братовъ, Ивана Ковалѣ, Дмитра Кравця; и ключника Сидора Наливайки; и свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1749 году февраля, 26 числа, Леско Корнѣенко, молодчество, отбуль, за цехмистра Кирила Федорова Бурака; старшихъ братовъ Ивана Ковалѣ, Дмитра Кравця, и ключника, Сидора Наливайчека и свѣдо[мо] братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1749 г., февраля, 26 числа, Петро Федоровъ Пушкаръ, молодчество отбуль, за цехмистра Кирила Федорова Бурака, старшихъ братовъ Ивана Ковалѣ, Дмитра Кравця, и ключника Сидора Наливайки и свѣдомо братиї всѣй на тотъ часъ будучихъ. [35] — 1749 г. марта 19 числа, Кирило Федоровъ Буракъ, молодчество отбуль, за старшихъ братовъ, Ивана Ковалѣ; Дмитра Кравця, и ключника Сидора Наливайки, Ивана Сметани, Андрѣя Терещенъка, Стефана Макухи, и кравецкого цеху Леонтию Шапочнику, и свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1749 году октября 26 дня, Антон Анисимовъ синъ Панамар выборчество отбуль за цехмистра Назара Макарова и старшихъ братовъ Ивана Ковалѣ и Якова Игнатова, и ключника Сидора Наливайки и свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1750 году, я, Стефанъ Макуха, молодчество отбуль за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Івана Ковалѣ, и ключника Сидора Наливайченка, свѣдомо братиї все на тотъ часъ будучихъ. — 1750 году октября 16 дня, я, Грицко Волощенко, молодчество отбуль за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Івана Ковалѣ, і ключника Сидора Наливайченка, і свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1751 году априля третьего числа дня, я, Яковъ Игнатіевъ синъ молодчество отбуль за цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Сидора Наливайченки, и ключника Кирила Иванова, и при всей братиї на тотъ часъ будучихъ. — 1751 году июня 9 дня я Василь Ивановъ Кривуленко молодчество²⁾ отбуль за цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Сидора Наливайки и ключника Кирила Иванова свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ; онъ же и Котляръ. — 1752 году февраля 10 дня я Потапъ Фесковъ съ молодчество отбуль за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Сидора Наливайка, ключника Івана Музики і при всей братиї на тотъ часъ будучихъ. — 1752 года мая „16“ дня, я Дмитро Григоріевъ Фурманъ, виборчество отбуль [36] за цехмистра Назара Макарова, і старшого брата Івана Музики, і ключника Грицка Волощенко свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1752 года июня 14 д. я, Іяковъ Ігнатовъ Данковскій, виборчество отбуль за цехмистра Назара Макарова

1) „Виборчество“ — дописано угорі.

2) По слову „виборчество“ написано „молодчество“.

і старшого брата Івана Музики, і ключника Петра Сурмаченка і при всей братиї на тотъ часъ будучихъ. — 1752 года ноября 21 д., я, Марко Яковинъ снъ Крутенко, вибурчество круговий годъ отбуль за цехмистра Андрея Терентіева сна, старшого брата Івана Мирочника, ключника Ігната Компанъйца і при всей братиї на тотъ часъ будучихъ. — 1752 года декабря „3“ д., я, Ефимъ Гавриловъ снъ Роевский, поєдналь цехъ калачницький вѣчными часи женѣ і дѣтямъ своимъ з молодчествомъ і виборчествомъ за цехмистра Андрѣя Терентіева сна, старшого брата Івана Мирочника і ключника Ігната Компанъйца і при всей братиї на тотъ часъ будучихъ свѣдомо. — „1753“ года генваря „1“ дня, я, Антонъ Паламар, молодчество отбуль за цехмистра Назара Макарова, старшого брата Івана Музики, ключника Петра Сурмаченка свѣдомо братиї всей. — „1753“ года мая „8“ дня, я, [36 б.]. Кирило Бакуловский Мирочниковъ зят, виборчество отбилъ за цехмистра Сидора Наливайки, старшого брата Ігната Компанъйца, ключника Марка Крутенка свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1753 года мая „8“ дня, я, Лукянъ Рибалченко, молодчество отбуль за цехмистра Сидора Наливайки, старшого брата Ігната Компанъйца, ключника Марка Крутенка свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1753 годъ іюля „15“ дня, я, Марко Яковлевъ снъ Крутенко, виборчество і молодчество отбуль за цехмистра Сидора Наливайки, старшого брата Ігната Компанъйца і при всей братиї на тотъ часъ будучихъ. — 1754 года іюля „1“ дня, я, Кирило Прокоповъ снъ Бакумовский, виборчество і молодчество отбуль за цехмистра Сидора Наливайки, старшого брата Івана Музики, ключника Івана Макаріева і всей братиї свѣдомо, при томъ часу будучихъ. [37] — „1754“ года іюля „1“ дня, я, Левко Сопунъ, виборчество отбуль за цехмистра Сидора Наливайки, старшихъ братовъ Івана Сирокващенка і Івана Карповича Музики, ключника Івана Макаріева і всей братиї на тотъ часъ будучихъ свѣдомо. — 1755 года генваря 1 дня, я, Лукянъ Рибалченко, виборчество отбуль за цехмистра Григорія Волощенка, старшого брата Івана Музики, ключника Марка Крутенка і свѣдомо братиї всей. — „1755“ года марта „20“ дня, я, Дмитро Федоровъ снъ Циганъ, виборчество отбуль за цехмистра Григорія Волошинова, старшого брата Івана Карповича Музики, ключника Лукяна Рибалченка і свѣдомо братиї всей на тотъ часъ будучихъ. — 1755 году іюля девятого дня, я, Иванъ Васи́лиевъ синъ Макаренко, вибурчество и молодчество отбуль за цехмистра Григорія Волощенка, старшого брата Потапа Федорова, ключника Марка Крутенка свѣдомо братиї на тотъ часъ будучихъ в книгу записаль [37 б.]. — 1755 года іюля 10 дня, Дмитро Федоровъ синъ Циганъ отбуль молодчество за цехмистра Григорія Волошинова, старшого брата Потапа Федорова, ключника Марка Яковлева, о чемъ вѣдомо и братиї всей. — 1756 году марта „1“ д., Левко Сопунъ отбуль молодчество и вибурчество за цехмистра Григорія Волощенка, старшого брата Ефима Роевского, ключника Дмитра Федорова сына Цигана, о чемъ вѣдомо и братиї всей. — 1756 годі октября „13“ д., принято от цехмистра Григорія Волошинова цехмистромъ

Сидоромъ Наливайкомъ в скринки суми денегъ с полушкою при бурмистру Федору Отрощенку и братии всей. — 1758-го „году генваря“ „18“ д., Семень Лященковъ отбуль молодчество и вибурчество за цехмистра Сидора Наливайки, и старшого брата Потапа Федорова, и ключника Стефана Корнѣевского о чемъ вѣдомо братии всей. [38] — 1759-го году сентября 25 д., я, Самсонъ Василиевъ синь, поєдналь по тестю своему Ивану Ковалю, цехъ калачницкій вѣчными часи женѣ и дѣтямъ своимъ, за цехмистра Ивана Карповича, старшого брата Потапа Федорова, и ключника Семена Лященка, и при всей братіи на тот часъ будучихъ, молодчество и виборчество отходилъ, и для того про память в книгу записали. — 1759 году ноября „21“ д., Мойсѣй Даценко отбуль виборчество і молодчество за цехмистра в то время будущого Ивана Карповича, старшого брата Потапа Федоровича, ключника Семена Лященка і всей братии свѣдомо. — 1762-го году 12 д., Григорій Волощенко отбуль виборчество и молодчество за цехмистра Ивана Карповича, старшого брата Стефана Корнѣевского, и ключника Семена Лященка, и всей братіи извѣстно; для того для свѣдома в книгу записано. — 1766 года мая „4“ д., я Иванъ Филоновичъ Макуха ¹⁾, подлежащие в цехъ калачницкій денги положиль, молодчество і виборчество отбуль за битность в то время цехмистра Ивана Карповского, старшого брата Петра Иванова, ключника Якова Иосифова и будучей братіи, почему онъ Иванъ Филоновичъ от означеного числа состоитъ целым братомъ, вѣчными часи, на что для лутчей твердости в книгу записано вѣчными часи себѣ женѣ ²⁾ и дѣтемъ своимъ. [33 б.] — 1766 года мая „4“ д., Уласъ Дорошовъ повинности цеховие всѣ отбуль за цехмистра Ивана Карповского, старшого брата Петра Иванова, ключника Якова Иосифова и братіи, почему онъ Уласъ Дорошовъ от означенного числа состоитъ полным братомъ, вѣчными часи, и для лутчей твердости в книгу записано, вѣчными часи себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ ³⁾. 1766 года августа 9 д., Федоръ Сидоровъ Наливайченко отца своего цехъ поновиль за цехмистра Ивана Карповского, старшого брата Петра Иванова, ключника Якова Иосифова, и братіи, почему бытъ ему от означенного числа цеховимъ братомъ и имѣтъ цехъ ему з женою и детми вѣчными часи. — 1767 года декабря „2“ д., житель глуховскій Иванъ Шемшукъ зъ женою его Ксениею Ивановною поєдналы цехъ калачницкій вечными часи себѣ и дѣтямъ своимъ, в битность цехмистра Стефана Макухи, старшого брата Семена Семеновича, ключника Мосѣя Олѣйника і всей братіи, въ якой цехъ договоренные денги виплатил, и повинности цеховие отбуль, по сему от вишписанного числа съчитъется братомъ. [39] — 1768 года генваря „12“ дня, Меланія Леонтиева жена Плаксиха къ половинѣ отческого ей цеху еще от себе такую жъ половинную часть цеху вечными часи поєднала, в битность цехмистра Стефана Самойлова Макухи, старшого брата Семена Лященка, ключника Мойсѣя

1) „Макуха“ дописано угорі. 2) „женѣ“ дописано угорі.

3) Починаючи „вѣчными“ — дописано пізніше.

Іванова Олѣйника і всей братіи, въ якій цехъ подлежащіе денги виплатила, почему от вишписанного числа она Плаксиха съчитается вечно цеховою; молодчество и виборчество отбуто. — 1768 года генваря 12 д., Наумъ Яковлевъ Ковалевскій зъ женою своею Параскевиєю Леонтиевною поедналы цехъ калачницкій вечними часы себѣ и дѣтямъ своимъ за битности цехмистра Стефана Самойлова, старшого брата Семена Семенова, ключника Мойсѣя Олѣйника, и братіи, подлежащіе жъ в цехъ по договору денги виплатилъ, в чемъ онъ Ковалевскій зъ женою своею съчитается отсель вечно цеховимъ братомъ; виборчество и молодчество отбулъ. — 1769 года ноября „18“ д., Максимъ Матвѣевъ Молчановскій зъ женою своею Иустинією Ивановною поеднали цехъ калачницкій вечними часы себѣ и дѣтямъ своимъ за битности цехмистра Івана Кѣрповско́го, старшого брата Якова Иосифова, ключника Павла Петрова Сурмача і всей братіи, и по договору цеховіе повинности, то есть денги, виборчество, и молодчество отходилъ, в чемъ онъ, Молчановскій, отсель считается цеховимъ братом. [39 б.] — 1776-го году июня 20-го, сдѣлал покрасу цеховую по отцю своему Кирилу Пискуну Евхим Пискунъ и далъ в цехъ денегъ три рублѣ за цехмистра Мойсѣя Олѣйника, старшого брата Трофима Ткаченка, ключника, Моисѣя Короткого без виборчества и молодчества в чемъ его Евхима Пискуна содержат в числѣ братіи жену ѿ дѣтем его во вѣчность. — 1793 году генваря 28, за управного старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Семена Гриненка Константина Шулешкина і протчих братовъ на тотъ часъ бивших, мѣщанинъ глуховскій Матвѣй Бородинъ поставилъ покрасу по отцу своему Власу Бороденку в томъ что ему Бороденку женѣ и дѣтямъ его дозволено печь хлеб вечними часы зъ ви [40] платкою в ремесленную казну денегъ пятъ рублѣй, кои все и получени; виборчества ему не ходит; за что его Бородина от сего времени навсегда почитат вѣчнымъ братомъ. — Того жъ генваря 22 д. за оних-же управнихъ старшин Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Семена Гриненка і Константія Шулешкина договорилъ цехъ хлебный Марко Евфимовъ синъ Зайковскій себѣ, женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часы ценою за десятъ рублѣй, кои всѣ сполна и получени; младчества годъ ходит, за что его Зайковского, от сего времени навсегда щитат вѣчнымъ братом. [40 б.] — 1794 году генваря 10 д., глуховскій мѣщанинъ Захарій Евфимовъ за управного старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Евфима Пискунова и Стефана Коваленка договорилъ цехъ хлѣбный себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часы, ценою за десятъ рублѣй, которіе денги всѣ сполна и. получени; младчества жъ ему не ходитъ; за что его Евфимова от нинѣ і навсегда щитат вѣчнымъ братомъ. — 1794-го года июня первого числа глуховской мѣщанинъ Михайло Козачковскій за управного старшини Евфима Пискуна и старшинскихъ товарищей Максима Колесниченка, Корнѣя Бѣлѣ и протчихъ братовъ договорилъ цехъ хлѣбный себѣ женѣ и дѣтямъ своимъ вѣчными часы ценою за десятъ рублѣй, кои всѣ сполна в братскую сумму и отдани; младшимъ братомъ ему Козачковскому не ходитъ, за

что ёго Козачковскаго от нинѣ навсегда щитать наряду съ протчими братами щалимъ братомъ. [41]—1794 году декабра 14 д., за управнаго старшини Ефима Пискуна, старшинскихъ товарищей Максима Колесниченка Корнѣя Бѣлѣ і другихъ братовъ, доволно на тот часъ бившихъ, глуховскій мѣщанинъ Иванъ Ящикъ договорилъ цехъ себѣ женѣ і дѣтямъ своимъ, вѣчными часи ценою за пятнадцать рублей, кои денги всѣ сполна впередъ і получени; младшимъ братомъ полъ года ходитъ; за что ёго Ящика от сего времени впередъ навсегда щитат і почитат вѣчнимъ братомъ; вишеписанный Иванъ Ящикъ полъ года младшимъ братомъ отходилъ исправно и безпорочно ¹⁾ [41 б.]—1795 года февраля 22 дня за управнаго старшини Степана Мирочникова, и старшинскихъ товарищей Константія Шульшкина и Лукяна Котляра, и другихъ братовъ на тотъ часъ бувшихъ, мѣщанинъ глуховскій Иванъ Козачковскій себѣ женѣ і дѣтямъ его ²⁾ договорилъ по женѣ своей цехъ вѣчными часи за сумму пять рублей, денегъ кои всѣ сполна в братскую скринку приняты, сиверхъ того и младшимъ братомъ полгода благополучно отходилъ; за что ёго Козачковскаго отъ нинѣ въпредъ щитатъ полнымъ по управѣ сей братомъ. —1797 года генваря 27 дня, за управнаго старшини Павла Пушкаря и старшинскихъ товарищей Петра Плужникова и Матвѣя Бородина, в полномъ собраніи всей братіи, глуховскій мѣщанинъ, Антонъ Котляровъ, договорилъ цехъ себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ, вечными часи, ценою за четырнадцать рублей, кои денги всѣ сполна от него Котляренка в братскую сумму и получени; младчество отходилъ; за что ёго Котлярева почитаютъ с протчими братами полнымъ братомъ. — [42]—1797 году июля 6 д., козакъ черторижскій Павелъ Киселевскій договорилъ цехъ хлебний себе, жене і дѣтямъ своимъ за управнаго старшини Максима Колесниченка, Стефана Коваленка, ключника Захарія Елфимова: при братіи договорилъ цехъ себе, женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи за цену двадцять два рубля, кои денги все сполна и получени; младчимъ братомъ не ходит; за что ёго, Киселевскаго, от сего времени навсегда почитат с протчими братами вѣчнимъ братомъ. [42 б.]—1797 году декабра 8 д., за управнаго старшини Максима Колесниченка, старшинскихъ товарищей Стефана Коваленка, і Захарія Елфимова, і протчихъ братовъ тогда бившихъ мѣщанинъ глуховскій Иванъ Безмолитовний поставилъ по красу по женѣ своей Тетиянѣ Александровнѣ Кишкиной себѣ, женѣ і дѣтемъ своимъ вечными часи, ценою за шесть рублей, кой денги все сполна в управу и отдани; за что ёго Безмолитовнаго от сего времени навсегда почитат с протчими братами полнымъ братомъ. —1800 году декабра 1 д., за управнаго старшини Петра Плужникова, старшинскихъ товарищей Захарія Елфимова і Ивана Пискунова і братіи на тотъ часъ бившихъ, разъночинець Георгій Хоменко до [43]. говорилъ по женѣ своей Евдокии полъ цеху себѣ, женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи, ценою за

¹⁾ Починаючи від „вишеписанный“—дописано пізніше.

²⁾ „себѣ женѣ і дѣтямъ его“ дописано угорі.

п'ятнадцять рублей, которіє всѣ сполна от его Хоменка в братскую сумму и получени; младшимъ братомъ не ходитъ; за что его Хоменка вперед щитат вѣчнимъ братомъ. — 1801 году июня 4 д., за управного старшины Петра Плужника, старшинскихъ товарищей Павла Киселевского, Антона Котлярева і братіи договорилъ цехъ хлебний себѣ женѣ і дѣтямъ своимъ мѣщанинъ глуховской Иванъ Билицкий ¹⁾ ценою за десять рублей, кои всѣ сполна от его Билицкого в братскую сумму і получено; младшимъ братомъ польгода ходилъ; за что его Ивана Билицкого вперед щитат вѣчнимъ братомъ. — 1801 году генваря „4“ д., за управного старшины Петра Плужника, старшинскихъ товарищей Павла Киселевского, Антона Котлярева і протчей братіи договорилъ цехъ хлѣбній Иванъ Краснопоясовскій себѣ, женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи, ценою за п'ятнадцять рублей, кои денги всѣ сполна в братскую сумму от него Краснопоясовского і полученни [43 б.] молодчество полгода отходилъ, за что его Краснопоясовского вперед щитат с протчими братами вѣчнимъ братомъ. — Того ж числа, за управного старшины Петра Плужника, старшинскихъ товарищей Павла Киселевского, Антона Котлярева і братіи договорилъ цехъ хлѣбній мѣщанинъ глуховской Григорій Бѣловскій, себѣ, женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи, ценою за четырнадцять рублей, кои от него Бѣловского всѣ сполна в братскую сумму і получени; за что его Бѣловского от нинѣ вперед і навсегда щитат і почитат вѣчнимъ братомъ. — 1804-го года, октября 12 дня, за управного старшины Євфима Пискунова, старшинскихъ товарищей Захарія Єлфимова, Ивана Бѣлицкого, в полномъ собраніи всей братіи договорилъ цехъ хлебной мѣщанинъ глуховскій Зѣновій Саколенко, себѣ женѣ и дѣтямъ его вѣчными часи, ценою за десять рублей, кои отъ него Саколенка всѣ сполна в братерской ящикъ получени; младчество полгода отъходилъ; за что его Саколенка впередъ сь протъчими братами сѣчитатъ полнымъ братомъ. [44] — 1805 году генваря 19 д., за управного старшины Євфима Пискунова, старшинскихъ товарищей Захарія Єлфимова, Ивана Билицкого и братіи поставил по красу по отцу своему Мойсѣю Даценку синь его Михайло Даценко, себѣ, женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи, зъ заплаотою въ братскую сумму денегъ пять рублей, кои от него і получени, младчество польгода отходилъ; за что его Даценка вперед щитат полнымъ братомъ. — Того ж, за онихъ же старшин Пискунова, Єлфимова и Билицкого поедналь полъ цеху по женѣ своей Тетиянѣ Трубачовнѣ мужъ еи Михайло Зеленскій себѣ женѣ і дѣтямъ своимъ вѣчными часи ценою за десять рублей, кои от него Зеленского всѣ сполна в братскую сумму и получени; младчество отходилъ; за что его Зеленского щитат полнымъ братомъ. — Того ж за онихъ же старшинъ Пискунова Єлфимова и Билицкого ²⁾. — 1805 года сентября „23“ дня, за управного старшины Антона Котляренка, старшинскихъ товарищей Григорія Хоменка, Гри-

¹⁾ „мѣщанинъ глуховской Иванъ Билицкий“ дописано угорі.

²⁾ Нескінчений запис.

гория Бѣловского поставилъ покрасу по отцу своему разночинцу Григорию Волошки синь его Алексѣй Волошка, самъ себѣ женѣ и наслѣдникам своимъ вѣчными часи зъ заплавою денегъ в братерской ящикъ: (:денегъ:) пять рублей, кои въ управной ящикъ от него і полученни младчество полгода отходилъ за что его Волошку впредь щитать полнимъ братомъ. [45] ¹⁾— 1806 года сентября 1 дня, за битность ремесленаго [г]лави Лукяна Котлерава, управного старшини Фоми Макухи, старшинскихъ товарищей Григория Бѣловского, Зѣновия Сакаленка в полномъ собраніи всей братіи поєдналъ цехъ ²⁾ по женѣ своей мѣщанской дочерѣ Марфѣ Пискуновой муж ей мѣщанинъ Петръ Безбородко вѣчными часи, самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ, за цену денегъ восьмъ рублей, кой от него Безбородки всѣ сполна в братерскую сумму полученни; младчество отходилъ; за что его Безбородка от сего времени щитать цалимъ братомъ. — 1806 года сентября 1 дня, за битность ремесленого глави Лукяна Котлярева, управного старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей, Григория Бѣловского, Ігнатія Сакаленка ³⁾ в полномъ собраніи всей братіи поєдналъ цехъ по женѣ своей, козацей дочерѣ Настасіи Киселевнѣ, мужъ ей, мѣщанинъ Федоръ Яворскій вѣчными часи, самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ за цену денегъ пятнадцатъ рублей, кой от него Яворского всѣ сполна в братерскую сумму и получени; младчество полгода отходилъ; за что его Яворского от сего времени признават и почитать цалимъ братомъ. — 1806 года декабря 11 дня, за битность ремесленого глави Лукяна Котлярева, управного старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Григория Бѣловского, Зѣновия Сакаленка в полномъ собраніи всей братіи поєдналъ, виплатилъ со всемъ вѣчными часи ⁴⁾ полной цехъ самъ себѣ, женѣ наслѣдникамъ ихъ мѣщанинъ глуховскій Евфимъ Гусмѣстого (?) за цену денегъ тридцатъ пять рублей і кой от него Гусмѣстого всѣ сполна в братерску сумму и полученни; младчество находить, коего от сего времени признават и почитать цалимъ братомъ. [45 б.]. — 1807 году февраля 20 дня, за ремесленнаго глави Максима Колесниченка, управного старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Григория Бѣловского, Зѣновия Сакаленка и при полномъ собраніи братіи поєдналъ полъ цеху по женѣ своей Евдокіи Пискуновнѣ, дворянинъ Максимъ Канѣвецкій за цену шестнадцатъ рублей, кой сполна в братскую сумму получени; младшимъ братомъ отходил, за что его Канѣвецкого щитат с протчими цеховими братами цеховим братомъ. — 1807 года сентября 10 дня, при битности ремесленного глави Максима Колесничевского, управного старшини Петра Плужника, старшинскихъ товарищей Ивана Билицкого, Федора Яворского в полномъ собраніи всей братіи поставилъ покрасу по отцу своему Павлу Пискуну, синь его Фома Пискунъ; младчество полгода отходилъ; коего от сего времени признават и почитать с протчими цеховими братами

¹⁾ 44 б. сторінка—біла. ²⁾ „цехъ“—приписано угорі.

³⁾ „Ігнатія Сокаленка“ приписано вгорі. ⁴⁾ „вѣчными часи“ приписано вгорі.

цалимъ братомъ. — 1807 года сентября 10 дня, при битности ремесленнаго главы Максима Колесничевского, управнаго старшини Петра Плужника старшинскихъ товарищей Петра Плужника, старшинскихъ товарищей Ивана Билицкогo, Федора Яворского в полномъ собраніи всеи братіи виплатилъ совсемъ хлѣбной цехъ самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ мѣщанинъ глуховскій Демянь Пушкаревъ, за цену денегъ восемнадцать рублей; младчество полгода отходиль; коего от сего времени признавать и почитать с протчими цеховими братами цалимъ братомъ. [46]—1808 г. февраля 15 дня за ремесленнаго главы Максима Колесникова, управнаго старшини Петра Плужника, старшинскихъ товарищей Ивана Билицкогo, Федора Коваленкова і братіи договорилъ цехъ разночинець глуховской Трофимъ Дидиновъ, себѣ, женѣ і дѣтямъ своимъ, вѣчными часи ценою за 30 р., кой от него всѣ сполна і получени; младчества не ходит; за что впредь его щитать впредь полнымъ братомъ. — 1808 года июня 16 дня, за управнаго старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Зѣновія Сакаленка и Тимофѣя Глоби в полномъ собраніи всей братіи поставилъ покрасу по отцу своему Антону Лопатѣ, синь его Федоръ Лопата и даль в общественной ящикъ із уплатою молодчество денегъ пятнадцать рублей, за что его от сего времени с протчими цеховими братами признавать и почитать полнымъ братомъ. — 1808 года октября 13 дня ¹⁾, за управнаго старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Зѣновія Сакаленка, Тимофѣя Глоби братахъ Павлу Пушкареву, Федору Бѣлоусу Зайченко ²⁾ в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ совсемъ [по женѣ своей Єлизаветѣ Бѣленковой, полной хлѣбной цехъ мужъ ей Григорій Зайцевъ, которого от сего времени с протчими братами и почитать цалимъ братомъ [46 б.]. — 1808 году ноября 3 дня, за ремесленнаго главы Максима Колесникова, управнаго старшини Фоми Макухина, старшинскихъ товарищей Зѣновія Сакаленка, Тимофѣя Глоби і протчей братіи (:поставилъ покрасу по тестю:), договорилъ пол цеху по женѣ своей Агрипинѣ Колесниковнѣ Демидъ Мирочниковъ ³⁾ за цену пять рублей кой денги в братскую сумму и получени; младшимъ братомъ полгода отходиль; за что его Мирочникова щитатъ полнымъ цеховимъ братомъ. — 1808 года ноября 3 дня, при битности ремесленнаго главы Максима Колесниченка, управнаго старшини Фоми Макухина, старшинского товарища Зѣновія Сакаленка, майстеровихъ мѣщанахъ Євфиму Пискунову, Петру Плужнику, Федору Белоусу и братіи виплатилъ совсемъ хлѣбной цехъ по женѣ своей Ксеніи Комисаренковой мужъ ея, мѣщанинъ Тимофѣй Глоба и даль в братерскую суму денегъ десять рублей, кой и получени младшимъ братомъ пол года отходиль, за что его от сего времени щитать полнымъ братомъ. [47]. — 1809 года мая 12 д., за управнаго старшини Антона Котлярева, старшинскихъ товарищей Павла Мѣ-

¹⁾ „октября 13 дня“ приписано вгорі.

²⁾ „Зайченко“ приписано збоку.

³⁾ „Давид Мирочников“ дописано угорі.

рочникова и Ивана Безмолитовного і протчихъ братовъ, на тотъ часъ бившихъ договорилъ поль цеху по отцу своему Фомъ Марченку, синъ его Филипъ Марченко зъ заплавою в братскую сумму денегъ три рубли; младшимъ братомъ поль года отходилъ; за что его Марченка впредъ щитатъ польнимъ вечнимъ братомъ. — 1809 года ноября 27 дня, за управного старшины Антона Котлярева, старшинскихъ товарищей Тимофѣя Глоби, Ивана Безмолитовного в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ полцеху по женѣ своей Таіси Лопатиною, мужъ ей Трофимъ Пушкаревъ зъ заплавою в братерскую сумму денегъ десять рублей; младшимъ братомъ полгода отходилъ; за что его Пушкареве от сего времени признавать ¹⁾ полнимъ братомъ. — 1810 года генваря 3 дня, за управного старшины Антона Котлярева, старшинскихъ товарищей Тимофѣя Глоби, Ивана Безмолитовного виплатилъ совсемъ полнои цехъ разночинець Иванъ Горбатевъ, съ отходомъ имъ молодчества, по бившей тогда ценѣ и за себя что слѣovalo полгода отходилъ молодчество, за что его от сего времени признавать полнимъ братомъ. — 1810 года июня 21 дня, за управного старшины Антона Котлярева, старшинскихъ товарищей Петра Безбородка и Григория Зайцева виплатилъ полцеху по женѣ своей мѣщанской дочерѣ Евфиміи Затулиной, мужъ ей козакъ глуховскій Самсонъ Кургузъ, з заплавою в братерскую сумму, без хождения молодчества денегъ пятнадцати рублей за что его Кургуза от сего времени признавать полнимъ братомъ. [47 б.]. — 1810 года октября 4 дня, за управного старшины Антона Котлярева, старшинскихъ товарищей Петра Безбородка, Григория Зайцева, при битности мастеровихъ мѣщанахъ Павлу Пушкару, Фомѣ Макухину, Федору Яворскому, Зѣновію Сакаленку, Демиду Мирочникову, в полномъ собраніи всей братіи, поставилъ покрасу по[о]тцу своему мѣщанину глуховскому Семену Гриненку синъ его Евдокимъ Гриненко и о[т]сел отходомъ за молодчество в братерской ящикъ денегъ 18 р., которого от сего времени почитатъ цалимъ братомъ. — 1810 года октября 18 дня, за управного старшины Антона Котлярева, старшинскихъ товарищей Петра Безбородка, Григория Зайцева, мастерового Павла Пушкарева и протчихъ братахъ виплатила совсемъ хлѣбной цехъ мѣщанка глуховская Евфимия Молодченкова, сама себе и дѣтямъ своимъ и дала в братерской ящикъ денегъ двадцять пять рублей, без хождения молодчества, которую от сего времени признавать и почитатъ вцалѣ мастеровихъ братовъ. — 1811 года генваря 15 дня, за управного старшины Антона Котлярева, старшинскихъ товарищей Петра Безбородка и Григория Зайцева при битности мастеровихъ мѣщанъ Фомѣ Макухину, Федору Бѣлоусу и протчихъ братахъ виплатилъ совсемъ по женѣ своей Еленѣ Пискуновой, мужъ ей мѣщанинъ глуховскій Павелъ Шапочниковъ, полцеху и даль в братерскую сумму денегъ двенадцать рублей, молодчество отходилъ полгода, которого от сего времени признавать и почитатъ цалимъ братомъ. — 1811 года генваря 15 дня, за управного старшины

¹⁾ „Признавать“ — прицисано угорі.

Антон Котлярева, старшинскихъ товарищей Петра Безбородка и Григория Зайцева при битности майстеровихъ Фомъ Макухину, Егору Хоменку виплатилъ по женѣ своей Наталіи Макухиной по цеху ¹⁾ мужъ ей мѣщанинъ глуховскій Федоръ Опенка за цену денегъ десять рублей, з дачею в братерскую сумму; младчество шесть мѣей отходилъ, которого от сего времени признавать цалимъ братомъ. [48]— 1812 года марта 19 дня, при битности ремесленного главы Гаврика Розуменка, управного старшины Григория Хоменка, старшинскихъ товарищей Демида Мирочникова, Павла Шапочникова майстеровихъ мѣщанахъ Петру Плужнику, Фомъ Макухину, в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ полцеху по женѣ своей Домникии Денисенковой, мужъ ей мѣщанинъ глуховскій Иванъ Лисенко и далъ в братерской ящикъ денегъ двенадцать рублей, младчество отходилъ полгода, которого от сего времени признавать и почитать цалимъ братомъ.— 1812 года сентября 23 дня, за управного старшины Григория Хоменка, старшинскихъ товарищей Демида Мирочникова, Павла Шапошникова, майстеровихъ Петру Плужнику, Федору Бѣлоусу, Павлу Пушкареву, Фомъ Макухину в полномъ собраніи всей братіи поставилъ покрасу по отцу своему Максиму Колесничевскому, синь его Иванъ Колесничевскій и далъ в братерску сумму денегъ пять рублей, младшимъ братомъ полгода отходилъ, которого от сего ²⁾ времени признавать и почитать цалимъ братомъ.— 1812 года ноября 21 дня, за управного старшины Георгия Хоменка старшинскихъ товарищей Демида Мирочникова, Павла Шапочникова і братіи Фомъ Макухину ³⁾ Максиму Колесниченку, Тимофѣю Глобѣ, Григорію Бѣловскому, поставилъ покрасу по отцу своему Симону Сидорскому, синь его Евстрат Сидорскій з заплаатою в братскую сумму денегъ три рублѣ; младчество полгода отходилъ, за что его Сидорского почитать вѣчнымъ братомъ.— 1812 года декабря 14 дня, за управного старшины Григория Хоменка, старшинскихъ товарищей Демида Мирочникова, Шапочникова ⁴⁾, майстеровихъ мѣщанахъ Петру Плужнику, Евфиму Пискунову, Фомъ Макухину, в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ совсемъ полной цехъ козакъ Николай Пушкаревъ самъ себе женѣ ⁵⁾ и наслѣдникамъ ихъ; младчества не ходить; которого от сего времени признавать и почитать цалимъ братомъ. [48 б.]— 1813 года мая 14-го дня, за управного старшины Демида Мирочникова, старшинскихъ товарищей Григория Бѣловского, Евдокима Гриненка, майстеровихъ мѣщанахъ Федору Бѣлоусу, Зѣновию Сокаленку в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ совсемъ полной цехъ по женѣ своей Пелагій Пискуновой, мужъ ей мѣщанинъ Тимофѣй Москаленко за цену денегъ тридцать рублей, без хождения младшего брата, которого з сего времени признавать и почитать полнимъ братомъ.— 1813 года декабря 3 дня, за управного старшины Демидова Мирочникова, старшинскихъ

1) „По цеху“—дописано угорі. 2) „От сего“—дописано угорі.

3) „Фомъ Макухину“—дописано угорі.

4) „Шапочникова“—дописано угорі. 5) „Женѣ“—дописано угорі.

товарищей Григорія Бѣловского, Евдокима Гриненка, майстеровихъ мѣщанъ Петру Плузнику, Зѣновію Сакаленку, Антону Котляреву ¹⁾ в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ полцеху ²⁾ по женѣ своей Улианѣ Коробейниковой мужъ ей мѣщанинъ глуховскій Андрей Нечитайловъ, за цену денегъ двадцать пять рублей, которого от сего времени признавать и почитать цалимъ братомъ. — 1815 года марта 11 дня, за управного старшины Георгия Хоменка, старшинскихъ товарищей Тимофея Глоби, и Трофима Дидинова ³⁾ в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ совсемъ полной цехъ духовного званія Григоріи Крелевецкій, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ ихъ за цену денегъ двадцять рублей, младшимъ майстромъ шесть мѣей отходилъ, которого от сего времени признавать и почитать полнимъ братомъ. — 1815 года апреля 20 дня, за управного старшины Фоми Пискунова, старшинского товарища Ивана Колесничевского, мастеровихъ мѣщанахъ Зѣновію Сакаленку, Тимофею Глобѣ, Григорію Заиковскому, Самойлу Кургузу в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ полцеху по женѣ своей мѣщанской дочерѣ Александрѣ Шулешкиной, мужъ ей Петро Садовничей за цену денегъ пятнадцать рублей, которого от сего времени признавать и почитать полнимъ братомъ. [49]. — 1815 года июня 15 дня, за управного старшины Фоми Пискунова, старшинскихъ товарищахъ Ивану Колесничевскому, Петру Садовничему майстеровихъ мѣщанахъ Евфиму Пискунову, Зѣновію Сакаленку, Михайлу Герасименку, Тимофѣю Глобѣ ⁴⁾ и Зайцеву Григорію, Тимофѣю Москаленку виплатилъ по отце своему Николаю Пискуну по красу синѣ его Антонъ Пискуновъ з дачею в управу денегъ; признавать полнимъ братомъ. — 1815 года декабря 7 дня, за управного старшины Фоми Пискунова, старшинскихъ товарищей Ивана Колесничевского, Петра Садовничего майстеровихъ мѣщанахъ Максиму Колесничевскому, Зѣновію Сакаленку, Михайлу Герасименку, Антону Пискунову в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ совсемъ полной цехъ мѣщанинъ глуховскій Корнѣй Сипеникъ самъ себѣ, жеиѣ и наслѣдникамъ ихъ, которого от сего времени признавать и почитать цалимъ братомъ. — 1817 года генваря 1 дня, за управного старшины Зѣновія Сакаленка, старшинскихъ товарищей Петра Садовничого, Миколая Глобѣ ⁵⁾, Антона Пискунова, майстеровихъ мѣщанахъ Ивану Колесничевскому, Ивану Билицкому, Михайлу Герасименку в полномъ собраніи, всей братіи виплатилъ совсемъ полной цехъ, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ ихъ, козакъ глуховскій Лаврѣнъ Зеленко, которого от сего времени признавать и почитать цалимъ братомъ. — 1817 года апреля 5 дня, при битности ремесленого главы Юсифа Воловика, управного старшины Петра Садовничого, старшинскихъ товарищей Антона Пискунова и (:Михаила:)

1) „Антону Котляреву“—дописано угорі.

2) „пол цеху“—дописано угорі.

3) „и Трофима Дидинова“—дописано угорі.

4) „Глобѣ“—дописано угорі. 5) „Глобѣ“—дописано вгорі.

Герасименка, майстеровихъ мѣщанахъ Фомѣ Макухину, Максиму Колесничевскому, Ивану Безмолитовному, Григорию Бѣловскому, Тимофею Глобѣ в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ полцеху по женѣ своей Матронѣ Єлфимо[во]й, мужъ ей мѣщанинъ Иванъ Носенко, за цену денегъ тридцать пять рублей, без хождения молодчества, которого от сего времени признавать и почитать ѡцалимъ братомъ. — 1817 года июля 6 дня, при битности ремесленного главы Осифа Волыка, управного старшини Петра Садовничего, старшинскихъ товарищѣй Антона Пискунова, Михайла Герасименка, мастеровихъ мѣщанахъ Антону Котляреву, Зѣновию Саколенку, Фомѣ Пискунову, Григорию Бѣловскому, Тимофѣю Глобѣ, Григорию Заицеву в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ совсемъ по женѣ своей Александрѣ Бѣлиной полнои цехъ почталѣонъ глуховскій Степанъ Юрченко, самъ себѣ и наслѣдникамъ ихъ, которого от сего време [49 б.] ни признавать и почитать ѡцалимъ братомъ младчества не ходитъ. — 1817 года октября 1 дня, за управного старшини Петра Садовничего, старшинскихъ товарищѣй Антона Пискунова и Михайла (:Пушкарева:) Герасименка, маистеровихъ мѣщанахъ Антону Котляреву, Григорию Зайцеву, в полномъ собраніи всеи братіи, виплатилъ по женѣ своей мѣщанской дочерѣ Маринѣ Краснопоясовской, мужъ еѣ мѣщанинъ Мартинъ Краснѣвскій полцеху, которого от сего времени признавать и почитать ѡцалимъ братомъ. — 1818 года априля 22 дня, за управного старшини Петра Садовничего, старшинскихъ товарищѣй Антона Пискунова и Михайла Герасименка, мастеровихъ мѣщанахъ Григорию Заицеву, Григорию Боршу в полномъ собраніи всей братіи виплатилъ совсемъ полнои цехъ козакъ глуховскій Алексѣй Пушкаревъ, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ ихъ, которого от сего времени и почитать ѡцалимъ братомъ. — 1818 года ноября 1-го дня, при битности ремесленного главы Колисникова, старшинского товарища Петра Садовничего, старшинскихъ товарищѣй Григория Заицева, Корнѣя Ковалевского, Михайлу Герасименку и Лаврѣну Иваненку въ полномъ собраніи въсеи братиѣ виплатилъ по женѣ своей Пелагеѣ Бѣлиной пол цеху мужъ еѣ мѣщанинъ Михайло Цевыки, котораго отъ сего времени признавать и почитать полномъ братомъ. — 1819 года августа при битности ремесленного главы Петра Садовничего, управного старшини Тимофѣя Глоби, старшинскихъ товарищѣй Корнѣя Ковалевского, Ивана Носова, маистеровихъ мѣщанахъ Михайла Герасименку, Евдокиму Гриненку, Григорию Бѣловскому, Григорию Заицеву, Максиму Колесничевскому, Ивану [50]. Безмолитовному, Трофиму Диднову в полномъ собраніи всей братіи, виплатилъ совсемъ полнои цехъ мѣщанинъ глуховскій Иванъ Пинкаревъ, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ ихъ, которого от сего времени признавать и почитать ѡцалимъ братомъ. — 1819 года 30 дня, за управного старшини Тимофѣя Глоби, старшинскихъ товарищѣй Корнѣя Ковалевского, Ивана Носова в полномъ собраніи всего братіи, виплатилъ совсемъ полнои цехъ самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ ихъ глуховскій мѣщанинъ Сава Артемоновъ, которого от сего времени признавать и почитать ѡцалимъ братомъ. — 1820 года

апріля 8 дня, з[а] управного старшини Тимофѣя Глоби, старшинских товарищей Корнѣя Ковалевскаго, Ивана Носова, маистеровихъ мѣщанахъ Михаилу Герасименку, Кирилу Береговому, Савѣ Артемонову по женѣ своей Аннѣ Козачковской, мужъ ея мѣщанинъ глуховскій Тимофѣй Тютюниковъ, котораго отъ сего времени признавать и почитать ѡцалимъ братомъ. — 1821-го года октября 18-го д., за управного старшини Корнѣя Ковалевскаго, старшинскихъ товарищей Ивана Носова, Мартина Краснѣцкаго, мастеровихъ Максиму Колосникову, Тимофѣю Глобѣ, Григорию Зайченку, Михаилу Плужникову, Михаилу Юревскому и Степану Гречку в полномъ собраніи виплатилъ полцеху по женѣ своей Евфросиніи Безмолитовой, мужъ ея Терентій Селезневъ, котораго отъ сего времени примѣчат и почитат ѡцалимъ братомъ. — [50 б.] 1822-го года апреля 20 дня, за управного старшини Антона Котлярева, старшинскихъ товарищей Петра Афанасьева, и Михайла Куевского при маистеровихъ и ремесленомъ главѣ Шовкуленку, Максиму Колесниченку, Зѣновію Соколенку договорилъ самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ полной цехъ Василій Дубограй, с темъ что би вибуть полгода младшимъ братомъ, и отъ сего времени признавать полнимъ братомъ. — 1822 года октября 17-го дня, за управного старшини Антона Котлярева и старшинскихъ товарищей Петра Афанасьева и Михайла Юревскаго, при маистеровихъ Василю Тубограю, Григорию Зайцу, Тимофѣю Глобы, Степану Самарскому виплатила цехъ Миланія Садорская себе и детямъ своимъ вечно. [51] — 1822 года ноября 1 дня, за управнихъ старшини Антона Котлярева и Михайла Юревскаго виплатилъ полной цехъ глуховскій мѣщанинъ Петръ Афанасьевъ, и отъ сего времени почитать его полнимъ братомъ. — 1823 года марта 15 дня, за вишеписанихъ управнихъ старшини виплатилъ цехъ казеній крестьянинъ, Артемъ Шлапановъ, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, и отъ сего времени почитать его полнимъ братомъ. — 1825-го года июля 4 д., за управнихъ старшини Григорія Зайцова, Григорія Бѣловскаго и Артема Шлапакова при полномъ собраніи въсей братіи виплатилъ цехъ самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ глуховскій мѣщанинъ Захарій Федорѡвъ синъ Викуленко, коего отъ сего времени признавать полномъ братомъ. — 1826 года фѣвраля 5 дня, за управнаго старшини Григорія Зайцева старшинскихъ товарищей Григорія Бѣловскаго и Артеми Шлапака, въ полномъ собраніи маистеровихъ Зеновія Саколенка, Ивана Носова, Корнѣя Ковалевскаго Тимофѣя Глоби и при всеи братіи виплатилъ полной цехъ глуховскій козакъ Наумъ Вертелецкій, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, коего отъ сего времени признавать его полнимъ братомъ. [51 б.] — 1827 года мая 1-го дня, за управного старшини Корнѣя Коваленка, старшинскихъ товарищей Артема Шлапакова и Захарія Викуленка въ полномъ собраніи всей братіи виплатилъ полной цехъ глуховскій мѣщанинъ Логвинъ Храмущенко самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего признавать полнимъ братомъ. — 1829-го года генваря 23 дня, за управника Корнѣя Ковалевскаго и старшинскихъ товарищей Захара Вакуленка, Логина Хромущенкова, въ пол-

ном собраніі всеи братіі виплатилъ полной цех глуховской мещанинъ Елесеѣ Миросниченко, самъ, себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего признавать полнымъ братомъ. — 1829-го года сентября 29 дня, за управного старшину Логвина Хромушенка и старшинскихъ товарищей Михаила Юревскаго и Елисея Мирошниченка и при полномъ сходѣ братіи, а именнс Антону Котляреву, Павлу Сиштвинѣ, Захару Вакуленку съ прочимъ виплатилъ полной цехъ козакъ глуховскій Захарій Козачокъ, самъ серѣ і женѣ его Пелагей и наслѣдникамъ его, котораго отъ сего времени признавать полнымъ братомъ. [52] — 1830-го ноября 3 числа, за управного старшины Логвина Храмущенкова, и старшинскихъ товарищей Артема Шлапакова и Елисея Мирошниченкова въ [по]льномъ собраніи всей братіи и ремесленного головы Корнѣя Коваленка, виплатилъ полной цех глуховскій козакъ Радіонъ Ивановъ Панамаревъ, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего времени признавать полнымъ братомъ. — 1832-го года июня 9-го дня, при ремесленномъ главѣ Логвину Храмушенку, управному старшинѣ Артему Шлапакову старшинскихъ товарищахъ Захару Вакуленку и Ехиму Хоменку и при ремесленникахъ Зѣновію Сакаленку, Антону Котляреву, Григорію Зайцу, Петру Афанасьеву, Григорію Бѣловскому, Александру Бѣлицкому мѣщанинъ глуховскій Яковъ Черга сего числа по майстерству своему виплатилъ по условію съ вышеписаными лицамы за цену 15 р., хлѣбной цехъ себѣ, женѣ и дѣтямъ, котораго Чергу въпредѣ отъ сего числа признавать, почитать полнымъ братомъ, и по майстерству хлѣбному имѣтъ ему безъ препятственое право. — 1832 года октября 18 дня за римислого головы Логвина Храмушенка, за управнихъ старшини Артема Шлапака, Захара Вакулинки, Акима Хоменка, при полно братіи Григорія Зайца, Карнія Каваленка, Антона Катлѣрева, Петра Ахванасева, Григорія Беловскаго, Елисея Мироиныченка, Михаила Юревскаго, Карпа Еньковскаго, Хоми Зеленскаго виплатилъ цехъ по женѣ своей Григоріи Борщевскоі самъ себе и дѣтямъ; должно признават. [52 б.]. 1832 года октября 18-го дня, за ремесленного главы Логвина Храмушинки, за управнихъ старшини Артема Шлапака, Захарія Вакулинки, Акима Хоменка при полной братіи Григорія Зайца, Корнея Коваленка, Антона Котлярева, Петра Афанасева, Григорія Бѣловскаго, Елесея Мирошниченка, Михаила Юревскаго, Карпа Янковскаго, Фоми Зеленскаго виплатилъ цехъ по отцу своему Дмитріи Пискуновъ себѣ женѣ ¹⁾ и дѣтямъ своимъ отъ сего времени должно признавать полнымъ братомъ. [53] — 1833-го года апреля 14 д., п[р]и ремесленномъ главѣ Петру Зайцову, за управного старшину Артема Шлапакова, старшинскихъ товарищей Захарія Бакуленка и Акима Хоменка въ полномъ сходѣ управы сеи ремесленниковъ, уплатилъ по майстерству хлѣбномъ полной цехъ цѣною 15 р., глуховскій мѣщанинъ Павель Александровъ сынъ Лиштвина, себѣ, женѣ и дѣтямъ; котораго отъ сего числа признавать въ управѣ сей полнымъ братомъ и совершенимъ ремеслени-

¹⁾ „Женѣ“ — дописано угорі.

комъ.—1833-го года апреля 14-го, при ремесленомъ главѣ Петру Зайцову, за управнаго старшину Артема Шлапакова, старшинскихъ товарищей Захарія Вакуленка и Акима Хоменка въ полномъ сходѣ управы сей ремесленниковъ уплатилъ по майстерству хлѣбномъ полной цехъ цѣною 13 р., глуховскій мѣщанинъ Василій Васильевъ сынъ Савицкій, себѣ, женѣ и дѣтямъ, котораго отъ сего числа признаватъ въ управѣ сей полнимъ братомъ и совершенимъ ремесленникомъ.—1833-го года апреля 17-го дня, при ремесленомъ главѣ Петру Зайцову, за управнаго старшину Артема Шлапакова, старшинскихъ товарищей Захарія Вакуленка и Акима Хоменка, въ полномъ сходѣ управы сей ремесленниковъ, уплатилъ полной цехъ по майстерству хлѣбному занимающеюся печениемъ хлѣба жена жителя глуховскаго Евфима Самарскаго Татяна Самарская, цѣною 13 р. себѣ и дѣтямъ то Тамарскихъ за уплатою по договору ремесленной казнѣ денегъ, признаватъ въ управѣ сей полними братьями и совершеними ремесленниками.—1836 года апреля 12 дня, при ремесленомъ главѣ Вакуленку, за управнаго старшины Дмитрія Пискунова, старшинскаго товарища Василя Савицкаго, при полномъ сходѣ ремесленнихъ виплатилъ цехъ мѣщанинъ глуховскій Денись Петровъ сынъ Сердюковъ, себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего времени признаватъ полнимъ братомъ. [54]—1837 года октября 10 дня, за управнаго старшину Василя Савицкаго, въ полномъ собраніи виплатили цехъ для печенія сластіонъ янпольские жителки Татяна и Парасковея Галушковни.—1839-го года февраля 26-го дня, при римесномъ главѣ Ивана Ивановича Лушницкаго, и за управнаго старшины Василя Савицкаго и старшинскихъ товарищей Дениса Сердюкова и Фомы Томощенки, при полномъ сходѣ ремесной виплатилъ цехъ Яковъ Яковлевъ Бамницъ, себѣ и женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего времени признаватъ полнимъ братомъ.—1840 года декабря 30 дня при римесленомъ головѣ Ивану Ковалевскому, за управнаго старшины Василя Савицкаго и старшинскихъ товарищей Дениса Сердюченка, Фомы Тимощенка при полномъ сходѣ ремесленнихъ виплатилъ цехъ козакъ Иванъ Понамаревъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего времени признаватъ полнимъ братомъ. [54 б.]—1841 года генваря 16 дня при ремесленномъ головѣ Ивану Ковалевскомъ, за управнаго старшины Василя Савицкаго, старшенскихъ товарищей Фомѣ Тymoщенку и Денису Сердюкову, при полномъ сходѣ ремесленниковъ, виплатилъ цехъ глуховскій житель Алексей Догадаевъ, себѣ, и женѣ и наслѣдниковъ, котораго отъ сего времени признаемъ полнимъ братомъ,—1841 года генваря 16 дня, при ремесленномъ головѣ Ивану Ковалевскомъ за управнаго старшины Василю Савицкомъ и старшинныхъ товарищей Дениса Сердюкова и Фомы Тymoщенка при полномъ сходѣ ремесленниковъ виплатилъ цехъ Серединобудиянскій мѣщанинъ Федоръ Волковъ, себѣ, женѣ и наслѣдниковъ, котораго отъ сего времени признаемъ полнимъ братомъ.—1841 года марта 7 дня, при ремесленномъ головѣ Дмитрію Пискунову за управному старшину Василю Савицкому и старшинскихъ товарищей Ивана Понамарева и Федора

Волкова при полномъ сходѣ ремесленниковъ виплатилъ цех глуховскій козакъ Фома Федоровъ сынъ Тимощенко, себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго от сего времени признаемъ полнымъ братомъ. — [55] 1843 года генваря 10 дня, при ремесленномъ головѣ Дмитрію Пискунову, управнаго старшины Василя Савицкаго, старшинскихъ товарищей Ивана Понамарева и Федора Волкова, при полномъ сходѣ ремесленниковъ сдѣлалъ покрасу по отцѣ своемъ глуховскій житель, козакъ Николай Пушкаревъ, который отъ сего времени признаетъ его Пушкарева полнымъ мастеромъ. — 1844 года июля 14 дня, при ремесленномъ головѣ Василю Савицкому, управнаго старшины Фомы Тимощенко, старшинскихъ товарищей Алексѣя Догадаева, Николая Пушкарева, при полномъ сходѣ ремесленниковъ, виплатилъ цехъ глуховскій мещанинъ Іосифъ Квасниковъ, себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго признаемъ отъ сего времени полнымъ братомъ. — 1845 года октября 4 дня, при бытности ремесленнымъ головою Василя Савицкаго, управнаго старшины Фомы Тимощенко, старшинскихъ товарищей Алексѣя Догадаева и Николая Пушкарева при полномъ сходѣ ремесленниковъ виплатилъ цехъ козакъ Павелъ Стегно, себе, женѣ и наслѣдникамъ котораго признаемъ отъ сего времени полнымъ братомъ. [55 б.] — 1847 года февраля 23 дня, за битность управнимъ старшиною Якова Чергы 2-го, старшинскаго товарища Наума Вертелецкаго въ полномъ собраніи ремесленниковъ виплатилъ по женѣ своей пол цеха глуховскій мѣщанинъ Федоръ Трофимовъ сынъ Следюкъ, котораго отъ сего времени признавать полнымъ братомъ въ хлѣбной управѣ. — 1851 года октября 7 дня, за битность ремесленнымъ головою Василя Вакуленка, управнаго старшины Корнѣя Ковалевскаго, старшинскихъ товарищей Василя Иванова и Павла Стегна, въ полномъ собраніи ремесленниковъ, виплатилъ полной цехъ самъ себе женѣ и наслѣдникамъ мещанинъ города Глухова Данило Василиевъ сынъ Шабельниковъ, котораго отъ сего времени признавать полнымъ братомъ въ сей управѣ. — 1852 года октября 12 дня, за битность ремесленного голови Василя Вакуленка старшин[и] Василя Иванова, старшинскаго товарища Наум Зайцева, въ полномъ собраніи ремесленниковъ виплатилъ полной цехъ города Глухова мещанинъ Прохоръ Лукянъ сынъ Погорѣлій, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ его, котораго отъ сего времени признавать по сей управѣ полнымъ братомъ. — [56] 1852 года октября 12 дня за битность ремесленного голови Василя Вакуленка, управнаго старшины Василя Иванова старшинскихъ товарищей въ полномъ собраніи ремесленниковъ виплатилъ покрасу по отцѣ своемъ Григорію Зайцову родной сынъ его Наумъ Григорьевъ Зайцевъ, котораго отъ сего времени признавать по сей управѣ полнымъ братомъ. — 1852 года октября 20 дня за битность ремесленного голови Василя Вакуленка и старшинскихъ товарищей Наума Зайцова и Степана Колпока, въ полномъ собраніи ремесленниковъ виплатилъ полной цехъ города Глухова мещанинъ Василій Ивановъ сынъ Ивановъ, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего времени признавать по сей управѣ полнымъ братомъ. — 1852 г. декабря 2 дня, за

битность ремесленнимъ головою Василя Вакуленка, управного стар [56 б.] шини Василя Иванова, старшинскихъ товарищей Наума Зайцева и Степана Колпоки, въ полномъ собраніи ремесленниковъ виплатилъ полной цехъ Курской губерніи обоемскій мещанинъ Григорій Дмитріевъ сынъ Маниотинъ самъ себе, женѣ и наслѣдникамъ его, котораго отъ сего времени признавать по сей управи полнымъ братомъ. — 1853 года Априля 23 дня, за бытност ремесленнаго голови Якова Куксика, управного старшины Василя Иванова, старшинскихъ товарищей Наума Заицева и Степана Колпока въ полномъ собраніи всѣхъ ремесленниковъ, поставилъ покрасу по отцѣ своемъ Григорію Бѣлавскомъ, родной синь его Давидъ Бѣлавскій, котораго от сего времени признавать и почитать полнымъ братомъ по сей управѣ. — 1855 г. октября 15 дня, за битность ремесленнаго головы Матвѣя Ляшенка, старшины Захарія Вакуленка, его товарищей Федора Волкова въ полномъ обществѣ виплатилъ цехъ глуховскій мещанинъ Алексѣй Федоровъ сынъ Лебедевъ, самъ себѣ, женѣ его и наслѣдникамъ, ко [57] торого отъ сего времени признавать по хлѣбной управѣ полнымъ братомъ. — 1856 года генваря 18 дня, за битность ремесленнаго головы Матвѣя Ляшенка, старшины хлѣбнаго цеха Григория Вакуленка старшинскихъ товарищей Федора Волкова и Алексѣя Лебедева въ полномъ собраніи виплатилъ цехъ глуховскій мѣщанинъ Макей Герасимовъ Трапенковъ самъ себѣ и женѣ съ наслѣдниками, котораго отъ сего времени признаемъ и почитаемъ полнымъ братомъ. — 1858 года генваря восьмого дня, за битность ремесленнаго головы Дмитрия Ковалевскаго и его товарищей Алексѣя Лебедева и Андрея Пискунова въ полномъ собраніи виплатилъ покрасу по отце своемъ Трофиму Пушкареву, сынъ его Антонъ Трофимовъ сынъ Пушкаревъ, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ мужеска пола, котораго отъ сего времени признаемъ полнымъ братомъ. Писарь Алексѣй Догадаевъ. — [57 б.] 1858 года генваря 8 дня, за битность ремесленнаго головы Дмитрия Ковалевскаго, старшины Наума Зайцова, и его товарищей Алексѣя Лебедева здѣлалъ покрасу по отце своемъ Димитрію Пискунову, сынъ его Андрей Пискунъ, котораго признаемъ отъ сего времени полнымъ братомъ. Писарь Алексѣй Догадаевъ. — 1859 года генваря 4 дня. За бытность ремесленнаго головы Дмитрия Ковалевскаго, старшины хлѣбнаго цеха Наума Зинченка, старшинскихъ его товарищей Алексѣя Лебедева и Андрея Пискунова, въ полномъ собраніи ремесленниковъ хлѣбнаго цеха, виплатилъ полной цехъ глуховскій мѣщанинъ Карпъ Григоріевъ сынъ Нежинцовъ, самъ себѣ, женѣ съ наслѣдниками его на вѣчныя часи, котораго Нѣжинца отъ сего времени признавать по нашей хлѣбной управѣ и почитать полнымъ братомъ. За писаря Дмитрій Шафранецъ. — 1859 года января 4 дня, за бытность ремесленнаго головы Дмитрия Ковалевскаго, старшины хлѣбнаго цеха Наума Заиченка, старшинскихъ товарищей Алексѣя Лебедева, Андрея Пискунова въ полномъ собраніи ремесленниковъ хлѣбнаго цеха виплатилъ полный цехъ казенный крестьянинъ ¹⁾ Яковъ Максимовъ [58] сынъ Старо-

¹⁾ „Глуховскій мѣщанинъ“ — закреслено, а вгорі приписано „казенный крестьянинъ“.

военка, самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ своимъ, отъ сего времени признавать и почитать по нашей хлѣбной управѣ полнымъ братомъ. — 1859 года марта 8-го дня за битность ремесленнаго головы Аникія Кузминскаго и старшины хлѣбнаго цеха Наума Зайченки, и старшинскихъ товарищей Дмитрія Марченка и Василя Коваленко, въ полномъ собраніи ремесленниковъ хлѣбнаго цеха виплатилъ полный цехъ города Глухова, козакъ Самсонъ Кольцовъ, самъ себѣ и наслѣдникамъ, и женѣ, отъ котораго времени признавать полнымъ братчиномъ и почитать. — 1860 года марта 29 дня, за битность ремесленнаго головы Аникія Кузминскаго, старшины хлѣбнаго цеха Наума Зайченка, и старшинскихъ товарищей Евстафія Марченка и Василя Марченка, въ полномъ собраніи ремесленниковъ хлѣбнаго цеха виплатилъ полный цехъ города Глухова, козакъ Антонъ Тарасенко самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, отъ котораго времени при [59] знавать полнымъ братомъ. — 1862 года іюня 10 дня, за битность ремесленнаго головы Деонисія Москаленка, управнаго старшины Якова Старченка, старшинскихъ товарищей Самсона Коновцова, и Якова Евсѣенка въ полномъ собраніи всѣхъ ремесленниковъ виплатилъ полной цехъ казенный крестьянинъ Фома Максимовъ сынъ Старченко самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего времени признавать и почитать полнымъ братомъ по сей управѣ. — 1862 года сентября 6 дня. За битность ремесленнаго головы Дениса Москаленка, старшины Якова Старченка, старшинскихъ товарищей, Якова Евсѣенка, Самсона Коновцова, въ полномъ собраніи всѣхъ ремесленниковъ, виплатилъ полной цехъ по хлѣбному ремеслу, глуховскій мѣщанинъ Моисѣй Лахно, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго отъ сего времени признавать и почитать полнымъ братомъ по сей управѣ. — 1862 года октября 11 дня. За битность ремесленнаго головы Даниіла Москаленка, старшины Якова Старченка, старшинскихъ товарищей Якова Евсѣенка, Самсона Коновцова въ полномъ собраніи всѣхъ ремесленниковъ виплатилъ полный цѣхъ по хлѣбному ремеслу глуховскій мѣщанинъ Мосей Петровъ Бѣльскій, самъ Бѣльскій себе, женѣ и наслѣдникамъ, [59 б.] котораго отъ сего времени приз[на]вать почитать всей управѣ полнымъ братомъ. — 1862 года октября 24 дня. За битность ремесленнаго головы Діонисія Москаленко, старшины Якова Старченка, товарища его Самсона Коновцова и Якова Овсѣенка, въ полномъ собраніи всѣхъ ремесленниковъ виплатилъ полной цехъ хлѣбнаго глуховскій мѣщанинъ Иванъ Кроска ¹⁾ здѣлія вѣчно самъ себѣ, и наслѣдникамъ, котораго отъ сего времени признавать и почитать полнымъ братомъ по сей управѣ. — 1863 года іюля 15 дня. За битность ремесленнаго головы Симеона Овадова старшины Якова Старченка, товарищей его Самсона Канивца и Якова Овсѣенка, въ полномъ собраніи всѣхъ ремесленниковъ, виплатилъ полной цехъ хлѣбнаго издѣлія вѣчно самъ себѣ и наслѣдникамъ его козакъ Семень Аседка ²⁾. — 1864 года октября 25 дня. За

¹⁾ Слова „глуховскій мѣщанинъ Иванъ Кроска“ — дописано угорі.

²⁾ „Семень Аседка“ — власноручний підпис.

бытность ремесленнаго головы Даниіла Ревы, старшины хлѣбнаго цеху Алексѣя Лебедева, старшинскихъ товарищей Фоми Старченка и Семена Осѣдки въ полномъ собраніи общества договорилъ цехъ хлѣбній и уплатилъ сполна козакъ Моисѣй Пашенко на вѣчное время самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ его, коего Пашенка повелѣваемъ всѣмъ нашимъ ремесленникамъ признавать съ сего времени полнымъ нашимъ братомъ. — [60] 1864 года октября 25 дня, за бытность ремесленнаго головы Даниіла Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Алексѣя Лебедева, старшинскихъ товарищей Фоми Старченка и Семена Осѣдки, въ полномъ собраніи общества, виплатилъ полный цехъ глуховскій мѣщанинъ Григорій Тарасовъ Горяенко, на вѣчное время самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ его, коего Горяенка повелѣваемъ всѣмъ нашимъ ремесленникамъ съ сего времени признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1865 года апрѣля 16 дня. За бытность ремесленнаго головы Даниіла Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Алексѣя Лебедева, старшинскихъ товарищей Фоми Старченка и Семена Осѣдки въ полномъ собраніи общества виплатилъ сполна хлѣбній цехъ глуховскій, мѣщанинъ Федоръ Григорьевъ Рудомина самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ его, коего Рудомину съ сего времени повелѣваемъ всѣмъ нашимъ ремесленникамъ признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1865 года маія 2-го дня. За бытность ремесленнаго головы Даниіла Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Алексѣя Лебедева, старшинскихъ товарищей Фоми Старченка и Семена Осѣдки въ полномъ собраніи виплатилъ по женѣ своей хлѣбній цехъ глуховскій мѣщанинъ Евфимъ Дмитреевъ Матвѣенко самъ себѣ женѣ и дѣтямъ его на вѣчные часы¹⁾ котораго съ сего числа повелѣваемъ всѣмъ нашимъ ремесленникамъ признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — [60 б.] 1865 года маія 31 дня. За бытность ремесленнаго головы Даниіла Ревы, старшины Хлѣбнаго цеха, Алексѣя Лебедева, старшинскихъ товарищей Фоми Старченка и Семена Осѣдки, въ полномъ собраніи ремесленниковъ хлѣбнаго цеха виплатилъ полный цехъ козакъ глуховского уѣзда, волости холопковской села Дунайца, козакъ Федоръ Нестеровъ сынъ Ляшенко самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ его, котораго Ляшенка повелѣваемъ всѣмъ нашимъ ремесленникамъ съ сего времени признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1865 года октября 3 дня. За бытность ремесленнаго головы Даниіла Ревы, старшинского товари хлѣбнаго цеха Карпа Нѣженцова, старшинскихъ товарищей Якова Басанца, Антона Тарасенка, въ полномъ собраніи общества виплатилъ полной цехъ мѣщанинъ Тимофѣй Наумовъ Сергѣенко, самъ себѣ, женѣ и дѣтямъ его, коего Сергѣенка повелѣваемъ всѣмъ нашимъ ремесленникамъ признавать съ сего времени полнымъ нашимъ братомъ. [61] — 1865 года октября 24-го. За бытность ремесленнаго головы Даниіла Ревы и старшины хлѣбнаго цеха Карпа Неженцова²⁾ и товари-

1) Слова починаючи „самъ себѣ“ — дописано угорі.

2) „Карпа Неженцова“ — дописано угорі.

щами его Якова Басанца и Антона Тарасенка въ полномъ собраніи общества, виплатилъ полной цехъ мѣщанинъ Василій Зайковскій, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ его, коего Зайковского повелѣваемъ всѣмъ нашимъ ремесленникамъ признавать съ сего времени полнымъ нашимъ братомъ. — 1867 года Апрѣля 2 дня. За битность ремесленнаго головы Юсифа Квасникова, старшины хлѣбнаго цеха Феодора Следюка, и старшинскаго товарища Евфима Матвѣенка въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ козакъ Данило Ахрѣменко, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ моимъ, котораго отъ сего времени почитать и признавать полнымъ нашимъ братомъ. [61 б.] — 1867 года августа 27 дня. За битность ремесленнаго головы Юсифа Квасникова старшины Александра Бѣлицкаго ¹⁾ и старшинскихъ товарищей Алексѣя Лебедева и ключника Федора Ляшенка въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ Елисавета Севердюкова сама себѣ и наслѣдникамъ моимъ, которую отъ сего времени почитать и признавать полною нашею братчетцею. [62] — 1867 года октября 8 дня. При битности ремесленнаго головы Юсифа Квасникова, старшины Александра Бѣлицкаго старшинскаго товарища Алексѣя Лебедева и ключника Федора Ляшенка въ полномъ собраніи нашемъ сдѣлалъ по красу козакъ Данило Лисенко самъ себѣ женѣ и наслѣдникамъ, отъ сего времени признавать нашимъ братомъ. — 1867 года ноября 26 дня. При битности ремесленнаго головы Юсифа Квасникова, старшины хлѣбнаго цеху Александра Бѣлицкаго и старшинскихъ товарищей Алексѣя Лебедева и Федора Ляшенка въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ козакъ Михайло Следюковъ, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ отъ сего времени признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1867 года ноября 26 дня. При битно [63] сти ремесленнаго головы Юсифа Квасникова старшинскаго товарища Алексѣя Лебедева и Федора Ляшенка въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ мѣщанинъ Василій Бутенко самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ моимъ отъ сего времени признавать и почитать полнымъ братомъ. — 1867 года декабря 10 дня. При битности ремесленнаго головы Юсифа Квасникова старшины хлѣбнаго цеха Александра Бѣлицкаго и старшинскихъ товарищей Алексѣя Лебедева и Федора Ляшенка въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ мѣщанинъ Юсифъ Шнункошов, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ отъ сего времени признавать и почитать полнымъ братомъ. [63 б.] — 1867 года декабря 28 дня, при битности ремесленнаго головы Юсифа Квасникова, старшинскихъ товарищей хлѣбнаго цеха Алексѣя Лебедева и Федора Следюка въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ козакъ Сергей Никитовичъ Ляшенко, самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ отъ сего времени признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1868 года генваря 28 дня. При битности ремесленнаго головы Юсифа Квасникова старшинскихъ товарищей хлѣбнаго цеха Алексѣя Лебедева и Федора Ля-

¹⁾ Слова „старшины Александра Бѣлицкаго“ — дописано угорі.

шенка въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ по отцу [64] своему покрасу козакъ Савелій Гуменный самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ моимъ, отъ сего времени признавать и почитать нашимъ братомъ. — 1868 года июня 3 дня. При битности ремесленнаго головы Юсифа Квасникова, старшинскихъ товарищей Алексѣя Лебедева и Федора Ляшенка въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ козакъ села Берези Семень Павловъ сынъ Кановцовъ самъ себѣ и женѣ и наслѣдникамъ, отъ сего времени признавать и почитать полнымъ братомъ. — 1868 года ноября 19 дня. За битность ремесленнаго головы Юсифа Квасникова, старшинъ Алексѣя Лебедева и старшинскихъ товарищей Федора Ляшен [64 б.] ка и Данила Лисенка въ полномъ нашемъ собраніи выполнилъ полный цехъ мѣщанинъ Афанасій Шандрикъ самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, котораго съ сего времени признавать и почитать полнымъ братомъ. — 1869 года сентября 23 дня, за битность ремесленнаго головы Юсифа Квасникова, старшины Алексѣя Лебедева и старшинскихъ товарищей Федора Ляшенка и Данила Лисенка выполнилъ полный цехъ мѣщанинъ Яковъ Трофимовъ Лакевсѣнко, котораго считать и почитать и почитать полнымъ нашимъ братчикомъ. — 1869 года сентября 29 дня. За битность ремесленнаго головы Юсифа Квасникова, старшины Алексѣя Лебедева и старшинскихъ товарищей Федора Ляшенка и Данила Лисенка выполнилъ полный цехъ мѣщанинъ Митрофанъ Горбовъ, котораго считать и почитать полнымъ нашимъ братчикомъ. — 1870 года декабря 13 дня. За битность ремесленнаго головы Деонисія Москаленка, старшины хлѣбнаго цеха Семена Осѣдки и старшинскихъ товарищей Василя Зайковскаго, Митрофана Горбова, въ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ Андрианъ (:Муканов мѣщанинъ:) Лагутченко самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ считать и почитать полнымъ нашимъ братчикомъ. [66]¹⁾—1872 года Августа 30 дня.—При битности ремесленнаго головы Семена Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Алексѣя Лебеда и старшинскихъ товарищей Михаила Евсеенка выполнилъ въ полномъ собраніи нашемъ покрасу по отцу своему Глуховскій козакъ Иванъ Гуменный самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ, отъ сего времени признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1872 года ноября 20 дня. При битности ремесленнаго головы Семена Лебедева и старшинскихъ товарищей Михайль Евсеенко и Моисея Бѣльскаго выполнилъ по мужу своему второбрачному Ивану Степену Ступакова покрасу²⁾ сама себѣ, и мужа ея признавать полнымъ нашимъ братомъ. [67] — 1873 года июня 10 дня. При битности ремеслен. головы Семена Ревы, старшинскаго товарища хлѣбнаго цеха Алексѣя Лебеда и старшинскихъ его товарищей Михаила Евсеенка, Моисея Бѣльскаго самъ себѣ и наслѣдникамъ моимъ отъ сего врмени признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1873 года Августа 19 дня, при битности ремесленнаго головы Семена Данилова Ревы старшины хлѣбнаго цеха

¹⁾ 65 б. і 66 б. — білі сторінки.

²⁾ „Покрасу“ — написано угорі.

Алексѣя Лебеда и старшинскихъ товарищей Михайла Евсеенко и Мойсея Бѣльскаго въ полномъ [67 б.] собраніи нашемъ выполнилъ полный хлѣбный цехъ глуховскій мѣщанинъ Илія Иваковъ сынъ Кувикъ самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ его; отъ сего времени признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1875 года сентября 6 дня. При битности ремесленнаго головы Семена Ревы и старшины хлѣбнаго цеха Сергея Ляшенка и старшинскихъ товарищей Митрофана Гербова и Ильи Кувика въ полномъ собраніи нашемъ выполнила полный цехъ Устинія Бѣльская сама себѣ отъ сего времени признавать [68] и почитать полною цеховою. — 1875 года сентября 13 дня. При битности ремесленнаго головы Симеона Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка и старшинскаго товарища Ивана Пушкарева въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ мѣщанинъ Федоръ Антоновъ сынъ Самарскій самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ его; отъ сего времени признавать и почитать полнымъ нашимъ братомъ. — 1[8]75 года сентября 28 дня. При битности ремесленнаго головы Симеона Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка и старшинскихъ товарищей Ивана Пушкарева и Федора Самарскаго въ полномъ нашемъ обществѣ хлѣбнаго цеха выпол[ни]ла полная цеха мѣщанка Екатерина Хоминишна дочь Герасимен[68 б.] кова и мужъ ея Иванъ Климовъ сынъ Герасименковъ, въ полномъ собраніи выполнили полный цехъ хлѣбный самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ ихъ отъ сего времени признавать и почитать полными нашими братьями. — 1876 года Марта 21 дня. При битности ремесленнаго головы Симеона Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка, старшинскихъ товарищей Ивана Пушкарева и Федора Самарскаго, въ полномъ собраніи ремесленниковъ выполнила полный цехъ хлѣбный глуховская мѣщанка Варвара Николаевна дочь Сѣньченкова сама себѣ, женѣ и наслѣдникамъ ея отъ сего времени признавать и почитать полною нашею сестрою. [69] — 1876 года іюля 4 дня. При битности ремесленнаго головы Симеона Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка и старшинскихъ товарищей Федора Самарскаго въ полномъ собраніи ремесленниковъ выполнилъ хлѣбный цехъ глуховскій козакъ Павелъ Ильинъ сынъ Давиденко самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ; отъ сего времени признавать полнымъ братомъ. — 1876 года іюля 25 дня. За битность ремесленнаго головы Василя Овсѣенка, старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка и старшинскаго товарища Федора Самарскаго въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный хлѣбный цехъ Глуховской казенный крестьянинъ Неониль Герасимовъ сынъ Колесниковъ самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ его отъ сего време [69 б.] ни признавать и почитать полнымъ братомъ. — 1876 года сентября 8 дня. За битность ремесленнаго головы Василя Овсѣенка, старшины хлѣбнаго цеха Ильи Куваки, старшинскихъ товарищей Григорія Штукарева и Ивана Гуменнаго въ полномъ собраніи всѣхъ ремесленниковъ выполнилъ полный цехъ козакъ Евстафій Василювъ сынъ Примака самъ [70] себѣ, женѣ и наслѣдниковъ его, признавать полнымъ нашимъ братомъ. — 1878 года

генваря 30 дня, за бытность ремесленнаго головы Василя Овсѣнка, старшины Григорія Штукарева и товарищей Митрофана Гербова и Нионила Колесникова выполнилъ цехъ по хлѣбному ремеслу глуховскій козакъ Павелъ Николаевъ Халюковъ, почему отъ сего времени его нашимъ дѣйствительнымъ ремесленнымъ братомъ. — 1878 года генваря 30 дня. За бытность ремесленнаго головы Василя Овсѣнка, старшины Григорія Штукарева и товарищей Митрофана Гербова и Нионила Колесникова въ полномъ собраніи нашихъ ремесленниковъ выполнилъ цехъ глуховской козакъ Михайлъ Овсѣвичъ Сытниковъ по хлѣбному ремеслу, почему отъ сего времени считать и признавать его нашимъ дѣйствительнымъ братомъ. [70 б.] — 1878 года августа 29 дня. За бытность ремесленнаго головы Симеона Ревы, старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка, и старшинскихъ товарищей Антона Тарасенка и Романа Суцова, въ полномъ собраніи ремесленниковъ, выплатилъ покрасу по отцу своему Якову мѣщанинъ Павелъ Яковлевичъ Старченко самъ себѣ, женѣ и наслѣдникамъ его отъ сего времени считать и признавать его Павла Старченко полнымъ нашимъ братчикомъ; окт. 22¹⁾). — 1878 года. За бытность ремесленнаго головы Симеона Ревы, старшины Данила Лисенка и его товарищей, въ полномъ собраніи ремесленниковъ, выполнилъ полный цехъ по хлѣбному цеху мѣщанинъ Семень Алѣйникъ, котораго отъ сего времени признавать его полнымъ нашимъ братомъ. [71] — 1878 года сентября 27 дня. За бытность ремесленнаго головы Симеона Ревы старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка и старшинскихъ товарищей Антона Тарасенка и Романа Суцова въ полномъ собраніи нашемъ выполнилъ полный цехъ козакъ Фока Петровичъ Шала, котораго отъ сего времени признавать полнымъ нашимъ братомъ. [71 б.] — 1879 14 мая. За бытность ремесленнаго головы Семена Ревы старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка и старшинскихъ его товарищей въ полномъ собраніи нашемъ и ремесленниковъ виплатила полный хлѣбный цехъ Неонила Иванова мѣщанка, козачка Марина Химченкова, мѣщ. Меланія Кузьминская самъ себѣ, и наслѣдниковъ нашихъ отъ сего времени признавать полными нашими по цеху сестрами. — 1879 г. октября 28 дня, договорилъ хлѣбный цехъ прусскій подданный Юлій Федоровичъ Лебрехтъ на одинъ годъ, котораго признавать отъ сего времени полнымъ нашимъ братомъ. Глуховъ. — 1880 года іюня 27 дня. За бытность ремесленнаго головы Василя Александрова Пархоменка, старшины хлѣбнаго цеха Семена Елисева Олѣйника, и старшинскаго товарища Неонила въ полномъ собраніи ремесленниковъ выполнилъ полный хлѣбный цехъ мѣщанка Анастасія Гаврилова Чебуренкова самъ себѣ и наслѣдникамъ моимъ, признавать ея полною нашею сестрою. — 1880 годъ іюля 17 дня за бытность [72] ремесленнаго головы Василя Пархоменка и старшины хлѣбнаго цеха Данила Лисенка и его товарищей Бѣльскаго и Хомонова договорилъ цехъ отставной унтеръ офицеръ Алексѣй Алексѣевъ Мишаковъ себѣ женѣ

¹⁾ „Окт. 22“ дописано збоку.

и дѣтямъ на вѣчность за цѣну три руб. серебром, почему съ сего числа его считать братчикомъ хлѣбнаго цеха. — 1881 года ноября 1 дня, за бытность ремесленнаго головы Василя Александровича Пархоменка, старшины хлѣбнаго цеха Павла Яковлева Старченка и его товарища Михайлу Ситнику, Сусою Шевченку договорилъ цѣхъ мѣщанинъ Иванъ Козаминъ Ворушиновъ себѣ, женѣ и дѣтямъ на вѣчность за цѣну три руб. съ сего числа его считать [72 б.] — 1881 года 1 ноября. За бытность ремесленнаго головы Василя Александровича Пархоменка старшины хлѣбнаго цеха Павла Яковлева Старченка и его товарища Михайла Ситника и Суесою Шевченка въ полномъ собраніи ремесленниковъ выплатилъ цехъ мѣщанинъ Михайла Фомина Старченко самъ себѣ, женѣ и наслѣдниковъ его, отъ сего времени считать и признавать его Михайла Старченка полнымъ нашимъ братомъ. — 1885-го 8 октября. За бытность ремесленнаго головы Федоръ Александрича Сечкарева и старшины хлѣбнаго цеха Михайла Фомича Старченка и его товарища Ивана Гуменній в полномъ собраніи ремесла выполнилъ цехъ крестьянинъ собственникъ Григорій Трифоновичъ Ивченко самъ себѣ, жену и наслѣдниковъ его, отъ сего времени считать и признавать его Григорія Ивченка полнымъ нашимъ братомъ ¹⁾. — [73] 1886 года марта 30 дня, за бытность ремесленнаго головы Федора Александровича Сечкара и старшины Нионила Колесникова и товарища Кирила Старченка и Василя Кожадуба выполнилъ цехъ по хлѣбному мастерству глуховскій мѣщанинъ Матвей Андреевичъ Голицинъ самъ себѣ и жене и дѣтямъ своимъ котораго признавать отъ этихъ поръ нашимъ повнимъ братомъ. — 1886 года марта 30 дня. За бытность ремесленнаго головы Федора Александровича Сечкаря, и старшины Нионила Старченка и Василя Кожадуба выполнилъ цехъ по хлѣбному мастерству глуховскій мѣщанинъ Феликсъ Васильевичъ Питруленко самъ себѣ и жене и дѣтямъ своимъ, котораго признавать нашимъ отъ этихъ поръ нашимъ повнемъ братомъ. — 1886 года 15 іюня. За бытность ремесленнаго головы Феодора Сѣчкаря старшины Колесникова выполнилъ цехъ еврей Лейба Лейзеровъ Витуфновскій по хлѣбному мастерству, котораго с[ч]итать съ сего времени полнымъ нашимъ братчикомъ. [73 б.] — 1886 года ноября 2 дня. За бытность ремесленнаго головы Егора Ивановича Фурсанова, а старшины хлѣбнаго цеху Нионила Горасимовича Колесникова и товарищей его Кирила Старченка, Василя Кожадуба выполнилъ цехъ по хлѣбному мастерству глуховской мѣщанинъ Василь Филипевичъ Кожадубъ самъ себѣ, и жене и дѣтямъ своимъ, котораго признавать отъ этихъ поръ нашимъ повнимъ братомъ. — 1893 г. ноября 16 дня. За бытность ремесленнаго головы Егора Ивановича Фурсанова и и. д. старшины И. М. Галюбина и его товарища Я. А. Лебедева согласно приговора общества выполнилъ цехъ глуховскій мѣщанинъ Иванъ Матвѣевъ Галюбинъ и уплатилъ въ цеховую управу одинъ руб. покрасы по отцѣ его по хлѣбному цеху, котораго и считать по цеху

¹⁾ Збоку дописано: „отсутствуетъ болѣе двухъ лѣтъ 1894 года іюня 20 дня“.

полнымъ нашимъ братчиномъ. — 1884 года марта 20 дня. За бытность ремесленнаго головы Егора Ивановича Фурсанова, и и. д. старшины Ивана Матвѣева Галюбина, и товарища его Акима Алексѣевича Лебедева согласно приговора общества я выполнила цехъ глуховская мѣщанка Марина Ефимова Татаренкова уплатила въ цеховую управу три руб.; отъ этого времени она и будетъ считается нашей братчицей. [74] — 1901 г. 6 дня. За бытность ремесленнаго головы Федора Кириловича Куликова его старшины Филипа Васильевича Петрущенко, и его товарища Федора Васильевича Троценко, мѣщанинъ г. Глухова Никифоръ Петровичъ Зубковъ выполнилъ цехъ по хлѣбному ремеслу. — Стар. Филипъ Петрущенко, его товарищъ Федоръ Троценко. Писарь Василій Тарасовъ Колодка ¹⁾. [113 б.]. Року 1734 году м-сця марта 31 дня. Продали воску первого сѣтиння з двора братерского за сѣмъ копъ двадцять пят фунтовъ, за цехмистра Назара Макарова и старшихъ братьевъ Михайла Андріева, и Андріева Григоріева, и ключника Карпа Кириловича и свѣдомо братіи всей на тотъ часъ будучихъ. Продали воску з двора братерского за одиннадцатъ золотихъ из шостакомъ, за цехмистра Назара Макарова и старшихъ братьевъ Михаила Андріева и Андрія Григоріева, и ключника Карпа Кириловича и свѣдомо братіи всей. [114 б.] 1743 года февраля 20. Я цехмистръ калачницкій Степанъ Юрченко от бувшого цехмистра Карнѣя Ёмченка принялъ готовихъ денегъ двадцят пят рублей и тридцят копѣек свѣдомо братіи всей на тотъ часъ будучихъ. От него ж Корнѣя Ёмченка принялъ цехмистръ Степанъ Юрченко воску восемнадцатъ фунтовъ — 1754 года декабря 6 дня. Стратили з скринки братерской калачницкой на освящение братского дому і на разніе покупки денегъ пять рублей шестьдесятъ копѣекъ за цехмистра Григорія Волощенка старшого брата Івана ключника Марка Крутенка і свѣдомо братіи всей. — 1754 года декабря 21 дня, куплено в братскій калачницкій домъ полотняную ікону в деревянной рямки, стратили денегъ восѣмъ десятъ копѣек ²⁾. [120 б.] Року 1666 м-сця іюня 3 дня. Я, Иванъ цехмистеръ калачницкій в первомъ заводи цеху калачницкого дал ползолото до скринки братерской. Я, Семень Оксамитній, далъ пользолото. Я, Гася удова, дала ползолото. Я, Федоръ Почепецъ, далъ пользолото. Я, Мойсѣй Чернякъ, далъ золотій. Я Федоръ Рудій, далъ пользолото. Я, Степанъ Куриловичъ, далъ два алтини. Я, Леонъ Павловичъ далъ золотій. Я Назаръ Деревянка далъ золотихъ чотири. Я, Пораска удова, дала пользолото. Я Ярмола далъ пользолото. Я, Васько Тесля, далъ ползолото. Я Ярмола Шмигиль далъ ползолото. Я, Марко Чумаць, далъ золотій. Я Уласъ, далъ пользолото. Я, Илля, далъ пользолото. Иванъ Жовтова далъ пользолото. Корнѣй Резникъ далъ ползолото. Я, Иванъ Павленко, далъ ползолото. Мартин далъ полтариля. Я, Кондрать Лукошъка, далъ пользолото. Левъчиха дала пользолото. Опанасъ далъ

¹⁾ Починаючи з 74 картки по 113 б. — білий папір.

²⁾ Далі білий папір до 120 б. сторінки.

ползолотого. Юсько Заваричь дасть ползолотого. Артемь Коротичь дасть ползолотого. Гришко Кривичь дасть ползолотого. Ювько дасть ползолотого. Лавринь дасть ползолотого. Наумовичь Ольбинь дасть ползолотого. Яцко Новохатскцкій дасть ползолотого. Васко Нѣжинець дасть ползолотого. Сергѣй дасть ползолотого. Тимошь [121] Стоल्पникь дал ползолотого. Кондрать дал ползолотого. Стефань Грищенокь дасть ползолотого. Гришко Переваруха дасть ползолотого. Лукянь дасть шисть шаговь. Васько Короткого зять дасть ползолотого. Хвилонь дал ползолотого. Яско Складренокь дал ползолото[го]. Жданиха дала ползолотого. Тимошь Зеленскій дасть шаговь чтири. Ивань Мисценко дал ползолотого. Миско Резникь дал ползолотого. Омелянь Теплій дасть ползолотого. Хвеско Смаль дасть ползолотого. Семениха удова дала шагов шист. Михайло Ждановичь дал ползолота. Савька Козельскій дал ползолотого. Ювтухь Коваль дасть талярь. Карноухь Швець дасть копу. Опанасова свѣсть дала копу. Наумь дасть ползолотого. Іваниха Кучоровьская дала ползолотого. Гретюхь Земляченко дасть шаговь шисть. Марько Козельскій дасть ползолотого. Петро Корестешовьскій дасть ползолотого. Горасимь Шрамко дал ползолотого. Іванпушинь шуринь дасть ползолотого. Степань Пилипенько дасть ползолотого. Ивань Рожко дасть ползолотого. Трофимь дасть ползолотого. Остапь дал полъталяра. Захарко Пожога дасть ползолотого. Моисѣй Пожогь дасть ползолотого. Дмитро дасть ползолотого. Кондрать Зозюля дасть ползолотого. Охримь дасть ползолотого. Гришко Смиченко дасть ползолотого. Хома Олѣйникь дасть золотій. Пилипъ Ризникь дасть ползолотого. Кононь Дубяченко ползолотого. Иван дасть ползолотого. Ивань Смолевичь дасть ползолотого. Семень Понпуха (:жега:) дасть ползолотого. Ивань Козельскій дал ползолотого Іваниха Козельская дала ползолотого. Ананька дасть ползолотого. [121 б] Юско Кравець дал ползолотого. Марія удова дала золотій. Трохимь Олѣйникь дасть ползолотого. Ивань Мелниченко дасть талярь. Моисѣй Кондратовь дасть сѣмь шаговь. Одарка удова дала ползолотого. Єсипь дасть ползолотого. Параска Прокопиха дала ползолотого. Степаниха Тютюнничка дала ползолотого. Опанась Кошикь дасть талярь. Миско Басанець дал ползолотого. Курило Ткачь дасть полъкопи. Кузь Макуриновичь дасть вусимь шагувь. Юрчиха Гапка дала золотій. Ілнинь зять дасть талярь. Васко Єришовь своякь дасть полтария. Леско Ткачь полкопи. Васко Веремьченко дасть полчверта золотого. Левько Прилуцкій дасть талярь грошій шѣсть. Якимь Складрь дасть талярь грошій шѣсть. Парьфень дасть талярь. Отрошко Кравець дасть золотій. Федорь дасть ползолотого. Федорь Швець дасть ползолотого. Павель Тесля дасть ползолотого. Ярмолиха удова дала ползолотого. Миско Миняйло дасть ползолотого. Яско дасть ползолотого. Хома Дурній дасть ползолотого. Яцко Скрипка дасть золотихь чтири. Ивань Скрипка золотихь чтири дал. Хвилонь Швець дасть талярь. Матвѣй Скорбота дал талярь и шаговь три. Гаврило Сосницькій дасть золотихь чтири. Шабельничка дала ползолотого. Ивань Шо-

стакъ золотихъ далъ два. Божокъ далъ ползолото. Ювѣга дала поль-золото. Васко Бороденко далъ ползолото. Гавѣрило Коростовешкій далъ ползолото. Шаповаль [122] Жукъ далъ ползолото. Ярема далъ ползолото. Миронъ Дегтярь далъ ползолото. Леско Великій далъ шаговъ шистъ. Христя удова дала ползолото. Тимофій Кайдановиць далъ копу. Яцко Татаринъ дал золотій об Или, другій о Покрови, третій на рожество. Савѣчиха удова шаговъ вусимъ винна до скринки. Лавринъ Василюевъ далъ чотири золотихъ. Року 1696 мсця мая 20 дня. За цехмистра Карпа Алексѣева Омелко Кондратовъ далъ золотій. Гришко Андреевъ далъ одинадцять шаговъ. Юсифъ Прокоповъ далъ золотихъ пять. Артемъ Якимовъ далъ копь три. Опанасъ Тимошенко далъ вусимъ золотихъ. Левонъ Демяновичъ далъ золотихъ пол одинадцять. Данило Фроловичъ далъ золотихъ шистъ. Сергій Степановъ далъ золотихъ десять Стефанъ Тимофѣевъ далъ золотихъ десять. Левко Гармашъ далъ золотихъ десять. Рску 1680 мсця нояврія 18 дня. За цехмистра Клима Федоровича за поводомъ его Ісакъ Ивановъ далъ золотихъ десят. Савко Федоровъ Межибозкій далъ пять копь. Юсифъ Василюевъ дал золотихъ десять. Демянь Семеновичъ Коровоювъ зят дал золотихъ десять. Миско Хиталенко Межибозкій далъ копь 6. Ісай Степановъ далъ золотихъ десять. Року 1685 мсця іануарія дня 1. За цехмистра Карпа Алексѣева Отрошко Семеновъ далъ копь пять. Никифоръ Ивановъ дал копь пять. Року 1686. Василь Гавриловъ далъ золотихъ десять. Оришка Васильевна дала десять золотихъ. Року [123 б.] 1688 мсця августа дня 15. За цехмистра Івана Гавриловича за поводомъ его Миско Гнилозубенко далъ десять золотихъ. Лавринъ Степановъ далъ золотихъ десять. Хима Хвесиха удова дала десять золотихъ. Гришко Андреевъ далъ десять золотихъ. Марѣя Ступничка дала золотихъ десять. Федоръ Бороновскій Резникъ далъ десять золотихъ. Федоръ Петренко далъ десят золотихъ. Оуляна Тарасиха дала десять золотихъ. Грицко Леонтиевичъ далъ пят копь. Року 1696 за цехмистра Гарасима Гонтара Ювѣга Іваниха дала пят копь. Гришко Сергеевъ снъ Москаль далъ пят копь. Року 1697. За цехмистра Юско Стефановича Євдокія Слюсарька дала пят копь. Костя Павловъ Невгаденко далъ пят копь. Макаръ Мартиновичъ далъ пят копь. Степанъ Григоріевъ дал три копи. Лавринъ Климентіевъ далъ пят копь. Стефановиць Сахно дал три копи. Юрко Ивановъ далъ пят копь. Полька Матвѣиха удова дала пят копь. Каленичка Колесничка дала шист копь Року 1716 За цехмистра Силы Василюевича Яковъ Райновънинъ мужъ дал пят копь. Юско Максимовъ дал пят копь. Василь Макаровичъ далъ десят золотихъ. Кирилиха удова дала десят золотихъ. Павелъ Мокаровичъ дал десят золотихъ ¹⁾. [124] Року 1723, мсця февраля 3 дня. Я, Кирило Ємець Михайловичъ, новоизбранный з братіи всей цехмистромъ калачницкимъ пріймую грошей готовой суми зобранихъ Силою

¹⁾ Починаючи з 120 б. сторінки все писано однією рукою, очевидно скопійовано з давньої книги. Великі початкові літери написано циноброю.

Василиевичомъ бившимъ цехмистромъ калачницькимъ небожщикомъ поль чверта ста золотихъ и шість копъ. А должнихъ грошей по реестру сто золотихъ и двадцять таралей свѣдомо о томъ братіи всей старшому и меншому для лутшого увѣренія будучи при томъ на тотъ часъ по прошеній братіи калачницькой, я, Александеръ писаръ ратушний руку подписалъ. Року 1729 года. Я, Стефанъ Юрченко, новоизбранный цехмистромъ калачницькимъ по прошеніи братіи и пріймую у братіи готовихъ грошей талярей сто без пять копъ, на людехъ пятдесять рублей и два рубль и воску за девять копъ пріймую я, Стефанъ Юрченко, у цехмистра Кирила Ёмця и старшого брата Тимоша Матвѣевича и Макаренка Назара ключника и при всей братіи собранихъ свѣдомо всѣмъ и всей братіи. Я, Яковъ Стефанченко, за старшину хлѣбного цеху Наума Зайченка пожертвовалъ на ставникъ для Николаевской церкви рублей пять десять копѣекъ серебромъ. 1859 года январа 18 дня ¹⁾. [131]. — Року 1732 мсця мая 21 дня. За цехмистра Назара Макаровича, за старшого брата Михайла Андрѣевича и за ключника Корнѣя Кириловича свѣдомо братіи всей. Я, Елена Наумъна мѣсца себѣ имѣю у яткахъ. Я, Тимофѣй Кошуба мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Стефанъ Юрченко мѣсца себѣ имѣю у яткахъ. Я, Павел Мокаровичъ, мѣсца у яткахъ имѣю. Я, Михайло, мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Василь Макаровъ, мѣсца имѣю у яткахъ на край мѣсце наемное, в тоє никому не интересоватися хто похощеть нанять. Я, Григорій Корнѣенко, мѣсца имѣю у яткахъ, край Дученка у коротка от Троици ²⁾. Я, Силчиха, мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Карпъ Кирилинко, мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Иванъ Макаренко, мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Гриценко Андрей, мѣсца имѣю у яткахъ на п[е]редной лавцьи за Юрченкоу. Я, Василь Кушниръ Кирилишин зят, мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Иванъ Мирочникъ, мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Ёмелянъ Кушниръ, мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Парѣенъ Ёмченко, мѣсца имѣю у яткахъ. Я, Назаръ Макаровъ, мѣсца имѣю у яткахъ, и с приходу на краю от стой Троицы, по приговору братіи всей. Я, Уласъ Мокаровичъ, имѣю мищцо у яткахъ при Юска Лукянова. Я, Иванъ Сметанка, имѣю мсце у яткахъ помеж Юрченка. Я, Онисимъ Іовичъ имѣю мѣсце на бубличной лавць на край от Тройць. Я, Корнѣй Кириловичъ Ёмченко имѣю мѣсце на той же лавкы помѣжь Онисима. Я, Андрѣй Терещенко ³⁾, имѣю мѣсце въ яткахъ на край лавки, гдѣ Смалъ стоялъ. Я, Семень Ёмченко, имѣю мѣсце подля Корнѣя брата своего помѣжь у яткахъ ⁴⁾. А край Терещенка мѣсце Якова Поповича ⁵⁾. Я, Устания Лаврѣнова Корнѣиха имѣю мѣсце у яткахъ [131 б.] помеж Карпа Кириленка свѣдомо братіи всей. Я, Яковъ Карнѣенко, имѣю мѣсце в яткахъ подля Пархома Ёмченка; Я, Савка Павловъ, имѣю мѣсце по-

¹⁾ Далі білий папір до 131 картки.

²⁾ Слова починаючи „край Дученка“—дописано пізніше

³⁾ „Я Андрѣй Терещенко“ — дописано пізніше.

⁴⁾ „Я Семен Ёмченко“ і далі закреслено,

⁵⁾ „А край Терещенка мѣсце Якова Поповича“—дописано пізніше.

для Якова Корнѣнка в яткахъ, Я, Юско Лукяновичъ, имѣю мѣсце в яткахъ. Я, Ларчиха, имѣю мѣсце у яткахъ, где Ємець стояль другое мѣсце. Я, Лукянъ Макаровъ синъ, имѣю мѣсце в цеху калачницкомъ в яткахъ помежъ Грицка Корнѣнка укоротка от Троици, а за мѣстомъ помижъ и Михаилихоу калачницею. Я, Семень Сѣрокваша, имѣю мѣсце в яткахъ помѣжъ Корнѣю Ємъченка. Я, Левко Пушковъ, имѣю мѣсце в яткахъ помѣжъ изъ Сѣроквашею. Я Леонтий Корнѣнко, имѣю мѣсце у яткахъ четвертою короткою от Назара Макарова от стой Троици за цехмистра Корнѣя Ємченко, старшого брата Якова Поповича, и ключника Андрѣя Терещенка свѣдомо и братіи всей. — 1742 году сентября 2 дня. Опредѣлили братія, а именно старший братъ Яковъ Поповичъ и ключникъ Андрей Терещенко и вся братія на тотъ часъ будучихъ цехмистру калачницкому Корнѣю Ємченку на калачу мѣсце бурмиистра глуховского ¹⁾ Назара Макарова от Троицѣ. Я, Петро Сурмачъ, имѣю мѣсце у яткахъ помежъ свата своего Ивана Пушкара на бублицкой лавце [132] за вѣдомомъ цехмистра Корнѣя Ємця, и старшого брата Григория Корнѣева, и ключника Ивана Шикваши извѣстно и братіи всей. — 1744 года июня 5 числа. Я, Иванъ Мирочникъ, имѣю мѣсца в городѣ в яткахъ помежъ старшого брата Григория Корнѣнка на ключницкой лавцѣ, за вѣдомомъ цехмистра Корнѣя Ємця старшого брата Григория Корнѣнка и ключника Ивана Широкаши, извѣстно братіи всей на тотъ часъ будучихъ, в 1745 году мѣся марта 10 числа. — 1750 году декабрія 9 дня. Я, Мойсей Даниловъ вибурчество и молодчество отходилъ за цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Ивана Коваля, и ключника Сидора Наливайки и при всей братіи на тотъ часъ будучихъ. — 1750 году декабрія 6 дня. Я, Елена Павловна, молодчество отходила за цехмистра Назара Макарова, и старшого брата Ивана Коваля, и ключника Сидора Наливайки, и при всей братіи на тотъ часъ будучихъ.

-----
¹⁾ „Бурмиистра глуховского“ приписано угорі, мабуть пізніше.

Бібіковські обов'язкові інвентарі й селянство в Володимирському повіті на Волині.

I.

В 40-х роках минулого століття поміщицькі селяни на Волині, як і на Київщині й Поділля, разом із двірськими людьми були кріпаками. Вони повинні були коритися своїм панам у чиншах, роботах і повинностях. Їм заборонено було подавати на своїх панів скарги й самовільно переходити до інших поміщиків. Також без дозволу від панів не можна було приймати кріпаків до війська. Поміщик міг накладати на кріпаків всякі роботи, чинші й повинності, з тим тільки обмеженням, щоб не руйнувати побут і їхнє господарство. Він також мав право переводити своїх селян до двору, двірських призначати на господарство, змінювати їм повинності, використовувати їх для особистих послуг, до навчання ремесла й до робіт на гірничі заводи. На повинності панові було втримувати своїх кріпаків від різних вад, суперечок, бійок. Пан або його управитель судив провини й злочини їх проти самого себе й своєї родини або проти інших кріпаків, знов-же й проти сторонніх осіб, коли ці останні до нього зверталися. Він мав право карати винних різками до 40 або киями до 15 ударів, садовити під арешт од одного дня до двох місяців, відсилати до втихомирних і робочих будинків на час од 2 тижнів до 3 місяців або до поправних арештантських рот на строк од 1 до 6 місяців. З підсудности поміщицької виключено було тільки ті справи, що зв'язані були з позбавленням усіх прав стану, або ті, яких він сам не хотів судити. Крім того, за втечу або інші провини поміщик мав право здавати своїх кріпаків до рекрутства, а за особливо зухвалі провини й незносу поведінку усувати назавсіді з свого маєтку.

Кріпаки не мали права відходити з маєтку без дозволу від пана; він-же видавав їм папшпорти. Пан міг переводити своїх селян або й цілі села на інші свої землі в інших повітах і губернях і продавати їх. Володіючи кріпаками, поміщики повинні були: піклуватися про харчування й добробут своїх селян, про те, щоб вони виконували державні повинності, і заступатися й відповідати за них у зазначених в законі випадках. При неврожаї й злиднях пан не міг збивати селян з поля, а двірських людей з двору, а повинен був давати їм засоби до харчування й утримувати їх од жебрацтва. Поміщики мусіли дбати за тих

кріпаків, котрі не могли харчуватися власною працею. За жебрацтво кріпаків на панів могли накладати кару. Коли пани жорстоко поводитися з кріпаками, на маєтки поміщиків дозволено було накладати опіку, а винних поміщиків можна було віддавати й під карний суд. Про накладання опіки треба було запропонувати дворянському зібранню. Панські маєтки підпадали під опіку також і тоді, коли збиралося багато скарбових залеглостей. На час опіки поміщикам не вільно було жити в своїх володіннях й керувати ними. Землі під селами і селянські хати, на тих землях поставлені, належали поміщикам. За дозволом од своїх панів, кріпаки мали право торгувати, закладати фабрики й заводи, тимчасово вступати до цехів, позичати й давати у позику гроші. Вони повинні були працювати на своїх панів по три дні на тиждень, крім неділь і деяких свят. У законі не було точно зазначено, як саме треба відбувати панщину, з душі чи з хати.

Крім обов'язків до своїх панів, кріпаки повинні були служити й державі. Вони повинні були відбувати державну службу за наказами від уряду, платити державні податки і підлягали загальній підсудності в справах карних і почасти цивільних. Кріпацький стан припинявся або з волі поміщиків, або за законом. Всяке начальство повинно було, коли траплялося, що селяни не слухалися й бешкетували, закликати їх до порядку. Особливо-ж парохвіяльні священники мусіли впливати на них, вмовляючи їх коритися своїм поміщикам¹⁾. „Вотчинная власть“ поміщиків над кріпаками була установа державна, і порушення її трактували, як перевищення влади або зловживання нею.

Але панщину на Волині регулювало не стільки законодавство, скільки сила звичаю. Якими правними підставами нормувалася вона, влада на місцях не завжди знала²⁾. Господарство кожного окремого маєтку зафіксоване було в особливих господарчих описах, що звалися інвентарями. Кожен панський інвентар відбивав у собі не самі тільки економічні завдання. В них також яскраво зазначався характер відносин поміщика до своїх кріпаків.

Тяжке становище закріпачених селян викликало на Волині чимало заколотів. Серед них, протягом часу від р. 1839 до інвентарної реформи, зареєстровано хвилювання селян у маєтках поміщиці Закревської в Луцькому повіті, графа Красицького на Ковельщині, поміщиків Пражмовського, Рудницького й інші. За зловживання владою поміщика Логановського навіть передано до військового суду. Чимало кріпаків також тікало за кордон, в суміжну з Волинню Галичину³⁾.

¹⁾ Сводъ законовъ, томъ IX, Законы о состояніяхъ, ст. 914—1096, издания 1842 г., ст. 995—1207 издания 1857 г.; томъ XIV, уставъ о предупрежденіи и пресѣченіи преступленій, ст. 324—326 362—364 издания 1842 г.

²⁾ О р. Левицкій. О положеніи крестьянъ Юго-западнаго края во 2-ой четверти XIX столѣтія. „Кіевская Старина“, 1906 г., Июль-Августъ, стор. 259.

³⁾ Матеріали для исторіи крѣпостного права въ Россіи. Извлеченія изъ секретныхъ отчетовъ М.В.Д. за 1836—1856 гг. Berlin, 1872, стор. 35, 36, 55, 99, 112, 127, 187, 201.

На початку XIX віку устрій селянського кріпацького господарства був у загальних рисах такий. Половину своїх земель поміщики давали до користування кріпакам, причому орних ґрунтів у них було багато більше, ніж у панів ¹⁾).

В міру того, як кількість худоби в кожному кріпацькому господарстві більшала, поміщики побільшували і земельний наділ його, вимагаючи за те більших повинностей. Так місцевим звичаєм встановлений був поділ селянських господарств на тяглі й піші. Тяглими звалися ті господарі, котрі мали для обробітку своїх ґрунтів робочу худобу. До піших належали такі, котрі або не мали робочої худоби зовсім, або мали її замало, щоб власними силами обробляти свій наділ. Землі у них було мало не в усіх однаков в кожному окремому маєткові. Городники мали тільки осаду й городи. Тяглі, що-до кількості обов'язкової робочої худоби, ділилися на поєдинчих, парових, четверних і плугових. Плуг, запряжений трьома парами волів, становив вищий обов'язковий капітал у селянина. Загальна підстава для всіх розрядів господарств полягала в тому, що, при приблизно однаковій кількості робочих днів, паровий кріпак обробляв панщину з парою робочої худоби, четверний — з двома парами, плуговий — з трьома парами, а піший — без робочої худоби ²⁾).

Побут селянський цілком залежав од того, оскільки селян було забезпечено земельно або особисто. Безземельні (бобили) працювали у селян або були в двірській челяді. Двірські люди рекрутувалися з безземельних, сиріт, городників та піших. Працювати на панів їм треба було не 3 дні на тиждень, а постійно; їм не було надано ґрунтів, і з своїми родинами вони були на повному утриманні в поміщиків, що тії за них платили й податки ³⁾). Двірські люди працювали або на землі, або найчастіш у різних ремествах і особисто обслуговували панські двори ⁴⁾).

Городники промислювали своєю особистою працею й становили класу осілих сільських робітників. Піші чи півтяглі були нижчим типом хліборобного господарства; в них особисті робочі сили переважали над робочим інвентарем. Тому вони для обробітку своїх ґрунтів спрягалися або наймали запряг у тяглих хазяїв. Останні мали робочий інвентар і за те, що допомагали ним пішим орати, боронити, збирати хліб та сіно, користувалися з праці піших і городників. Отже, різні категорії господарств були звязані в загальному рухові сільського господарства. Але за головну в ньому пружину були тяглі, бо без них господарство

¹⁾ Е. Сташевскій. Крестьянский двор на Киевщине и его дробимость. (1795—1923 гг.). „Местное хозяйство“, № 2 (20), 1923 р., стор. 87.

²⁾ Извлечение из инвентарных положений западных губерний. Сборник узакон. и распоряж. правительства о сельском состоянии. Издание Земского Отдѣла М.В.Д. СПб. 1910 г., стр. 665, 666.

³⁾ А. Тройницкій. Крепостное население в России по 10-ой народной переписи. СПб. 1861 г., стр. 10.

⁴⁾ Журналы Секретнаго и Главнаго Комитетовъ по крест. дѣлу. Томъ I, стр. 228. Архивъ Государ. Совѣта.

піших підупадало-б, і вони перейшли-б до нижчої категорії городників ¹⁾). Піші наділи завдовольняли потреби їхніх господарів тільки тоді, коли при них існувало кількоро великих тяглих дворів. Сами-ж по собі вони не могли забезпечувати побут сільської людности ²⁾).

Поділ кріпацьких господарств на тяглі й піші був неминучим наслідком особливости ґрунту на Правобережжю, що для першої оранки вимагав плуга в дві чи три пари волів ³⁾). Панське господарство базувалося на певній кількості більших селянських господарств. Ці тяглі хазяї обробляли і свої землі, і панські, і землі піших господарів. Вони одні мали справжні хліборобські господарства ⁴⁾). Робоча сила селян становила всенякий оборотний капітал у поміщицькому господарстві. Тому поміщики заохочували кріпаків утворювати більші господарства. Щоб побільшувати число тяглих, вони відкривали для селян кредит, давали їм заповоги в випадках пошести на худобу, купували для них робочу худобу, то-що. Оскільки піші наділи мали забезпечувати побут селян, остільки тяглі господарства встановлювали поміщики, щоб поліпшувати й розвивати свій маєток. Численністю тяглих господарств визначався і ступінь добробуту селян ⁵⁾).

В 30-х роках ХІХ в. на зовнішньому ринкові значно збільшився попит на хліб, особливо на пшеницю. Окрім того, чимало жита й ячменю йшло не на звичайний унутрішній ужиток, а на переробку на спирт та пиво. Позначався перехід од попереднього натурального й навіть самоспоживного господарства на замічне. Під впливом зміни основної структури свого господарювання поміщики почали побільшувати свою оранку коштом земель, що були в користуванні селян або віддавалися за чияш. Також побільшувалася у них кількість власного інвентаря, що його перед тим постачали їм найбільше тяглі. Важило й те, що з часом старий дерев'яний кріпацький плуг, що запрягався 6 волзми, замінюється на новий англійський залізний на два коні або воли. Отже, попереднє шостиволове тягле селянське хазяйство ставало менш потрібне поміщикам. Велику вагу почали набирати при уборці хліба піші господарства й ті з тяглих, котрі мали одну пару волів або, не маючи їх, спрягалися для не так плугового, як возового запрягу ⁶⁾).

Опріч окремих культурніших маєтків, де починалося плодозмінне господарство, в більшості маєтків було звичайне трипілля. Часом поміщики намагалися обходитися самою дармовою панщизняною роботою своїх кріпаків, користуючися з найманої праці тільки як збирали хліб. А як примусова, що її ненавиділи кріпаки, праця була погана ⁷⁾), а зго-

¹⁾ Ахивъ Госуд. Совѣта, *op. cit.*, томъ II, стр. 207, 208.

²⁾ *Ibidem*, стр. 232. ³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ Фундуклей. Статистическое описание Киев. губ., т. II, стор. 306, 308.

⁵⁾ Первое издание матеріаловъ Редакціонныхъ Комиссій, томъ VI, стр. 17, 21, 34.

⁶⁾ Е. Сташевскій, *op. cit.*, стр. 83—91.

⁷⁾ Д. Т. Бытъ помѣщичьихъ крестьянъ на Подолѣ, Волинѣ и Украинѣ. Киевъ, 1859 г., стр. 28, 47, 54.

дом розвиток зернового господарства пішов швидше, то триденної панщини не вистачало ¹⁾). Тому кріпаків примушувано працювати більше, ніж встановлено було старими панськими інвентарями, і поміщики утримували для обробітку своїх полів ще й постійних найнятих робітників і фільваркову робочу худобу. Щоб приневолити селян до стараннішої праці, поміщики переводили щоденну панщину на систему „уроків“ ²⁾, але останні часто давалися невідповідно до сил кріпаків, і тому були ще тяжчі ³⁾. В стійких маєтках землекористування селян було спокійним і довгочасним, змінюючись тільки в 15—20 років, залежно від зросту людности, зміни її кількісного й якісного складу, то-що. В менш-же добросовісних маєтках селян переводили з тяглих до піших або до городників і відбирали в них землю свавільно ⁴⁾.

Окрім рільництва, що становило головну промисловість на Правобережжі, на Україні починався перехід на обробку промисловість і зокрема на зріст цукрової промисловости ⁵⁾). Тому кріпаки відбували обов'язкову панщизняну працю й на панських фабриках та заводах.

Народні маси української сільської людности на Правобережжю були закріпачені нечисленній кількісно класі поміщиків дворян-поляків. Поляки-ж-таки з дрібної шляхти посідали були в маєтках посади різних офіціалістів, писарів, економів, посесорів та управителів ⁶⁾). Економічні, національні, релігійні суперечності призвели до того, що селяни сливе не брали участі в польському повстанні 1830—1831 рр. По ньому в маєтках почалася жорстока реакція з боку поміщиків відносно селян. У другій половині 30-х років знову помітно поживався революційний рух серед польського суспільства на Правобережжі і в західних губернях. Політичні міркування вимагали від уряду активно виступити, щоб полегшити долю селян і обмежити поміщицьку над ними владу ⁷⁾. Виникло побоювання, що маса народня або цілком охолоне до уряду, або стане на шлях кривавої пімсти, як це було в суміжній Галичині ⁸⁾. Дуже енергійно почав провадити урядову селянофільську політику відомий безрукий генерал Д. Г. Бібіков, що в 1838—1852 рр. був генерал-губернатором південно-західного краю ⁹⁾. Різкими рисами він характеризував становище селян у своїй записці від 22 серпня 1840 р. про політичне

¹⁾ М. Є. Слабченко, Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст., том I, стр. 129.

²⁾ Д. Т., *op. cit.*, стр. 54.

³⁾ „Кіевская Старина“, 1898, II, 48, 49. В. Я. Шульгинъ, Юго-Западный Край подъ управленіемъ Д. Г. Бибикова. „Древняя и Новая Россія“, 1879, т. II, стр. 8.

⁴⁾ Записка сенатора А. Половцова о положеніи крестьянскаго дѣла въ Кіев. губ., 1882 г., стр. 2.

⁵⁾ Слабченко, *op. cit.*, стр. 169.

⁶⁾ Шульгинъ, *op. cit.*, стр. 11—17.

⁷⁾ Н. П. Василенко. Крестьянскій вопросъ въ юго-западномъ и сѣверо-западномъ краѣ при Николаѣ I и введеніе инвентарей. „Великая реформа“, т. IV, стр. 94—110.

⁸⁾ Обозрѣніе Кіев., Подольск. и Волын. губ. за 12 лѣтъ Бибиковского управленія. „Русскій Архивъ“, 1884 г., кн. 3, стр. 29.

⁹⁾ Василенко, *ibidem*.

становище Правобережжя: „Поляки вважають селян не за особу, а за річ, і поводяться з ними, наче колоністи з муринами. Селян нема кому боронити, бо маршалки, що, за законом, повинні наглядати, як поміщики поводяться з селянами, ті-ж самісінькі поляки й поміщики і те саме з ними чинять..., а коли справа доходить до суду, то повітові суди, теж складені з поляків, заступаються за своїх, і ще не було прикладу. щоб поміщик був винний по суду супроти своїх селян. Але сила справ про пригноблення селян..., сила самогубств, на які селяни ваяться... свідчать про сумну істину нещасного становища тутешніх селян“¹⁾).

Через напосідання Бібікова, селян було відібрано від католицьких монастирів і духівництва і передано до скарбу; скарбові селяни були переведені на чинш; поміщики могли засилати селян до Сибіру тільки під контролем од уряду; заборонено пачам, без законних причин, перешкоджати селянським шлюбам; економам у маєтках заборонено карати селян на тіло, і саме призначення економів було поставлене під догляд повітових маршалків; дано також секретні інструкції, щоб обороняти поміщицьких селян від жорстокого поводження. Але найважливіший з заходів Бібікова це запровадження обов'язкових інвентарів у панських маєтках „південно-західнього краю“²⁾).

Утворені р. 1844 губерські інвентарні комітети мали переглянути усі інвентарі, що існували по маєтках, виправити їх і перевести в життя. На початку р. 1846 вони подали Бібікову 8437 інвентарів панських маєтків, тільки-ж наведені в них відомості були неточні й непевні; платіжі й повинності селян і спосіб їх виконання були дуже різноманітні. Було ясно, що такі інвентарі не могли забезпечити кріпаків од утисків. Коли-б були затверджені такі інвентарі, то селяни,—писав Бібіков 2 червня р. 1846 до міністра внутрішніх справ Л. А. Перовського,—будуть певнісінькі, що все, що з ними робиться лихого й жорстокого, робиться за наказом від російського уряду. Тому Бібіков надумавсь утворити одноманітну обов'язкову форму для інвентарів поміщицьких маєтків Київщини, Поділля й Волини, щоб тим забезпечити кріпаків від „буйства и своеволій“ поміщиків і таким чином реально полегшити їхнє становище. Такий інвентар, за його планом, мав-би бути „помѣстнымъ уложеніємъ“, що визначило-б права поміщика до кріпаків і обов'язки останніх. Інвентарна реформа, що її намислив Бібіков, мала залишити селян при рільничій праці, відтягнути їх і особливо тих, що переходять на двірську службу, од зближування з польським духом і напрямком, віддалити від самих поміщиків „поводъ къ разврату и преступленіямъ насильства“, точніше зазначити те, що рільник, який обробляє землю за землю, мусить усю свою діяльність обернути на рільництво, і, нарешті, показати, що дворяни й селяни, котрі виконують свій обов'язок, „находять счастье и защиту“³⁾).

¹⁾ Шульгинъ, *ibidem*, стр. 7.   ²⁾ Василенко, *ibidem*.

³⁾ Дѣло № 30 — 1846 г. Центрального Статистическаго Комитета (архів М-ва Внутр. Справ).

В душі таких завдань складено в Києві проекта форми загального обов'язкового інвентаря з інвентарними нормами і 2 червня 1846 р. надіслано до Петербурга. За зразок Бібіков обрав Приборський маєток, в Радомиському повіті, поміщика Івана Станіславовича Мондзелевського. Його господарство характеризувалося такими рисами. Маєток, що знаходивсь за 80 верстов од Києва й 90 верстов од Радомишля, складавсь із сіл: Приборськ, Ваховка, Русаки, Воропаївка, Сукачі, Пироговичі, Болотня й Доманівка. Кріпаків за останньою ревізією рахувалося душ: чоловіків 862 і жінок 811 (скільки-ж душ було фактично, не зазначено). Тяглих кріпацьких господарств було 123, піших чи півтяглих 106, городничих 20, безхатників (бобилив) 24, двірських людей... (не зазначено), однодворців 82, вільних людей 24, інших 11. Коней у селян було 52, робочої худоби 518, неробочої великої 470, дрібної 900, вуликів бджіл 663. Загальна просторінь маєтку становила $23.138\frac{3}{4}$ дес., з них землі садибної й городньої було $391\frac{1}{3}$ дес., орної $4.516\frac{1}{2}$ дес., сіножати $1.331\frac{2}{3}$ дес., під лісами $12.083\frac{3}{4}$ дес., непридатної (невдобної) $4.776\frac{3}{4}$ дес. З зазначеної площі в селянському користуванні було: садибної й городньої $286\frac{2}{3}$ дес., орної $3.110\frac{2}{3}$ дес., сіножати $516\frac{1}{3}$ дес. На кожне тягле й півтягле кріпацьке селянське господарство (двір) було наділено орної 13 дес. 1.296 саж. і сіножати 2 дес. 616 саж. Крім цього, селяни користувалися, за записками економії, лісом на полагодження й будовання господарчих будинків і ломаччям на опал. Господарювання селяни провадили за трипільною системою; у поміщика-ж у 5 фільварках також було трипілля, а на 3-х плодозмін. Пересічний урожай виходив: озимини сам 6, ярини сам 5; сіна з десятини — 50 пудів. За середньою оцінкою, що її Бібіков зібрав був для кожного повіту окремо, десятина орної землі давала гуртового прибутку 1 крб. 86 коп. сріблом, сіножати 1 крб. 29 к.; зиску з орної 62 к., з сіножати 43 к. За тією-ж середньою оцінкою, нормальна платня за робочий тяглий день становила 11 коп., за півтяглий чи піший 6 к., жіночий 5 к. Садибні й городні участки оцінювано нарівні з орними. Крім рільництва, селяни заможні займалися хурманськими й іншими промислами, а інші поденними роботами, переважно у поміщика при господарстві і заводах, по лісах — вирубували різні лісові матеріали, витоплювали смолу й дьоготь, сплавляли Тетеревом та Дніпром колоди до Києва, пиляли дошки і продавали глиняні речі. Селяни за панщину працювали на поміщика: тягли по 3 дні чоловічих на тиждень з запрягом і по 1 дню жіночому і півтягли по 3 дні піших і по 1 дню жіночому. За окремі вигоди всі категорії кріпаків одробляли по 8 будівельних днів на рік. Нічну варту відбували тягли господарства по одному разу на місяць, відряджаючи одного вартівника. Через те, що в кріпаків було до $\frac{2}{3}$ земель маєтку, земські повинності вони виконували на $\frac{2}{3}$ з днів, якими вони користувалися для своїх власних потреб, і на $\frac{1}{3}$ з днів за панщину, за землі, що були в ужитку поміщика ¹⁾).

¹⁾ Ibidem.

Як зазначав Бібіков, складаючи проєкта загального інвентаря, мали також на увазі вказівки од м-ва внутрішніх справ, праці, що їх одбували тоді на Правобережжю скарбові селяни, що були в орендах і адміністраціях, справжній стан поміщицьких маєтків, їх інвентарі й інші міркування, але основа тодішньої поміщицької системи господарювання не повинна була змінюватися ¹⁾.

Крім звичайної поміщицької на Правобережжю панщини, встановленої з давніх-давен ще за польських часів, по деяких маєтках російських поміщиків у Чигиринському й почасти Звиногородському повітах була ще так звана російська панщина. Перша одбувалася з селянського господарства, а остання — з душі. Хоч подушну панщину вважали за тяжчу, але Бібіков пропонував не касувати її, щоб не порушувати головних підстав місцевого панського господарювання. Тому гадалося встановити для таких маєтків особливу форму інвентаря. До цього призводило й те, що маєтки російських поміщиків з подушною панщиною перебували в кращому стані, ніж інші, і що таку панщину вважали обґрунтованою на законі. При ній кріпаки одробляли: чоловіки по 3 дні і жінки по 1 дню на тиждень ²⁾.

З тих приватних поміщицьких інвентарів, що їх розглядав Бібіков, було видно, яка фактично була тоді на Київщині, Поділлію й Волині норма обов'язкової кріпацької праці на панів. Найбільший розмір повинностей був: 1) У маєтку Королівка поміщиці Маршицької селяни працювали що-тижня з кожного господарства влітку протягом півріччя по 6—9—12 днів тяглих або піших; узимку, на протязі півріччя, по 3 дні; протягом року по 196—274—352 днів жіночих, по 12 літніх і 12 будівельних. Також давали різні данини і виконували інші натуральні повинності і платили грошима. За всі ці роботи кріпаки користувалися ґрунтом від 6 до 26 десятин орної і по 2—6 дес. сіножати на господарство, а також лісом на направу будинків і на будівлю нових. 2) В маєтку Свіди й Корчовки п. Беліцького що-тижня одроблялося з кожного кріпацького господарства по 2 дні тяглих, по 2 піших, і 2—4 жіночих; що-року 24 літніх чоловічих днів і 24 жіночих, 12 днів вартування і нічних по черзі. Крім того, давалися різні данини й вимагалось інші повинності. За все це селяни були наділені ґрунтом на господарство до 1 дес. садибної землі, 10 дес. орної і 4 дес. сіножати і брали лісові матеріали на полагодження й будування і ломаччя на дрова ³⁾.

Зразки середньої панщини були такі: 1) В маєткові Буйволовець п. Раціборовського що-тижня кожне кріпацьке господарство одбувало панові по 3 дні чоловічих, по 1—1½ жіночих; протягом року по 12 будівельних днів і щоденно нічну варту за чергою, а також і інші повинності, за що мали по 1½ дес. садибної землі, по 6—12 дес. орної, по 1—2 дес. сіножати, а також користувалися місцями для пасік і лісом на полагодження, будівлю і опал. 2) В маєткові Іванківці п. Дівової з кожного господарства що-тижня одроблялося по 3 дні тяглих або

¹⁾ Ibidem. ²⁾ Ibidem. ³⁾ Ibidem.

піших; де-ж більше було робочих душ, по $3\frac{1}{2}$ днів; протягом року по 6 днів літніх, 12 будівельних і нічну варту по черзі. Жіночу панщину не було точно визначено, а також і інші повинності. За все це кріпаки мали по $1\frac{1}{3}$ дес. садибної землі, по 3—12 дес. орної й по 1—4 дес. сіножати й ліс на свої потреби, як і вище ¹⁾).

Нижча норма повинностей була така: 1) В маєтку Педінок п. Валевської з кожного господарства кріпаки одробляли панщину влітку що-тижня по 2—3 дні, взимку по 2 дні (городники по 1 дню); протягом року по 12 літніх днів і по стільки-ж будівельних. Жіночу панщину не було точно окреслено, як і інші праці. За все це селяни користувалися по $\frac{1}{2}$ дес. садибної землі, по 4—13 дес. орної, по $\frac{3}{4}$ —3 дес. сіножати, а також і лісовими матеріялами. 2) В маєткові Горбачеві п. Тваровських що-тижня кріпаки працювали на поміщика по 2 дні тяглих або піших, по 1 дню жіночому і протягом року по 6—12 днів літніх і по стільки-ж будівельних і одбували різні інші повинності. За це мали по 1 дес. садибної землі, 10 дес. орної, 11 дес. сіножати, ліс і ломаччя ²⁾).

Описуючи вищенаведені типи панщини, Бібіков зазначав, що жаден з інвентарів згаданих маєтків не являв собою загальної норми. По тих інвентарях, де було зафіксовано так звану російську подушну панщину, крім установлених у законі 3-денних кріпацьких робіт, жадних інших додаткових повинностей визначено не було. Розглядаючи приватні поміщицькі інвентарі, губерські інвентарні комітети взяли за норму тільки те, щоб не затверджувати більше як 3 дні панщини на тиждень та щоб скасувати данини й замінити їх на роботи. Ніяких інших твердих норм не було прийнято як з приводу різноманітності інвентарів, так і тому, що, за силою затвердженої постанови комітету в справах західних губернь від 15 квітня 1844 р., інвентарні комітети мусіли розглядати інвентарі в тому самому вигляді, в якому їх подали поміщики. Що-ж до загальних міркувань і пропозицій, то це малося скласти тільки тоді, як буде переведено інвентарну реформу ³⁾).

Бібіковські проекти викликали в Петербурзі деякі заперечення. Особливу було звернуто увагу на те, що в Приборському інвентарі тяглі і півтяглі показані були з однаковими наділами і мало не однаковими нормами праці (крім запрягу, що до нього зобов'язані були тільки тяглі). Міністерство внутрішніх справ, між иншим, було тієї думки, що зазначена норма наділу могла підійти тільки для тих маєтків, де з загальної кількості придатних (удобних) двірських (економічеських) і селянських земель припадало на душу не менше як 6 десятин. Цього не було тоді в багатьох повітах 3 губернь Правобережжя, навіть як-би зовсім скасувати панську оранку („экономическую запашку“). Тому м-во вважало за необхідне залишити в загальному володінні селян усі тії землі, що протягом останніх 10 літ були в їхньому користуванні за панщину чи за чинш і відповідно до того утворювати ділянки кріпаків ⁴⁾).

¹⁾ Ibidem. ²⁾ Ibidem. ³⁾ Ibidem. ⁴⁾ Ibidem.

Також міністерство державних маєтностей гадало, що всіх кріпаків за їхнім станом не можна зарахувати до одної категорії господарів. За правилами кадастру і за звичаєм та практикою, що існували в суміжних західних губернях і європейських державах, робочий день з запрягом оцінювано в півтора рази дорожче, ніж піший робочий день. Отже, щоб справедливо нормувати кріпацькі повинності, взажуючи на просторінь придатних земель, що знаходилися в користуванні кожного господарства, треба було, як гадало м-во, взяти за основу зазначену оцінку робочих днів. Міністерство маєтностей уважало урочні роботи кріпаків за помірні¹⁾.

Директор Удельнінської рільничої школи висловив думку, що Бібіковський проект поблажливий для кріпаків і не вигідний для поміщика. За його розрахунком, поміщика зобов'язувано давати селянській родині на 28 крб., а одержувати від неї панщиною мав він тільки на 15 крб. Тимчасом, у великоросійських маєтках ця пропорція була рівна для обох сторін, а в остзейських — сливе навпаки. Через те, щоб зрівняти вигоди, пропонувалося побільшити в проекті деякі з уроків, що їх узгалі мали за надто помірні²⁾.

Не наводячи інших заперечень, треба зазначити, що Бібікову довелося поступитися що-до непорушності основ Приборського зразка. В своєму дальшому з міністром Перовським листуванні він доводив, що надісланий од нього Приборський інвентар не являв собою жадної загальної норми і був тільки за форму, в якій він гадав перевести інвентарі поміщицьких маєтків. Нормального селянського наділа, — зазначав Бібіков, — у маєтках не було, і тому він залишався у селян у тій кількості, в якій тоді був³⁾.

Щоб розглянути Бібіковський проект, утворено, під головуванням товариша міністра внутрішніх справ, особливий комітет, що складався із члена ради міністра внутрішніх справ В. С. Легкобітова, віце-директора II департаменту м-ва державних маєтностей Ровіцького й управителя канцелярії Київського генерал-губернатора Пісарєва. Маючи на увазі завдання інвентарної реформи і спосіб, щоб досягнути цих завдань, зазначений у законі 15 квітня 1844 р., комітет гадав, що перешкоди, які зустрів Бібіков, затверджуючи подані від поміщиків інвентарі, треба було усунути. Одноманітності в повинностях і роботах кріпаків, способі їх виконувати й инш. зазначений закон 1844 не вимагав, аби-б тільки інвентарі в головних своїх статтях провадили до вказаної од уряду мети. Статистичні й инші дані, коли-б вони були неправильні і неповні, необхідно було перевірити й доповнити. Утиски селян і самовільні вчинки поміщиків можна було попередити особливими правилами при затвердженні інвентарів⁴⁾. Що-до Приборського інвентаря, то, як гадав комітет, оцінку валового й чистого прибутку в ньому виведено було дуже низько,

¹⁾ Ibidem. ²⁾ Ibidem. ³⁾ Ibidem.

⁴⁾ Дѣло по Отдѣленію Государственнаго Секретаря № 332 — 1848 г. (Архивъ Государственнаго Совѣта).

а уроки кріпаків надто мізерні, на що вказував і міністр державних маєтностей. Повинності селян мали бути не перевищувати з тяглого господарства 3 днів чоловічих і 1 жіночого і з півтяглого 2 піших чоловічих днів і 1 жіночого на тиждень. Було визнано також за потрібне затверджувати інвентарі і з нижчими повинностями, де вони були, і ні в якому разі не вищими¹⁾.

Справа проволікалася аж до 26 травня 1847 р., коли було видано „Правила для управління маєтку за затвердженням для нього інвентарем“. Загальні основи тих „Правил“ були такі. Вся земля, що була тоді в користуванні селян, залишалася за ними назавсіди. Побільшувати її було дозволено, але зменшувати заборонювано. Поміщики повинні були давати підписки в тому, що землі, які вони показали в ічвентарях, протягом 6 літ справді були в користуванні селян. За надані селянам земельні ділянки й інші вжитки селяни повинні були відбувати поміщикові панщину кожного тижня: тягла родина по 3 дні тяглих з запрягом і по 1 дню жіночому і півтяглі по 2 дні піших і по 1 дню жіночому. На панщину з кожного господарства мусів виходити 1 робітник з потрібним рілляним знаряддям, а на тяглу, крім того, — з одною парою робочої худоби; на жіночу виходила з кожного господарства 1 жінка. Усі данини заборонялися. Кількість праці було окреслено визначеними „уроками“. Заборонялося притягати жінок до тяжкої праці, що потребувала чоловічої сили. Передбачено було обмежити працю вагітним жінкам. Робочий день рахували від сходу до заходу сонця, з перервою влітку на 3, взимку на 2 години щоб одпочити, попоїсти й нагодувати худобу. Переносити панщину з одного тижня на інший не дозволялося. Крім панщини, кожен працездатний робітник і робітниця мусіли одробляти по 12 літніх згонних днів за платню за затвердженою таксою. За надані особливі користування встановлено було додаткові повинності, а саме — по 8 будівельних днів з кожної тяглої, півтяглої й городньої родини, і нічна чергова варту по разу на місяць з кожного двору по 1 людині. Городники за садибну й городну землю платили чинш за затвердженою таксою, а за особливі користування мусіли працювати по 24 дні на рік (у тому і 12 днів згонів) і одбувати нічну чергову варту. Безземельні (бобили) платили поміщикові чинш від 1 крб. 50 к. до 2 крб. 50 к. сріблом (жінки на половину менше) і звільнялися від повинностей, крім скарбових і інших платежів. Натомість, за їхньою згодою, дозволялося притягати їх до звичайних праць. Замість польових і інших робіт поміщик мав право користуватися кріпаками для праці на фабриках і заводах. До всяких інших, крім зазначених у правилах і в інвентарі робіт, селян можна було притягати тільки за їхньою згодою і платячи їм готівкою, а не горілкою і частуванням. Селяни мусіли обробляти і землі священникам. Церковних старост особисто, а сотників та десятників разом із їхніми родинами звільняли від панщини. Зараховуючи кожні 25 верстов

¹⁾ Дѣло № 30 — 1846 г., оп. cit.

за інвентарний день, поміщик міг посилати кріпаків від тяглого господарства по одній підводі, а півтяглих з двірськими підводами — не далі як 75 верстов в один кінець. Ці посилки заборонялися підчас польових робіт і за бездоріжжя. Ґрунтуючися на загальному законі, поміщик мав право посилати своїх кріпаків на заробітки. Переводячи кріпаків до вищих розрядів, поміщик мусів давати їм відповідні ділянки і робочу худобу. Але заборонено було роздроблювати родини на кілька господарств, коли в кожному з останніх не було трьох робітників чоловічого й жіночого полу. Також не дозволено було переводити селян до двірських і встановлено було умови, що за ними можна було притягати безземельних, сиріт і інших до двірської служби. Поміщик мав право переводити кріпаків на чинш. Державні податки кріпаки повинні були платити сами за себе; за двірських людей платив поміщик. Коли-б за несправних податки заплатив поміщик, то він міг за те притягати селян до відробітку по 1 дню на тиждень. Хорі кріпаки могли посилати замість себе наймитів, а також, за згодою поміщика, малолітніх і старих, або сами обробляти, як одужали. Коли-ж хорість тривала більш як 15 днів і заступити слабого не було кому, то поміщик не мав права вимагати відробітку. Селяни, коли вони справно працювали і платили чинш, могли займатися своїми роботами, промислом і торгівлею і відходити до того до інших місць, одержуючи від поміщика відповідні пашпорти. Кріпаків одзволювано від робіт неділями, святами й у табельні дні.

Було застережено, що правила не змінюють прав поміщиків над селянами і що з поміщика і далі господар маєтку і доглядач порядку і спокою між селянами; він доглядає за їхнім господарством і напучує їх до побожності, працьовитости і путящого життя. Селяни мусіли цілком коритися своїм панам і поставленій від них владі. На початку кожного року поміщики обов'язані були видавати тяглим, півтяглим і городникам за встановленою формою річні книги, де треба було визначати кількість робочих днів і повинностей. Що-тижня або що двох тижнів до цих книжок треба було вписувати ті, що одробили кріпаки, дні, уроки, довги, то-що. Крім того, давалося право провадити з селянами розрахунки і на карбах. Всі кари на селян поміщик мусів записувати до особливої книги. Застережено було, що всі статті правил повинні мати силу закона в маєткові і що за порушення їх поміщики, управителі й орендарі підлягали відповідальності.

Правила, що містили в собі 44 статті з додатками, підписали міністр унутрішніх справ Перовський, Київський воєнний, Подільський і Волинський¹⁾ генерал-губернатор Бібіков, а про те, що їх розглянув Микола I 26 травня 1847 р. на Єлагіному острові, засвідчив статс-секретар Хаников. Офіційно в збірникові законів правила оголошені не були¹⁾.

Бібіков оголошення правил обставив урочисто. В святочні дні в кожному маєткові скликали селян, правила молебня і, в присутності

¹⁾ З примірника „Правил“, що переховувалися по церквах.

повітового маршалка, повітового земського справника й парахвіяльного священника, прочитували правила. Один примірник залишали, щоб переховувати в церкві, другий давали поміщикаві. Священик, коли селяни до нього вдавалися, повинен був пояснювати їм загальне розуміння правил, але йому заборонено було вдаватися в тлумачення й міркування з приводу них. При переведенні в життя їх кріпаки часом неправильно розуміли їх, і не раз діло доходило до розрухів, але взагалі введення правил пройшло порівнюючи легко ¹⁾).

В середині 1848 р. Бібікову довелося внести деякі зміни в Правила. Урочні кріпацькі роботи в них були застосовані до певної просторони земель, але ґрунти вимірені не були. Щоб полагодити труднощі, що з того виникали, Бібіков, як наближавсь час робіт на полях, визначив норми праці, виходячи з деяких поміщицьких і скарбових інвентарів і зібраних у нього даних. Отже, 30 травня р. 1848 він безпосередньо, згодом тільки повідомивши Петербург, наказав повітовим маршалкам строчно позаводити такі робочі норми. Кріпаки за 1 день мали нажати озимого хліба 1 копу на 60 снопів, мірою снопа на перев'язі в 1 аршин з чвертю, а ярого 1½ копи; звязати скошеного хліба 3¼ копи. Інші роботи, як оранка, засів, косовиця хліба й сіна, збирання його і розкидання гною, треба було робити безурочно, рахуючи день праці за день панщини. Було застережено, що всі ці нові розпорядження поміщики повинні були перевести в життя, неначе-б з особистої доброзичливості до своїх селян ²⁾).

Незабаром, згідно з вказівками досвіду, змінено й самі правила. 29 грудня 1848 р. вийшли нові „Правила для управління маєтками за затвердженими для них інвентарями“. В загальних рисах вони погоджувалися з попередніми правилами, але додано до них було такі дуже серйозні доповнення. Всю інвентарну селянську землю, що заборонено було її зменшувати, названо „мірскою“. В кожному маєткові вимагалось визначити, за місцевими особливостями, нормальний розмір земельних ділянок для кожного розряду селянських господарств. Мірою такої норми повинно було бути забезпечення побуту селян, додержуючись найвищого в маєткові наділу. Тому дозволялося, за взаємною згодою поміщика з селянами, утворювати, згідно з місцевими звичаями, і вищі розряди тяглих господарств, як плугові, почвірні, то-що, але за вищі роботи й повинності. Наділ землі пішого або півтяглого хазяйства не повинен був бути менший за половину нормального тяглого. За угодою з кріпаками і з відома начальства, поміщик міг замінювати землю селян на однакову площею й якістю, але малими ділянками й не в загальному складі. При змінах розрядів господарств, решта землі, хоча поверталася до поміщика, але не відокремлювалася од загальної площі селянських інвентарних ґрунтів і оддавалася іншим селянам. Коли господар вибував, а в родині його не залишалось робітника, то поміщик мав право розпоряджатися його ґрунтом, але не міг зганяти його вдову й дітей з осади

¹⁾ Василенко, *op. cit.*   ²⁾ Дѣло № 30—1846 г., *op. cit.*

й города. Коли робочих сил у маєтку більшало, незайняту землю треба було одводити їм, а коли землі не ставало, то поміщикаві дозволялося наділяти їх фільварковою землею за вільною, незалежною від інвентаря умовою. Відбування 12 літніх згонних днів поміщик міг вимагати тільки один раз на тиждень за плату. 12 згонних днів городників зараховувано за панщину, коли вони її одробляли. На нічну варту селяни му- сіли посилати від кожного господарства одного чоловіка не раз, а двічі на місяць. Посилати селян з підводами дозволялося не далі, як на 300 вер- стов в один кінець раз на рік. До сторонніх робіт можна було од- давати піших, городників і безземельних, а тяглих тільки за податкові залежності. Хазяйства одданих на такі роботи звільняли на той час од панщини і чиншів, а сами вони одержували половину платні за роботу. До двірської служби можна було притягати з піших, городників, без- земельних і сиріт. Була також у правилах нова стаття, що за нею за грубіянство проти поміщика і поставленої од нього влади, а також за ухи- лення од панщини й повинностей поміщик мав право карати винних, записуючи кожду провину до особливої книги. Всі статті правил мали повну силу закона в маєтках і касували ті статті правил 26 травня 1847 р., котрі були з ними незгідні. За порушення правил винні поміщики, управителі або орендарі мали відповідати на підставі загальних законів. Най- ближчий за цим догляд на місцях доручувано повітовим маршалкам і земським справникам; вони повинні були вживати заходів, щоб попереджувати й припиняти непорозуміння й повідомляти за них начальство. Правила склалися з 65 статтів і підписали їх міністр унутрішніх справ Перовський і генерал-ад'ютант Бібіков 1-й, причому зазначено, що цар Микола I затвердив їх у день 29 грудня р. 1848 ¹⁾). Ці правила, як і по- передні, в збірникові законів уміщені не були.

По тому, як видано правила 29 грудня р. 1848, інвентарні губерські комітети виправили, ґрунтуючися на них, інвентарі кожного маєтку. Ця операція зайняла цілих 4 роки. Тільки в вересні 1852 р. Бібіков затвер- див інвентарі з застереженням, що всі статті постанов комітетів і самих інвентарів, котрі не погоджуються з новими правилами, не мали сили. Як каже Корчаков-Сівіцький, Бібіков так поспішавсь із цією справою, що протягом 2 місяців власноручно підписав 51 210 інв. правил, робочих книжок і виписок з інвентарів, не рахуючи вже звичайних інших справ ²⁾). На всіх цих документах був характерний власноручний його підпис з початковою літерою, що швидше скидалася на малу. Затвержені інвентарі разом з правилами через повітових маршалків порозсилали поміщикам, причому їм заборонено було зворушувати будь-які поголоски в цій справі. Парахвіяльним священикам наказано було не плутатися

¹⁾ „Правила“ взято з примірника з власноручним підписом Бібікова в справі № 483. по Прокурівському повіту (Київський архів давніх актів).

²⁾ В. И. Корчаковъ - Сивицкій. Обь ипотечной системѣ вообще и о пользѣ введенія ея въ Юго-западномъ краѣ Россіи и о мірской землѣ въ Киев., Под. и Волын. губ., Киевъ, 1879 г., стр. 20.

й умовляти селян бути слухняними і моральними¹⁾. Селяни довідувалися про нові правила тільки на практиці і з розпоряджень поміщиків; сами-ж правила їм не оголошували, бо боялися заколотів^{2) 3)}.

Маєткові інвентарі склали сами поміщики і вони-таки їх і підписали, а засвідчили їх маршалки. В них визначено було для селян землю садибну, городню, орну, сіножать, під садами, левадами, займищами і під громадською оранкою. В одних маєтках відомості про кількість земель були точно обґрунтовані планами, по інших приблизно на стару міру (морги, пренти, уволки, кількість висіваного зерна, то-що). Коли р. 1852 остаточно переводили інвентарну систему, не можна було обміром і планами закріпити інвентарної селянської землі. Тому, щоб певніш її охоронити, усі селянські наділи були з 8535 оригіналів інвентарів по трьох губернях переписані до 36 спеціальних повітових настільних реєстрів Канцелярії генерал-губернатора, що містили в собі 2757 аркушів⁴⁾. Ці такі важливі реєстри десь щезли, отож навіть сенатор Половцов, що на початку 80-х років ревізував Київщину, не міг їх знайти, крім матеріалів по 4 повітах⁵⁾.

Коли порівняти інв. правила з вищенаведеними статтями Веззбірки законів про поміщицьких кріпаків і з вище описаними типами панщини, то стане очевидним, що Бібіковська реформа внесла в кріпацтво низку серйозних обмежень. Уперше для селян землю проголошено „мірскою“. Встановлено непорушність її і обмежено права поміщиків що-до розділу селянських господарств. Хоч громадську („мірскую“) землю вважали за власність поміщикову, але-ж вона повинна була знаходитися в постійному безстрочному користуванні селян за повинності. Останні було точно визначено. Обов'язкова праця на звичайній панщині була призначена не для всієї родини, що сиділа на господарстві, а тільки для одного робітника й робітниці. Панське право на заміну селянських ґрунтів обмежено було згодою селян. Спустілі ґрунти не можна було відділювати від інвентарних селянських ґрунтів. Заборонено систему натуральної розплати за роботу горілкою й почастунками. Обмежено нічну працю кріпаків. Забезпечено права хорих, вагітних, удів, сиріт, старих і двірської челяди. Обмежено право поміщиків переводити селян до двірської челяди. Встановлено звідомність по розрахунках з селянами в формі робочих книжок і по накладанню кар на кріпаків у формі штрафних книг. Взаємовідносини панів і кріпаків регульовано затвердженням для кожного маєтку обов'язковим інвентарем. До кріпаків приставлено в ролі

¹⁾ Справа № 483 за описом Київ. архіву давніх актів.

²⁾ Дѣло № 49 — 1855 г. Государственной Канцелярії (Архивъ Государ. Совѣта).

³⁾ Ціо правил не оголошувано, це Шульгин пояснює тим, що побоювалися хибних поголосок, знов-же й соціальними рухами за тієї доби на Заході, зміною поглядів Миколи I на доволі вже втихомирених польських поміщиків і поглядами інвентарного відділу Канцелярії генерал-губернатора. *Op. cit.* стр. 101.

⁴⁾ Корчakovъ - Сивицкій, *op. cit.*, стр. 12, 13, 15, 16.

⁵⁾ Половцовъ, *op. cit.*, стр. 3.

опікунів і заступників повітових маршалків, що могли контролювати господарчі розпорядження поміщиків. Доглядати за тим, що діялося в маєтках, мали також земські справники, і, певна річ, губернатори і генерал-губернатор. За недодержання інвентарів поміщикам погрожувано карою.

Хоч в інв. правилах і було зазначено, що вони не відмінюють поміщицьких кріпацьких прав, тільки-ж по суті багато відповідних статтів в Усезбірці законів, як видано правила, належало скасувати або змінити. Але чомусь ані перші, ані другі правила до Всезбірки кодифіковані не були. Бібіковські обмеження поміщицьких прав з'ясовувано бажанням забезпечити матеріальний побут селян. Норми інв. правил щодо найвищого розміру обов'язкової панщини, мабуть, мали відбивати в собі якусь середню лінію з маси тих київських, подільських і волинських інвентарів, що їх подали до Бібікова губерські інв. комітети, — усіх їх, через їхню велику різноманітність і неправдоподібність, він в 1846 р. затвердити не міг. Що ці норми не були за мінімум, видно й з того, що, затверджуючи р. 1852 інвентарі, Бібіков застеріг, що, де фактично існувала менша панщина, вона, на підставі особливого царського наказу, повинна була залишатися й надалі.

Редакція правил р. 1848 відзначалася своєю необробленістю і неточністю. Отож, наприклад, про те, що вся селянська земля була поміщиковою власністю, говориться не в основній загальній ст. 1-й, а в ст. 6. Вислів в ст. 1-й „извѣстныя повинности“ неточний, бо ці повинності в дальших статтях визначено. Не додержано однакової термінології щодо розуміння селянського господарства, що зветься і двором, і сім'єю, і тяглом, і півтяглом. Визначаючи різні розряди селян, правила раз говорять „огородные или бобыли“ (§ 1), другого разу „огородные и бобыли“ (§ 40), то-що. Розуміння „мірская“ й „инвентарная“ земля тотожні, тимчасом у правилах сказано: „мірская и инвентарная“ земля (§ 7). До правил увійшли українські слова: запомога, пасмо, карби.

Як видно з перших інв. правил, норму розміру обов'язкової панщини встановлено незалежно від кількості й якості землі. За підставу для розрахунку повинностей взято приналежність господарства до тяглої або пішої категорії, а це кінець-кінцем зазначалося робочим інвентарем і дійсними робочими душами. Хоч у тогочасному господарчому вжитку було усталено розуміння цих двох основних категорій селянських господарств, але непевність такого визначення панщини логічно призвела до утворення іншими інв. правилами нормального розміру земельних ділянок. Окреслити їх будь-якими цифрами було неможливо. Тому за міру земельної норми ухвалено було вважати забезпечення, згідно з місцевим звичаєм, побуту селян, додержуючись найвищого в маєтку наділу. Застережено було тільки, що піше чи півтягле господарство повинне було становити половину тяглою наділу. А втім такою теоретичною вимогою повинності не могли бути приведені до відповідності з кількістю й якістю земельних наділів. Тому всі господарі працювали однаково кількість

днів через те, що належали до тієї чи іншої категорії, незалежно від того, що одні з них мали землі замало, другі більше, а треті навіть по-достатком ¹⁾).

Інвентарні правила встановили в тяглому господарстві подвійну кількість землі проти пішого й призначили для першого 3 тяглих дні панщини й для другого 2 дні піших. Ця оцінка тяглих (1 : 1^{1/3}) показала за низьку й призвела до незвичайного обтяження їх повинностями. Через те тяглі хазяї переводили або збували на сторону свою робочу худобу й добровільно переходили до нижчих категорій. На Волині, одколи заведено обов'язкові інвентарі, парові господарства відмовлялися від половини свого наділу і з парових поробилися поединчими. Підчас підготовки реформи р. 1861, за тяглий день пропонували 1^{1/2}—2 піших ²⁾). Не допоміг і встановлений в § 11 інв. правил догляд повітових маршалків за переходом кріпаків до нижчих категорій. Від р. 1848 кількість тяглих значно зменшилася, й це мало негативні наслідки, як казали поміщики, для розвитку крайового рільництва ³⁾).

Інвентарній реформі закидали ще незабезпечення селянам права оскаржувати розпорядження поміщиків, низьку таксову оплату праці, незабезпечення права переходу селян на чинш, можливість обходів інв. правил, дозвіл замінювати селянські ґрунти й т. д. Значні хиби мало саме переведення реформи. Інвентарі складали сами поміщики, їх ніхто не перевіряв і кріпакам перед затвердженням їх не показано. Кількість селянської землі в них здебільшого показано було неточно ⁴⁾). На Київщині поміщики Канівського, Черкаського, Чигиринського й Звингородського повітів р. 1846 своїх кріпаків в інвентарях зазначали пішими з наділом 3 десятин і з відповідним додатком громадської землі, всяку-ж перевишку відбирали ⁵⁾). Подібні факти особливо виявлялися після 1861 р. при викупній операції, коли з'ясувалося, що поміщики подали в інвентарях далеко не всю землю, якою користувалися селяни. Також і по тому, як інв. реформу переведено, по маєтках зменшувалося землеволодіння селян переводом їх з вищих розрядів хазяйств до нижчих, зарахуванням до двірських і переселенням до інших місць ⁶⁾). Догляд маршалків, що сами були поміщиками й мали свої особисті класові інтереси, не міг бути доцільним. Все це сприяло опозиції поміщиків проти інв. реформи. За Бібікова суворо переслідувано порушення недоторканности марської землі ⁷⁾). Коли-ж він перейшов з Києва на посаду міністра внутрішніх справ, почалося м'якше управління, що відчували його тільки вищі класи ⁸⁾).

¹⁾ Архивъ Госуд. Совѣта, оп. cit., II, 215, 216.

²⁾ Перв. издание мат. Ред. Комиссій, XII, 25, 107, 108. ³⁾ Ibidem, VI, 35.

⁴⁾ Архивъ Госуд. Совѣта, оп. cit., II, 224, Корчаковъ - Сивицкій, 13, 20.

⁵⁾ Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego Lwów. 1900, t. II, 151, 292.

⁶⁾ П о л о в ц о в ъ, оп. cit., 5.

⁷⁾ К о р ч а к о в ъ - С и в и ц к і й, 16.

⁸⁾ Ibidem, 17; B o b r o w s k i, оп. cit. 34; „Кіевская Старина“, Апрѣль 1882 г., стр. 104, примѣчаніе I; О. В о р о п а н о в ъ, „Крестьянская реформа въ Юго-Западн. краѣ“, Вѣстникъ Европы, 1900 г., VIII, стр. 769.

Р. 1855 кн. I. I. Васильчиков, що заступив місце Бібікова, звернувся до міністра внутр. справ з пропозицією переглянути інвентарні правила. Найбільший дефект у них, на його думку, був дуже загальний характер їх, що не охоплював індивідуальних різноманітностей окремих місцевостей краю. Це виходило з того, що правила головно застосовано було до маєтків земельних, від чого незручно було прикладати їх до промислових, якими були маєтки фабричні й лісні. Тому неминучі були часті доповнення, пояснення, ба навіть зміни. Кількість так званої мирської землі, що непорушною повинна була знаходитися в володінні селян, зазначено було свого часу по маєтках на підставі не цілком певних свідчень. Саме встановлення її перечило власницьким правам поміщиків на всі землі своїх маєтків. Недокладність і хибність інвентарів виникала через те, що термін, наданий для їх представлення, був дуже короткий; становище кріпаків, залежних від самоволі своїх панів, невизначене й різноманітне; знов-же й через те, що власники маєтків неоднаково розуміли для чого саме вимагалось від них інвентарі¹⁾.

Від самого початку, як запроваджувано інвентарну реформу, поміщики намагалися одержати дозвіл на право перевіряти землі і правильніший розподіл їх поміж кріпаків. Такі прохання мотивовано тим, що села, котрі належали й звязані були з загальним маєтком, через спадщину або продаж переходили до інших осіб, знов-же й бажанням завести плодозмінну систему господарювання, усунути черезмежність ґрунтів, то-що. Тому вказувано на конечну потребу замінювати мирську землю, особливо коли інвентарі були неточні, виходячи з того, що всенька земля маєтку, не виключаючи й мирської, становила невід'ємну власність поміщикову. Окрім того, останній, за загальним правом про кріпацький стан, міг переселювати своїх кріпаків і продавати їх. Дарма що мирську землю вважали за непорушну, але за правом повної власности поміщик міг продавати усю землю, не виключаючи мирської, і в таких випадках усувати кріпаків з місць їх оселення, з чим було звязане порушення інвентаря²⁾.

По деяких повітах Київщини й Волини було чимало лісових маєтків, де землі здебільшого були непридатні для рільництва й правила тільки за додаткову статтю місцевого харчування. Через те застосовувати до цих маєтків інвентарні правила, засновані виключно на земельній системі, було не вигідно для обох сторін. Треба було також, щоб попереджувати непорозуміння, внести в правила доповнення що-до порядку й способу використання кріпаків для фабричних і заводських робіт і про сами ці роботи. До Смілянської цукроварні графині Бобринської було приписано по-над 1000 душ селян, куплених уже тоді, як інвентарний лад було запроваджено. А як вони в рільництві не працювали і землі не мали, то інвентарні правила на них не поширювано. Але ж ненормально було залишати їх у невизначеному становищі, коли устрій

¹⁾ Д'яло № 49—1855 г., *op. cit.*   ²⁾ *Ibidem.*

маєтку точно регулювали інв. правила. Отже і їхнє становище треба було якось погодити з інвентарним порядком, забезпечивши тим їх працю та побут. Потрібні були зміни в правилах що-до розділу родин, щоб запобігти неправильним розпорядженням поміщиків, що призводили до збільшення кількості безхатників. По деяких маєтках, де було дуже небагато тяглих або й зовсім їх не було, усі кріпаки були півтягли й дехто з них мав робочу худобу, що нею поміщики обробляли свої поля. З того повставала конечна потреба точно визначити платню півтяглим за їхню тяглу працю. Також життя вимагало заходів проти побільшення кількості безземельних (бобилів) і „навіть цілковитого усунення такої некорисної класи людей“. Вважалося за бажане встановити засоби, щоб заохочувати безземельних статкуватися на осілість і стримувати господарів од переходу до безземельних. Праці по-за панщиною, за добровільною угодою кріпаків з поміщиками, були дуже часті. Але сама угода, коли селяни залежали від своїх панів, мала звичайно безумовно примусовий характер і була на шкоду кріпакам. Тому потрібні були й тут зміни й т д. ¹⁾).

Проекти кн. Васильчікова не мали в Петербурзі успіху, бо Микола І пристав на думку державного секретаря графа Блудова. Той гадав, що треба відкласти справу про перегляд інвентарних правил аж доти, доки остаточно буде вирішене питання про інвентарі в колишніх литовських губернях. Треба відзначити, що діялося усе те р. 1855, коли „південно-західній край“ був на військовому стані. Наведені й інші міркування кн. Васильчікова дуже цікаві, бо в них зазначено як тодішні desiderata маєткового дворянства, так і ті особливості інвентарної практики, що з'ясувалися в другій половині інвентарного періоду. Хоч, безперечно, життя висувало на порядок денний потребу переглянути й удосконалити деякі інвентарні норми, тільки-ж ясно було, що інвентарна реформа серйозно сковувала самовладу власників маєтків над кріпаками. Підкреслюючи не одного разу свою думку, що інвентарна реформа порушує власницькі права поміщиків, генерал-губернатор побоювався, що інвентарну систему буде порушено. Він був проти того, щоб прилюдно переглядати інвентарну справу, побоюючися, щоб серед дворян не запанувала надія на цілковиту зміну обов'язкових інвентарів і це не сталося за привід не виконувати їх ²⁾).

Про значіння інв. правил можна судити ще й з того, як ставилася поміщицька класа до інв. реформи напередодні загальної селянської реформи 19 лютого 1861 р. Коли уряд вирішив узяти на Правобережжю за підвалину для реформи інв. правила, то поміщицькі губерські підготовчі комітети й Київська загальна комісія почали проти того кампанію. Волинський комітет прохав р. 1858 дозволу не вважати на інв. правила ³⁾). Київська загальна комісія доводила, що інв. правила ніби-то містили в собі тільки адміністративний устрій селян і що з цих правил не слід

¹⁾ Ibidem. ²⁾ Ibidem. ³⁾ Архивъ Госуд. Совѣта, op. cit., I, 91.

виводити на майбутнє юридичних прав для них¹⁾. Усі три комітети й комісія, визнаючи сімейне право на землю, відкидали, що сільська громада має право на землю. В усіх 4 проектах ані одного навіть разу не вжито виразу „мірская земля“, що йому інв. правила надавали значіння юридичного терміну. Волинський комітет натомість звав селянську землю орендою, а Подільський повинностною. Волинський викупний проект зазначав, що найгірше те, що інв. правилами встановлено „мирську“ землю²⁾. Так думали протиставити поміщицькому маєткові поодинокі селянські одиниці, а не селянський „мір“ — громаду, що її вважали за цілком московську вигадку. Назви землі інвентарною були одіозні й їх старанно обминали³⁾. Комітети були й за те, щоб значно зменшити інвентарне землекористування селян. Київська загальна комісія гадала, що небезпечно давати кріпакам цілком завдовольщі наділи. Мали за вигідніше для поміщиків залишати селян при їх злиднених наділах і легких повинностях, щоб повернути їх до найманої праці, потрібної для поміщицьких господарств⁴⁾. Всі такі умови Комісія вбачала в пішому наділі⁵⁾. Отже, сами поміщики гадали, що піший кріпацький наділ не завдовольняє селянські потреби. Коли перевірювано уставні грамоти і замінювано їх на викупні акти, дехто з поміщиків під різними приводами навіть не показували інвентарів⁶⁾.

Уніфікація інвентарної практики, що фактично встановила однакові господарчі норми на терені трьох великих губернь з їх різноманітними умовами, то, розуміється, був сміливий крок. Це, мабуть, розумів і сам Бібіков, коли в правилах не одного разу покликувавсь на додержання місцевих звичаїв. Як гадає Семевський, обов'язкові інвентарі — це був як-найактивніший крок на користь кріпакам з усього зробленого для них за Миколи I⁷⁾. Але zarazом, і старі, і нові дослідники гадають, що інвентарна реформа мало поліпшила долю селян⁸⁾.

II.

Ми зрозуміємо неповно, як жили народні селянські маси в поміщицьких маєтках Волини за доби інв. реформи, коли не простежимо,

¹⁾ Перв. Изд. мат. Редакц. Коммиссій, XII, 14, 15.

²⁾ Ibidem, VI, 5.   ³⁾ Bobrowski, II, 152, 154, 161, 396.

⁴⁾ У Канівському, Черкаському, Чигиринському й Звиногородському повітах поміщики так і зробили. Зменшивши, як вище зазначено, перед тим, як заведено обов'язкові інвентарі, землеволодіння своїх кріпаків, вони позапаншизняну роботу їх використовували для цукроварної промисловости (Bobrowski, II, 151).

⁵⁾ Перв. Изд. Матер. Ред. Ком., VI, 18.

⁶⁾ Корчаковъ-Сивицькій, op. cit., 17.

⁷⁾ В. И. Семевскій, Крестьянскій вопросъ въ Россіи въ 18 и въ первой половинѣ 19 вѣка, II, 504.

⁸⁾ В цитованій праці Н. П. Василенка зазначені думки А. С. Хомякова, Ю. Ф. Самарина, А. І. Кошелева, сенатора Половцова, В. Я. Шульгина. З нових дослідників М. Є. Слабченко, op. cit., 168, 169; М. Яворський, Україна в епоху капіталізма, I, 315. Bobrowski, що брав участь у Київському губерському комітеті і в загальній комісії, має інв. реформу за „największe dobrodziejstwo“ для краю. Op. cit., I, 229.

які саме земельні відносини на Правобережжі виявилися на підставі обов'язкових інвентарів. Поміщицьких маєтків було:

на Волині	4271,	що мали	2,933,137	десят. землі
„ Поділля	2054	„ „	1,760,978	„ „
„ Київщині	2210	„ „	1,785,350	„ „

У загальній кількості поміщицької землі 47% було під лісами. Площа поміщицького маєтку пересічно становила:

на Волині	686,7	дес.
„ Поділля	857,3	„
„ Київщині	807,8	„

Селянських інвентарних господарств було:

на Волині	129,815,	що мали	1,477,571	дес.
„ Поділля	157,784	„ „	1,304,831	„
„ Київщині	164,818	„ „	1,275,484	„

Орних ґрунтів у селянському користуванні скрізь було більше, ніж у поміщиків, а саме: на Волині в 1,4 рази і на Київщині в 1,1. Що-ж до Поділля, то там у селян орних земель і сіножати було більше в 1,002 рази. Сінокосних земель на Волині у селян було більше проти поміщиків на 1,2. На Київщині селянські сіножати становили тільки 0,7 поміщицьких.

Середня площа орних ґрунтів кріпацького інвентарного господарства становила на Волині 7,6 дес. і на Київщині 5,5 дес. Що-ж до Поділля, то там орної разом з садибною, городньою і сінокосною землею було 8,2 дес. ¹⁾

Селянські господарства по окремих категоріях на Правобережжі розподілено було загалом так:

господарств тяглих було	162,965	чи	34,5	%
„ піших „	229,308	„	48,75	%
„ городників було	43,750	„	9,25	%
„ безземельн. (бобилів)	34,585	„	7,5	%

Але різні губернії тут мали свої особливості. Отож, на Київщині тяглих родин було 30,880 чи 17%, піших 116,353 чи 64%, городників 22,179 чи 12% і бобилів 12,623 чи 7%. На Поділля тяглих 58,626 чи 37%, піших 75,783 чи 48%, городників 11,892 чи 7% і бобилів 12,980 чи 8%. На Волині тяглих 73,459 чи 57%, піших 37,172 чи 30%, городників 9,679 чи 7% і бобилів 8982 чи 6% ²⁾.

¹⁾ Вирахування зроблено, ґрунтуючися на цифрах, поданих у Корчакова-Сівіцького (ор. cit., таблиця). Останні трохи різняться від цифр, наведених у матеріалах Редакції Комісії. Й ті, й ті не можна визнати за точні. Корчаков-Сівіцький завідував, за Бібікова інвентарним відділом і разом із ним перейшов до Петербургу. Сенатор Половцов уважав цифри Корчакова-Сівіцького за найбільш гідні довіри (ор. cit., 3).

²⁾ Перв. изд. матер. Ред. Ком., XVI.

Площа інвентарних наділів на Правобережжю (в десятинах) була така ¹⁾:

В різних повітах	Наділи тяглих господарств			Наділи піших господарств		
	Найбіль- ший	Наймен- ший	Переваж- ний	Найбіль- ший	Наймен- ший	Переваж- ний
Волинь.	15 ¹ / ₂ — 54	1 — 5	6 ¹ / ₂ — 12	6 — 20	¹ / ₆ — 2 ⁵ / ₄	3 ¹ / ₄ — 6 ¹ / ₂
Поділля.	10 — 23	1 ¹ / ₂ — 5	6 ¹ / ₂	5 — 10	1 — 2 ¹ / ₂	3 ¹ / ₄ — 4
Київщина.	9 — 16	1 — 5	6 — 9	4 — 9 ¹ / ₂	1 — 3	3 — 6 ¹ / ₂

Отже, за інвентарної доби на Правобережжю переважна форма кріпацького селянського господарства це було не міцніше тягле господарство, дарма що його, як вище згадано, протегували перед реформою поміщики, а піше, що за його не вважали, щоб воно завдовольняло—саме по собі—матеріальний побут кріпаків. Але рівночасно Волинь була країна тяглих господарств. Вона, хоча й перевищувала дві інші губернії кількістю поміщицьких і селянських ґрунтів, але мала найменше інв. селянських господарств. В ній найменше було городнього й цілком безземельного пролетаріату. Поміщицькі маєтки на Волині що-до загальної кількості земель були дрібніші як подільські та київські. Пересічна площа селянського господарства на Волині дуже програвала від того, що внутрішній розподіл категорій господарств був нерівний: від 54 до 1 десятина тяглого й від 20 до ¹/₆ пішого.

Оцей результат утворення кількості й характеру селянських хазяйств, розуміється, не міг бути наслідком виключно інв. реформи. Інв. правила не утворювали якоїсь нової системи земельного забезпечення. Фактично вони залишали його таким, яким воно було давніш. Але все-ж не слід забувати, що, подаючи інвентарі на затвердження, поміщики робили зміни в складі селянських господарств. Той самий процес відбувався і протягом усього періоду, як діяли інв. правила.

Волинь за 40-х років минулого віку була країна великих панів. Скрізь було видно палаци, парки, модні повози з розкішним запрягом. Титул „jaśnieoświeconych i jaśniewielmożnych“, як добродушно іронізує Крашевський, був тим, чим ковтун у Пинську.. Великі маєтки роздрібнюються на менші шляхетські посілости ²⁾. Дворян, що мали земельні маєтки, було 9541; дворян без маєтків—83,653. Багато не всі з них були справжні дворяни, бо тільки 1347 із їх затвердила герольдія; решта-ж—91,847 мали визнання дворянства тільки від дворянського депутатського зібрання. Дворян, котрі мали виборче право в дворянських виборах, рахувалося 1496. Коли порівняти ці цифри до Київщини, де під той час було дворян маєткових 4364 і безземельних 60,856, і Поділля з 3493

¹⁾ Ibidem, IV, прилож. 12, стор. 186^e—189.

²⁾ I. I. Kraszewski, Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy. Wilno, 1840, II, 98, 99

перших і 32,693 других, то виявиться, що Волинь, яка й територіяльно була більша за дві інші губернії, кількістю дворянських „душ“ була на Правобережжі на першому місці¹⁾. Поміщики переважно були поляки-католики. Кількість маєтків „руських“ власників становила р. 1861 6⁰/₁₀²⁾.

Контрасти паладам становили вбогі волинські і надто волинсько-поліські села. Хати кріпаків здебільшого були збудовані з дрібних кавалків дерева і поліплені глиною, з призьбами. При тому вони звичайно були чисто вимазані глиною й оточені деревами й плотом або дубовим тином. Часом, за браком дерева, пліт робили з землі й гною. В деяких частинах убогого Полісся люди мешкали в курних мазанках, в безпосередньому сусідстві з худобою. По хатах палили дровами, або соломою, або лодигами хвастів, кукурудзи й сушеного гною. Поліські оселі знаходилися посеред соснових лісів, пісків, боліт і води. Волинські кріпаки мали смутний понурій вигляд, були простодушні, слухняні й добрі. Вони покійно вклонялися, зустрічаючися з панами, і за найменшу допомогу або за ласкаве слово навіть припадали до ніг, але довго не забували кривди й образи. Поліщуки були мовчазні, але, коли зачепити їх, то з охотою балакали. Особливо, коли розмова йшла про його лихо або про панів, говорив-би поліщук день і ніч³⁾.

Селян під той час на Волині було: скарбових, старостинських, ленних, поманастирських, шкільних, міських та інших 63,699 душ, сконфіскованих після польського повстання 82,210, таких, що були власністю католицьких монастирів, костьолів та духівництва 24,965 і поміщицьких і двірських людей 876,041. Отже, найбільше закріпачених селян належало до поміщиків. З загальної кількості селян 77% було українців-православних⁴⁾.

Головна промисловість Волини це було рільництво й лісівництво. Щороку посилено за кордон пшениці й іншого хліба до 46 тисяч чвертів і лісових матеріалів на 20 тисяч карбованців сріблом. Окрім того, провадивсь чималенький торг коноплями, льоном, шкурами, смолою, воском, тютюном, медом, горілкою, різними господарчими виробами, шпанковою овечою вовною, коров'ячим і конопляним маслом. Функціонували р. 1841 заводи: 983 гуральні, 34 броварі, 11 свічкарень, 8 милярень, 2 фаянсових і 1 порцеляновий заводи, 34 гарбарських, 18 поташних, 16 гут, 4 чавунних, 3 мідяних, 81 залізних, 25 цегельних, 16 вапнярних, 10 кінських, 7 рогатого товару, 83 шпанських овець, 225 полотняних, 7 тютюнових, 70 суконних, 4 папірні, 2 гаптарні, 2 каретних і 2 фабрики капелюшів. Порівнюючи з іншими губерніями Правобережжя, Волинь кількістю гут, гуралень, суконних, полотняних, тютюнових, поташних і заводів шпанських овець була на першому місці, але ще не було жад-

¹⁾ Дѣло о собраніи статистическихъ свѣдѣній въ губ. Кіев., Под. и Вольн. 1841 — 1842 г., № 184, в Кнѣвському Центр. Историч. Архиві.

²⁾ А. Забѣлинъ, Военно-статистическое обозрѣніе Вольн. губ., часть I, стор. 208.

³⁾ Ibidem, стор. 161; K r a s z e w s k i, op. cit., I, 177, II, 98—110.

⁴⁾ Дѣло № 184, op. cit.

ної цукроварні. Почато будувати цукроварню в селі Кримні графа Браніцького. Водяні сплави проваджено на ріках Бузі, Стирі, Турії, Ікві, Горині, Случі й Стублі¹⁾. Головні сухоземні дороги провадили до Польщі й Австрії і до Петербурга, Москви й Одеси. Наприкінці р. 1841 були такі справочні ціни: за чверть житнього борошна 4 крб. сріблом, гречаних круп 5 крб., вівса 2 крб. 40 к., за фунт м'яса 2¹/₂ к., пуд сіна 20 коп., соломи 5 к. Горілки було викурено на скарбових гуральнях 8957 відер і на приватних 895,198 відер (1840—1841 р.) Горілку продавали до скарбу й одкупникам од 45 к. до 2 крб. ср. за відро. На поміщицьких селянах рахувалося залеглих податків 10⁰/₁₀ загальної кількості недоплат по губерні²⁾.

За кріпацтва поміщики на всьому Правобережжю розвинули широке виробництво хліба надто пшениці для збуту на чорноморські і балтицькі ринки. Рівночасно розвинулася виробна промисловість, переважно горілчана, а далі й цукроварна. Горілчану продукцію було тісно звязано з сільським господарством. Менші маетки з'єднали з нею свої інтереси, щоб використовувати лишки зернових продуктів³⁾. Часом цей напрямок мав нездоровий ухил, бо на-весні не вистарчало хліба не тільки для селян, ба й для поміщиків⁴⁾. Промислові підприємства виникали й довго розвивалися в сфері великого поміщицького землеволодіння. З обрбної промисловости 92⁰/₁₀ містилося по сільських місцевостях. Р. 1847 вивіз через місцеві Устилузьку, Дружкопільську, Радзивілівську й Волочиську митниці становив 2,699,132 р.⁵⁾. За 50-х років на Україні вже завойовувала собі місце фабрика купецька й міщанська, що користувалася не з кріпацької, а з найманої праці⁶⁾.

Господарювання проваджено на Волині за трипільною системою. У західній частині найкращі родючі землі були на півдні Володимирського, в північно-західній і в західній частині Дубенського й на півдні Кременецького повітів. Поліпшували господарювання повільно. Плодозмін починали заводити тільки по великих латифундіях. Силу панських маєтків було віддано в посесію. У поміщиків велике значіння мали жонци й економи; на них вони цілком покладалися й від них часто безпосередньо залежала доля кріпаків. Крашевський у своїх мемуарах мальовничо зазначає ці самовпевнені постаті „w czapkach uszatyach, surdutach szarych, z kijami w rękach, z rogardliwą miną“. Не аби-яку ролю в поміщиків мали ще й жиди-гуральники і корчмарі. Селяни призвичаєні до пияцтва. Торг мало не цілком був у жидівських руках. Панські землі

¹⁾ Д'яло № 184, ор. cit. Про інші річки не згадується.

²⁾ Ibidem.

³⁾ А. Я р о ш е в и ч ь, Общій очеркъ эконом. жизни Юго-Запад. края. „Весь Юго-Зап. край“, 1914 г., стор. 13, 18, 22.

⁴⁾ Военно-статистическое обозрѣніе Волын. губ. СПб. 1850 г., стор. 78.

⁵⁾ Ibidem. дод. 5, № 7.

⁶⁾ А. П. О г л о б л и н. Очерки по истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика, стр. 11.

були кращі, ніж селянські. Поміщики, за незначними винятками, ані трохи не дбали, щоб поліпшити побут селян. Крім звичайної панщини, сили різних даремщин, данин і грошового чиншу, поміщики ще наймали своїх кріпаків підприємцям-жидам для сплавів дерева й інших далеких робіт і різних послуг, сливе нічим за те не винагороджуючи селян і не завсіди навіть виплачуючи за них податки. Селяни північних повітів, де менше орних ґрунтів, малі прибутки з рільництва компенсували собі лісним промислом. Найбільш це було в Володимирському й Рівенському повітах, де виробляли клепки, бальки, смолу, поташ і готували ліс до сплаву ¹⁾.

За інвентарної доби на Володимирщині було 156 маєтків ²⁾, 13 містечок, 180 сіл, 225 „деревень“. Серед них таких сіл і „деревень“, що мали більше за 50 дворів, було 62, менше за 10 дворів 51 і середніх— 35 ³⁾. Селянських родин рахувалося 9.942 і садиб 8.751. З селянських родин тяглі становили 6.843 або 70%, піші 1.945 або 19%, городники 653 або 6% і безземельні (бобилі) 501 або 5%. Наділ орного ґрунту становив:

На тягле господарство		більший	16 дес.	1000 кв. саж.
		що переважав	9 „	2100 „ „
		менший	2 „	400 „ „
На піше господарство		більший	9 дес.	2100 кв. саж.
		що переважав	4 „	2200 „ „
		менший	1 „	1500 „ „ ⁴⁾

Кріпацького поміщицького селянства в повіті було 30.524 чоловіків, 32.775 жінок, 7 двірських чол. і 9 жінок ⁵⁾, з чого на одне господарство припадало 7 душ. Отже, на Володимирщині в кріпацьких селянських господарствах ще більшою мірою переважали тяглі, ніж пересічно по цілій Волині.

Перша половина інвентарної доби проходила за Бібікова (1838—1852). Його тимчасово заступав, а згодом і замінив колишній волинський губернатор генерал князь І. І. Васильчиков, що був за Київського генерал-губернатора до польського повстання. Военними губернаторами міста Житомира й Волинськими цивільними губернаторами були: генерали Каменський, Васильчиков, Кривцов, Сінельников і заступник Політковський. Губерськими маршалками були граф Ромуальд Ледоховський і Карл Микучич. Повітове начальство на Володимирщині являли: повітові маршалки граф Красіцький і згодом Іоаким Сумовський і повітовий земський

¹⁾ Военно-стат. обозрѣніе, 66—84; Забѣлинъ, I, 62; Kraszewski I, 9, 85, 88, 173, 174; Wobrowski op. cit., I, 181; F. N. Wołyń, jego mieszkańce w. r. 1863. Drezno 1870, str. 78.

²⁾ О. Левицкій, op. cit., 266.

³⁾ Военно-стат. обозрѣніе, 74.

⁴⁾ Перв. Изд. матер. Ред. Комм., IV і XVI. Але в VI томі цифри наділу трохи інші.

⁵⁾ Тройницькій, op. cit. 29.

справник Мейер ¹⁾). Володимирським повітовим суддею був Галактіон Короленко ²⁾), батько В. Г. Короленка ³⁾). Сприятливі для селян інформації в селянських справах вищій владі давав корпус жандармів полковник Арендаренко ⁴⁾).

Коли на Володимирщині на початку 1848 р. маршалок граф Красіцький і справник Мейер запроваджували перші інв. правила, від власників маєтків було взято підписки трьох родів. По-перше, поміщики засвідчували, що інв. правила й виписи з затверджених од губерських інв. комітетів інвентарів їм оголошено й вони зобов'язуються додержуватися їх „справно без найменшого ухилення“. В другій підписці зазначалося те-ж саме, ще й додано: „коли я ухилятимуся від точного виконання правил, вимагатиму від селян зайвого, утискуватиму й гнобитиму їх, то відданий буду за все до воєнного суду“. Третя підписка поміщиків стверджувала, що зазначені в представлених од них інвентарях землі за останні 6 літ справді були в користуванні селян і фактично р. 1847 у них знаходилися. З рапортів Мейєрових видно, що і поміщики, і селяни прийняли інвентарну реформу „з повною вдячністю і ніяких хибних тлумачень не було“. Те саме стверджував і справник Кременецького повіту. У серпні р. 1848 він писав до Бібікова, що, хоч у Кременецькому повіті, розташованому на австрійському кордоні, порядок поміж селянами встановити важче, ніж у внутрішніх повітах, проте, відколи запроваджено обов'язкові інвентарі, жадного заколоту не виникало ⁴⁾). З опису справ видно, що р. 1848 було чимало скарг поміщиків на те, що селяни їх не слухаються, але, на жаль, самих справ немає ⁵⁾).

Коли р. 1848 почалася холера, то, за наказом Бібікова, граф Красіцький запропонував поміщикам попускати своїм селянам, давши їм полегшення в згонних днях і інших роботах. Поміщики пристали на це, і більшість селян зібрала хліб з своїх полів, а через це трохи опізнилися з збором панської хліба ⁶⁾).

В маєтках графів Чацьких залюднено було кріпацькі селянські господарства густенько, проте неоднаково. В Сілецькому маєткові на 1 господарство припадало 7 душ, у Мишівському 8 душ і в Порицькому (коли не рахувати чиншових і безземельних) 9 душ. У Мишівському ціл-

¹⁾ Це видно з власноручних підписів цих осіб у справах інвентарного відділу Канцелярії Київського воєнного, Подільськ. і Волин. генерал-губернатора, що переховуються в Київському Центр. Історичн. Архіві; на них я далі покликаюся.

²⁾ Д'яло № 461, 1849—50 рр.

³⁾ В. Короленко, Історія мого сучасника. СПб. 1911 г. I, 15—16.

⁴⁾ Матеріали колишнього архівного семінара проф. Е. Д. Сташевського (в Київському Центр. Істор. Архіві).

⁵⁾ Справи № 29 по с. Конюхи поміщика Ледоховського, № 144 по сс Млинські й Поромів п. Пражмівського, № 102 по Любомльському маєтку графів Браніцьких, №№ 111 і 142 по с. Бореска п. Тодвена, с. Бубнів п. Кашовського й с. Козлів п. Ручинського. Шульгин каже, що кожен ухил кріпаків від виконання обов'язків поміщики тоді трактували за явну неслухняність або бунт (ор. cit., 98).

⁶⁾ Матеріали б. семінара, ор. cit.

ком не показано безземельних. В Сілецькому, кількість безземельних дворів становила 6% загальної кількості усіх господарств; в Порицькому—25%. До останніх увіходили двірські люди й безхатники, але з них виключено 640 городників, що платили чинш. Такий нерівномірний склад кріпацьких господарств у Порицькому маєткові, як можна припускати, пояснювався тим, що там було й містечко Порицьк. Відношення загальної площі селянських сінокосяних до орних ґрунтів також було неоднакове в різних маєтках. Так, у Порицькому воно являло собою 1:3, Сілецькому 1:4 і в Мишівському 1:6. Як видно з уміщеної далі таблиці, господарча система у графів Чацьких базувалася на тяглих кріпацьких господарствах. Піші становили в Порицькому маєткові 23% і в Сілецькому 52% тяглих. І тільки в одному Мишівському маєтку піші трохи переважали тяглих ¹⁾).

НАЗВА МАЄТКУ	Господарств тяглих	Господарств піших	Наділ тяглого господарства в десятинах і саж.			Наділ пішого господарства в десятинах		
			Садібн. землі	Орної	Сіножа- ти	Садіб- ної	Орної	Сіно- жати
В маєтку Порицькому	190	45	1317 кв. с.	10 дес. 1299 кв. с.	3 дес. 1133 кв. с.	1317 кв. с.	7 дес. 979 кв. с.	2 дес. 1126 кв. с.
Мишівському	91	102	1317 кв. с.	10 дес. 234 кв. с.	1 дес. 1551 кв. с.	1317 кв. с.	7 дес. 1638 кв. с.	1 дес. 234 кв. с.
Сілецькому	268	141	1317 кв. с.	9 дес. 2106 кв. с.	2 дес. 468 кв. с.	1317 кв. с.	4 дес. 2253 кв. с.	1 дес. 234 кв. с. ²⁾

По менших панських маєтках господарювання також ґрунтувалося на тяглих. Кріпацьких господарств у них було небагато: в Боришкovichах 7, Матові 11, Янові поміщика Васілевського 12, Янові посесора Дрогаєвського 10, Холопечах 12 тяглих і 16 піших. В Дружкополі п. Загурського було 465 ревізьких душ. У Матові залюдненість кріпацького хазяйства становила 5 душ ³⁾).

За доби, коли запроваджувано інв. реформу, показалося цікаве з аграрного боку явище. Поміщики почали робити переділ селянських ґрунтів. У частині с. Матова поміщика Закревського, доки не було заведено обов'язкових інвентарів, 11 селянських господарств мали орного ґрунту одні по 5 моргів у кожній зміні, а інші по 7 моргів. Одколи-ж заведено інвентар, усі орні ґрунти поділено поміж них на рівні частини по 6 моргів у кожній зміні, а всього по 18 моргів. Закревський таку

¹⁾ Д'яло № 97 — 1850 г. ²⁾ Ibidem, чернетні матеріали.

³⁾ Д'яла №№ 18—1851 г., 111—1848 г., 107—1850 г., 58—1851 г., 7 1—1852 г.

зміну пояснив тим, що всі селяни мали однакову користь і відбували однакову роботу, а через те він і зрівняв їхні ґрунти ¹⁾.

Р. 1847 граф Віктор Андрієвич Чацький почав у м. Порицьку і селах Старому Порицьку, Риковичах, Павловці, Трубках, Переславичах, Кучках і в частині с. Самоволя розмежовувати селянські землі, „щоб зрівняти й довести їх у маєткові до певної міри“. Коли було оголошено інв. правила, поміщик повідомив про те маршалка й зобов'язавсь, що „пропорцію“ землі у селян змінено не буде. Розмежування закінчилося р. 1849. Наслідки його були такі:

До розмежування було:	Після розмежування стало:
Орних земель . . . 1913 ¹ / ₄ дес.	1845 дес. 1200 кв. саж.
Сіножати . . . . . 640 дес.	612 „ 2297 „
Городів . . . . . 178 ³ / ₈ дес.	312 „ 1212 „
	Громадської оранки . . . 85 дес. 372 к. с.

Справник Мейер, що, з наказу Бібікова, розслідував цю справу, зазначав, що селяни „по невѣжеству“ не могли сказати, скільки в них раніш було землі й скільки стало після розмежування. Вони пояснювали, що урядової міри землі не розуміють, а ґрунти міряють засівами. Переміна ґрунтів у них вийшла в одних до того, як видано інв. правила, в інших — по тому. Засів у них після переділу зроблений у декотрих більший і ні в кого не менший проти попередніх. Якість їхніх нових участків така сама, як була на старих. Для чого-ж пан попереділяв їхні землі, вони не знали ²⁾.

В селах Мишові, Зимному, Менчицях, Біличах, Бискупичах, Горичові і Древинах графиня Марія Чацька також поробила загальне розмежування земель. У Мишові, Менчицях і Бискупичах у 1851 р. переміну ґрунтів було закінчено, причому просторинь і якість нових участків порівнюючи до попередніх не змінилася. В інших селах селяни в 1851 р. ще користувалися давніми наділами ³⁾.

В селах Сільці, Хмелеві, Яновичах, Войковичах, Хворостові, Сичові, Жалемичах, Черчицях, частині Чесного Хреста, Житині, Навратині, Березовичах, Беаті і Вульці Фалемицькій поміщик граф Фелікс Михайлович Чацький, ще й обов'язкових інвентарів не було заведено, почав розмежовувати через те, що „в маєткові його землі не були доведені до певної міри“. У Войковичах, Хворостові, Сичові, Беаті й Березовичах цю операцію р. 1851 вже було закінчено і якості й просторони не змінено. В інших-же селах селяни ще обробляли давні ґрунти ⁴⁾.

Волинський губернатор Кривцов, розглянувши рапорти в цих справах од Мейера, наказав власникові Порицького маєтку не робити жадних перемін у селянських ґрунтах, аж доки він подасть акта угоди про те з селянами і відповідні плани з усіма поясненнями що-до проекту розмежування. З надісланого від гр. Віктора Чацького „геометрическаго

¹⁾ Дѣло № 111 — 1848 г. ²⁾ Дѣло № 97—1850 р. ³⁾ Ibidem. ⁴⁾ Ibidem.

инвентаря“ виявилось, що в нього тяглих було дві категорії: 55 з наділом по 14 дес. 1449 кв. с. і 180 з наділом по 10 дес. 1023 кв. с. Крім того, було 87 городників, що мали 1—2 морги садибної землі, а дехто й по моргу сіножати. За планом-же розмежування тяглі показані всі однієї категорії 246; в одних селах їм дано наділ од 11 дес. 3 кв. с. до 11 дес. 2365 к. с., а в інших по 10 дес. 1574 кв. с. — 10 дес. 1765 кв. с. Отже виходило, що після переділу віддано селянам на 109 дес. 2158 к. с. більше як у них було досі. Хоч гр. Чацький акту угоди з селянами що-до переділу й не подав, але Волинський інв. комітет висловивсь за те, щоб його затвердити. Рапорти Мейера свідчили, що селяни з цієї операції були завдоволені, і земля була не гірша як на попередніх ділянках. Крім того, комітет особливу звернув увагу на те, що, хоч 55 господарів раніше мали по 14 дес. 1449 кв. с., але після розмежування 246 господарів одержали по 11 дес. з лишком, і загальна площа кріпацької землі збільшилась на 109 дес. 2158 к. с. Як гадав комітет, ця норма цілком забезпечувала селянський добробут, і приватна користь частини господарів повинна була поступитися загальній вигоді для більшості їх ¹⁾.

Отже, всі описані реформи в латифундіях графів Чацьких і в Матові мали однакові риси. Площу землі в селянських господарствах зрівнювали, зменшуючи більші до міри середніх або до механічної середньої міри, як це було в Матові. Разом з тим у Порицькому маєтку збільшено саму кількість господарств. Дарма що, виправдуючися в зазначених діях, поміщики не покликувалися на інв. реформу, тільки-ж навряд чи можна сумніватися в тісному поміж тими явищами звязку. Розмір панщини і повинностей інв. реформа встановила не відповідно до площі землі в селянському господарстві, а згідно з його вищою, середньою або нижчою категорією. Окрім того, правила р. 1848 ввели нормальний розмір селянських господарств, виходячи з вищого в кожному маєткові наділа. За такий повинно було в Чацького бути 14-десятинне, а не 11-десятинне господарство, що до нього зведено було після розмежування. Разом з тим, тут не могли не відбитися ті змагання поміщицькі, що за них генерал-губернатор р. 1855, повідомляв Петербург, знов-таки й тії економічні зміни, що, як ми були зазначили, повставали на Правобережжю від 30-х років. За нових умов сільсько-господарчого капіталізму поміщикам вигідніше було мати більше кріпацьких одиниць з меншими наділами.

Будь-що-будь, з переведених аграрних процесів треба поробити такі висновки. Всупереч інв. правилам, поміщики перемінювали кріпацькі ґрунти без згоди кріпаків. Напередодні інв. реформи по маєтках переводили новий, може підготовчий для цієї реформи, вигідний для власників маєтків переділ селянських господарств. Тому картина, закріплена

¹⁾ Ibidem. Ще по описах значаться справи про переміну селянських ґрунтів: № 29 1850 р. по с. Майршец п. Гутовського, № 10—1860 р. по с. Ліневу п. Пашковського, № 57—1860 р. по с. Дрогичин п. Загурського, але справ цих немає.

в обов'язковому інвентарі, була часом цілком нова, штучно зроблена ad hoc, що не мала 6-літнього існування. Що-ж до постанови Волинського інв. комітету, то зрозуміти її можна, тільки виходячи з того, що комітетові нічого іншого не залишалось, як легалізувати факт виконаного на ґрунті в Порицькому маєткові переділу кріпацьких ґрунтів. Невідомо, як сталося, що останні збільшилися аж на 109 дес. 2158 кв. с. Чи це був звичайний результат тільки точнішого виміру, чи новий додаток од поміщика, може, щоб утворити нових 11 господарів? В першому випадкові не можна вбачати якогось збільшення, бо фактично ці ґрунти перебували в користуванні селян. Нарешті, чи доцільно було затверджувати земельну операцію, при tacito consensu кріпаків, що „по нев'ѣжеству“ ні міри землі, ні мети й сути розмежування не могли зрозуміти? Але може комітет цей сумнів одкидав, певний, що нова операція забезпечувала селянський добробут, а це становило головне завдання інвентарної реформи.

Одне з найважливіших завдань інв. правил було точно зазначити кількість робочих днів. Коли порівняти інвентарні норми праці на Володимирщині до передінвентарних ¹⁾, то в тих маєтках, де перед інвентарною реформою обов'язкову працю було встановлено, за місцевим звичаєм, в 4 дні для повноґрунтових (тяглих) і в 3 дні для півґрунтових (півтяглі, піші), ці розміри перевищували інвентарні. Що-ж до днів шарваркових і літніх, то їх раніш вимагали не з кожної працездатної душі, а з родини. При 3-х робочих душах на родину, вийде, що передінвентарних шарваркових і літніх днів було трохи менше, ніж інв. літніх згонних днів. Та зате останні оплачувано. Інвентарна реформа ще вzakонила жіночу панщину, що її, коли відомості Володимирського справника Лелякова за 1840 р. ²⁾ точні, там сливе не було.

Одколи інвентарну реформу запроваджено, ми бачимо такі факти що-до кріпацьких робіт. У с. Княжах у поміщика Антона Старчевського панщини р. 1848 вимагали по-над норму через те, що було заплачено за селян податки, а крім того, кріпаки заборгувалися були в поміщика ³⁾. У частині с. Матова п. Закревського селяни, робили по 4 дні, а баби 5-ий день. Зайвих днів вимагали від них за заплачену за них рекрутську сплату й через те, що в пана була негайна робота, а він хтів почасті зарахувати їм за згонні й будівельні. Але кріпаки про ті наміри поміщиків не знали. Як зазначав маршалок, селяни урочну роботу виконували, замість одного дня, в два дні. Це бувало або через їхнє ледацтво, або, ще більше, через те, що не були вони спроможні закінчити роботу в один день. На підставі інв. правил, записувано їм за роботу один день. Але вони рахували собі стільки днів, скільки фактично працювали. Маршалок Сумовський заборонив поміщиків таку урочну роботу ⁴⁾.

¹⁾ О. Левицькій, *op. cit.* 266, 267.

²⁾ *Ibidem.*

³⁾ Дѣло № 93 — 1848

⁴⁾ Дѣло № 111 — 1848 — 52_гг.

Р. 1849 скарги селян на зайву працю в Матові поновилися. З робочих книжок встановити цього було не можна, бо записували їх неясно, а обрахунків на карбах не провадили. Року 1850, перевівши слідство, з'ясували, що селяни працювали по 3 дні чоловічих і 1 жіночому з кожного господарства. Окрім того, одробляли по 1 дню чоловічому й жіночому за борг на податки. Орала плугом з своїм запрягом — 4 або 5 штук робочої худоби — один морг за два дні панщини. Боронували й косили морг і рубали дрова в лісі $\frac{1}{4}$ куб. саж. за день панщини. Пряли в день 5 пасом у 30 ниток завдовжки (мотовило на $2\frac{1}{2}$ аршини). Молотили за день панщини влітку озимого хліба 50 снопів, а в інший час 45 снопів, а ярину влітку по 80 снопів і в інший час по 70 снопів. Тимчасом, згідно з § 3 інв. правил, наказано було молотити в день озимого хліба від 1 квітня до 1 жовтня 50 снопів, а в інший час 40 снопів, і ярини 75 снопів, а в інший час 75 снопів. Тому порушення інвентаря пан поясняв малою мірою снопів, що на перев'язі мали не більше як 5 пальців. Підчас нічної варти вечорами й ранками, всупереч інв. правилам, рубали поміщикові дрова. В маєткові Закревського було тільки 60 ревільких душ і, через незначні прибутки, двір не міг мати управителя (жонци), щоб розпоряджатися і провадити звідомлення ¹⁾.

У селі Головно Любомльського маєтку з селян неправильно вимагали прядиво й инш. З наказу губернатора генерала Каменського це заборонено ²⁾

В с. Боришковичах п. Цезарія Држевецького р. 1851 кріпаки працювали по 3, а часом так і по 4 дні; улітку чоловіки й баби протягом цілого тижня виходили на панщину чисто всі ³⁾. В селах Турупині, Блаженику й частині Верби п. Скибичького, що були під управлінням Каєтана Стройновського, тяглі й піші одбували панщину по 3 дні, а 4-ий день жіночу. Деякі з них, не закінчивши урока в один день, мусіли працювати й другого дня ⁴⁾. У частині с. Верби п. Олізара панщина одбувалася по 3 дні на тиждень; свята на користь кріпаків не виключалися, і вони працювали навіть великоднього тижня. З робочої книжки господаря Петра Павловича Смоляра 41 р. видно, що в його родині здатних до праці душ було двоє: він сам і жінка Параска 43 років; нездатні — діти їхні Онуфрій 15 років та Марина 10 років. У господарстві було 4 воли, 1 ялівка, 5 овець і 2 свині. З Смолярів належало панщини чоловічої 156 днів, жіночої 52, днів будівельних 8, згонних літніх 24 за гроші від 2 душ ⁵⁾. В с. Островок п. Виджги чоловіки робили по 3 дні, баби-ж більше, ніж положено за інвентарем. Також і на згонні дні виходили більше, ніж один день з робочої душі на тиждень ⁶⁾.

Таке саме становище було й р. 1852. У с. Холопечах у п. Феліціяна Старчевського півтяглі селяни працювали нарівні з тяглими. Одколи

¹⁾ Д'яло № 111 — 1848- 52 гг.   ²⁾ Матеріяли б. архівного семінару, оп. cit.

³⁾ Д'яло № 18 — 1851 г.   ⁴⁾ Д'яло № 34 — 1851 г.

⁵⁾ Д'яло № 57 — 1851—1852 г.   ⁶⁾ Д'яло № 48 — 1851 г.

Старчевський вступив у володіння маєтком, усі селяни в даному йому інвентарі показані були цілогрунтовими. А втім, Сумовський викрив, що 12 господарів було цілогрунтових, а 16 — півгрунтових. Як заперечував Старчевський, у останніх другу половину ґрунтів засмітили, через їхнє ледацтво, корчі. Сумовський, проте, наказав не вимагати від них роботи більшої, ніж з півгрунтових (піших), аж доки їм буде додано ґрунтів. З робочої книжки господаря Василя Якубовича Поліщука, 46 років, видно, що в його господарстві було 4 працездатних душ: він сам, син Іван, 26 років, його дружина Домка, 23 років, та син Онисько, 19 років. У них була тільки одна корова. Чоловічу панщину одбували четвергами, п'ятницями та суботами, жіночу — четвергами ¹⁾).

Р. 1853 трапляється факт, коли інв. правила цілком порушено. У с. Білополі, в маєтку кол. губерського маршалка графа Ромуальда Ледоховського чоловіки й баби одбували працю не згідно з інв. нормою, а в міру потреби поміщицької. Підчас жнив кріпаків зганяли на роботу цілими родинами протягом цілого тижня. Робочі дні наперед не було визначено; дні свят і непогідні віднесені були до селян ²⁾).

У м. Дружкополі й с. Волиці Станіслава й Юлія Загурських, де було 465 ревізьких душ, інв. правила виконувано й претенсій селяни в 1851—1852 рр. не заявляли ³⁾).

Отже, по багатьох маєтках протягом 1848—1853 рр. селяни працювали більше днів звичайної панщини, ніж то встановлено було в інв. правилах. По деяких місцях навіть було зрівняно кількість днів праці для таких нерівних господарств, якими були тяглі й півтяглі або піші. Крім звичайної панщини, селян було надмірно обтяжено одробками поміщикам за сплачені за них державні податки, за різні запомоги й інші борги їх тим-таки поміщикам. Ці одробки, що їх власне й не вважали за панщину, отже повинні вони були бути явищем виключним, мали хронічний і разуразний характер. Від кріпаків вимагали де-далі нових і нових нескінченних і непереробних днів роботи.

У безпосередньому зв'язку з кріпацькою роботою була справа розрахунків поміщиків з селянами. Ст. 57 правил р. 1848 р. наказувала першим що-тижня або що двох тижнів переводити з селянами розрахунки за виконану роботу, залеглості, зароблені і виплачені гроші, дані їм запомоги, то-що. Усе це треба було записувати до робочих книжок. Щоб селяни краще зрозуміли, дозволялося обраховуватися з ними також і на карбах. Практика обрахунків змальовує тодішні умови кріпацького побуту й з'ясовує те, що сказано про панщизняну працю.

У с. Княжах р. 1848 поміщик з кріпаками розраховувавсь несвоєчасно. Карбів не було, а натомість уживано різні завбільшки дерев'яні знаки, що на них було позначено належну платню за роботу. Робочих книжок, щоб записувати повинності і розрахунки, заведено не було ⁴⁾).

¹⁾ Д'яло № 71—1852 г.   ²⁾ Д'яло № 33—1852—1854 гг.

³⁾ Д'яло № 74—1851—1852 гг.   ⁴⁾ Д'яло № 93—1848—1850 гг.

У частині с. Матова, де було 11 господарств з 63 ревізькими душами, 1847—1849 рр. двір заступно заплатив за селян (окрім того, що вони сами сплатили) рекрутського сплату й податків 464 крб. 8 к. срб. З цього боргу пан розіслав на кріпаків для одробітку 180 крб. (150 крб. і за згонні дні 30 крб.), а решту 284 крб. 8 к. подарував їм. Коли випадала праця і на 5-ий день на тижні, то це записувано за будівельні дні. За згонні дні платили селянам не грішми, а записували до робочих книжок по 10 коп. сріблом за день на скарбові податки. За борг кріпаки одробили панові р. 1848 33 крб. 9 к. і р. 1849 42 крб. 31 к., а всього за два роки, одколи запроваджено інвентарну реформу, 75 крб. 40 к. Податки, за поміщицькою згодою, платили однаково з кожного господарства, незалежно від того, скільки ревізьких чоловічих душ було в родині. Р. 1849 заплачено з господарства по 8 крб. сріблом, а разом з рекрутським сплатом малося внести по 11¹/₂ крб. Робочі книжки поміщик провадив несправно і не за встановленою формою¹⁾.

У с. Боришкозичах на всіх 7 господарях була р. 1851 надзвичайна заборгованість на поміщицьку користь. Як той пояснював, вона повстала за дані їм допомоги хлібом і грішми та утримання родин тих, котрі кілька літ були в утечі за кордоном, і за платню за них податків. Селяни принципово свою заборгованість визнавали, але не на такі величезні суми, що їх поміщик позаписував їм у робочі книжки. За заробітки вони через борги платні від поміщика не одержували. Робочі книжки проваджувано не за формою. В них зроблено було вирахування разом за кілька років. Розглянувши справу, Сумовський наказав поміщицькові подарувати кріпакам геть-усі борги й не примушувати їх одробляти борги за попередні роки²⁾.

Так само в селах Турупині, Блаженику і частині с. Верби розрахунків з селянами не проваджувано. Що записувано до робочих книжок, про те господарям не оголошувано. За попередні роки управитель маєтків понищив робочі книжки й карби. Книжки провадили неясно й не за формою. Сумовський зобов'язав управителя заплатити селянам за згонні дні й інші роботи, а також і за те, що вирядив селян з валкою у великодній тиждень, і бабам за роботу в неположені дні; це й було виконано³⁾.

У частині с. Верби розрахунки з селянами переводили несвоечасно. Податки за них уносив сам поміщик, і їх не повідомлювано, скільки з них належало. Так само вони не знали, яку саме платню призначено їм за згонні дні. Через те, як писав до генерал-губернатора справник Мейєр, селяни непевні були, що їх правильно завдовольняють платнею, а „по невѣжеству и безпамятству“ не могли йому сказати точно, скільки саме й коли вони були на згонних днях. Робочих книжок не було, бо їх забрав посесор Стройновський, що залишив цей маєток. Поміщик завів був нові книжки. Коли маршалок зауважив, що вони велися не за

¹⁾ Дѣло № 111—1848—1852 гг.   ²⁾ Дѣло № 13—1351 г.   ³⁾ Дѣло № 34—1851 г.

формою, то поміщик понищив їх і завів інші. Тільки-ж і ці нові він вів не в порядку. В них не зазначено було, в які саме дні повинна одбуватися панщина, чи фактично одробляли її своєчасно, чи протягом цілого тижня й через що таке сталося ¹⁾.

Усі 10 господарів в с. Янові у посесора Дрогаєвського мали претенсію, що їх не задоволено платнею за згонні дні й відносно тих робіт, котрі вони одробляли за борги. Коли Сумовський розслідував справу, селянам було за все заплачено, а декотрі з них, як сами визнали, залишилися винні посесорові за допомоги збіжжям, сіном, то-що ²⁾.

В с. Островок баби за полоття жадної платні не одержували. Державні податки з селян поміщик сам стягав і вносив до державної скарбниці. Робочі книжки не велися ³⁾.

В с. Холопечях розрахунків за роботи регулярно не провадили. Робочі книжки заведені були, але в них розрахунки були переведені навіть за рік наперед. Селянам належала платня за лови риби в озері й за виріб полотна, але поміщик одрахував її за давні борги. Так само він відрахував з їхньої платні за шкоду, що вчинила їхня худоба панським полям і сіножатям, і не доплатив тим, що були на двірській службі. Сумовський примусив поміщика посплачувати кріпакам за випрацьовані дні, виріб полотна й службу в дворі. Щоб запобігти скаргам, маршалок запропонував поміщикові подарувати селянам усі давні їхні борги, що той і зробив і це цілком задовольнило селян ⁴⁾.

В с. Білополі, що належало колишньому губерському маршалкові Ромуальдові Ледоховському, за роботу селянам давали не гроші, а квити, й не за інвентарною таксою, а саме: чоловікам на 10 коп., а бабам на 5 і 3 коп. сріблом. Двічі на рік ці квити вимінювано на гроші. Платню по 10 коп. призначали не инакше, як за нажаття цілої копи. Розрахунок з селянами кожні два тижні по книжках і карбах не провадився. Не зроблено також обрахунку й не заплачено селянам за весь час, одколи переведено інвентарні правила. Робочі книжки проваджено не за формою. Карбів заведено не було. Р. 1854 знов перевірено робочі книжки. В них знайдено було тільки загальні однакові зазначки про виконання панщини, а перероблені дні були записані особливою загальною сумою. На карбах зазначки відповідали книжкам. З цих останніх не можна було дізнатися, коли й які саме роботи пороблено, а селяни не могли докладно про це згадати. Розрахунок з ними зроблено перед двома місяцями, як їх допитувано в цій справі ^{5—6)}.

Отже, в жадному з маєтків з селянами своєчасно, в призначений в інв. правилах термін, не розраховувалися. Справжньої суми боргу вони ніколи точно не знали, бо записи велися без їхнього відома

¹⁾ Д'яло № 57—1850—1851 гг.   ²⁾ Д'яло № 53—1851 г.   ³⁾ Д'яло № 43—1851 г.

⁴⁾ Д'яло № 71—1852 г.   ⁵⁾ Д'яло № 33—1852—1854 гг.

⁶⁾ Це за описом числиться справа № 91—1851 р. про незадоволення селян с. Виджгова Демчука й Грушинського платнею за двірську службу, але самої справи не знайдено.

й згоди. „По невѣжеству и безпамятству“ вони не могли пам'ятати, скільки днів вони працювали, за скільки недроблених записано їм на борг, то-що. В самих записах робили своєрідні комбінації. Борг тяжив над кріпаками за низку років. Вони жахалися, коли дізнавалися про суму своєї заборгованості. Поміщики вносили за селян державні податки, а скільки саме, того селяни точно не знали. Часом переводили навіть на щось уніфікацію податків, незалежну від кількості ревізьких душ. Робочі книжки проваджувано дуже недбайливо. Тимчасом на них мала ґрунтуватися система контролю, що на неї покладали надію інвентарні правила. Описана практика може найбільше спричинилася до надмірної по-над інв. правила праці кріпаків, бо за таких умов нормальної панщини вистарчити не могло. Кабальна заборгованість кріпаків призводила до вимушеного анулювання її, що маршалок і справник дуже м'яко звали подарунками.

Наприкінці р. 1850 виявлено цікавий факт. У селі Янові інв. реформи цілком не було переведено. За згодою з поміщиком Василевським, селяни одробляли панщину за старими інвентарями. Маршалок і справник трохи по-різному описували картину цієї своєрідної автономності. Як каже Сумовський, усі кріпаки працювали в Янові по 3 дні в тиждень, а четвертий день за податки. Поміщик давав їм заповоги, надто робочою худобою, і довів до того, що чисто всі його селяни поробились тяглими. З 12 господарів села 8 було самоплужних, а від решти 4-х виходило по двоє плугів. Дана від пана робоча худоба залишалася у господарів аж до того, доки була здатна до праці. Коли-ж непридатну продавали, то гроші повертали панові, і він знов давав робочу худобу. Селяни висловлювали згоду на давні панські інвентарі й не заявляли ніяких претенсій. Справник Мейер писав, що янівці працювали в міру потреби, без розрахунку, і за це поміщик сплачував за них податки; після пожежі дав їм будівельний матеріал; дав робочу худобу тим, у кого її бракувало, й інші заповоги. Отже, кожен з 12 господарів одержував од пана 20—30 крб. сріблом. Вважалося, що селяни винні ці гроші, хоч виплати з них і не вимагалося. Кріпаки ніякої претенсії до пана не висловлювали. Але ці порядки земського справника Мейєра не завдовольнили, і він заходивсь агітувати серед селян за те, що інв. реформа для них вигідніша. При тому Мейєр гадав, що поміщик боргів на селянах у заповогах не повинен був мати, бо розрахунків у панщині з ними не робилося. Далі Василевський, у присутності парахвіяльного священника, всі борги селянам подарував ¹⁾).

В архівних документах, на жаль, нема докладніших пояснень, чом Янівські кріпаки не бажали інв. реформи; початки такого небажання зареєстровано ще в квітні 1848 р. ²⁾). Самий цей факт з першого погляду свідчить ніби не на користь Бібіковської реформи. Не могли-ж янівці

¹⁾ Дѣло № 107—1850—1851 г.

²⁾ Дѣло № 51—1848 г. о желаніи крестьянъ д. Янова п. Василевскаго отработывать барщину по прежнему инвентарю. На жаль, самої справи цієї немає.

аж до кінця 1850 р. не придивитися до нових порядків, що їх від 1847—1848 рр. позапроваджувано по всіх суміжних селах. Їхня байдужість могла відбивати й настрої останніх, але для таких висновків, що сами собою напрошуються, немає даних. Швидше можна гадати, що описана панська система кредитувати запомогами тоді завдовольняла янівських селян, що з піших чи півтяглих поробилися тяглими. Через те вони до справникової агітації наприкінці р. 1850 не були реально зацікавлені переходити на норми інв. правил.

Як вище зазначалося, кріпаки, скаржачися на своїх панів, робили за Всезбіркою законів карний учинок. Інв. правила, перші й другі, не дали селянству безпосереднього шляху в цьому напрямі. Тому важно ствердити, чи виявлялася з боку кріпаків ініціатива що-до захисту свого становища, утвореного внаслідок Бібіковської реформи. Тут ми зустрічаємося з фактами різного значіння. Часто про те, що селяни масово не задоволені з того, що поміщики не додержуються обов'язкових інвентарів у тому чи іншому маєткові, Володимирський земський справник довідувався тільки при доходженні в якійсь іншій справі або перевіряючи інв. справу. В с. Вербі селяни заявили Мейєрові, що їм не видано робочих книжок тільки тоді, коли він вводив поміщика Олізара в володіння маєтком¹⁾. Що в с. Холопечях не виконувано інв. правила, це справник встановив, розглядаючи іншу справу²⁾. Те саме було і в с. Білополі³⁾ і селі Княжах⁴⁾. В селах Турупині, Блаженику й частині Верби селяни на порушення обов'язкових інвентарів поскаржилися Мейєру тільки тоді, коли він перевіряв на місці, чи виконують інв. норми⁵⁾.

Але разом з цим були факти, коли селяни за власною ініціативою оскаржували вчинки поміщиків. Селянин с. Холопеч Марко Остапук заносив до справника скаргу на те, що від нього відібрано худобу⁶⁾. У справі селянки с. Білополя Меланії Ткачукової, що від роботи породила двох дітей, скаргу подали батько й чоловік її⁷⁾. Коли в с. Матові від селян вимагали панщину й на 5-й день, то вони ходили скаржитися до пристава⁸⁾. Селянин с. Бодячева поміщиці Більської Семен Прохорук скарживсь, що йому ґрунт перемінено на інший⁹⁾. Селяни с. Островок висловлювали незадоволення з того, що поміщик продав хліб з запасної гамазеї, а також з приводу одбування панщини¹⁰⁾. Селяни села Янова посесора Дрогаєвського скаржилися, що їх обтяжують зайвою роботою¹¹⁾.

Постережувано також випадки, коли селяни юрбою ставили опір поміщикам або висловлювали колективні прохання й вимоги. Характерні епізоди, коли вони виступали на захист своїх односельців од покарання

¹⁾ Д'яло № 57 — 1850—1851 гг.   ²⁾ Д'яло № 71 — 1852 г.

³⁾ Д'яло № 33 — 1852—1854 г.   ⁴⁾ Д'яло № 93 — 1848—1850 гг.

⁵⁾ Д'яло № 34 — 1851 г.   ⁶⁾ Д'яло № 71—1852 г.

⁷⁾ Д'яло № 33 — 1852—1854 гг.   ⁸⁾ Д'яло № 111 — 1843—1852 гг.   ⁹⁾ Ibidem.

¹⁰⁾ Д'яло № 48 — 1851—52 гг. Ще по описах записані справи: № 58 — 1849 р. по с. Красів; № 66—1860 р. по с. Літовіж; № 77 — 1860 р. по с. Млиниски, але справ нема.

¹¹⁾ Д'яло № 58 — 1851 г.

їх поміщиками. В с. Княжах панський писар Войнаровський, помітивши, що жінка Яцка Трачука в'язала замалі снопи пшениці, розв'язав їх і наказав зв'язувати за інв. нормою. За те, що Трачука не виконала цього й залишила снопи незв'язаними, писар вдарив її різкою. Покривджений цим Трачук кинувсь на Войнаровського, але той відскочив і пішов скаржитися до двору. За писарем пішли й усі 30 селян, що жали панську пшеницю. Коли, по вислуханні справи, Трачука було взято за руку, щоб підвести його ближче до ганку та покарати, то селяни, вирвавши Трачука з рук пана, втекли з двору¹⁾.

В с. Боришковичах, коли Антона Якубейка ведено було до двору, щоб дати йому різок за те, що він без панського дозволу ходив на заробітки до м. Горохова, то всі селяни прохали пана дарувати Якубейкові провину. При тому вони казали, що всім їм без заробітків не можна жити на світі. Коли-ж їхнє заступництво не мало успіху, то всі вони пішли скаржитися до пристава²⁾.

Коли в с. Бодячеві Івана Маноцького заарештували й покарали в дворі за невідбуття панщини, то за півгодини по тому до двору прийшло близько 30 селян на чолі з місцевим священиком Федором Бучинським, визволили Маноцького з-під арешту й одвели до священикової хати. При тому священик, докоряючи поміщиці за самоправство, „въ разв'ярені“ висловив образливі слова, од чого поміщиця була примушена тікати до сусідів і заслабла³⁾.

З цього всього видно, що хоч який слабий ставили кріпаки опір проти порушення відносно них обов'язкових інвентарів, все-ж їм не було далеке активне почуття права заскарження незаконних вчинків своїх володарів. У кріпацьких розрухах часом помітні нотки не тільки стихійного, але й колективного визнання спільности своїх інтересів.

Згідно з інв. правилами, доглядати за виконанням їх мали повітові маршалки і земські справники. Перше місце в завідуванні інвентарним порядком у маєтках було надано маршалкам, що не тільки доглядали, але й мали право робити ті чи інші розпорядження. Роля-ж поліції зводилася тільки до догляду, а, коли порушувано інв. порядок, повідомлення про те маршалка, а також донесіння генерал-губернаторові й губернаторові. Але ставитися ці представники повітової державної влади до інв. справи не завсіди могли однаково. Маршалки, сами поміщики й власники кріпаків, розглядаючи кріпацькі з поміщиками суперечки, не могли бути абсолютно незалежними від своїх класових інтересів. Повітові земські справники не мали цієї хибі, і, як урядовці, мусіли точніш виконувати накази Бібікова і його наступника. Але величезну ролю тут відігравали особисті прикмети цих повітових достойників.

На Волині поміж маршалками й поліцією виникали в інв. справі суперечки. В листопаді 1851 р. губерський маршалок дідич Володимир-

1) Д'яло № 93 — 1848—1850 гг. 2) Д'яло № 18—1851 г.

3) Д'яло № 111—1848—1852 гг.

ського повіту граф Ромуальд Ледоховський писав до Бібікова, що нагромаджуються справи, навіть карні, в скаргах селян на своїх поміщиків через те, що урядовці поліційні недоречно поводяться й роблять недоречні повідомлення. Вони, на думку Ледоховського, ослаблювали владу поміщиків і навчали селян до непокори. Поміщики-ж не дозволяли собі робити ніяких відступлень від встановленого в законі порядку що-до управління селянами. На це Бібіков відповів губернському маршалкові, що не може цілком покластися на його донесіння, бо він прохав саме за тих, що винність їх довели формальні слідства (Дмоховський, Собоцький і Врочинський). Коли-ж поліцаї винні, то маршалок повинен повідомити, хто саме ¹⁾.

На запитання-ж Бібікова про Ледоховського, волинський губернатор князь Васильчиков писав: „Маючи на увазі особисті прикмети Ледоховського, я не можу сказати про нього нічого лихого. Але що-до порядку служби і сполучених з нею прав і відношень, то все це він розуміє дуже зле. Захоплюючись хибним поглядом на своє призначення, Ледоховський гадає, що, як дідич і маршалок, він зобов'язаний клопотатися перед начальниками в усіх справах поміщиків і дворянства, що обрали його на цю посаду, і безумовно обстоювати кожного з них“ ²⁾. Р. 1850 той самий князь Васильчиков писав, що повітові маршалки й особливо Володимирський признавалися, що через неодноманітну форму кріпацьких робочих книжок виникали скарги й зауваження од земської поліції, хоч у цих випадках інв. правила не порушувано ³⁾.

Дарма що подача скарг од кріпаків на своїх панів був карний учинок, все-ж-таки представники влади їх приймали. В усіх випадках заскарження справу розслідували і Сумовський зобов'язував поміщиків завдовольняти покривджених селян. Останнім тимчасом наказувалося бути слухняними й покірливими; таку агітацію проваджено при кожній нагоді. Про скарги селян справник повідомляв генерал-губернатора й губернатора. Ці-ж останні, особливо Бібіков, засипали місцеву владу запитаннями про те, що виявилось й що вчинено в кожній справі. Траплялося, що притягувано поміщиків до права й усовувано на час, поки провадилася справа, з їхніх маєтків. Треба зазначити, що рапорти й розслідування, що їх переводив земський справник Мейер, справляють вражіння цілком об'єктивних. Він уважно ставивсь до охорони прав селян. Знов-же і в листуванні Сумовського не помітно пристрастя на користь поміщикам. Наведу зразки розпоряджень, що їх робила влада на скарги від селян на своїх панів. У справі селян с. Верби губернатор Кривцов наказав завести робочі книжки за інв. формою, справно провадити з селянами розрахунки за роботу і, під загрозою відповідальности, не примушувати їх працювати святами ⁴⁾. У с. Холопечі Сумовський зобов'язав поміщика не

¹⁾ Матеріяли б. архів. семінара (Д'яло № 45—1851—1852 гг.).

²⁾ Ibidem. Порівн. B o b r o w s k i, op. cit., II, 35.

³⁾ Д'яло № 79—1852. ⁴⁾ Д'яло № 57—1850—1851 гг.

вимагати від кріпаків нічого зайвого, а їх переконував коритися панозі¹⁾. У справі с. Білополя, де порушені були мало не всі статті інв. правил; губернатор наказав викликати Ледоховського до Житомира, щоб довести йому, які незаконні були його розпорядження, що він допустивсь, хоч і посідав нещодавно певну посаду і знав свої обов'язки. Також доручено було суворо наказати йому точно виконувати закон за обов'язковою розпискою. Заступник генерал-губернатора звелів попередити поміщика, що надалі його віддадуть під суд, як ослушника царської волі. Ще й наказано йому задовольнити селян за згонні дні й за переробки. Генерал-губернатор звернув поміщикову увагу на те, що зайвих днів селяни одробляти не повинні і за них вони мають одержувати платню за добровільною згодою²⁾. В справі пияцтва та волоцюгства селянина с. Янова Степана Кравчука губернатор запропонував як-найсуворіше наказати йому, щоб він змінив свою поведінку³⁾.

Р. 1848 повітовий маршалок наказав поміщикові частини с. Матова — ясно записувати селянську працю в книжках, розрахушки робочих днів на карбах переводити що-тижня і не вимагати праці „по урокам“. Окрім того, Закревського зобов'язано надалі селянських підвід у бездоріжжя не посилати і задовольнити селян за згонні дні⁴⁾.

У справі селян с. Турупина, Блаженка й частини Верби обслідування переводили окремо Сумовський і Мейер. Але віце-губернатор Політковський й потім губернатор Кривцов знайшли, що донесіння Сумовського неповне, а висновки не відповідають рапортові Мейєровому. Маршалок зазначав, що селяни працювали по 3 дні, але не додав, які саме, тяглі чи півтяглі; не з'ясував, чом господарі не закінчували панщини в один призначений день, і чи не вимагалось від них зайвих повинностей і чи не належить їм за те заплатити. Через те Сумовського зобов'язано знову поїхати на місце разом з Мейєром, щоб наново обслідувати й встановити інв. порядок⁵⁾.

По с. Бутичі губернатор наказав, щоб селяни сами через своїх збирачів вносили до державної скарбниці податки й інші збори, вживаючи для цього гроші, що їх одержували за згонні дні⁶⁾.

В справі про примушування до роботи родини титаря Дмитра Костюка в с. Біличах графині Марії Чацької губернатор наказав попередити уповноваженого по маєтку Мальчевського й управителя Задарновського, що, коли вони ще порушують інвентаря, їх буде викликано до Житомира для особистої відповідальності. Про найсуворішу відповідальність за це їх попередив і заступник генерал-губернатора князь Васильчиков⁷⁾.

Як оборонці кріпаків проти порушення інв. ладу поміщиками, виступали й місцеві православні парахвіяльні священики, що, з наказу Бібі-

¹⁾ Д'яло № 71—1852 г.   ²⁾ Д'яло № 33—1852—1854 гг.

³⁾ Д'яло № 107—1850—1851 гг.   ⁴⁾ Д'яло № 111—1848—1852 гг.

⁵⁾ Д'яло № 34—1851 г.   ⁶⁾ Д'яло № 62—1852—1856 гг.   ⁷⁾ Д'яло № 65—1852.

кова, повинні були об'єктивно роз'яснювати селянам перші інв. правила. Треба відзначити, що становище сільського духовництва в цьому відношенні щодо державної і поміщицької влади було дуже делікатне. Загальний закон вимагав від них впливати на своїх парохів у душі повної покори їх своїм панам ¹⁾. Але наказ Бібікова священники здійснювали в напрямкові взагалі протипанському. Мабуть, це пояснювалося національними й релігійними суперечностями і відгуками польського повстання. Часом інтереси поміщиків і священників були протилежні, бо кріпаки повинні були обробляти ґрунти і своїм священникам. 15 лютого р. 1848 в м'ясниці священник Федір Бучинський, на прохання від селян сіл Бодячева, Матова й Смикова, вичитував їм новозаведені інв. правила. Між иншим, він казав, що коли-б поміщиця захтіла від них більше роботи, то вони отримуватимуть за те платню, але до праці по-над інв. норми приневолити їх не можна. В Матові той самий священник двічі в церкві пояснював селянам інв. правила, причому вперше навгад, без друкованого примірника, що його одержав згодом. У цих промовах він намовляв тих селян, що мали менші ділянки, не робити більш як двоє днів піших навіть і тоді, коли-б вони мали досить робочої худоби. Проти священника почате було обвинувачення в тому, що він самовільно зараховував таких селян до піших. На час слідства священника усунуто з парохії ²⁾.

В с. Миркові п. Рачинського 12 липня р. 1848 прикажчик Буркацький зібрав селян на панщину й згонні дні для жнив. Але парохівальний священник Литвинович самовільно забрав цих селян до 70 душ і повів на свої поля ³⁾.

Окрім вищенаведених прикладів окремих на кожний випадок розпоряджень, державна влада намагалася в низці загальних наказів, що торкалися Волини, охороняти селян від утисків і порушення умов їхнього побуту. Управителі маєтків повинні були мати від поміщиків особливі визначені інструкції. Управителів, згідно з ст. 61 інв. прав., уважали за поставлену від поміщиків владу. На такі посади допускали тільки тих, котрі мали від повітового маршалка належні „одобрительныя“ свідоцтва ⁴⁾. З приводу неспокою, що помічався поміж селянами на Правобережжю в 1848 р., генерал-губернатор наказав справникам надзвичайно обачно й сумлінно дізнаватися, чом селяни незадоволені. 24 липня р. 1848 він-таки доручив місцевій владі мати суворий догляд за тим, щоб поміщики не примушували своїх селян до позаінвентарної роботи та щоб

¹⁾ Сводъ Законовъ, т. XIV. Уставъ о предупрежденіи и пресъченіи преступленій. Ст. 324—326. Изд. 1842

²⁾ Дѣло № 111—1848—1852 г. Вище було описано його виступ у справі звільнення з-під арешту селянина Маноцького.

³⁾ Дѣло № 95—1843 г. Ще за описом записано справи: „№ 29—1848 г. о неповиновеніи крестьянъ с. Конюхъ помѣщику Ледоховскому и объ одностороннемъ толкованіи инв. прав. свящ. Вербицкимъ; № 144—1848 г. по жалобѣ помѣщика Пражмовского на ослушность крестьянъ д. Млыниска и с. Поромова по случаю неправильнаго имъ толкованія священникомъ с. Михаль инв. правилъ“. Але справ нема.

⁴⁾ Дѣло № 66—1853 г.

останні не виходили із покори своїм панам. Р. 1851 запропоновано звернути увагу на ті маєтки, де або через недбайливість поміщиків, або через недогляд їх за своїми управителями, орендарями та економами, порушувався інв. лад ¹⁾. З приводу рапорту жандармського полковника Арендаренка про скарги прийнятих у рекрути панських селян, р. 1853 підтверджено заборону поміщикам одбирати від тих людей худобу й иншу їхню власність, щоб не позбавляти їхні родини можливості підтримувати свої господарства. Тим-же рекрутам, котрі походили з двірських, поміщики повинні були заплатити належну їм за службу платню ²⁾.

Часто, всупереч інв. правилам, гроші на податки збирали з селян не обрані ними збірщики, а сами поміщики й їхні управителі; часто їх утримували з заробленої селянами платні за згонні дні й за окремі заробітки. Стягнені гроші двори не вносили до повітової скарбниці, а залишали в двірській касі й витрачали на потреби маєтку. До того жандармський полковник Арендаренко додав, що часом ті гроші розтрачували і знов стягали з селян. Часом поміщики, а надто посесори і адміністратори, користаючи з селянської темноти, розкладали на них і ті податки, котрі стосувалися тільки до панів, як на будівлю кадетського корпусу, на школи, то-що. Тому р. 1853 генерал-губернатор князь Васильчиков наказав губернаторам ще раз звернути увагу повітових маршалків, нехай-би вони доглядали за тим, щоб поміщики не допускалися в цьому відношенні жадного порушення інв. правил, щоб розкладали правильно податки, а гроші своєчасно вносили до скарбниці. Кн. Васильчиков був тієї думки, що податкова справність селян гарантована заробітною виплатою їм за згонні дні й за инші зарібки, а також їх загосподарюванням, можливим при встановленому в інв. прав. розрахунку часу ³⁾.

Р. 1853 князь Васильчиков констатував, що побільшало випадків наглої смерті селян і викиднів у селянських жінок од того, що двірські прикажчики свавільно карали їх. Особливо сваволю їхню поширено було на Київщині. Тому й на Волині наказано стежити за тим, нехай-би жаден випадок не зминув без того, щоб винних в тому не було суворо покарано, і маршалки попередили про те всю двірську службу ⁴⁾. Також заборонено допускати до управління кріпаками таких другорядних поміщицьких службовців, як писарі, гуменні, рахмістри й инші, що не мали визнаної від маршалків кваліфікації ⁵⁾.

Між судами й адміністрацією не було однакової лінії що-до переслідування випадків порушення інв. ладу. Р. 1853 генерал-губернатор писав до голів карних палат, що його управління переслідує прояви системи поміщицького свавільства й не залишало без уваги ані одного випадку не тільки порушення інв. порядку, ба навіть відхилення від

¹⁾ Матеріали кол. архівн. семінара (д'яло № 95—1847—1850 гг.).

²⁾ Д'яло № 84—1852 г.

³⁾ Д'яла № 62, 59, 68—1853 г.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Д'яло № 66—1853 г.

нього. Кожен такий випадок припинявся або адміністративним розпорядженням, або, крім того, віддавався до судового розслідування. Але судові вироки йшли часом усупереч адміністративним розпорядженням і нерідко їх паралізували. Коли розпочаті були адміністративні репресії проти винного і його маєтку, то судові вироки або цілком виправдували його, або присуджували до незначних кар, що далеко не відповідало вжитим адміністративно заходам. Отакі факти траплялися тоді, коли суди призначали додаткові розслідування на місцях ¹⁾.

Але факти звичайних для кріпацької доби утисків селян траплялися протягом усього інв. часу. У с. Княжах прикажчика й панського родича допускалося карати селян. Як вище було описано, панський писар ударив різкою жінку Яцка Трачука за те, що вона в'язала надто малі снопи. Окрім того, записано такий факт. 13 січня р. 1849 селяни прибули з підводами під панську стодолу, щоб перевозити жито до шпихліра. Панський родич, побачивши, що підводи без мішків, почав картати наказного Павла Романюка. Що він виправдувався, це було прийнято за неслухняність і Романюка побито й повалено на землю. Свідки під присягою зізнали, що Романюк п'яний не був, дарма що й випив на хрестинах чарку чи дві горілки. По тому Романюк кілька днів був на роботі, нікому не скарживсь і навіть їздив з підводами до Дружкополя. 23 січня він захорів, а 28-го помер. На слідстві лікар визнав, що смерть сталася од запалення легенів, а їх міг підготувати й побій. Винного оштрафовано за самоправність на 5 крб. сріблом, але губернатор князь Васильчиков не погодивсь на такий м'який присуд і надіслав усю справу до Сенату ²⁾.

Р. 1849 у с. Матові в-осени, підчас бездоріжжя, адміністрація маєтку посилала селян до Володимира з хлібом; у дорозі Івана Бабія кінь, що варт був 9 крб. сріблом, пав і грошей за це господареві не було повернуто. Поміщика зобов'язано задовольнити Бабія ³⁾.

Поміщик м. Дружкополя Юлій Загурський підчас жнив наказав покарати за лихе поводження Анастасію Миколайчукку. Незабаром по тому вона, що була на 8-му місяці вагітна, породила сина, який протягом доби помер. Підчас слідства пан виправдувався тим, що про стан її він не знав і що наказано було її покарати по одежі. Григорій Костюк, що виконав панського наказу, пояснив, що він ударяв різками по землі. Медичний огляд не дав матеріялу для обвинувачення ⁴⁾.

В с. Білополі Меланію Ткачук 17 чи 18 березня 1852 р. викликав заказний Борис Зань на панщину, щоб віяти жито. Там вона разом із іншими бабами міркою, що вміщувала в собі 4 гарці, носила й насипала в машину жито, крутила машину й одгортала чисте зерно від полови. 20 бе-

¹⁾ Дѣло № 67—1853 г.

²⁾ Дѣло № 93—1848—1850 гг.

³⁾ Дѣло № 111—1848—1852 гг.

⁴⁾ Про Дружкопільських поміщиків було заведено 5 справ; на час слідства одного з них було усунуто з маєтку до Володимира. Дѣло № 74—1851—1852 гг.

резня вона знов працювала при молотарні й носила до неї вівсяні снопи, й одгортала граблями зерно од соломи. Ввечері після роботи вона почула себе недобре, а 26-го породила двох живих близнят, як гадала, на 11 тижнів передчасно. Народжені другого дня померли. Коли її кликано до роботи, вона про свій стан ані заказному, ані економові не казала. Проти заказного Заня й управителя Студзинського почато було судове переслідування, що тривало 5 років без ніяких наслідків. Ухвалено, як тоді в судах формулювали, випадок „доручити волі Божій“ ¹⁾.

У селах Турупині, Блаженику й Вербі селян р. 1851 примушувано робити святами. На великодньому тижні їх посилено з валкою до села Бендюги ²⁾.

Р. 1850 селянин с. Янова Степан Кравчук скарживсь на те, що 18 років перед тим мати поміщикова, як батько Кравчуків помер, відібрала в нього два воли, дві корови, шестеро овець і свині. Поміщик поясняв, що Кравчук недостатчі в худобі не відчував, бо був переведений у дім тестів і після його смерті користувався його худобою. Сумовський доручив поміщикові завдовольнити претенсію Кравчука що-до волів і корови ³⁾.

У с. Островок селян р. 1851 примушувано працювати неділями, а саме одбувати посилки, і день рахували їм за півдня ⁴⁾.

Року 1850 кріпак с. Холопеч Марко Остапчук, що мав дружину і 5 дітей-недолітків, 16 тижнів слабував, не міг сам одбувати панщину і не мав кого за себе послати. Не вважаючи на те, його примушено працювати й узято до двору, щоб він працював під доглядом. Коли-ж за 1½ тижні з'ясувалося, що Остапчук справді не може працювати, то взято від нього двоє коней, корову з телям, стіг сіна, хату й ґрунт. Розслідування в цій справі виявили, що хату й ґрунт відібрано в нього через те, що він не одбував панщини й не міг засіяти своїх полів, а худобу й сіно — за борги його поміщикові. Що-ж до того, що його слабого приневолено працювати, то сталося це тому, що його ніби бачили в лісі, як він вивозив для себе бальки. Але Сумовський зобов'язав поміщика повернути Остапчукові хату з ґрунтом, одного коня і 7½ рублів за иншого вже проданого тоді коня, корову з телям і 5 руб. за сіно ⁵⁾.

Благочинний 7 округи Кульчицький р. 1852 скарживсь, що в с. Біличах, за наказом од управителя Задарновського, селян у неділі й свята, підчас одправи в церкві, викликувано до двору для розплати, а також одробляли вони панщину. Те-ж саме було і 1 липня, в день народження цариці Олександри Федорівни. Сумовський заявив, що селяни справді з'являлися для розплати з власної волі — всього на 2 години — і що робили в царський день випадково, бо забули про це свято. Надалі нака-

1) Д'яло № 33—1852—1854 гг.

2) Д'яло № 34—1851 г.

3) Д'яло № 107—1850—1851 гг.

4) Д'яло № 48 — 1851—1852 гг.

5) Д'яло № 71 — 1852 г.

зано було розплати провадити в свята й неділі по обіді і додержуватися свят ¹⁾.

Той-таки благочинний протестував проти того, що родину церковного старости в Біличах Дмитра Костюка раз-у-раз примушувано до панщини. 13 липня благочинний прохав уповноваженого графині Марії Чацької Мальчевського, щоб родину Костюка звільнено од роботи, але й після того, за наказом од управителя Задарновського, вся родина Костюка цілий тиждень працювала, а 16 літнього сина його одправлено було на безстрокову роботу до іншого фільварку; це саме загрожувало ще й дочці Костюка. Р. 1850 Бібіков пояснив § 18 інв. правил, згідно з чим саму тільки жіночу панщину можна було вимагати од родин церковних старостів, коли їх цілком не звільнив був од того пан; усі-ж інші члени родини, хоч-би скільки їх було, не підлягали роботі. Тому губернатор заборонив вимагати чоловічу панщину од Костюкової родини, а 1 день жіночої допустити тільки в тім випадку, коли поміщик не звільнив їх од того; також заплатити Костюкові за це, відколи заведено обов'язкові інвентарі, а синові або платити за таксою за службу, або повернути додому. Сумовський разом із Мейєром зобов'язали Мальчевського заплатити Костюкові за неналежну роботу 20 крб. 47 к. ²⁾.

За заявою того-таки благочинного того-таки 1852 р., церковний староста с. Бутятич Степан Катеринюк, що 10-ий рік одбував службу, був примушений працювати по 2 дні панщини на тиждень, дарма що він не мав цілого ґрунту, а тільки город. Поміщиця казала, наче-б вона не знала, що його обрано на старосту, бо він походив не з Бутятич, а з Кричева, і що панщину вимагали від нього, як од городника. Генерал-губернатор заборонив примушувати Катеринюка до панщини і наказав заплатити йому за його роботу ³⁾.

За повідомленням благочинного 2-ої округи Новоселецького, в 1852 р. церковний староста с. Маркович Лука Грибок одмовлявся від своїх обов'язків через те, що не був звільнений од панщини. Сумовський відповів, що Грибка звільнено від панщини ⁴⁾.

Благочинний Квінтіліян Левицький р. 1859 скарживсь на те, що поміщики с. Сільця і м. Дружкополя примушували церковних старостів до панщизняної роботи. Генерал-губернатор заборонив і це ⁵⁾.

Таким чином, утиски селян походили як безпосередньо від самих поміщиків, так і ще більше від управителів, економів, писарів, заказних, то-що, а також і від панських родичів. Найчастіше вони мали місце з при-

¹⁾ Дѣло № 61 — 1852 г.

²⁾ Дѣло № 65 — 1852 г.

³⁾ Дѣло № 62 — 1852—56 гг.

⁴⁾ Дѣло № 78 — 1852 г.

⁵⁾ Дѣло № 9 — 1859 г. За описом записані справи про утиски селян: № 72—1848 р. по с. Дубина; № 151/165—1848 р. по с. Михалі; № 156/216—1848 р. по с. Береске; № 93/546—1849 р. по с. Козлов; № 10—1848 р. по м. Дружкополю; № 61—1860 р. по с. Серничек; № 66—1860 р. по с. Літовіж; № 77—1860 р. по с. Млинська, але справ нема.

воду панщизняної роботи кріпаків або при самій роботі. Часом одна відповідь селян, що не подобалася двірській адміністрації, викликала для них неприємні наслідки. Звертають на себе увагу деякі факти якоїсь особливості покорності з боку кріпаків. Так, вагітні жінки, що, за інв. правилами, мали право на обережне відношення щодо до призначення їх на ту чи іншу роботу, або щодо покарання їх, звичайно в тих випадках не посилалися на свій стан. Селянин оскаржував застосоване до нього перевищення поміщицької влади тільки по 18 роках і то тоді, коли його вислали до арештантських рот. Побитий кріпак не скарживсь на те і працював далі й т. д. Що-ж до церковних старост, та їх прав двірська адміністрація цілком не визнавала, аж доки на оборону їх стала духовна влада.

Звичайними й легальними формами репресії з боку поміщиків проти селян за різні їхні провини були арешти, кари на тіло, висилка до арештантських рот і здача в рекрути ¹⁾. Карали за невиконання наказів двірської адміністрації, ледацтво, волоцюство та пияцтво. Останнє було поширене серед селян, бо про це в документах часто згадується. В с. Бодячеві за неслухняність і нахабні відповіді наказному панщини Івана Маноцького покарано 30 ударами нагая по одежі й було забито в залізне кінське путо ²⁾. В с. Боришковичах Антона Якубейка покарано за те, що без панського дозволу ходив на заробітки до м. Горохова ³⁾. В Матові за участь у крадіжці Максим Баламут дістав 40 різок, а Іван Бабій та Іван Джалка по 15 різок ⁴⁾.

Були поміж кріпаків окремі хронічні типи, що опустилися. Їхню поведінку, після попередніх кар, поміщики силувалися виправити, висилаючи їх до арештантських рот і здаючи в рекрути. До Володимирського земського суду представлено селянина с. Янова Степана Кравчука для відсилки за погане поводження до арештантських рот. З донесінь справника Мейєра видно, що Кравчук був п'яниця й волоцюга. Отож, він їздив із жінкою на ярмарок до м. Устилуга й не повернувся того-таки дня додому, бо затримавсь у с. Русові, де й пиячив у корчмі. Коли про це довідався поміщик, то доручив трьом людям пильнувати його повороту, щоб приставити його до кари. Але Кравчук, що, згідно з його заявою, в 1849 і в 1850 рр. дістав по 100 різок, побоюясь вертатися до свого села. Виправивши жінку додому, він сам повернувся до Устилуга, де займався поденними роботами. Як кажуть Сумовський і Мейєр, пан карав Кравчука, тільки-ж жорстоких кар до нього не застосовувано. Часом, накладаючи на нього кари, поміщик здавався на присуд селян ⁵⁾.

¹⁾ В описах зареєстрований тільки один випадок виселення — це справа № 2 — 1861 р. селянина села Квасова Франца Магдевича, що його обвинувачено в конокрадістві, але справи немає.

²⁾ Д'їло № 111 — 1848—1852 гг.

³⁾ Д'їло № 18 — 1851—1852 гг.

⁴⁾ Д'їло № 111 — 1848—1852 гг.

⁵⁾ Д'їло № 107 — 1850—1851 гг.

Сам Сумовський представив до земського суду свого селянина с. Бермешева Тимофія Довбиша, щоб одіслати його до арештантських рот на 6 місяців за пияцтво, злочинство й розпусну поведінку, з чого був недобрий приклад для інших селян. Довбиш виправдувався, що панщину він одробляв справно, не пиячив і не крав, а тільки 28 червня був трохи на підпитку, за що його й заарештовано¹⁾.

Церковного старосту с. Бутятич Степана Катеринюка за різні провини забито в колодки, і він просидів так у дворі 5 тижнів. Далі його одправлено до Ковля, щоб здати в рекрути, але як був він старий, то його не прийнято. Генерал-губернатор наказав обов'язати поміщицю не забивати в заліза тих селян, що їх мали здавати до рекрутства, а за ними можна було тільки збільшувати догляд²⁾.

Крім репресивних заходів, деякі поміщики силувалися виправити тих кріпаків, що підупадали, допомагами, та це не завсіди мало позитивні наслідки. Поміщик с. Пузова Адольф Врублевський представив свого селянина Мартина Охринюка (він-же Грицюк) для одправки його на 6 місяців до арештантських рот за пияцтво й волоцюство. Охринюк не одробляв панщини й давав недобрий приклад для інших селян. Висилкою поміщик сподівався поправити його поведження. Як на місці перевірів справник, Охринюк справді пиячив і волочився. Хоча пан, сподіваючися, що Охринюк поправиться, не одного разу засівав був і обробляв його ґрунт, проте той покинув свою родину і вештався. Охринюка відправлено до арештантських рот до Одеси на 6 місяців³⁾.

Семен Прохорук в с. Бодячеві був на одному ґрунті з своїм братом, але, не займаючись господарством, одділився од нього на городню землю, що її дала поміщиця. Коли-ж через ледацтво й волоцюство він не обробляв і цього участка, то поміщиця Більська оддала цей ґрунт іншому, а Прохоруківі дала інший шматок такої самої площі й якості. Але він залишив і цей ґрунт і через своє ледацтво дійшов до того, що ніхто з селян не захтів прийняти його до себе. Ледві Сумовський упростав Більську взяти Прохорука, нехай-би він доглядав двірську худобу за таксову платню. Прохорук змалку був ледачий⁴⁾.

У селян виникали з поміщиками суперечки із приводу запасних харчових магазинів, що хлібом з них користувалися поміщики. В с. Княжах у пана Антона Старчевського пристав Арісенко не знайшов готовизни, щоб поповнити селянський хліб, зібраний для засипки запасного магазину. Всю готовизну поміщицьку описано за скарбові залежності й за борги. Магазина не було збудовано, як пояснив поміщик, бо бракувало на місці матеріялів⁵⁾. У частині с. Матова п. Закржевської замість хліба, що селяни давали, знаходивсь овес у снопах. Поміщик це

¹⁾ Дѣло № 69 — 1852 г.

²⁾ Дѣло № 62 — 1852—1856 гг.

³⁾ Дѣло № 68 — 1852—1853 гг.

⁴⁾ Дѣло № 111—1848—1852 гг.

⁵⁾ Дѣло № 93—1848—1850 гг.

пояснював псуванням хліба¹⁾. В с. Боришковичах п. Цезарія Држевецького селяни зробили належну насипку до магазину. Але цей хліб, що знаходився в панській stodолі, невідомо куди зник. Через те знов вони дали по дві копи жита й по копі ячменю, після вимолоту якого з кожної копи повинно було вийти по 2 корці, з чого поміщик однак був незадоволений. Сумовський наказав поміщику поповнити хліб до магазину²⁾. Кріпаки с. Острівок п. Виджги скаржилися, що двір забрав і продав збіжжя з магазину й ніби через те силоміць вимагав від них по 3 копи жита й по 3 копи ячменю. На весні-ж, коли мало не в кожного господаря забракло хліба, поміщик замість жита давав їм на тиждень по гарцеві гороху, за що треба було одробляти два дні. Мейер на місці встановив, що збіжжя в магазині почало псуватися, а селяни вимагали хліба. Тому двір роздав їм хліб в позичку, а частково продав. Після-ж жнив, зложивши для магазину окрему стирту, поміщик вимагав од них повернути те, що взяли, й дати належне в снопах. Але через неврожай це для них здалося за тяжке, надто через те, що позичали вони в зерні, а оддавати мусіли в снопах, од чого полова й солома залишалася, як вони думали, панові. Але двір і на думці не мав брати їх полови й соломи. На весні-ж справді давано їм гороху, гарнець його коштував тоді 25 коп.³⁾, за що вони добровільно одробляли по 2 дні. Селяни призналися Мейєру, що не добре вчинили, занісши до нього скаргу, не переговоривши з поміщиком⁴⁾.

На Володимирщині були випадки, коли окремі селянські одиниці протестували проти того, що їх зараховано до кріпацького стану. 10 селян села Острова-Пехів Пехи-Лобачівські р. 1848 заявляли, що за привілеями від польських королів предки їхні й вони користувалися наданою їм спадщиною землею. Одколи-ж Любомльське староство перейшло до графів Браніцьких, їх, Пехів-Лобачівських, записано до ревізії за Браніцькими, відмовлено в прийнятті від них чиншу й примушено одбувати всі панщизняні роботи. Документи на свої ґрунти вони загубили, а тая копія постанови Волинського дворянського депутатського зібрання од 27 січня 1804 р., що вони її подали, як виявилось, була підроблена. Через те Володимирський повітовий суд 27 лютого 1850 р. скаргу Пехів-Лобачівських залишив без наслідків⁵⁾.

Згідно з тодішньою загальною політикою російського уряду на Правобережжі, на Володимирщині польську мову виводили з ужитку в діловодстві поміщицьких маєтків. У селі Хмелеві графа Фелікса Чаць-

¹⁾ Дѣло № 111—1848—1852 гг.

²⁾ Дѣло № 18—1851 г.

³⁾ Пересічна справочна ціна на горох на Волині була весіння по 4 крб. 52 к. за четв., а також торговельна, ціна 4 крб. 58 к. (Военно-статист. обозрѣніе Волын. губ. 1850 г. СПб, стр. 82).

⁴⁾ Дѣло № 48—1851 г. Ще за описом записано справу № 58—1849 р. на скаргу селян с. Красова на поміщика Славушевського відносно поповнення хліба в снопах для запасного магазину, але справи немає.

⁵⁾ Дѣло № 84—1848—1850 гг.

кого і в Горишові гр. Марії Чацької робочі кріпацькі книжки проваджено польською мовою. Сумовський р. 1851 наказав цим поміщикам провадити їх по-російськи¹⁾). Те-ж саме було в с. Боришковичах п. Цезарія Држевецького²⁾ і в с. Островок п. Виджги. Що-до останнього, то, як він казав, польської мови вживали в книжках через те, що всі селяни були католики й по-російськи не розуміли. Але, як зазначав Мейєр, і по-польськи читати вони не тямали³⁾).

Часом деякі накази од державної влади були утяжливі як для селян, так і для поміщиків. На місці згорілої р. 1836 церкви в с. Шпиколосах графа Адама Івановича Холоневського вибудовано було нову церкву на гроші, що пожертвував дяк Семигановський, за участю Шпиколоських парафіян. Поблизу церкви були селянські хати, що в разі пожежі являли собою небезпеку для храму. Справді, р. 1836 таке лихо сталося. Отож архієпископ Варшавський Арсеній прохав Волинську губерську владу, щоб наказала перенести селянські будинки. З приводу цього губерське правління наказало справникові, щоб заборонив селянам жити в цих хатах і зобов'язав поміщика влітку перенести селянські хати на інші місця не ближче, як на 25 саженив від церкви. Але справник одписав, що кріпацькі хати віддавна вже стояли на тих місцях, і тому не їх при церкві, а церкву при них збудовано. Губерське правління зробило за це справникові сувору догану і ще раз загадало виконати свого наказу⁴⁾).

Селяни на Володимирщині справді в масі були такі простячки, як малював волиняків у своїх мемуарах Крашевський. Розмір своїх обов'язків, зазначених в інв. правилах, знали вони погано. Р. 1851, як вище зазначалося, Мейєр писав, що селяни села Верби „по невѣжеству и безпамятству“ не могли йому визначити, скільки одбули вони згонних днів, у який час і коли цю роботу від них вимагали⁵⁾). Р. 1853 жандармський полковник Арендаренко зазначав, що через „простоту и прямодушіє“ селян від них часом стягувано й такі податки, котрі до них не стосувалися⁶⁾). Р. 1851 той-таки Мейєр стверджував, що „по невѣжеству“ селяни Порицького маєтку не могли були сказати, скільки раніш у них було ґрунту й скільки їм припало після розмежування⁷⁾).

Траплялося, що поміщики винували своїх кріпаків у лінивстві, як це вище зазначувано для сіл Матова й Холопечів⁸⁾). Селяни енергійно обстоювали своє право на позаінвентарні заробітки, що доповнювали їх бюджет. У с. Боришковичах покарано одного селянина за те,

1) Дѣло № 97—1850—1852 гг.

2) Дѣло № 18—1851 г.

3) Дѣло № 48—1851 г.

4) Дѣло № 84—1851—1852 гг.

5) Дѣло № 57—1850—1851 гг.

6) Дѣло № 68—1853 г.

7) Дѣло № 97—1850—1852 г.

8) Дѣла № 111—1848—1852 гг. и № 71—1852 г.

що він без дозволу од пана ходив на заробітки до Горохова. В цьому селяни вбачали заборону одходити кудись на роботу. Вони заявили поміщикам, що без того їм жити на світі не можна буде, і навіть ходили скаржитися до пристава. Мейер пояснював їм, що коли вони йдуть до сусідніх сіл, то досить мати від поміщика усний дозвіл, а для далеких місцевостей треба мати дозвіл писаний¹⁾.

Як запроваджено інв. реформу, кріпаки не перестали тікати з маєтків. У вересні р. 1853 Мейер, подаючи генерал-губернаторові відомості за „майскую треть“, зазначив 10 випадків утечі вже після того, як переведено в життя інв. правила, а саме: з Козлова поміщика Рафала Ручинського 3, з Калусова п. Стецького 3, з Михал п. Пражмовського 1, з Рогожан п. Оржешки 1, з Дубчика п. Водзинського 1 й з Русовичка п. Залеського 1. Тікали з Козлова через те, що бракувало харчів та одягу і з кріпаками суворо поводитися. В усіх-же інших селах 7 селян утекло по їх „дурному поведінню“. Таким чином, тільки втечу 3 чоловіків пана Ручинського можна було пояснити недодержанням у маєтках інв. ладу²⁾.

Але з рапортів Мейера за 1853—1854 рр. видно, що після того, як запроваджено інв. реформу, в 13 маєтках повернулося 15 чоловіка втікачів, а саме: в с. Жджарах п. Ромера 1, м. Оздютчихах Косинського 1, с. Підберезі Мясковського 1, с. Фусові графа Холоневського 1, м. Милятині Масковської 1, с. Маркоставі Міяковського 1, с. Заболотці Гуровського 1, с. Бодячеві Більської 1, с. Боротчицях князя Четвертинського 1, с. Літовіжі князя Яблоновського 1, с. Цегові Жарновського 2, с. Колпитові Гулевичової 1, м. Милятині Рачинської 1 і с. Середатичах Гуровського 1. Найбільше з них, а саме 6 кріпаків тікали од рекрутчини, 5 щоб побачитися з родичами, 2 боючись кари за втоплену корову й будши запідозрені в крадіжці коня (Колпитів і Оздютичі), 1 по речі, що залишилися за кордоном (Літовіж) і 1 „без будь-яких спонукливих причин“ (Маркостав)³⁾.

Із 5 зазначених причин утечі такі, як одвідини родичів, або „по речі за кордон“, або без будь-яких причин, неясні, чи не викликало їх і до якої міри недодержання інв. ладу. Мейер не ставив їх у зв'язок з останнім. На початку 1854 р. він-таки сповіщав генерал-губернатора, що протягом останньої третини 1853 р. жаден панський кріпак не втік⁴⁾.

У Володимирському повіті, як прикордонному, оперували контрабандисти, і частина втікачів ішла за кордон⁵⁾. У с. Боришковичах 4 з 7 усіх господарів довго перебували за кордоном і судилися за перехід границі⁶⁾. Про те саме свідчить і вищезазначений випадок повороту

1) Д'яло № 18—1851—1852 гг.

2) Д'яло № 71—1853 г.

3) Д'яло № 71—1853—1854 гг.

4) Ibidem.

5) Э а б ъ л и н ъ, стр. 306; Матеріали для історії кр'постного прававъ Россіи, стр. 55.

6) Д'яло № 18—1851 г.

в с. Літовіжі кріпака, що ходив туди по свої речі. Поміщики, певна річ, вороже ставилися до того, що селяни самовільно відходять. По-за тим, що од того зменшувалася в маєтку робоча сила, двори, як скарживсь, наприклад, Боришковицький пан, мусіли були допомагати родинам утікачів і платити за них податки¹⁾.

III.

Чи покращало в Володимирському повіті становище основної селянської маси—поміщицьких кріпаків після того, як переведено інвентарну реформу? Чи хоч трохи значно й помітно пом'якшили були обов'язкові інвентарі тягар кріпацтва з усіма його негативними наслідками? Володимирська повітова влада в першій половині інвентарного періоду давала на отакі запитання позитивну відповідь.

Р. 1851 земський справник Мейер що-до села Островок п. Виджги констатував, що селянським шлюбам у цьому селі поміщик не перешкодив; втікачів, скоро заведено обов'язкові інвентарі, повернулося двоє; побут селян відтоді покращав; і коли-б не неврожай і не град р. 1850, то кріпаки почували-б себе цілком добре²⁾.

У своєму огляді цілого повіту наприкінці 1853 р. той-таки Мейер сповіщав генерал-губернатора, що протягом травневої третини року на чинш селян поміщики не відпускали. До шлюбів ніяких перешкод у маєтках кріпакам не робилося. До рекрутства селян без заліку не здавалося. До арештантських рот і втихомирних домів на поправу селян поміщики не висілали. Разючого безладдя по маєтках не помічалось. Селяни платили податки краще, ніж доки не було заведено обов'язкових інвентарів. Покращали побут і становище селян „відносно розвитку робіт, заробітків, промисловости й моральности“. Одробивши обов'язкові панцизняні дні, селяни мали досить часу для свого господарства і для поліпшення його. Вони також не терпіли так, як раніш, од бідности й скрути, а через те і моральний стан їхній покращав³⁾.

Що в рапортах Володимирського земського справника в справі поліпшення загального становища селян, одколи переведено інв. реформу, може не було занадто багато звичайного урядового оптимізму, це можна бачити з такого-ж донесіння справника суміжного Дубенського повіту. Наприкінці того-таки р. 1853 останній між иншим писав: „Мало не всі селяни платять податки з успіхом, бо ані мені, ані становим приставам не доводилося вживати ніяких примусових заходів. Із 29,455 крб. 10 к. окладу першої половини 1853 р. панські селяни заплатили 27,631 крб. 10 к., а р. 1824 крб. залишається в залежності за тими маєтками, що знаходяться в завідуванні оддавна дворянської опіки. Становище селян по багатьох маєтках кращає через розвиток домового господарства, як, наприклад, зміцненням хліборобства, наймами від своїх або сусідніх власників ґрунтів для обробки й засіву, від заробітків у своїх панів і від перевозу хліба й інших предметів господарства до містечок Устилуга й Ра-

¹⁾ Ibidem. ²⁾ Д'яло № 48—1851—52 гг. ³⁾ Д'яло № 71—1853—1854 гг.

дзивілова. Від цього останнього промислу на пару худоби тяглий селянин має на рік прибутку від 15 до 20 руб.¹⁾ сріблом²⁾).

Більше-менше те саме відзначали тоді й справники по інших, одалених од Володимирщини повітах. Отож Овруцький справник писав: „Побут і становище селян у розвитку робіт незрівняно покращали, бо, одробивши поміщикам обов'язкові дні панщини, вони охоче працюють на своїх полях. Намагаючися поліпшувати власні господарства, що давніш залежали від самоволі поміщиків, селяни встигають акуратно виконувати ті повинності, що на них лежать“. Житомирський справник що-до шлюбів вказував тільки на один випадок, коли розпорядження поміщика оскаржено, а саме на скаргу селянина села Авратина Сидора Лукіянука на те, що поміщик Березовський заборонив дочці Лукіянука Олександрі виходити заміж за селянина іншого пана, а синові Михайлу одружитися з кріпачкою теж іншого пана, про що було окремо донесено генерал-губернаторові³⁾).

Чи справді при Бібіковських обов'язкових інвентарях стало на Володимирщині краще жити народнім селянським масам?

Розв'язуючи це питання, треба мати на увазі, що, хоч інвентарні правила уніфікували інвентарну практику, але все-ж окремі інвентарі були індивідуальними конституціями для кожного окремого маєтку. До всього-ж селяни до справи свого добробуту ставилися дуже суб'єктивно. Так, янівці жили за старими панськими інвентарями і відмовлялися від Бібіковської реформи. Тому, коли робити висновок, чи могло покращати становище селян, то до кожного з маєтків або до груп останніх треба підходити індивідуально.

З другого боку, кількість архівних матеріалів по Володимирському повіту незначна. Вони торкаються найбільше першої половини інвентарної епохи й не дають ані одної копії інвентарів. Крім того, документи є не по великих і не по середніх, а найбільше по деяких малих маєтках з обмеженою кількістю кріпацької людности. Отже, за невеликими винятками, в архівних документах описана приблизно однакова побутова група панських маєтків.

Що-до загального фону документів, то дослідник переобтяжений порушеннями з боку адміністрації маєтків інвентарних норм і утисками селян. Негативна барва деяких картин дає привід до таких безнадійних висновків, які що-до цілого Правобережжя зробили навіть новітні історики. Все-ж такі абсолютні узагальнення для Володимирщини були-б небережні й однобічні. Інвентарна реформа не становила якоїсь нової системи селянського землевладіння. Декларувавши „мірську“ землю, вона не проголосила самого „міра“ й не надала ніяких прав громаді. У цій сфері мало не все лишалося по-старому, і в тому велика була хиба

1) Пор. цю суму прибутку з сумою запомог у селі Янові, де інвентарні реформи не було переведено.

2) Д'яло № 71—1853—1854 гг.

3) Д'яло № 71—1853—1854 гг.

реформи. Завдання останньої не були такі широкі. Інвентарні правила фактично тільки пом'якшували трохи тягар кріпацтва й силувалися були звузити поле утисків над селянами, та й годі.

Підходячи в зазначених межах до розв'язання поставленого тут питання, треба сказати, що хоч архівні матеріали неповні, все-ж картина життя народніх мас на Володимирщині виходить досить виразна. Поміщики зустріли інвентарну реформу неприхильно. У першій половині інвентарного періоду найголовніші статті обов'язкових правил не виконувано. Селяни працювали по-над інвентарні норми й дуже заборгувалися. Борги їхні мали невилазний, кабальний характер. А втім, усі ці старокріпацькі звички панської адміністрації маєтків іще в першій половині інвентарного періоду переломлювалося. Селяни, завдяки інвентарній реформі, добивалися масового для цілих сіл зменшення днів обов'язкової праці, припинення зайвих робіт, виплати заробітної платні, здобуття недільного відпочинку, переімени урочної системи в роботі, скасування заборгованости, свободи приватних заробітків, поповнення харчових запасних магазинів, то-що. Такі реальні досягнення, що їх здобули кріпаки, мали були для них величезне значіння, бо поширювалися на всенюку масу селянства в кожному окремому селі чи маєткові. Гірше стояла справа з одиницями кріпаків. Випадки порушення відносно них інв. правил, а також і утисків часті, хоч і державна влада з цим спитувалася боротися.

Оці досягнення селянських мас у всіх зареєстрованих випадках виникали шляхом боротьби, що її переводили селяни в трьох напрямках. Кріпаки часом пасивно саботували ненавидну панщину, а це викликало для них од поміщиків кари, обвинувачення в ледацтві й перевід на важчу урочну роботу. По-друге, окремі одиниці тікали з маєтків. Але позитивні для кріпацьких мас наслідки мали скарги їхні до органів державної влади на накази та вчинки двірських адміністрацій. До цього способу села вдавалися всією масою за загальні масові інтереси і окремі кріпаки за свої особисті права. Активність селян виявлялася в тому, що або вони сами з власної ініціативи ходили скаржитися до місцевого начальства, або заявляли своє незадоволення, коли воно одвідувало маєтки.

Під тиском Бібіковського режиму поміщики пом'якшили свою тверду лінію проти домагань селян. Вони ще в деяких випадках перевищували свою владу що-до окремих селян, але легко здавалися, коли справа торкалася виступу цілої громади. Активності селян сприяло сільське православне духівництво. Навіть поліцію поміщики обвинувачували в провокуванні кріпацьких скарг. Поштрові тройки з справником і повози цугом з маршалком одвідували кріпацькі села і наводили по маєтках порядок. Поголоски про це розходилися по всіх околичніх селах. Про те самісіньке говорилося по церквах, ярмарках, базарах і корчмах, де пиячили кріпаки. Головне-ж, у Києві сидів неблаганний Бібіков, що своєю єдиною рукою погрожував і поміщикам, і справникам, і маршалкам.

Цілков зрозуміло, що поміщики ставили опір соціальної реформі, якою були обов'язкові інвентарі. Мейер, мабуть, помилявся, коли писав, що й поміщицька класа була за неї вдячна. Реформа обмежувала її права, полегшуючи умови кріпацької праці, що на ній тоді базувалося панське господарство. В описаних малих маетках поміщики були обтяжені скарбовими залегlostям й їм доводилося скрутно. Інвентарна реформа бралася унормовувати й усталювати взаємини між трудящими й панами, а державно-поміщицька кріпацька політична економія ще тоді не витворила була змін у системі господарювання, або тії зміни відбувалися повільно. Наростав і той самий „мір“, що його так не хтіли поміщики, обмірковуючи проєкт реформи 19 лютого 1861 року.

Що прокинуло в Володимирському кріпацтві волю до боротьби за кращі умови свого побуту? Відповідь на це можна знайти в скаргах поміщиків на своїх селян у початковий період заведення обов'язкових інвентарів. У липні р. 1848 поміщик с. Княжа Антін Старчевський (за нього маршалок граф Красицький казав, що той справді не пригнічував був своїх кріпаків), у скарзі до Бібікова так змальовував своє відношення до них: „... Я силувався бути селянам за батька. Мало не завсіди заставляв за них більше, ніж за половину всіх державних податків, що вони після того в малій кількості одробляли. Що-року давав їм сливе без повернення по кільканацять карбованців на купівлю залізного господарчого приладдя. Без грошей давав їм, скільки захтіли, будівельного матеріалу. Лікував їх, робив полегшення в роботах“...¹⁾. Коли початок поміщицької скарги дхне давньою патріархальністю, то кінець її можна і слід психологічно перефразувати так: „Аж надійшла інвентарна реформа, і заходилися наші власні кріпаки бунтувати проти нас“...

Ясно, що після всіх попередніх болячок безпросвітнього безправ'я в масах почала прокидатися думка про те, наче-б обов'язкові інвентарі — то якесь нове, спеціально для них видане, класове право, що було вчитане і покладене на схованку в церкві й про яке раніш вони не чули. Нехай який невеликий був за тих початкових часів інв. періоду опір із їхнього боку супроти поміщиків, усе-ж вони вже не мовчали. З загальної кількості випадків половина була такі, коли ініціативу заскарження поміщицьких учинків виявляли саме селяни. Було навіть і так, що вони юрбою маніфестували опозицію своїм володарям. Часом кріпаки навіть жалували, що поскаржилися на свого пана і так легко викликали таку нечасту раніш подію, як приїзд до села на слідство начальства. Важко чим иншим, як не тим, що вони почували свої класові суперечності з поміщиками, з'ясувати той факт, що маршалок при всякій нагоді мусів був умовляти їх користися своїм панам.

Незавдоволення з поміщицьких розпоряджень на Володимирщині головню виявляли не сільська біднота (піші, бобилі), а заможніші (тяглі). Це цілков зрозуміло, бо їх було аж 70%, і вони найбільше були обтя-

¹⁾ Д'яло № 93 — 1848—1850 гг.

жені повинностями. Те, що боротьбу провадили ці більші господарі, забезпечувало захист саме масових інтересів тому, що вони єдині по суті були дійсними землеробськими господарствами.

Побут кріпаків за інвентарної реформи на Володимирщині не міг не покращати. Раз кількість і умови обов'язкової для поміщиків праці унормовувано, у мас залишалось більше вільного часу. Підвищена активність скеровувала їхню енергію до поліпшення власного господарства і на сторонні заробітки. 70% кріпацьких господарств були заможні; для більшості з них хліборобство було не тільки за знаряддя, щоб удовольняти найнеобхідніші життєві потреби, ба й за джерело прибутку. Тяглі перевозили панський хліб, ліс, мали й інші заробітки. На Володимирщині був такий загальновідомий за тих часів торговельний пункт, як Устилуг. За допомогою тяглих існували і менші, тоді ще нечисленні незаможні господарства, що й собі доповнювали свій бюджет зарібками. Хоча поміщики не додержувалися інв. ладу, але все-ж масова робоча сила кріпаків була їм потрібна. Тому в тих панських запомогах, на які поміщики так часто посилалися, по суті не було ніякого незвичайного добродійного явища. В кожному разі, коли в даному маєтку чи селі при інв. реформі були унормовані і полегшені умови кріпацької панщини, що мало величезне значіння для усієї маси кріпацтва, і коли одночасно з тим у тому-ж селі траплялися один або два випадки утисків окремих одиниць, ми все-ж не можемо не визнати чималих позитивних наслідків реформи, що призводила до покращання матеріального й морального стану мас.

Досі ще не відкрито і не вистудіювано більше матеріалів про те, як жили за інв. доби на Володимирщині народні маси; ті-ж матеріали, котрі ми маємо, не дають підстав для якихось абсолютних песимістичних висновків. Загальна картина висвітлюється така, що в першій половині інв. періоду по невеликих маєтках масові кріпацькі інтереси, в межах інв. правил, забезпечувано шляхом боротьби з панськими дворами. Вони охоронялися краще, ніж побутові умови окремих одиниць. Це-ж, як вище зазначалося, сприяло покращанню побуту мас, як на те вказував Володимирський повітовий справник і його колеги, самовидці тогочасного живого життя. В інв. реформі було чимало великих організаційних дефектів. Але все-ж найголовніше добре в ній для свого часу було те, що центр ваги селянського питання, що з нього до того мало не виключно була хатня справа поміщиків, вона, хоча дуже нерішуче, намагалася перевести до станово-правної сфери. Це реально відчули народні маси навіть на такій далекій од центру Володимирщині, що частина її мала найкращу на Волині родючу землю, але межувала з р. Богом і австрійським кордоном. Друга-ж частина, посеред пісків та боліт, була одгороджена од тодішнього начальства, ба навіть од сонця лісами Волинського вбогого Полісся.

Михайло Корнілович.

З М І С Т.

Переднє слово	III—VII
В. І. Щербина: Документи до історії Києва 1494—1835 рр.	1—49
Акад. Ник. П. Василенко: Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII—XVIII вв.	50 164
К. О. Лазаревська: Книга глухівського цеху калачницького	165—216
М. І. Корнилович: Бібіковські обов'язкові інвентарі й селянство в Володимирському повіті на Волині	217—270
~~Матеріали до історії українського руху за світової війни~~ Матеріали до історії українського руху за світової війни	271—354
